

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER DOKTORA PROGRAMI

AK PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI:
TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ ÖRNEĞİ
(2002-2020)

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
Mehmet Nur ÇELİKASLAN

GAZİANTEP – 2021

T.C.
HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER DOKTORA PROGRAMI

AK PARTİ DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI:
TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ ÖRNEĞİ
(2002-2020)

DOKTORA TEZİ

HAZIRLAYAN
MEHMET NUR ÇELİKASLAN

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ MURAT ASLAN

GAZİANTEP – 2021

KABUL VE ONAY

Mehmet Nur Çelikaslan tarafından hazırlanan “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası:Türk-Amerikan İlişkileri Örneği (2002-2020)” başlıklı bu çalışma 18/05/2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucu başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Murat YEŞİLTAŞ

(Başkan)

Doç. Dr. Filiz GÖLPEK

(Üye)

Doç. Dr. İbrahim EFE

(Üye)

Doç. Dr. Ahmet KESER

(Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Murat ASLAN

(Üye)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım...../...../....

Prof. Dr. İbrahim Halil GÜZELBEY

Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Doktora Tezi olarak sunduğum “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası: Türk-Amerikan İlişkileri Örneği (2002-2020)” başlıklı çalışmanın tarafımca, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım. ...18...../...05...../...2021.....

[İmza]

Mehmet Nur ÇELİKASLAN

ÖN SÖZ

Türk-Amerikan ilişkilerinde gerilimleri konu alan bu çalışmanın temel amacı iki ülke ilişkilerinde 2002 sonrası dönemde ortaya çıkan bölgesel ve küresel gelişmelerden kaynaklı değişim ve gelişmelerin yol açtığı krizlerin yönetilebilir bir düzeye çekilebilir olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla ilgili döneme ilişkin Türk ve ABD dış politikasına ilişkin dokümanlar dönemin gazete ve dergi arşivleri incelenerek ve konunun uzmanlarıyla mülakatlar yapılarak iki ülke ilişkilerinde gerilimlere yol açan süreçler analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tezin tamamlanması ve akademik yazınımız içerisinde yerini alması sürecinde zamanının ciddi bir bölümünü bana ayıran tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Murat Aslan'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç biliyorum. Tez izleme komitemde yer alan ve tez çalışmasına başladığım ilk günden itibaren benden akademik ilgisini esirgemeyen Doç. Dr. Ahmet Keser ve Doç. Dr. Filiz Gölpek'e teşekkür ederim.

Teşekkür etmem gereken diğer uzmanlar ise bu tezin hayat bulmasına benimle mülakat yaparak katkı sağlayan;

Emekli Büyükelçi Prof. Dr. Ali Engin Oba, Emekli Washington Büyükelçisi Faruk Loğoğlu, Emeritus Prof. Dr. İlter Turan, Emekli Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Onur Öymen, 29. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, NTV Washington temsilcisi Hüseyin Günay, Sabah gazetesi Washington eski temsilcisi Ragıp Soylu, Dışişleri Bakanlığı eski Ortadoğu Dairesi Başkanı Gürsel Demirok, Prof. Dr. Füsün Türkmen, Dış Politika Enstitüsü eski Başkanı Seyfi Taşhan, Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu, Emeritus Prof. Dr. Sabri Sayarı, Prof. Dr. Ersin Onulduran, ABD-Türk Mirası Vakfı (THO) Başkanı Ali Çınar, Prof. Dr. Birol Yeşilada, Prof. Dr. Kemal Kirişçi, Emekli Amerikan Büyükelçileri Patrick Theros ve John Blaney, Amerikan Ordusu'ndan Emekli Ulusal Güvenlik Uzmanı William Downey'dir.

Gaziantep, 2021

Mehmet Nur ÇELİKASLAN

ÖZET

Bu çalışmada iki müttefik ülke Türkiye ve ABD arasında tarafların çatışan çıkarlarının yol açtığı gerilemelerin yönetilebilir bir düzeye çekilebilir olup olmadığı 1 Mart tezkeresi, silah ambargoları, Halkbank olayı, vize gerilimi, Brunson olayı, S-400 ve F-35 meselesi, Suriye meselesi gibi iki ülke arasındaki konu başlıkları üzerinden incelenecektir. Çalışmanın amacı, özellikle 2002-2020 döneminde Türkiye ve ABD arasında küresel gelişmelerden kaynaklı farklılaşan ulusal güvenlik kaygıları ve çıkarlarının neden olduğu gerilimlerin resmedilmesi sonucunda neden ve sonuç ilişkilerinin irdelenmesi ve bu yolla dış politika yapımında Türk-Amerikan ilişkilerini esas almak suretiyle gerginliklerin nasıl yönetilebileceğini incelemektir. Bu çerçevede, nitel araştırma desenlerinden vaka çalışması türlerinden açıklayıcı/tanımlayıcı durum yöntemi kullanılmış, mülakat yöntemi ve döküman incelemesi ile veri toplanmıştır. Çalışma sonucunda iki ülke arasında 2002 sonrası dönemde gerçekleşen gerilimlerde ABD tarafının Türkiye'ye yönelik olumsuz yaklaşımlarında Türkiye'nin İsrail ile bozulan ilişkilerinin bir yansıması olarak Yahudi lobilerinin önemli rol oynadığı, iki ülke arasında yönetilmesi ve müzakere edilmesi en güç temel sorunların ise S-400'ler ve Suriye meselesi olduğu tespitine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk-Amerikan İlişkileri, Gerilimler, Dış Politika Analizi, Kongre, Yahudi Lobileri.

ABSTRACT

This study investigates if the tensions between Turkey and USA as two allied countries over such issues as March 1 tension, embargoes on weapons, the Halkbank situation, the Brunson situation, the S-400 missiles, the F-35 fighter planes and Syria can be reduced to a more manageable level. The objective of the current study is to analyze the cause and effect relationship on these tensions brought about by the differing interests and concerns over national security that result from the global developments between Turkey and the USA between the years 2002-2020 in particular and then to investigate how these tensions can be managed in doing foreign policy based on the Turkish-USA relations. Under this framework, the study is based on the explanatory/descriptive case study as one of the strategies of the qualitative research designs. The data were collected through interviews and document analysis. The findings indicate that the Jewish lobbying has played a significant part on the USA adopting a negative approach towards Turkey during the tensions between the two countries in the post-2002 period and that the most challenging issues that need to be negotiated and managed between the two countries are the S-400 missiles and Syria.

Keywords: Turkey-USA Relations, Tensions, Analysis of foreign policy, Congress, Jewish Lobbies.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER TABLOSU	iv
TABLolar LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	12
1.1.1. Problem Cümlesi	13
1.1.2. Alt Problemler	13
1.2. Araştırmanın Amacı	13
1.3. Araştırmanın Önemi.....	13
1.4. Araştırmanın Varsayımları.....	13
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	14
İKİNCİ BÖLÜM	15
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	15
2.1. Dış Politika Analizi	15
2.1.1. Birey Temelli Dış Politika Analizi.....	17
2.1.2. Devlet Düzeyinde Dış Politika Analizi	21
2.1.3. Sistem Düzeyinde Dış Politika Analizi.....	29
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	32
YÖNTEM	32
3.1. Araştırma Modeli	32
3.2. Evren ve Örneklem	32
3.3. Veri Toplama Araçları	33
3.3.1. Güvenilirlik Çalışması	33
3.3.2. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması	34
3.4. Verilerin Analizi ve Yorumu.....	34

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	36
BULGULAR VE YORUM	36
4.1. George W.Bush dönemi Tezkere Krizi	36
4.2. Barack Hussein Obama Dönemi Gerilim ve Sorunlar	52
4.2.1. Silah Ambargoları.....	52
4.2.2. İran’a Yönelik Yaptırımlar ve Halkbank Gerilimi	58
4.3. Donald Trump Dönemi Gerilim ve Sorunlar	67
4.3.1.Vize Gerilimi.....	67
4.3.2 Brunson Olayı.....	73
4.3.3. S-400 ve F-35 Gerilimi.....	78
4.3.4. Suriye Gerilimi	88
4.3.5. 13 Kasım ve Sonrası Gelişmeler	101
BEŞİNCİ BÖLÜM	138
SONUÇ VE ÖNERİLER	138
5.1. Sonuçlar.....	138
5.2. Öneriler	143
KAYNAKÇA	144
EKLER	170
Ek 1. Mülakat (Görüşme) Formu ve Kullanım Bilgilendirmesi	170
Ek 2. Uzmanlarla Yapılan Mülakatlar	171

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1. 1 Mart Tezkeresi Mülakat Analizi Sonuçları.....	47
Tablo 2. Süleymaniye Olayı Mülakat Analizi Sonuçları.....	51
Tablo 3. Silah Ambargolarına İlişkin Mülakat Analizi Sonuçları.....	56
Tablo 4. İran Yaptırımları ve Halkbank Davasına ilişkin Mülakat Analizi Sonuçları.....	64
Tablo 5. Vize Gerilimi'ne ilişkin Mülakat Analizi Sonuçları.....	72
Tablo 6. Brunson Olayı'na İlişkin Mülakat Analizi Sonuçları.....	76
Tablo 7. S-400 ve F-35 Gerilimine ilişkin Mülakat Analizi Sonuçları.....	85
Tablo 8. Suriye Gerilimi'ne İlişkin Mülakat Analizi Sonuçları.....	99
Tablo 9. Son Dönem Türk-Amerikan İlişkilerine Yönelik Mülakat Analizi Sonuçları...	134
Tablo 10. Son Dönemlerin Temel Sorunlarına İlişkin Mülakat Analizi Sonuçları.....	137

KISALTMALAR LİSTESİ

AA	:Anadolu Ajansı
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AFRICOM	:United States Africa Command (Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı)
A.g.e.	:Adı Geçen Eser
AK Parti	:Adalet ve Kalkınma Partisi
AIPAC	:American Israel Public Affairs Committee (Amerikan İsrail Kamu İşleri Komitesi)
AWACS	:Airborne Early Warning And Control (Havadan Erken Uyarı ve Kontrol)
BM	:Birleşmiş Milletler
CAATSA	:Countering America's Adversaries Through Sanctions Act (Amerika'nın Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası)
CENTCOM	:The United States Central Command (ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı)
CEO	:Chief Executive Officer (İcra Kurulu Başkanı)
Çev.	:Çeviren
DAEŞ	:Al Devlat-Al-İslamiya Fil Irak Wel Şam (Irak-Şam İslam Devleti)
Ed.	:Editör
El-Kaide	:Kuruluş
El-Nusra	:Şam Halkına Destek Cephesi
FETÖ	:Fethullahçı Terör Örgütü
GSMH	:Gayri Safi Milli Hâsıla
GKRY	:Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IAEA	:International Atomic Energy Agency (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı)

IEEPA	:International Emergency Economic Power Act (Uluslararası Acil Ekonomik Güç Yasası)
IMF	:International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İHA	:İnsansız Hava Aracı
İŞİD	:Irak-Şam İslam Devleti
KDP	:Partiya Demokrata Kurdistana Irak (Kürdistan Demokrat Partisi)
LOR	:Letter Of Request (Talep Mektubu)
MHP	:Milliyetçi Hareket Partisi
MSB	:Milli Savunma Bakanlığı
NATO	:North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik AntlaşmasıÖrgütü)
ÖSO	:Özgür Suriye Ordusu
PKK	:Partiya Karkeren Kurdistane (Kürdistan İşçi Partisi)
PYD	:Partiya Yekitiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)
s.	:Sayfa
SANA	:Syrian Arab News Agency (Suriye Arap Haber Ajansı)
SDF	:Syrian Democratic Forces (Suriye Demokratik Güçleri)
TASC	:Turkish American National Steering Committee (Türk-Amerikan Ulusal Yönlendirme Komitesi)
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
THO	:Turkish Heritage Organization (Türk Miras Vakfı)
UANI	:United Against Nuclear Iran (Nükleer İran’a Karşı Birlik)
UMH	:Ulusal Mutabakat Hükümeti
YPG	:Yekineyen Parastina Gel (Halk Koruma Birlikleri)

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Türkiye Bill Clinton zamanında stratejik ortak, Barack H. Obama döneminde ise ‘model ortak’ şeklinde tanımlanan bir ülkedir. Ancak iki ülke arasındaki ilişkiler her zaman olumlu bir seyir izlememiştir. Tarihsel süreç ele alındığında, II. Dünya savaşı sonrası dönemde 12 Mart 1947 tarihli Truman Doktrini ile başlayan iki ülke ilişkilerindeki olumlu trendin, belirgin bir şekilde 1964 Johnson mektubu ile sona erdiği görülmüştür. Türk-Amerikan ilişkilerini tarihsel süreç içerisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak evrelere ayırıp incelemek mümkündür. Türk-Amerikan ilişkilerinin 1 Mart tezkeresi ile başlayan ve günümüze kadar devam eden dönemi, “İlişkinin temellerinin sarsıldığı evre” olarak nitelendirilebilir. 2002 sonrası dönemde 1 Mart Tezkeresi ve akabinde yaşanan Süleymaniye hadisesi, Türkiye’ye yönelik silah ambargoları, Halkbank gerilimi, vize gerilimi, Rahip Brunson olayı, Suriye meselesi ve Türkiye’nin S-400 alımına yönelmesi gibi olaylar ve gerilimler sonrasında iki ülke ilişkilerinin diplomasi kanalından çıkmakta olduğu görülmüştür. Bu dönemde iki ülkenin yaklaşımlarını etkileyen unsurları ve olayları; Soğuk Savaş sonrası dönemin yarattığı belirsizlik, Türkiye’nin ekonomik gücündeki artış, Türkiye’nin yakın bölgesinde ortaya çıkan güç boşlukları, Türkiye’nin Rusya ve İran ile olan ilişkileri, ABD’nin Türkiye ile olan sorunlarının çözümünde realist dış politika araçlarını kullanmayı tercih etmesi, Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulması parametreleri üzerinden okumak mümkündür.

Soğuk Savaş sonrası yaşanan dönemin yarattığı belirsizlik, ülkelerin önceki dönemlere nazaran diğer devlet aktörlere ilişkilerinden duydukları tatminsizliği artırmıştır. Bunu Soğuk Savaş sonrası sistemin henüz tam olarak oturmamış olması şeklinde de açıklamak mümkündür. İttifaklara ve ittifak liderine bağlılığın önemi eskiye oranla azalmıştır. Bu bağlamda Türkiye’nin ittifaktan uzaklaşmasını tetikleyen bir dizi olayın yaşandığını ifade etmek gerekir. 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı Olayları ve 2016 tarihindeki askerî darbe girişimi Türkiye’nin ABD dâhil Batı ittifakı ile olan ilişkileri üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Türk hükümeti tarafından bu olayların yöneticisi ve yönlendiricisi olarak görülen Fethullah Gülen, FETÖ (Fethullahçı Terör Örgütü) elebaşı olarak nitelendirilirken ABD’nin bu kişiyi bir din adamı olarak nitelendirip güvenli bir barınma olanağı sağlaması ilişkilerde bir sorunsal halini almıştır. Ayrıca 2016 tarihindeki askerî darbe girişiminin hemen akabinde Rus lideri Vladimir Putin’in Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ı araması NATO ittifakı içinde çatlak yaratmak için ortaya çıkmış bir fırsatı değerlendirme çabası Türk-Amerikan

ilişkilerine de etkide bulunmuştur. Rusya'nın Türkiye'nin NATO müttefikleri ile yaşadığı sorunları derinleştirme çabaları Türk-Amerikan ilişkilerinde gerilimi yükseltmiştir.

Rusya yanında, ekonomik görünümündeki konsolidasyon Türkiye'nin dış politikada daha fazla inisiyatif kullanma isteğini tetiklemiş ve Batı dünyasıyla gerginliğe neden olabilecek bağımsız politikaları öncelemiştir. Diğer bir ifadeyle Türkiye'de dış kaynaklı olduğuna inanılan iç siyasi ve güvenlik merkezli gelişmelerin eşliğinde Türkiye geçmişe oranla Batı odaklı politikalardan ziyade daha fazla inisiyatif kullanabileceği eğilimlere yönelmiştir. Türkiye'nin daha bağımsız bir dış politika izleme arzusunun izlerini Murat Yeşiltaş ve Ferhat Pirinççi gibi akademisyenler tarafından dile getirilen "Türkiye'nin Büyük Stratejisi" kavramı bağlamında da görmek mümkündür (Yeşiltaş ve Pirinççi, 2020:7).

Türkiye'nin iç dinamikleri ve doğrudan Türkiye ile ilintili gelişmeler yanında bölgesel vakalar Türk-Amerikan ilişkilerine şekil vermiştir. Türkiye'nin yakın bölgesinde, 2003 yılında icra edilen Irak müdahalesi sonucunda ortaya çıkan güç boşluğu ve Arap Baharı nedeniyle Suriye ve Libya gibi ülkelerde ortaya çıkan karışıklıklar Türkiye'yi önleyici politika izlemeye itmiştir. Ancak Ortadoğu coğrafyasında ABD, Türkiye gibi yarı-kuşak ülkelerin tayin edici rolüne sıcak bakmadığı bilinmektedir. Çıkarlarını koruma ve bekasına yönelik muhtemel oluşumları baskılama niyetindeki Türkiye ile ABD, zaman zaman çelişen çıkarlar nedeniyle krizler yaşayabilmektedir. Bu bağlamda özellikle Suriye iç savaşı dolayısıyla ortaya çıkan sorunlarda Türkiye ve ABD'nin problemlerin çözümüne ilişkin amaç ve kullanılacak araç konusunda anlaşmazlıklar yaşadıkları görülmüştür. ABD'nin terör örgütü PKK'nın bir kolu olarak nitelendirilebilecek YPG'yi DAESH'le mücadele ettiği iddiasıyla desteklemesi Türkiye'nin ulusal güvenlik kaygılarının artmasına neden olmuştur (Demirel, 2020:140). YPG'nin Türkiye'nin bir numaralı güvenlik sorunu olarak görülen PKK ile olan organik bağları nedeniyle Türkiye'de siyasi liderlik ve kamuoyu ABD'nin güvenilir bir müttefik olup olmadığını sorgulamaya başlamıştır.

Türkiye'nin Rusya ve İran ile olan ilişkileri de Türk-Amerikan ilişkilerini olumsuz etkilemektedir. Türkiye'nin ABD için geleneksel rakip olan ve tekrar küresel bir güç olmayı amaçlayan Rusya ile yakınlaşması ilişkiler üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. Bu tepkinin yalnızca ABD ile sınırlı olmadığını Ukrayna nedeniyle Rusya'ya yaptırımlar uygulayan AB ile de ilişkilerin gerilmesinde bir etken olduğu görülmektedir. ABD ve Avrupa'nın beklentisi Rusya'ya karşı Türkiye'nin de kendilerine paralel bir tavır alması yönündedir. Türk hükümeti kendisinden beklenen bu tavrı ancak 2015 tarihinde sınır ihlali yapan Rus uçağının düşürülmesi sonrası dönemde net bir şekilde sergileyebilmiştir. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip

Erdoğan 2016 yılı Mayıs ayında gerçekleşen 10. Balkan Ülkeleri Genelkurmay Başkanları toplantısında yaptığı konuşmada NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg ile aralarında geçen konuşmaya değinerek “Karadeniz’de görünmemeniz Karadeniz’i adeta Rus gölü olarak gösteriyor” şeklindeki ifadelerini Stoltenberg’e aktardığını ifade etmiştir (Aljazeera, 2016).

ABD tarafı için Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında en önemli sorunlardan biri de Türkiye’nin Rusya’ya yöneliminin bir sembolü olarak görülen S-400 hava savunma sistemlerini tedariki meselesidir. Türkiye’nin S-400 hava savunma sistemleri alımına yönelmesi ABD tarafında ciddi rahatsızlık yaratmıştır. Türk-Amerikan ilişkileri yanında dolaylı sorunlar önemli bir girdi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede ABD’nin İran’a yönelik başta ekonomik yaptırımlar olmak üzere gerekirse askerî müdahaleyi de öngören yaklaşımları Türkiye tarafından benimsenmemektedir. Türkiye’deki yüksek genç işsizlik oranı ve ekonomideki kırılganlık İran’a yönelik ABD yaptırımlarına uymanın Türkiye’ye olan maliyeti üzerinde çarpan etkisi yaratmaktadır. İran ile yapılan ticarete aracı olan Halkbank’ın cezalandırılmasına yönelik çabalar, aynı şekilde, ilişkilerde öngörülenin üzerinde tahribata yol açmıştır.

ABD’nin Türkiye ile olan sorunlarının çözümünde dış politika yaklaşımı olarak diplomasiyi önceleyen bir yaklaşımı tercih etmek yerine güç kullanımı ve yaptırımlara dayalı politikaları kullanmayı tercih etmesi son dönemde belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Bu açıdan George Walker Bush ile Donald Trump dönemlerinin büyük benzerlikler taşıdığı ifade edilebilir. D. Trump döneminde ‘neocon’ yaklaşım ekseninde evangelistlerin rolü daha net bir şekilde ortaya çıkmıştır. ABD’nin dış politika hedeflerine ulaşmasında güç kullanımı ve askeri seçeneklere ağırlık veren bu anlayış Amerikan imajını ve Türkiye ile olan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. G.W. Bush’un Irak işgali ve D. Trump’ın Avrupalı NATO müttefiklerine yönelik sert ve diplomatik usullere meydan okuyan açıklamaları ABD’nin NATO üyesi Avrupalı müttefikleri ile ilişkilerinde de kırılmalar yaratmıştır. Bu yaklaşımların Amerikan ulusal çıkarları ve Amerikan imajında yarattığı büyük tahribat Joseph Nye gibi Amerikalı akademisyenlerce yumuşak güç formülasyonu çerçevesinde alternatif yaklaşımlar önerilerek dile getirilmiştir. Vize gerilimi ve özellikle Rahip A. Brunson meselesinde ABD, diplomasiyi öncelemek yerine realist paradigmayı hatırlatan tehdit yöntemiyle Türkiye’ye karşı tavır almıştır. Örnek vermek gerekirse; D. Trump’ın tehditleri ve 2018 tarihinde Türkiye’den ithal edilen çelik ve alüminyumda vergilerin iki katına çıkarılması gibi yaptırımlar Türk ekonomisi üzerinde olumsuz etki yaratarak tahribata sebep olmuştur. Bu tür

olaylar Türk kamuoyunda Amerikan karşıtlığını artırarak Türk dış politikası için manevra alanlarını daraltmaktadır.

Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulması geçmişte zaman zaman ABD’de Türkiye’nin ulusal çıkarları açısından Türkiye’nin yanında yer alan Yahudi Lobileri’nin desteklerini çekmesine ve Türkiye aleyhindeki yasa tasarılarının ABD kongresinde hiçbir engelleme ile karşılaşmadan geçmesine yol açmıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinin Kongre kanadında Türkiye lehine dengeleyici rol oynayan Yahudi Lobisi’nin kaybıyla kongrede adeta blok şeklinde Türkiye karşıtı bir cephe ortaya çıkmıştır. Bu durum ilişkiler üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Türkiye-İsrail ilişkilerindeki olumsuz durumun Türk-ABD ilişkileri üzerindeki olumsuz etkisinin yeni dönemde de devam edeceği düşünülebilir. Yahudi toplumunun ABD siyasetindeki etkinliğini gösteren olaylardan biri Joe Biden kabinesidir. 3 Kasım 2020 ABD seçimleri sonrası oluşan Joe Biden kabinesinde Yahudi kökenli bakanların yer alması İsrail basınında geniş yer bulmuştur. İsrail basınında yer alan bu haberler Anadolu Ajansı tarafından da takipçileriyle paylaşılmıştır (AA, 2021).

Taraflar arasındaki ilişkinin temellerinin sarsıldığı evre olarak nitelendirilebilecek bu dönemde sorunların geleneksel diplomatik kanallarla ve müzakereleri önceleyen bir yaklaşımla çözülmesinin yerine güç kullanımını önceleyen yaklaşımların ön plana çıktığı, kriz yönetimi gerektirecek bir şekil aldığı görülmektedir. Bu çerçevede 2002 sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinde gerilimleri konu alan bu tez çalışmasında küresel ve bölgesel gelişmelerden kaynaklı olarak iki aktörün sergiledikleri tavırlar dış politika analizi çerçevesinde ele alınan vakalar özelinde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Literatürde konuyu ele alan çok fazla aktüel çalışma olmadığı görülmüştür. Bu çalışmada söz konusu döneme ilişkin olayların daha detaylı incelenmesi hedeflenmektedir. Çalışmada Türk-ABD ilişkilerinin 2002 yılı sonrası dönemde genel gidişat ışığında, her iki ülkenin ilişkilerine damga vurmuş;

- George W. Bush döneminde yaşanan Irak müdahalesine yönelik Tezkere krizi ve sonuçları,
- Barack Obama döneminde uygulanan Türkiye karşıtı politikalar,
- Donald Trump döneminde yaşanan belirgin sorun alanları, özellikle Suriye Krizi çerçevesinde ele alınarak sentez çıkarılacak ve dönemlerin karşılaştırmalı analizi yapılacaktır.

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde yapılan çalışmaların genelde Türk-ABD tarafları arasında ilişkilerin nispeten olumlu kabul edilebileceği dönemlerde yazıldıkları görülmektedir. Söz konusu yayımlardan dikkat çekici olanlar incelendiğinde,

Göze çarpan ilk eserlerden biri Çağrı Erhan'ın Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne sunduğu 2000 tarihli “*Osmanlı-Amerikan ilişkileri (1776-1917)*” isimli Doktora tez çalışmasıdır (Erhan, 2000). Bu çalışmada Ç. Erhan özellikle iki devlet arasında ilişkilerin yoğunlaştığı 1830-1867 dönemine vurgu yapmıştır. Ç. Erhan bu dönemi ilişkilerin tüm boyutlarıyla geliştiği bir dönem olarak tanımlamaktadır.

George. S. Harris'in 1985 yılında kaleme aldığı “*Turkey Coping With Crisis*” isimli çalışma da alana ilişkin önemli çalışmalar arasında sayılabilir (Harris, 1985). Kitabının giriş bölümünde Harris Türkiye'nin bulunduğu coğrafyaya vurgu yaparak jeopolitik önemine değinmiştir. Kitabın giriş bölümünde Türkiye'ye karşı duyduğu sempatinin ve ABD'nin Türkiye'ye daha çok önem vermesi gerektiğine okuyucuyu ikna etme çabasının izleri görülmektedir. Harris'in daha 1980'li yıllarda bile Türkiye'yi bölgesindeki gelişmekte olan diğer ülkelere örnek olabilecek bir model olarak nitelendirmesi de ayrıca dikkate değer bir husustur. Harris özellikle 1980'li yıllarda İran Devrimi'nin etkisiyle Türkiye'ye yönelik ilginin çok arttığını düşüncesindedir. Harris Türkiye'ye yönelik akademik çalışmalara rağmen Türkiye'ye ilişkin standart bir tanıma ve bakış açısına henüz ulaşamadığının altını çizmiştir. Harris askeri kesimin Türk siyasal hayatında kilit bir rol oynadığına, yönlendirici ve belirleyici olduğuna işaret etmiştir. Kitabın Türk-Amerikan ilişkilerinde kırılmalara ilişkin bölümünde Harris iki ülke ilişkilerinde bozulmaya neden olan ve Türkiye'nin ABD ve NATO ile olan ilişkilerini derinden etkileyen Küba füze krizi dolayısıyla ortaya çıkan Jüpiter füzeleri krizinin etkilerine değinmiştir. Harris çalışmasında ayrıca Afyon Sorunu, 1974 Kıbrıs Harekâtı ve ardından Türkiye'ye yönelik olarak uygulanan ambargonun Türk-Amerikan ilişkilerine olan etkilerini analiz etmiştir.

Dankwart A. Rustow tarafından kaleme alınan “*Unutulan Müttefik: Türkiye*” kitabı da konuya ilişkin önemli çalışmalar arasında görülebilir (Rustow, 1987). Kitap 1989 yılında Hakan Türkkuşu tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Rustow ABD'nin Türkiye'ye daha fazla önem vermesi ve destek olması gerektiğini ifade etmiştir. Rustow Truman Doktrini'nden sonraki dönemde dünyada ABD politikalarını en fazla destekleyen ülkelerin başında Türkiye'nin geldiğini ileri sürmüştür. ABD'nin özellikle Soğuk Savaş döneminde en çok mücadele verdiği konu komünizm olmuştur. Rustow Türkiye'nin doğu sınırının 1921 tarihinden sonra komünizmin genişlemediği tek sınır olduğu tespitini yapmıştır. Rustow

ayrıca Türkiye'nin Moskova'nın Ortadoğu ülkelerini etki altına alma girişimlerinin etkisizleştirilmesinde önemli bir engel fonksiyonu icra ettiğini vurgulamıştır. Rustow ABD'nin Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada pek çok ülkeyi ilgilendiren politikalarının hayata geçirilmesinde kilit ülke olduğunu ve olumsuz gelişmelerin önüne geçilmesinde bir kalkan rolü oynadığını belirtmiştir. Dankwart Rustow'un çalışması literatürde Türkiye'ye sempatiyle bakan bir bakış açıyla yazılmış eserler konusunda görülen boşluğun doldurulması bakımından önemli bir katkı niteliğindedir. Rustow'un bir temennisi de Türkiye'nin İsrail ile olan ilişkileri konusundadır. Türkiye'nin bulunduğu bölgedeki gücü ve kudreti nedeniyle Türkiye'nin ABD'li dostlarının Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin iyi olmasını arzu ettiklerini ifade etmiştir.

Paul B. Henze'nin *"Turkey And Atatürk's Legacy"* isimli çalışmasında konu ile ilgili önemli çalışmalar arasında gösterilebilir (Henze, 1988). 1998 yılında yayınlanan bu çalışmada Henze Türkiye'nin 1947 tarihinden beri dünya güvenliğinde oynadığı rolün yeterince anlaşılmadığı düşüncesindedir. Henze'nin yeterince anlaşılmadığını düşündüğü diğer bir husus da eşsiz modernleşme deneyimi ile Türkiye'nin bölgesindeki diğer ülkeler için bir örnek olma özelliğidir. Henze çalışmasında Türkiye'nin geçmişten günümüze gelişimini incelerken çalışmasında en geniş bölümü Özal dönemine ayırmıştır. Henze Türkiye'nin 21 yy'a girerken problemlerinin üstesinden rahatlıkla gelebilecek orta büyüklükte bir devlet olduğunu ancak burada kilit rol oynayacak faktörün liderlik olduğu düşüncesindedir. Henze Türkiye'nin Atatürk ve Özal kalitesinde liderlere ihtiyacı olduğunun altını çizer. Henze'nin ABD Dışişleri Diplomatik personeli olarak Türkiye'de çok uzun zaman bulunmuş olması onun çalışmasını yerinde gözlem yapan biri olarak çok daha önemli kılmaktadır. Henze çalışmasında Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel kökenlerinin yanı sıra Türk-Amerikan ilişkilerinde gerilimlere neden olan Afyon ekimi, Kıbrıs gibi konuları ele alarak analiz eder. Henze Türkiye'nin güçlü bir devlet geleneğine sahip olması dolayısıyla Afyon ekimini daha etkin kontrol edebileceği düşüncesinin ABD'nin diğer ülkelere nazaran Türkiye'ye daha fazla baskı yapmasına yol açtığı kanaatindedir. Henze analizine 1990'lı yıllarla devam eder. Tansu Çiller'in ABD ile iyi ilişkiler kurma çabalarına vurgu yaparak Türkiye'nin endüstriyel kapasitesi ve özel sektör bakımından yirmi yıl öncesine göre çok daha güçlü olduğunun altını çizer. Henze 90'lı yıllarda Türkiye'nin gündeminde PKK terörü ve insan hakları ihlali iddialarına ilişkin Avrupa ve Amerika'dan yöneltilen eleştirilerin önemli yer tuttuğunu vurgular. Henze yalnızca analizler yapmaz aynı zamanda Türkiye'nin 21.yy'da dünyada ve bölgesindeki konumuna ilişkin öngörülerde de bulunur. Henze'nin öngörüsü Türkiye'nin

21.yy’da bölgesinde önemli bir askeri güç olacağı ve Balkanlar, Kafkaslar ile Orta Doğu bölgesine yönelik girişimlerde kilit rol oynayacağı şeklindedir. Henze Türkiye’yi seçimlere katılım açısından Amerika ile karşılaştırır ve Türkiye’de seçimlere katılımın Amerika’dan yüksek olduğunu altını çizer.

Literatürdeki diğer bir çalışma da editörlüğünü ABD’nin eski Türkiye Büyükelçisi Morton Abramowitz’in yaptığı Türkçeye çevirisi ise Faruk Çakır ve Nasuh Uslu tarafından yapılan “*Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*” isimli kitaptır (Abramowitz, 2001). Kitapta makaleleri yer alan yazarlar geçmişten günümüze Türkiye’nin gerçekleştirdiği modernizasyon ve geleceğe yönelik olarak başarması gereken hedefler konusundaki düşüncelerini dile getirmişlerdir. Kitapta Türkiye’nin iç sorunlarının yanı sıra ABD ile olan ilişkileri analiz edilmiştir.

Literatürdeki çalışmalardan biri de editörlüğünü Barry Rubin ve Kemal Kirişçi’nin yaptığı “*Günümüzde Türkiye’nin Dış Politikası*” isimli kitaptır (Rubin ve Kirişçi, 2002). Kitapta makaleleri yer alan yazarlar günümüz dünyasında yaşanan büyük değişimler ve bu değişimlerin Türk Dış Politikası’na etkilerini analiz etmeye çalışmışlardır. Bu kapsamda Türk-Rus ilişkileri, Türkiye’nin Avrupa ile ilişkileri, Türkiye’nin Orta-Asya ülkeleri ile olan ilişkileri, Türkiye’nin Ortadoğu’da oynadığı rol ve Türk-Amerikan ilişkileri incelenmiştir. Kitapta ele alınan diğer konu başlıkları ise enerji ve su meselesi ile Türkiye’deki sanayileşmenin ekonomik sonuçlarının dış politika üzerindeki etkileridir.

Siyaset gazetecisi Murat Yetkin tarafından kaleme alınan ve 2004 yılında ilk baskısı yapılan “*Tezkere: Irak Krizinin Gerçek Öyküsü*” isimli kitap da alandaki diğer bir dikkat çekici çalışmadır (Yetkin, 2004). Yetkin olayları sıcaklığına gözlemlediğinin altını çizerek Tezkere’nin meclise geldiği tarihe kadar olan süreci mercek altına almış bir anlamda okuyucuya Tezkere’nin neden geçmediğini göstermeye çalışmıştır. Yetkin her ne kadar içinde bulunulan bir dönemi kaleme almanın dezavantajları olsa da pek çok avantajı olduğuna da değinerek bu avantajlardan yararlanmayı tercih ettiğini açıklamıştır. Yetkin’in çalışması olayların yaşandığı günlerin hemen akabinde yazılmış olması bakımından dönemi konu alan diğer pek çok çalışmadan ayrılmaktadır.

Konu ile ilgili olarak özellikle 1 Mart Tezkeresi’nin hemen akabinde gerçekleştirildiği söylenebilecek diğer bir çalışma ise Turan Yavuz’un 2006 tarihinde yayınlanan “*Çuvallayan İttifak*” adlı çalışmasıdır (Yavuz, 2006). Yavuz, tezkere sürecinde Ankara’da neler yaşandığı konusuna ilişkin olarak zaten Murat Yetkin gibi yazarların çalışmaları bulunduğu altını çizmiştir. Kendisi alanda bir boşluk olarak değerlendirdiği o dönem Washington’da neler

olduğu konusuna yoğunlaşır. Yavuz, çalışmasıyla bir anlamda Atlantik'in diğer yakasında neler yaşandığını okuyucuya aktarmaya çalışmıştır.

Dikkat çekici diğer bir çalışma ise, Zalmay Khalilzad, Ian O. Lesser ve F. Stephen Larrabe tarafından Rand Corporation rapor hazırlama faaliyetleri kapsamında 2000 yılında kaleme alınan “*Türk-Batı ilişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru*” isimli çalışmadır (Khalilzad, Lesser ve Larrabe, 2000). Bu çalışma daha sonra Larrabe ve Lesser tarafından kaleme alınacak olan “*Türk Dış Politikası*” isimli kitabın bir anlamda çekirdeği ve özeti olarak değerlendirilebilir. Özellikle Z. Khalilzad'ın kaleme aldığı bölüm ilişkilerin geleceğine ilişkin öngörüler ve Türkiye'nin füze savunma sistemi arayışlarının daha iyi anlaşılmasına ışık tutacak niteliktedir.

Türk-ABD ilişkileri konusunda yapılmış akademik çalışmalardan birisi de Sibel Kavuncu'nun Doktora tezidir. S. Kavuncu 2006 tarihli “*Turgut Özal'ın Başbakanlığı Döneminde Türkiye-ABD İlişkileri*” isimli çalışmasında Turgut Özal dönemi Türk-ABD ilişkilerini incelemiştir. Bu tez çalışmasında Kavuncu, Özal dönemi Türk-ABD ilişkilerinin sanılanın aksine pürüzsüz olmadığını her iki taraf içinde ciddi diplomatik çaba harcanmasını gerektiren problemlerin olduğunu öne sürerek bu sorunları göstermeye ve analiz etmeye çalışmıştır (Kavuncu, 2006).

Deniz Bölükbaşı'nın “*1 Mart Vakası Irak Tezkeresi ve Sonrası*” isimli kitabı da konu ile ilgili temel kaynak niteliğindeki çalışmalardan biri olarak görülebilir (Bölükbaşı, 2008). Askerî mutabakat muhtırası müzakerelerini Türk tarafı adına yürüten heyetin başkanı olan Bölükbaşı bu müzakereler sırasında yaşananları bir diplomatın gözünden ilk elden aktarmaktadır. Bölükbaşı'nın çalışması Dışişleri Bakanlığı'nda mesleğe yeni başlayan diplomatlar için bir müzakerenin özellikle teknik düzeyde nasıl yürütüldüğünün görülmesi bakımından yararlı olabilecek bir kaynak niteliği taşımaktadır.

ABD'li istihbaratçı Graham E. Fuller'in 2008 yılında Türkçeye çevrilen “*Yeni Türkiye Cumhuriyeti*” isimli kitabı da konu ile ilgili olarak üzerinde çok tartışma yapılan çalışmalardan biridir (Fuller, 2008). Fuller bu kitapta Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğulu bir devlet olduğuna okuyucuyu ikna etmeye çalışarak Türkiye'ye Ortadoğu merkezli yeni roller biçer. Fuller Türkiye ile ABD'nin Ortadoğu da çıkarlarının ve izledikleri politikaların farklılaştığını ve bunun iki ülke ilişkilerinde pürüzlere yol açtığını ancak Türkiye'nin Ortadoğu'da oynayacağı rolün uzun dönemde ABD ve Batının çıkarına olduğuna vurgu yapar. Fuller bir anlamda Türkiye'nin Ortadoğulu bir devlet rolü oynamasını önerir. Fullerin

benzer görüşleri “*Türkiye ve Arap Baharı*” isimli kitabında da dile getirdiği ifade edilebilir (Fuller, 2017).

Literatürdeki çalışmalardan biri de Ersin Onulduran’ın “*Yakın Dönem Türk-Amerikan İlişkileri*” isimli çalışmasıdır (Onulduran, 2009). E. Onulduran bu çalışmasında Türk-Amerikan ilişkilerinde kırılma noktaları ve sorun alanları ile ortak çıkar alanlarının neler olduğunu tespit etmeye çalışır. E. Onulduran Kuzey Irak’ta otorite boşluğu kaynaklı PKK sorunu ve Ermeni soykırım tasarılarını gerilim nedenleri olarak görmektedir. Geleceğe yönelik olarak gerilim nedenlerinin neler olabileceğini analiz ederken E. Onulduran F. Larrabee ve I. Lesser’in görüşlerine de değinir. E. Onulduran F. Larabee’nin Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğine olumsuz bakarken I. Lesser’in hangi adımlar atılırsa ilişkilerin daha olumlu bir çizgide ilerleyebileceği yaklaşımını sergileyerek daha olumlu baktığını ifade eder. E. Onulduran geleceğe ilişkin sorun alanları olarak taraflar arasında İran kaynaklı görüş ayrılıkları ve İncirlik Üssü’nün kullanımının kapsamı gibi konuların uzmanlarca dile getirildiğine değinir. E. Onulduran ABD’nin bir şeytan veya melek olarak değerlendirilmesinin sağlıklı bir yaklaşım olmayacağını her devlet gibi ABD’nin de kendi ulusal çıkarlarının peşinde koştuğunu ifade etmektedir. E. Onulduran’ın Türk-ABD ilişkilerinin geleceğine ilişkin olumlu bir bakış açısı sergilediğini söylemek mümkündür.

Yine F. Stephen Larrabee tarafından 2010 yılında kaleme alınan “*Troubled Partnership: U.S.-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change*” isimli çalışma konu ile ilgili kaynaklar arasında sayılabilir (Larrabee, 2010). Larrabee bu çalışmada Soğuk Savaşın sona ermesinin Türk yöneticilerde Türkiye’nin stratejik öneminin azalacağı yönünde korkulara yol açtığını ifade eder. Ancak korkuların aksine Türkiye’nin stratejik önemi azalmamış tam aksine artmıştır. Larrabee bunu Türkiye’nin Soğuk Savaş sonrası dönemde stratejik önemi artan dört bölgenin tam merkezinde olması ile açıklar. Larrabee Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya ile İran Körfezi bölgesine yakınlığının Türkiye’ye farklı bir pozisyon kazandırdığı düşüncesindedir. Larrabee bu bölgelerin hepsinde ABD’nin amaçlarına ulaşması konusunda Türkiye ile olan iş birliğinin kritik önem taşıdığının altını çizer. Türkiye’nin bu stratejik önemine karşın Türk-ABD ilişkileri özellikle 2003 yılından itibaren gerilimlere sahne olmuştur. Diğer bir olumsuz gelişme ise Türk toplumunda artan Amerikan karşıtlığıdır. Larrabee çalışmasında özellikle 2003 yılından sonra ortaya çıkan bu gerilimlerin nedenleri ve çözüm alternatifleri konusunda analizler yapmıştır.

Türk-Amerikan ilişkilerinin anlaşılması belirli bir ölçüde Amerikan başkanlık sisteminin bilinmesi ile mümkündür. Bu açıdan Buket Önal’ın “*Amerikan Dış Politikasının*

Oluşum Sürecinde Başkanın Rolü ve Türkiye-Amerika İlişkilerinde Clinton Faktörü” isimli kitabı bu konuya ışık tutar niteliktedir (Önal, 2010). Türk-Amerikan ilişkilerinde zorluk yaratan unsurlardan biri de Amerikan sisteminin parçalı yapısıdır. Amerikan sisteminin yapısının anlaşılması özellikle Türk tarafının belirleyeceği stratejiler bakımından hayati bir öneme sahiptir. Yalnızca ABD Başkanı’nı dikkate alan yaklaşımlar özellikle D. Trump gibi nispeten zayıf başkanların olduğu dönemlerde Türkiye açısından istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. B. Önal’ın çalışması literatürde ABD karar alma süreci ve bu süreçte ABD Başkanı’nın rolünün daha iyi anlaşılmasına yönelik önemli bir katkı sağlamaktadır.

Konu ile ilgili incelenmesi gereken temel eser niteliğindeki kitaplardan birisi de Füsün Türkmen’in 2012 yılında yayınlanan *“Kırılğan İttifaktan Model Ortaklığa Türkiye-ABD ilişkileri”* isimli çalışmasıdır (Türkmen, 2012). Çalışmada özellikle Barack Obama döneminde gerçekleştirilmeye çalışılan Model Ortaklık kavramının içi doldurulabilseydi bunun iki ülke arasındaki ilişkilere ve Türkiye’nin demokratik alandaki gelişimine olumlu etkileri olacağı ifade edilmektedir. Türkmen iki ülke arasında günöbirlik taktik veya stratejik yaklaşımların yerine liberal değörlere dayalı bir ilişkinin geliştirilmesinin iki ülke arasındaki bağların güçlenmesine ve sorunların daha kolay bir şekilde çözümlmesine zemin hazırlayacağına vurgu yapar.

ABD eski Dışışleri Bakanı Madeleine K. Albright ve ABD eski Ulusal Güvenlik Danışmanı Stephen J. Hadley tarafından öncölölüğü yapılan *“U.S.-Turkey Relations: A New Partnership”* isimli çalışmada alana ilişkin önemli çalışmalar arasında sayılabilir (CFR, 2012). Mayıs 2012 tarihinde Council on Foreign Relations (CFR) tarafından yayınlanan çalışmada Türkiye’nin artan gücü ve önemine değinilerek taraflar arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanması zorunluluğuna vurgu yapılmıştır. Rapor taraflar arasında eşitlik ilkesi ve karşılıklı saygının önemine değinirken çalışmada kullanılan dilin de gerçekten Türkiye’yi bağımlı bir devlet gibi görmeyen, Türkiye’ye saygılı ve Türkiye’yi eşit muhatap olarak gören bir anlayışı yansıttığını belirtmek gerekir. M. Albright’in görüşlerini güç dengesinde değışim meydana geldiğinde büyük bir gücün diğö devletlerle olan ilişkilerini ve bu ilişkilerin çerçevesini yeniden tanımlaması gerektiğı düşöncesine dayandırmak mümkündür. Amerika’nın uluslararası sistemdeki gücü ve etkinliğı Albright’in yaklaşımlarını doğörlar şekilde azalmaktadır. Amerika’nın sorunları yalnızca dış politika alanına ilişkin değildir. Richard Haas *“Yeni Amerika”* isimli kitabında Amerika’nın başta 1960’lı yıllara dayanan ve artık çökme aşamasında olan alt yapısı olmak üzere çözmösi gereken iç problemlerine

istatistiksel veriler sunarak değinir (Haas, 2014). Richard Haas'ın görüşleri aynı zamanda başta Paul Kennedy olmak üzere declinistlerin görüşlerini destekler niteliktedir.

Konuya ilişkin çalışmalardan biri de editörlüğünü Salma A. Bollaert'in yaptığı "*Turkey Conditions, Issues And U.S. Relations*" isimli 2013 yılında yayınlanan kitaptır. Kitapta özellikle Jim Zanotti'nin "Turkey: Background and U.S. Relations" isimli makalesi B. Obama dönemi Türk-Amerikan ilişkilerine ışık tutar niteliktedir (Zannoti, 2013). J. Zannoti makalesinde geçmiş dönemlerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin ABD için öneminin arttığını vurgular. J. Zanotti özellikle 2010-2013 yıllarını mercek altına yatırarak iki ülke arasındaki iş birliği ve gerilim alanlarının analizini yapar. Zanotti yaptığı analizler kapsamında serbest ticaret anlaşmalarına da değinerek bu anlaşmalara ABD yönetiminin sıcak baktığını ancak Rum ve Ermeni Lobileri'nin ABD Kongresi'nde bu anlaşmaların hayata geçirilmesini engellediklerini ileri sürmektedir. J. Zanotti makalesinde yalnızca analizler yapmamış Türkiye'ye ilişkin istatistiki bilgiler, siyasetçi portreleri, Türkiye'nin etnik ve dini yapısı konularında bilgiler vererek adeta her yönüyle Türkiye'yi kendi perspektifinden masaya yatırmıştır.

Ekavi Athanassopoulou'nun 2014 yılında yayınlanan "*Strategic Relations Between The US and Turkey, 1979-2000 Sleeping With a Tiger*" isimli çalışması da konu ile ilgili önemli kaynaklar arasında gösterilebilir (Athanassopoulou, 2014). Athanassopoulou kitabına İsmet İnönü'nün "Büyük devletlerle ilişki yürütmek bir kaplanla aynı yatağı paylaşmaya benzer." sözüyle giriş yapar. Athanassopoulou Türk-Amerikan ilişkileri konusundaki genel bilgilerin ve ana akım görüşlerin zaten Türk-Amerikan ilişkileri öğrencilerince bilindiğini ifade eder. Athanassopoulou çalışmasını Türk-Amerikan ilişkileri yazınında çok fazla üzerinde durulmayan veya genel olarak değinilen konuların dışında kalan, gözden kaçan noktaları aydınlatma üzerine kurgulamıştır. Athanassopoulou mevcut literatürün özellikle 1990'lı yıllarda Türk-Amerikan ilişkilerinde Amerikan tarafının yaklaşımlarının anlaşılmasına yeterince yardımcı olamadığı savını ileri sürer.

Konu ile ilgili sayılabilecek kitaplardan birisi de Faruk Sönmezoğlu'nun "*Türk Dış Politikası 1991-2015*" isimli çalışmasıdır (Sönmezoğlu, 2016). Kitap her ne kadar Türk Dış Politikasını geniş bir çerçevede ele alan bir çalışma ise de özellikle Türk-Amerikan ilişkilerine yönelik bölümleri iki ülke arasındaki ilişkilerin anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

Türk-Amerikan ilişkilerinde olumsuz gidişatı etkileyen faktörlerin neler olduğu hem akademik hem de diplomatik çevrelerde tartışılmaktadır. Amerikan basınının Türkiye'ye

yönelik algısı ve ABD basınının iki ülke ilişkilerindeki rolünün ortaya çıkarılmasına ilişkin girişimlerden biri de Gökhan Korkmaz'ın “*Çerçeveleme Kuramı Açısından Türk-Amerikan İlişkileri ve Türkiye İmajı (The New York Times Örnek Olayı:2001-2005)*” isimli Doktora tezidir (Korkmaz, 2015). G. Korkmaz çalışmasında Amerika'nın önde gelen ve dış ilişkiler konusunda en çok haber yapan gazetelerinden *The New York Times* gazetesini incelemiştir. G. Korkmaz *The New York Times* Gazetesinde 2001-2005 yıllarını kapsayan dönemde Türk-Amerikan ilişkileri ile ilgili olayların gazetenin haber ve yazılarına nasıl yansıdığı ve bu noktadan hareketle *The New York Times*'in Türkiye hakkında nasıl bir algıya sahip olduğunu analiz etmiştir.

Türk-Amerikan ilişkileri alanında yapılmış çalışmalardan biri de Nasuh Uslu'nun “*Çatlak İttifak: 1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri*” isimli kitabıdır (Uslu, 2016). Uslu “*Çatlak İttifak*” isimli çalışmasında Kıbrıs konusu dışında iki ülke arasındaki ilişkilerin 1947 tarihinden 2016 tarihine kadar olan dönemini incelemeye çalışmıştır.

Türk-Amerikan ilişkileri ile ilgili geniş kapsamlı çalışma niteliğindeki kaynaklardan birisi de editörlüğünü Sertif Demir ve Ayça Eminoğlu'nun yaptığı “*Türk-Amerikan İlişkileri İki Yüzyıllık Süreç ve Ötesi*” isimli çalışmadır (Demir ve Eminoğlu, 2019). Kitap Türk-Amerikan ilişkilerini ana başlıklara ayırarak incelemiştir. Türk-Amerikan ilişkilerinin felsefesi, Türk-Amerikan ilişkilerinin tarihsel süreç içerisinde gelişimi, Türk-Amerikan ilişkilerinin kültürel, ekonomik, siyasi ve güvenlik boyutları, Türk-Amerikan ilişkilerinin bölgesel boyutları, sorun alanları ve iş birliği yapılan örgütler boyutları kitabın ana konu başlıklarıdır. Her başlık altında çoğunluğu genç Türk akademisyenlerden oluşan kalemlerin makalelerine yer verilerek Türk-Amerikan ilişkileri bütün boyutları ile incelenmeye çalışılmıştır.

Bu tez çalışması tarihsel süreç içerisinde Türk-Amerikan ilişkilerinin 2002-2020 dönemini kapsayan bir halkası olarak değerlendirilebilir ve belirtilen çalışmaları modern dönem bağlamında tamamlayarak literatürdeki güncel ihtiyaca cevap verdiği ileri sürülebilir.

1.1. Problem Durumu

Amerika Birleşik Devletleri'nde Cumhuriyetçi-Demokrat-Cumhuriyetçi İktidarlar döneminde Türkiye odaklı dış politikanın krizleri tetiklediği görülmektedir. Öte yandan Türkiye'de AK Parti'nin 2002 yılından itibaren deruhte ettiği iktidar döneminde ABD ile ilişkilere yönelik dış politika tercihleri belirgin kırılmalar yaratmıştır. Bu çalışmada Türk-Amerikan ilişkilerinin 2002-2020 yılları arasında tecrübe ettiği gerginliğin süreç analizi

yapılmak suretiyle nedensellik boyutunda sorgulanmasına önem verilmiştir. Bu çerçevede Türk-Amerikan ilişkilerinin konjoktürel ve bölgesel gelişmeler bağlamında kırılma noktalarının neden yönetilemediği incelenmiştir.

1.1.1. Problem Cümlesi

Bu çerçevede ulaşılmaya çalışılan sonuçta “Türk-Amerikan ilişkileri AK Parti’nin iktidarda olduğu ve 2002-2020 yıllarını kapsayan 18 yıllık döneminde yaşanan gerginlikler yönetilebilir bir düzeye çekilebilir mi?” sorusuna cevap aranacaktır.

1.1.2. Alt Problemler

Dış politika angajmanlarında devletlerin yaşadıkları sorunları ele alış biçimi, yönetilmesi gerektiğinde; gerginliğin tedrici bir biçimde artırılması, azaltılması ve nihayetinde uzlaşmaya yönelik çözüm yollarının araştırılması ele alınacaktır. Bu çerçevede Türk-Amerikan ilişkilerine model teşkil edebilecek dış politika uygulamalarında devlet aktörlerin yaşanan sorun sahalarını ele alış biçimi tartışılacaktır. Bölüm dahilinde ele alınacak problem devlet aktörlerin sorunları derinleştirme, yönetme veya çözme istikametinde nasıl bir metodoloji uygulayabilecekleridir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Nitel yöntem desenlerinden vaka çalışması yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı özellikle 2002-2020 döneminde Türk-Amerikan ilişkilerindeki durgunluk ve 1 Mart tezkeresi, silah ambargoları, Halkbank olayı, vize gerilimi, Brunson olayı, Suriye meselesi, F-35 ve S-400 meselesi gibi konularda yaşanan gerilimlerin resmedilmesi sonucunda neden ve sonuç ilişkilerinin irdelenmesi, bu yolla dış politika yapımında, Türk-Amerikan ilişkilerini esas almak suretiyle gerginliklerin nasıl yönetilebileceğini ortaya koymaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Türk-Amerikan ilişkilerinin sürecine yönelik muhtelif çalışmalar olsa da araştırmanın kapsadığı döneme yönelik yeteri kadar akademik çalışma bulunmamaktadır. Ayrıca Türk-Amerikan ilişkilerinde birbiriyle ilintili olmakla birlikte dış politika analizi bağlamında kavramsal çerçeveye oturtulmuş sistematik ve kapsamlı araştırma kısıtlı miktardadır. Dolayısıyla bu çalışma akademik yazına dış politika çerçevesinde, Türk-Amerikan ilişkilerini bir vaka olarak ele alarak süreç ve kriz yönetimi çerçevesinde katkıda bulunacaktır.

1.4. Araştırmanın Varsayımları

Araştırma 2002-2020 yılları arasındaki belirlenmiş sorun sahalarını vaka olarak ele almak suretiyle tartışılmıştır. Seçilen vakalar Türkiye’de AK Parti iktidarının bulunduğu dönemde ABD tarafındaki üç ayrı iktidar döneminde gözlemlenmiş ve söylemlerle kamuoyu nezdinde dillendirilmiş konu başlıklarından seçilmiştir. Öte yandan bazı konu başlıklarının muhtelif ABD iktidarları döneminde devamlılığı dikkate alınmış ve ilgili sorun sahasına statik veya devinimsel eğilimi incelenmiştir. Böylece bahse konu sorun sahalarının genel dış politik tercihlerde her iki tarafın eğilimlerine etki ettiği ancak aynı zamanda bu sorunların Türk-Amerikan ilişkilerindeki yapısal problemlerin bir sonucu olduğu varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Türk-Amerikan ilişkilerinde iş birliğini önceleyen ve ortak çıkarlara hitap eden konu başlıkları çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Bu konuların Türk-Amerikan ilişkilerinin genel eğilimine etkilerinin kısıtlı olması nedeniyle çalışmanın bulgularına menfi bir etkide bulunmayacağı değerlendirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu ana başlık altında dış politika analizine ilişkin kavramsal çerçeve oluşturulacaktır. Bölümde öncelikle dış politika analizi kavramının genel çerçevesi resmedilecek daha sonra ise dış politika olaylarını analiz etmekte kullanılan farklı analiz düzeylerine ilişkin açıklamalar yapılacaktır. Bu kapsamda önce birey düzeyinde analize ilişkin bilgiler verilecek, ikinci olarak devlet düzeyinde analize ilişkin bilgiler verilecek, üçüncü olarak ise sistem düzeyinde analize ilişkin bilgiler verilecektir. Çalışma kapsamında dış politika analiz düzeyi olarak incelenen vakanın niteliğine göre her üç analiz düzeyinden yararlanılmakla beraber esas olarak devlet veya kurumlar olarak adlandırılabilen analiz düzeyinden yararlanılacaktır.

2.1. Dış Politika Analizi

Dış politika kavramının Uluslararası İlişkiler uzmanlarınca üzerinde anlaşılmış net ve kesin bir tanımı olmadığı söylenebilir. Dış politika, Sovyetler Birliği'nin yıkıldığı Soğuk Savaş sonrası döneme kadar realist perspektife uygun bir tarzda tanımlanmıştır. Bu tanımlamanın iki temel dayanağı olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi iç politika ile dış politika arasında kesin bir ayrım olduğu şeklindeki kabul, ikincisi ise devlet ve devleti oluşturan kurumların tek karar verici oldukları şeklindeki anlayıştır. Bu anlayış doğrultusunda şekillenen bakış açısından dış politika, devletlerin egemenlik alanları dışında kalan alana yönelik olarak planladıkları ve uyguladıkları stratejiler olarak tanımlanmaktadır. Ancak tanımlamanın günümüze doğru uzanan evrimine bakıldığında özellikle iç politika ile dış politika arasındaki ayrımın azalması nedeniyle bu iki alanın birbirini etkilemeye başladığı görülmektedir. Devletin rolünün azalmasının belirleyici olduğu bu gelişmeler özellikle liberal anlayışı benimseyen yazarların dış politikayı, toplumsal grupların arzu, istek ve beklentilerinin şekillendirdiği eylem ve stratejiler olarak tanımlamalarına olanak vermiştir. Dış politika kavramının evrimine ilişkin temel açıklamaların sonrasında bir dış politika analizi tanımı yapmak mümkündür. Dış politika analizi, dış politikayı şekillendiren faktörleri dikkate alarak dış politika kararlarının hangi koşullar altında alındığının incelenmesi şeklinde tanımlanabilir (Efegil, 2018: 22-31).

Dış politika analizinin temel amacının dış politikayı şekillendiren aktörlerin içinde bulundukları koşulların ve süreçlerin aldıkları kararlar üzerindeki etkisini sistematik bir biçimde açıklayan teoriler geliştirmek olduğu söylenebilir. Dış politika analizinde çeşitli yaklaşımların olduğu görülmektedir. Bu yaklaşımlardan ilki bireyi temel alan yaklaşımlardır.

Rasyonel seçimler kuramı ve psikolojik yaklaşımlar bu yaklaşımın temellerini oluşturmaktadır. İkinci yaklaşım ise dış politika süreci yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın temellerini devlet kurumlarının ve kamuoyu, medya, çıkar grupları, siyasal rejimin yapısı gibi iç politik süreçlerin dış politika yapımını etkilediği varsayımı oluşturmaktadır. Üçüncü grup olarak nitelendirilebilecek yaklaşımlar ise kültür ve kimlik bazlı yaklaşımlardır. Bu yaklaşımlar esas itibarıyla kültür, algı ve ortak değerler gibi kavramların dış politika üzerinde yaptığı etkiyi analizin temeline yerleştiren yaklaşımlardır (Demir, 2019:177-201).

Analiz düzeyi farklılıklarına ilişkin çarpıcı örneklerden biri olarak Kıbrıs Barış Harekâtı verilebilir. Bu olayı birey temelli bir yaklaşımla analiz etmeye çalışan bir araştırmacı ağırlıklı olarak o dönem lider olan Bülent Ecevit'in bireysel ve psikolojik özelliklerini ön plana çıkaran bir yaklaşım sergileyecektir. Konunun analizi için devlet temelli bir düzey tercih eden bir araştırmacı ise 1950'li yıllarda Türkiye'nin çok partili siyasal hayata geçişi ile birlikte dış politika üzerinde etkisi ve önemi giderek artan kamuoyu baskısı faktörüne dikkat çekecektir (Tamçelik ve Ögün, 2019: 41-54).

Dış politika analizi yapacak araştırmacıların açıklığa kavuşturmaları gereken en temel sorunlardan biri yapacakları analizde hangi düzey temelli yaklaşımı kullanacaklarıdır. Faruk Sönmezoğlu'nun *Türk Dış Politikası* adlı eseri incelendiğinde onun bir dış politika analizinde kullanılacak bakış açıları ve önceliklerin çok farklı varsayımlardan hareket edebileceği, bunlardan biri veya birkaçının birleştirilerek bir analiz yapılabileceği yaklaşımını benimsediği görülmektedir. Sönmezoğlu'nun yaklaşımı Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında ele alındığında onun şu şekilde analizler kurguladığını söylemek mümkündür (Sönmezoğlu, 2016:4-7). Türkiye-ABD ilişkilerinde uluslararası şartlar mı yoksa iç politika şartları mı daha önemli oluyor sorusunu cevap arayan analizler, bu ilişkilere sistemikörneğin büyük güçler arası ilişkiler mi daha fazla etki ediyor sorusuna cevap arayan analizler, ülke içerisindeki ekonomik durumun iki ülke ilişkilerinin seyri üzerindeki etkisinin ne olduğunu yanıtlamaya çalışan analizler, ABD'deki Başkanların değişmesi ile ilişkilerdeki değişiklikleri hem kişiler hem de bu kişilerin ait olduğu parti açısından değerlendiren analizler, konuyu İsrail veya Rusya gibi bir ülkeye indirgeyen ve bu çerçevede yapılan analizler. Bir başka deyişle Türkiye-ABD ilişkilerini Türkiye-İsrail veya Türkiye-Rusya ilişkilerinin durumu çerçevesinde açıklamaya çalışan analizler. Sönmezoğlu'nun yaklaşımı incelendiğinde onun hem liderlerin rolünü, hem devletlerarası etkileşimin dış politika kararları üzerindeki etkisini hem de sistem düzeyindeki faktörlerin etkisini analiz ettiği görülmektedir. Sönmezoğlu'nun yaklaşımı birden fazla analiz düzeyini kapsadığı için "Çoklu düzey analiz yaklaşımı" olarak nitelendirilebilir.

Bu çalışma kapsamında Faruk Sönmezoğlu'nun yaklaşımı esas alınarak Türk-Amerikan ilişkilerinde AK Parti döneminde yaşanan vakaların dış politika analizi gerçekleştirilecektir. Bu kapsamda hem liderlik olarak nitelendirilebilecek bireysel faktörlere hem devlet düzeyinde etkileşimlere hem de sistem düzeyindeki etkenlere değinilecektir

2.1.1. Birey Temelli Dış Politika Analizi

Snyder, Bruck ve Sapin gibi yazarlar devletlerin kararları kendi kendilerine alan yapılar olmadıklarını bu kararların devlet içerisindeki insanlar tarafından alındıklarına vurgu yaparak analiz düzeyi açısından bireyin ele alınması gerektiğine dikkat çekmektedirler. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak dış dünyada olup bitenlerin etkilerinden ziyade dış politika kararlarında bireyler ve onların algılarının incelenmesinin daha sağlıklı sonuçlar vereceği argümanını ileri sürmektedirler. Esas itibarıyla bakıldığında bu düzeyde analizin liderlere ve karar alıcılara odaklandığını söylemek mümkündür. Bu odaklanma ana hatlarıyla liderlerin dünyaya ilişkin algıları, liderlik yaparken sergiledikleri tarzlar, kişisel özellikleri ve inanç dünyaları gibi unsurlar bağlamında gerçekleşmektedir. Liderlerin tek başlarına karar almadıkları bilinmektedir. Liderler karar alırken çevrelerindeki danışmanlar ve bürokratik elitlerden de görüş alarak etkileşimde bulunmaktadır. Bu nedenle bu analiz düzeyinde liderin karar alma sürecinde danıştığı diğer bireylerle beraber problemleri ortaklaşa algılama biçimi ve alternatifleri değerlendirme tarzları önem kazanmaktadır (Güleç, 2018: 79-102). Birey düzeyinde analizde sadece liderin ele alınması fikirleri, algıları ve sorunlara ilişkin yaklaşımları ile onun kararlarını şekillendirmede etkisi bulunan danışmaların analiz dışında bırakılması sağlıklı sonuçlar elde edilmesini zorlaştıracaktır.

Liderin kişisel özellikleri ve bunun dış politikaya etkilerine ilişkin olarak en dikkat çeken çalışmalardan biri Ömer Ak'ın çalışmasıdır (Ak, 2012:501-527). Bu çalışmada Ömer Ak, Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan'ın verdikleri dış politika kararları üzerinden liderlik profillerini analiz etmiştir. Ömer Ak liderlik profili analizi kapsamında gerçekleştirdiği çalışmaya dayanarak Erdoğan'ın siyasi engellere meydan okuyan bir lider olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ak, özgüven ve bilişsel kapasite açısından da Erdoğan'ın bilgiye açık bir lider olduğu savını dillendirmektedir. Ak'ın ulaştığı diğer bir sonuç da Erdoğan'ın pragmatik duyarlılığı olan bir lider olduğudur. Bu özelliğinden hareketle Ak, Erdoğan'ın karar verirken vereceği kararın ne ölçüde kabul göreceğini göz önünde bulundurduğu savını ileri sürer. Bu pragmatik duyarlılık aynı zamanda Erdoğan'ın çevresindekilerin görüş ve fikirlerine açık bir lider profili çizmesine zemin hazırlamaktadır. Erdoğan'ın bilgiye açık bir lider olması

dolayısıyla karar verme sürecinde danışmanlarına geniş yetkiler tanıdığı tespiti yine Ak'ın çalışması kapsamında ulaştığı diğer bir sonuçtur.

Dış politika kararları üzerinde kişisel özelliklerinin etkisi belirgin biçimde görülen liderlerden biri de Turgut Özal'dır. Turgut Özal'ın hem başbakan hem de cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı dönemlerde verdiği dış politika kararları bu tespitin yapılmasına olanak vermektedir. Özal'ın risk alan ve insiyatif kullanmaya yatkın karakter özellikleri Türkiye'nin dış politikada aktif bir polititika izlemesine olanak vermiştir. Kamuoyunda Özal'ın dış politikadaki yaklaşımları sonucunda Türkiye'nin bölgesel ve daha ötesinde küresel bir güç olacağına ilişkin bir algı ve inanç oluşmuştur. Özal'ın kişisel özelliklerinden biri de fırsatları sezinleme yetenegidir. Özal dış dünyada ortaya çıkan gelişmelerin yarattığı fırsatları Türkiye'nin milli menfaatleri adına değerlendirme çabası sergilemiştir. Özal'ın fırsatların değerlendirilmesi için hızlı hareket etmek gerektiği konusundaki anlayışı onun bürokratik kurallara sıkı sıkıya bağlı çalışmayı önceleyen bürokratlarla sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Özal'ın sorunları çözmek için kişisel insiyatif kullanması bürokratlar tarafından kriz yaratan bir girişim olarak değerlendirilmiştir (Dündar, 2016:1-20). Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında Özal'ın I. Körfez Savaşı sırasında sergilediği liderlik tarzı ve aldığı kararların etkilerinin günümüzde de tartışıldığını ifade etmek mümkündür. Özal'ın bu konu özelindeki yaklaşımını Türkiye'nin dış politikada sonucunu belirleme ve değiştirme olanağının olmadığı olaylar için uluslararası konjonktürle uyumlu hareket ederek Türkiye'nin milli menfaatlerini korumak için pozisyon almak şeklinde değerlendirmek mümkündür.

AK Parti'nin iktidarda olduğu 2002-2020 tarihleri arasında G.W. Bush, B. Obama ve D. Trump olmak üzere üç ABD başkanı görev yapmıştır.

AK Parti 2002 tarihinde iktidara geldiğinde ABD tarafında görevde olan Başkan G.W. Bush'tur. G. W. Bush Amerika Birleşik Devletleri Başkanı olarak göreve başladığı zaman dış politika stratejisi, Bill Clinton gibi, yönlendirici bir liderlik olmamıştır. 11 Eylül saldırılarının psikolojisinin etkisi altındaki G.W. Bush, tam anlamıyla bir Amerikan hegemonyası kurmak istemiştir. G.W. Bush Soğuk Savaşı kazandıklarını ve bunun artılarının toplanması gerektiğine inancında olmuştur. B. Clinton'un aksine G.W. Bush esas itibarıyla hukuka ve dış politika parametresi olabilecek meşruiyete önem vermeyen bir Amerikan lideri portresi çizmiştir. Bush'un askerî baskı ve buna benzer daha ziyade sert güce dayalı uygulamaları ön plana çıkardığı görülmektedir. Askerî güç kullanmaya yatkın bir lider olması onu liberal olarak tanımlanabilecek ve Amerikan imajına olumlu katkılarda bulunan Demokrat başkanlardan ayıran bir özellik olarak ön plana çıkarmaktadır (Sönmezoğlu, 2016:53). Bush

liderlik tarzıyla bir anlamda uluslararası toplumun tepki ve duyarlılıklarını dikkate almayan yaklaşımlar sergilemiştir. Örneğin, 2003 Irak Savaşı için uluslararası toplumun tepkilerini görmezden geldiği rahatlıkla ifade edilebilir.

AK Parti'nin iktidarda olduğu dönemde ABD tarafında görev yapan ikinci lider B. Obama'dır. Amerika Birleşik Devletleri'nin 44. Başkanı olarak 2009 yılında göreve başlayan Barack H. Obama'nın dış politikada genel olarak liberal bir çizgi izlediği söylenebilir. B. Obama'nın liberal yaklaşımları Türkiye ile olan ilişkilerine de yansımıştır. B. Obama'nın politikalarının B. Clinton politikalarının bir iz düşümü olduğu ifade edilebilir. B. Obama dış politikada yumuşak güç unsurlarını ve zaman zaman yumuşak ve sert gücün bir bileşimi olan akıllı güç yaklaşımlarını dış politika amaçlarına ulaşmak için kullanan bir liderlik sergilemiştir. B. Obama'nın dünyaya bakışının onun izlediği politikaları şekillendirdiği söylenebilir. Ona göre kitle imha silahlarının önlenmesi, aşırılıkla mücadele, terörün önlenmesi gibi sorunlarla mücadele etmek için askerî tedbirlerin dışında refahın artırılması, eğitime yatırım yapılması yollarıyla sonuç alınması mümkündür. Bu bakış açısının Amerikan liderlerinde çok fazla görülen bir şey olmadığını ifade etmek gerekir. B. Obama örneğin Afrika'ya çok daha fazla yardım yapılırsa aşırılık eğilimi taşıyan militanların radikal örgütlerce devşirilmesinin önüne geçilebileceğini düşünmektedir (Sönmezoğlu, 2016:450-458). Obama'nın izlediği stratejiler Türkiye için de çok önemliydi. B. Obama ilk yurt dışı ziyaretini 2009 Nisan ayında Türkiye'ye gelerek gerçekleştirmiştir. Ancak sonraki süreçte Suriye meselesinde izlediği politikalar iki ülke ilişkilerinde büyük bir çatlak meydana getirmiştir. B. Obama Suriye de bir anlamda büyük ölçüde Pentagon'un ürettiği politikaları kabullenmek ve izlemek zorunda kalmıştır.

Obama'nın dış politika konusundaki yaklaşımlarına bakıldığında ona yöneltilebilecek belki de en önemli eleştiri onun diplomatik pasiflik olarak nitelendirilebilecek bir davranış biçimini tercih etmesidir. Obama'nın sert güç kullanması gereken durumlarda buna ilişkin dış politika kararlarını almaktan kaçındığı ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle Obama zorlu tercihler yapması gereken durumlarda sorunların çözümüne yönelik olarak karar almaktan çekinmiştir. Obama'nın liderlik tarzına ilişkin ikinci eleştirel tespit ise onun söylemlerinde dile getirdiği dönüşümcü bir liderlik sergilemek yerine mevcut durumun devamı yönünde bir tutum sergilemesidir (Davutoğlu, 2017). Obama'nın söylem ve eylemleri arasındaki tutarsızlığın başta Suriye konusu olmak üzere Türkiye'ye için sıkıntılar yarattığını ileri sürmek mümkündür.

AK Parti döneminde görev yapan üçüncü ABD lideri ise 2016 yılında göreve gelen 45. Başkan Donald Trump'tır. Trump'ın ABD başkanı seçilmesiyle ABD dış politikasında yörunge değişiklikleri görölmeye başlanmıştır. Trump'ın liderlik görevini devralmasıyla beraber ABD dış politikasında tek taraflı yaklaşımların hayata geçirildiği, müteffiklere karşı saygılı olmayan bir tutum sergilendiği, Amerikan dış politika ilke ve kurallarını hiçe sayan ve uluslararası kurumları itibarsızlaştıran bir söylemin ön plana çıktığı ifade edilebilir. Trump aynı zamanda uluslararası serbest ticaret düzenlemelerine karşı çıkarak ABD'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşumuna öncelik ettiği küresel ticari düzeni sarsıcı söylemleri dillendirmiştir (Oğuz, 2019:123). Trump'ın şaşkınlık yaratan bir diğer liderlik yaklaşımı ise iletişim için resmi ve diplomatik kanalları kullanmak yerine sosyal medya araçlarını kullanmasıdır. Trump sosyal medyada yalnızca hasım ve muhaliflerini hedef almamış müttefiki olan ölkelere ve onların liderlerine yönelik diplomatik üslup dışı açıklamalar gerçekleştirmiştir. Trump'ın 2019 tarihinde "Türkiye'nin ekonomisini mahvederim" şeklinde sosyal medya üzerinden gerçekleştirdiği demeci buna örnek verilebilir (Gibbons, 2019). Trump'ın dört yıllık başkanlık döneminin pek çok sıra dışı iç ve dış politika uygulamasının göröldüğü fırtınalı bir dönem olduğı tespitini yapmak mümkündür. Özellikle kabine istikrarı konusundaki sorunların ABD dış politikası üzerinde de olumsuz etkiler yarattığı düşünölebilir. Trump döneminde en çok görevli değışikliğı yaşanan pozisyonlardan biri Ulusal Güvenlik Danışmanlığı olmuştur. Trump'ın görev süresi boyunca Michael Flynn, Raymond McMaster ve John Bolton olmak üzere üç isim trump tarafından göreve getirilmiş ancak daha sonra Trump tarafından görevlerine son verilmiştir. Dikkat çeken diğer bir değışiklik ise Dışışleri Bakanı Rex Tillerson'un görevine son verilmesidir. İlginç olan bir nokta da Trump'ın bu atama ve görevden almalara ilişkin kararları sosyal medya üzerinden gerçekleştirek paylaşmasıdır. Trump yalnızca görevde olduğı dönemde değil seçimleri kaybettikten sonra da uzun süre dünya ve ABD kamuoyunu meşgul etmiştir. Trump seçimlerin hileli olduğı gerekçesiyle seçimlere itiraz etmiştir. Bu nedenle seçim görevlileri ve yerel yöneticiler nezdinde girişimlerde bulunarak sonuçları kendi lehine değıştirmek için baskı uygulamıştır (Baykan, 2021).

Donald Trump döneminin karar alma sürecinde ABD Savunma Bakanlığı'nın ön plana çıktığı bir dönem olduğı görölmektedir. Amerikan dış politikasında karar alma sürecini oluşturan aktörlere bakıldığında Dışışleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Kongre ve ABD Başkanı'ndan oluşan bir mekanizmanın varlığı söz konusudur. Kurumsallaşmış bir yapı arz eden ABD, dış politika yapım sürecinde D. Trump dönemi dış politika kararlarında Dışışleri

Bakanlığı'nın söz hakkının çok azaldığı ağırlığını askerî bürokrasinin oluşturduğu Savunma Bakanlığı ön plana çıktığı görülmüştür (Ülgül ve Vandenbelt, 2019:327-356).

Çalışma kapsamında lider temelli dış politika analizi şu parametreler üzerinden yapılacaktır;

- Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan'ın liderlik tarzı ve kişisel özellikleri
- G.W. Bush'un sergilediği liderlik tarzı ve kişisel özellikleri
- B. Obama'nın sergilediği liderlik tarzı ve kişisel özellikleri
- D. Trump'ın sergilediği liderlik tarzı ve kişisel özellikleri

2.1.2. Devlet Düzeyinde Dış Politika Analizi

Bu analiz düzeyinde dış politika kararlarının oluşmasına etki eden devlet içi aktörler ele alınmaktadır. Bu aktörleri de esas itibarıyla iki ana gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi devlet kurumları ikincisi ise devletin resmi organlarının dışında kalan sosyal ve örgütsel birimlerdir. Devlet kurumları denildiğinde burada ifade edilen devlet adına hareket etme ve karar alma yetkisine haiz devlet otoritesi ile donanmış birimlerdir. Bu birimlerin başında hükümet, bakanlıklar, parlamento, siyasal partiler, bürokratik kurumları saymak mümkündür. Devlet düzeyinde analizde dış politika karar alma sürecinde bu kurumlar arasındaki etkileşimler incelenmektedir. Devlet düzeyinde dış politika analizinde ele alınan ikinci grup ise devletin resmi organları dışında kalan sosyal ve örgütsel yapılardır. Bunlar ise kamuoyu, medya, sivil toplum kuruluşları, çıkar grupları gibi yapılardır. Bu analiz düzeyinde devlet dışı sosyal ve örgütsel yapıların yanı sıra ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar, kültür ve kimlik, din ve milliyetçilik gibi sosyolojik unsurlar, ülkenin siyasal kültürü gibi unsurlar da dikkate alınmaktadır (Güleç, 2018: 79-102). Örneğin, ABD'nin 2003 Irak Savaşı için Türkiye'nin vereceği desteklere ilişkin olarak hazırlanan 1 Mart Tezkeresi'nin meclisten geçmemesinde kamuoyunun etkisi sosyal yapılar bağlamında tartışılabilir.

Devlet düzeyli analiz konusunda en çok bilinen çalışmaların başında Graham T. Allison ve Morton H. Halperin tarafından öncülüğü yapılan Bürokratik Politika Modeli'nin geldiği söylenebilir (Allison ve Halperin, 1972: 40-49). Her iki yazarın bu model çerçevesinde ileri sürdükleri sav dış politika kararlarının devletin çeşitli birimlerinde görevli yönetici ve bürokratların aralarındaki pazarlıklar sonucu ortaya çıktığı şeklindedir. Bu anlayışa göre her bürokrat veya siyasetçi kendisi ya da kurumu tarafından hazırlanan politika

önerilerinin hükümet ve devlet katında diğer alternatif politika önerilerinin önüne geçmesi için çaba harcamaktadır.

Devlet dışında kalan yapılar bağlamında incelenebilecek en temel konulardan biri ülke ekonomisi ile dış politika arasındaki ilişkidir. Ekonomi ile dış politika arasındaki ilişki farklı açılardan ele alınarak pek çok kitap ve makalenin konusu olmuştur. Ancak Türk dış politikası açısından dış politika ekonomi ilişkisi tartışıldığında en çok söz edilen ismin Turgut Özal olduğu söylenebilir. Özal'ın Türk dış politikasına ilişkin anlayışında ekonomi ve dış politikanın birbiriyle ilintili dört boyutu olduğu ifade edilebilir (Ertosun, 2016: 33). Bu boyutlardan birincisi ekonomik ilişkilerin gelişmesi sonucunda ortaya çıkacak karşılıklı bağımlılığın diplomatik alandaki sorunların çözümüne katkı sağlayacağı şeklindedir. İkincisi dış politikanın ekonomik anlamda dışarıya açılmak için bir araç olarak kullanılmasıdır. Üçüncüsü Türkiye'nin etkin bir dış politika izleyebilmesinin ancak ekonomik gücünü arttırması ile mümkün olabileceği şeklindeki anlayıştır. Dördüncüsü ise ekonomik gelişmenin demokratikleşmeyi beraberinde getireceği ve bu yolla Türkiye'ye yönelik olarak sürekli eleştirel bir tutum içerisinde olan Avrupa ülkelerinin olumsuz tavrının bertaraf edileceği şeklindeki anlayıştır.

AK Parti dönemi dış politika, ekonomi ilişkisine bakıldığında AK Parti'nin yalnızca ülkenin ekonomik kapasitesinin arttırılması değil bunun yanı sıra askerî ve diplomatik kapasitesinin arttırılması çabası içerisine girdiği ve bunu belli ölçüde başardığı görülmektedir (İnat, 2014: 22). Ancak alınan mesafeye rağmen küresel sisteme etkide bulunan başat aktörlerle kıyaslandığında Türkiye'nin bu küresel aktörlere rağmen uluslararası sisteme etki edebilme gücünün henüz istenilen düzeyde olmadığını da ifade etmek gerekir. Türkiye'nin etki sınırlarının genişletilebilmesi için ekonomik, askerî ve diplomatik kapasitesinin daha fazla geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında ekonomi konusu ele alındığında ise ABD tarafının Trump döneminde olduğu gibi zaman zaman Türkiye'nin ekonomik kırılganlığını kullanarak bu durumu Türkiye'ye karşı bir tehdit aracına dönüştürdüğü görülmektedir. Bu tehditler döviz kurlarında anormal yükselişlere ve Türk ekonomisinin türbülansa girmesine neden olmaktadır (BBC, 2019). Amerikan tarafının Türkiye'ye yönelik olarak özellikle 2018 yılında gerçekleştirdiği ve ticaret savaşı olarak nitelendirilebilecek girişimlerin arkasında ekonomik nedenlerin olmadığı ifade edilebilir. Çünkü ABD, Türkiye ile olan ticaretinde cari fazla veren ülke konumundadır. Dolayısıyla, eğer ticarete korumacı önlemler alınacaksa bunu ABD ile ticaretinde cari açık veren Türkiye'nin gerçekleştirmesi dış ticaret mantığına göre

daha makul bir yaklaşımdır. Bu noktadan hareketle Türkiye ile ABD arasındaki ticari gerilimlerin nedenlerinin daha çok siyasi olduğu tespitini yapmak mümkün görünmektedir. Başta Rahip Brunson'un tutuklanması, S-400 meselesi ve iki ülke arasında Ortadoğu'ya ilişkin görüş ayrılıklarının ticaret savaşı olarak nitelendirilebilecek Amerikan tarafı eylemlerini tetiklediği argümanı ileri sürülebilir (Aytekin ve Uçan, 2018:861).

Bu ve benzeri olaylar Türkiye'nin dış politikada hareket alanlarını sınırlandıran "Ekonomik Güvenlik" konusunun detaylı bir biçimde ele alınarak Türk ekonomisinin dış müdahalelere karşı direncini artıracak önlemlerin belirlenmesini üzerinde ivedilikle çalışılacak bir konu haline getirmektedir.

Devlet dışında kalan sosyal ve örgütsel yapılar bağlamında incelenebilecek başlıklardan biri de dış politika yapım sürecinde medyanın rolüdür. Son yıllarda özellikle iletişim teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler dış politika kararları konusunda karar alıcılar ile kamuoyu arasında bir mutabakatın oluşumunu zorunlu kılmıştır. İletişim teknolojilerindeki bu gelişim karar alıcılara internet, televizyon, gazete, radyo gibi araçlar yoluyla kamuoyunun düşüncesini öğrenme ve dikkate alma olanağı sağlarken diğer yandan karar alıcılara dış politika stratejilerini iletişim araçları yoluyla meşrulaştırma imkanını da beraberinde getirmiştir. Bu perspektiften bakıldığında günümüzde dış politika karar alma süreci ile medya arasında güçlü ve sürekli bir ilişkinin olduğu ifade edilebilir (Pınar, 2018:1904-1916). Bir anlamda bu ilişkide kamuoyu görüşleri ile karar alma sürecini etkileyip denetlerken karar alıcılar ise meşruiyet problemine medya araçlarını kullanarak bir çözüm bulmuş olmaktadır.

Medya, dış politika ilişkisine yönelik çarpıcı örneklerden biri 2003 Irak Savaşı sürecinde ABD medyasının Türkiye'ye yönelik tavrıdır. Türkiye, Irak Savaşı sürecinde gerek 1 Mart Tezkeresi olayında ve gerekse operasyonun detayları konusunda ABD ile görüş ayrılıkları yaşamıştır. Bu durum özellikle ABD medyasında *The New York Times* gibi gazetelerde Türkiye aleyhine tek taraflı, olumsuz ve Amerikan bakış açısını yansıtan haberlerin çıkmasına neden olmuştur (Korkmaz, 2016: 40-41). Gazete bir anlamda ABD dış politikası ve çıkarları doğrultusunda kamuoyu nezdinde bilinçli bir algı oluşturma çabası içerisine girmiştir. Gazetenin Irak Savaşı öncesi Türkiye'ye ilişkin yazı ve haberlerine bakıldığında sık sık Türkiye'yi güvenilir bir NATO müttefiki, laik, modern bir Avrupa ülkesi olarak resmettiği görülmektedir. Ancak Türkiye ile ABD arasında görüş ayrılıklarının yaşandığı savaş sürecinde ise Türkiye pazarlıkçı bir Ortadoğu ülkesi şeklinde resmedilmektedir. Gazetenin gerek yazılar ve gerekse karikatürler bağlamında oluşturmaya

çalıştığı diğer bir olumsuz imaj ise Türkiye'nin ABD'yi yarı yolda bırakan güvenilir bir ülke olduğudur.

Geleneksel medya araçları kadar üzerinde tartışılan diğer bir konu da sosyal medya araçları ile dış politika arasındaki ilişkidir. Helin Sariertem ve Sevda Korhan'ın gerçekleştirdikleri çalışma bu konuya ışık tutar niteliktedir (Sariertem ve Korhan, 2019:230). Araştırmacılar “*Sosyal Medya ve Dış Politika İlişkisine Yakından Bakmak: Türkiye’de Üniversiteli Genç Yetişkinler Örneği*” isimli araştırmayı 18-35 yaş aralığındaki 353 kişi ile anket yaparak gerçekleştirmişlerdir. Araştırma, görüşülen kişilerin geleneksel medya araçlarını terk etmemekle beraber sosyal medya araçlarının yoğun etkisi altında olduklarını göstermiştir. Araştırmada %62’lik bir grubun dış politikaya ilişkin düşüncelerinin oluşumunda sosyal medyanın etkin olduğu diğer bir bulgu olarak tespit edilmiştir. Sosyal medya mecralarından dış politika haberlerinin takibine bakıldığında Twitter, YouTube ve Instagram gibi mecraların ön plana çıktığı sonucuna ulaşılmıştır. Kullanıcı sayısı diğer sosyal medya mecralarına göre daha fazla olmakla beraber dış politikaya ilişkin haberlerin ve paylaşımların takibi konusunda Facebook daha geri planda kalmaktadır. Araştırmaya katılanlar Suriye ve Suriye ile ilgili konuları ‘Türkiye’nin bir numaralı sorunu’ olarak tanımlamaktadırlar.

Sosyal ve örgütsel yapılar bağlamında dış politika analizi açısından önem taşıyan diğer bir konu da karar alma sürecinde kamuoyu etkisidir. Kamuoyu etkisi büyük ölçüde ülkenin siyasal rejiminin yapısı ile ilişkilidir. Demokratik rejimlerde kamuoyu dış politika kararları üzerinde kısıtlayıcı rol oynayarak karar alıcıların hareket serbestisini sınırlandırmaktadır. Demokratik rejimlerde alınan kararlara ilişkin hesap verme mekanizmaları yöneticilerin karar alırken kamuoyu araştırmalarını dikkate alarak hareket etmelerini zorunlu kılmaktadır. Ancak otoriter siyasal rejimler için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Diğer bir ifade ile dış politika kararlarının şekillendiği siyasal rejim ve ortam kamuoyu etkisi konusunda belirleyici rol oynamaktadır (Efegil, 2012:187).

Bir ülkedeki kamuoyunun o ülkenin dış politikada muhatap olduğu ülkelerle olan ilişkileri üzerinde olumlu veya olumsuz yönde baskılayıcı etki yaptığı ifade edilebilir. Kamuoyunun başka bir ülkeye yönelik görüşleri genel olarak kamuoyu araştırma şirketleri tarafından yapılan araştırmalarla tespit edilmektedir. Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında konu irdelendiğinde de Türk Kamuoyunda Amerika algısının *Gallup* gibi araştırma şirketlerinin araştırma konusu olduğu görülmektedir (Hacaloğlu, 2017). Gazeteci Hilmi Hacaloğlu *Türkiye’deki Amerika Algısı Neden Olumsuz?* isimli yazısında Türkiye’de Amerika

algısının neden olumsuz olduğunu *Gallup* verileri ve konunun uzmanları ile yapmış olduğu mülakatlara dayanarak açıklamaya çalışmaktadır. Hacaloğlu 2017 tarihinde kaleme aldığı yazıda Türk insanının yabancı ülkeler arasında en çok Almanya'ya güvendiği tespitini yaptıktan sonra ABD'yi dost olarak görenlerin oranının %34 olduğuna vurgu yapar. Hacaloğlu, konunun uzmanları ile yaptığı görüşmelere dayanarak Türk insanının ABD'ye bakışının olumsuz olmasının nedenleri olarak ABD'nin PYD'ye yardımı ve Fethullah Gülen'in ABD'de ikamet etmesini göstermektedir.

Türk Kamuoyunun bakış açısının iki ülke ilişkileri üzerindeki etkisi yalnızca son dönemlerde yaşanan gelişmeler bağlamında tartışılmamaktadır. Örneğin, 1 Mart Tezkeresi kararına ilişkin olarak Türk Kamuoyu'nun etkisi hala bir tartışma konusu olarak varlığını devam ettirmektedir. Daha önceki tarihlere bakıldığında ise Haşhaş meselesi, Kıbrıs Barış Harekâtı'na ABD'nin verdiği tepkiler ve Johnson mektubu, Jüpiter füzelerinin sökülmesi gibi olayların Türk kamuoyu üzerinde yarattığı etkinin en azından akademik düzeyde halen tartışıldığını ifade etmek mümkündür.

Dış politika kararlarını etkileyen sosyal yapılar çerçevesinde incelenebilecek unsurlardan biri de çıkar gruplarıdır. Liderlerin dış politika yönelimlerini belirlerken, iktidara gelmek için destek aldıkları grupların ideoloji ve çıkarlarını gözettileri ifade edilebilir (Erhan ve Embel, 2015:166). Özellikle ABD açısından konu irdelendiğinde çıkar ve baskı gruplarının lobiler aracılığıyla karar alma mekanizmalarını etkilemeye çalıştıkları görülmektedir. Lobicilik, bu anlamda politik sistemin unsurlarını oluşturan yasama ve yürütme üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak etkili olma çabası şeklinde tanımlanabilir. Amerika'da lobicilik faaliyetlerine ilişkin olarak gerçekleştirilen yasal düzenlemelerle bu faaliyetlerin çerçevesi çizilmiştir. Ancak Türkiye ve diğer pek çok ülkede bu alana ilişkin bir yasal düzenleme olmadığını ifade etmek gerekir (Aslan, 2015:5).

Çıkar gruplarının ve bu kapsamda lobilerin ABD dış politikasının şekillenmesinde oynadığı role dikkat çeken çalışmalardan biri Muhittin Ataman ve Özkan Gökcan tarafından kaleme alınan *Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi* isimli makaledir. Yazarlar özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası dönemde agresif bir görünüm arz eden ABD dış politikasının oluşumunda yeni muhafazakârların önemli bir rol oynadığı argümanını ileri sürerler. Ataman ve Gökcan yeni muhafazakâr olarak isimlendirilen ekipte yer alan pek çok ismin Yahudi kökenli olmasını Yahudi lobilerinin ABD dış politikasını şekillendirmedeki etkisinin bir göstergesi olarak değerlendirmekte ve argümanlarını bu durumla gerekçelendirmektedir. Makalenin yazarları Yahudi lobisinin iyi organize olması,

geniş kaynaklara sahip olması ve diğer lobilerin desteğini alarak onları kendi çıkarları doğrultusunda mobilize etmesini Yahudi lobilerinin gücünün kaynağı olarak değerlendirmektedirler. Ataman ve Gökcan, Yahudi lobilerinin gücünün ölçüsü olarak dönemin ABD Dışişleri Bakanı Collin Powell'in Irak operasyonu sonrası söylediği "İsrail'in bir düşmanını daha ortadan kaldırdık" sözlerine de yer vermişlerdir. Gerek Irak operasyonu, gerekse İran'ın Ortadoğu'da ABD çıkarları için bir tehdit olarak görülmesinin temelinde İsrail'in güvenliğinin en belirleyici faktör olduğu savı yazarların konuya ilişkin diğer bir iddiasıdır (Ataman ve Gökcan, 2012: 222-223). Çıkar gruplarının devletlerin dış politikalarını şekillendirmedeki etkisi pek çok akademik çalışma ve tartışmanın konusu olmaya devam etmektedir. Örneğin, Türkiye ile Rusya arasındaki ticaret hacmi Türkiye ile Amerika arasındaki ticaret hacminden çok daha fazladır. Dolayısıyla Rusya ile yoğun ticari faaliyette bulunan iş adamlarının Türkiye'nin dış politika yönelimleri üzerindeki etkisi bu çerçevede irdelenebilir ve tartışılabilir.

Devlet dışı sosyal, politik örgütlenmeler ve yapılar bağlamında incelenen konulardan birisi de kültür ve kimlik konusudur. Uluslararası ilişkiler alanında kültür ve kimlik konusuna yönelik ilginin Soğuk Savaş sonrası dönemde arttığı görülmektedir. İdeolojik temelli çatışmalar Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile büyük ölçüde azalmış onun yerine kaynağını kültür ile kimliğin oluşturduğu etnik ve dini temelli çatışmalar ön plana çıkmıştır. Bosna Hersek ve Kosova meselesi, Dağlık Karabağ meselesi, Afganistan'daki çatışmalar, Afrika ve Güney Asya'daki etnik ve dini temelli çatışmalar yeni dönem olarak nitelendirilebilecek Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkiler disiplininin inceleme konusu olmuşlardır (Kekevi ve Kılıçoğlu, 2012:1183-1192).

Kültür konusunun bir boyutu da stratejik kültür kavramıdır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Huntington gibi isimler tarafından dillendirilmeye başlanan kültürel çatışmalara paralel olarak stratejik kültür konusunun da bu çerçevede incelenmesi dış politika kararları üzerinde kültür faktörünün etkisinin anlaşılması bakımından bir bütünlük sağlayacaktır. Diğer bir ifadeyle toplumların genel kültürel yapılarının yanı sıra uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmaları alanında yeni bir kavram olan stratejik kültür konusunun incelenmesi daha bütüncül analizler yapılmasına imkân verecektir. Stratejik kültür bir anlamıyla bir ülkenin politik, stratejik ve güvenlik alanına ilişkin kararlar alan elitlerinin güvenlik siyasasına ve bu siyasanın gerçekleşmesi için güç kulanma tercihlerine odaklanmaktadır. Stratejik kültür kavramının dış politika yaklaşımı gibi isimlerle de nitelendirildiğini ifade etmek gerekir. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren görev yapan Türk

siyasi elitleri Türk stratejik kültürünün şekillenmesinde belirleyici rol oynamışlardır (Körpe, 2016:147).

AK Parti dönemi stratejik kültürüne bakıldığında birkaç temel anlayış doğrultusunda bir stratejik kültürün şekillendirilmeye çalışıldığını ifade etmek mümkündür. Bunlardan birincisi çatışmaların kaçınılmaz değil önlenabilir olduğuna ilişkin anlayıştır. İkincisi dış politikada yumuşak gücün daha etkili bir araç olduğu konusundaki anlayış ve uygulamalardır. Üçüncüsü tehditleri fırsata dönüştürmeyi hedefleyerek bu kapsamda uluslararası örgütlerde daha aktif bir şekilde yer almayı önceleyen anlayıştır. Dördüncüsü ise dış politika hedeflerinin elde edilebilmesi için geleneksel araçların yanında yeni araçların kullanımına öncelik vermek şeklinde ifade edilebilecek anlayıştır (Erdağ, 2014: 73). Bu ilke ve prensipler doğrultusunda Türk-Amerikan ilişkilerinde 2002 sonrası döneme bakıldığında Türk tarafının muhatabı ile ilişkilerinde gerilim istemeyen, uluslararası örgütleri, uluslararası hukuku ve diplomasiyi önceleyen bir yaklaşım sergilediğini ifade etmek mümkündür.

Amerikan stratejik kültürüne bakıldığında bu kültürün ABD’de ulus inşa etme sürecine paralel bir gelişme izlediğini ifade etmek mümkündür. Tarihsel ve siyasi etkenlerin yanı sıra özellikle ABD’nin coğrafi konumu onu dünya çapında askerî ve siyasi olaylara müdahale edebilmek için daha güçlü bir devlet olma hedefine yönlendirmiştir. Amerikan dış politikasına ilişkin pek çok çalışma olmakla beraber konuya ilişkin olarak Robert Kagan’ın görüşleri dikkate değerdir. Kagan’ın bakış açısında müdahalecilik, güvenlik sağlayıcılık, uluslararası hukuku ve örgütleri ikinci plana atmak Amerikan dış politikasının temel ilkeleridir (Demirkol, 2021:1). Bu anlayış ve ilkelerin ABD’nin Türkiye ile ilişkilerine de yansıdığını ifade etmek gerekir. Örneğin, Halkbank meselesini ABD’nin uluslararası hukuku ve örgütleri göz ardı ettiği olaylar zincirinin bir halkası olarak değerlendirmek mümkündür.

Dış politikanın şekillenmesinde rol oynayan faktörlerden bir diğeri olan din unsurunun dış politikayı şekillendirmede ne ölçüde etkili olduğu konusunda uluslararası ilişkiler uzmanları arasında bir görüş birliği olmadığını ifade etmek gerekir. Uzmanlardan bir bölümü din faktörünün tıpkı ideoloji gibi dış politikanın şekillenmesinde başat bir rol oynadığı düşüncesindedir. Daha yaygın kabul gören ikinci grubun görüşü ise pek çok ülkede ve İslam dünyasında din unsurunun dış politikayı meşrulaştırmada bir araç olarak kullanıldığı şeklindedir. İkinci görüşü ileri süren uzmanların düşüncesi din faktörünün ülkenin ekonomik ve askerî kapasitesi, stratejik konumu gibi dış politikayı şekillendiren diğer pek çok faktörden sadece birisi olduğu yönündedir (Çolakoğlu, 2007: 61). Örneğin, ABD’nin 2003 Irak Savaşı için Türkiye’nin vereceği desteklere ilişkin olarak hazırlanan 1 Mart Tezkeresi’nin meclisten

geçmemesinde Irak halkının Müslüman bir dinsel kimliğe sahip olmasının etkileri sosyolojik ve kimliksel aidiyet bağlamında tartışılabilir.

Dış politikanın şekillenmesinde etkili olan diğer bir faktörde milliyetçiliktir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde bazı devletlerin dağılması ile birlikte konu Uluslararası İlişkiler disiplininin gündemini her zaman olduğundan daha fazla meşgul etmeye başlamıştır. Devletlerin ulusal birliğini zorlayan etnik temelli ayrılıkçı hareketler, ırkçılık ve dünya genelinde yükselen yabancı düşmanlığında görülen artış bu konuların ulusal ve küresel düzeyde tartışılmasını da beraberinde getirmiştir (Alakel, 2011:1). Olaya Türk dış politikası açısından bakıldığında Türk dış politikasında manevra alanlarını etkileyen unsurlardan birinin de dünyada yükselen milliyetçilik akımı olduğu söylenebilir. Ali Engin Oba, Türk milliyetçiliğinin doğuşunda batı etkisinin önemli rol oynadığı savını ileri sürer (Oba, 2020:126). İçinde bulunulan dönemde de dünyada yükselen milliyetçilik akımlarının Türk dış politikasındaki yaklaşımların şekillenmesini etkilediğini ifade etmek mümkündür.

Konu Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında incelendiğinde ABD'nin ulusal çıkarları doğrultusunda faaliyet gösteren *Rand Corporation* gibi kuruluşların da Türkiye'de milliyetçiliğin yükselme eğiliminde olduğu ve bu durumun Türk dış politikasındaki yaklaşımları şekillendirdiği tespitine ulaşıldıkları görülmektedir. *Rand Corporation*'un 2020 tarihinde yayınladığı raporun başlığı "*Turkey's Nationalist Course Implications for the U.S.-Turkish Strategic Partnership and the U.S. Army*" şeklindedir. Türkiye'nin milliyetçi yönelimi başlığını taşıyan bu raporun sadece başlığı bile Türkiye'nin milliyetçi yönelimine yapılan vurgu ve Amerikan tarafının bakış açısını yansıtmaya bakımından dikkat çekicidir. 276 sayfa hacmindeki raporda Türk-Amerikan ilişkilerinde problem alanlarına da değinilmiştir. Rapora göre ilişkilerdeki problem alanları Suriye meselesi, S-400'ler, Halkbank meselesi ve F. Gülen'in iadesi sorunudur (Rand, 2020).

Çalışma kapsamında vaka'nın niteliğine göre kurumsal ve politik süreçler temelli dış politika analizi şu parametreler üzerinden yapılacaktır;

- Türkiye'nin dış politikada bağımsız hareket etme isteği
- Türk ekonomisinin içinde bulunduğu durum
- Türk Dışişleri Bakanlığının yaklaşımları
- Türk Genelkurmay Başkanlığı'nın yaklaşımları
- ABD Dışişleri Bakanlığının yaklaşımları

- Pentagon'un yaklaşımları
- TBMM'nin yaklaşımları ve muhalefetin olaylara ilişkin pozisyonu
- ABD Kongresi'nin yaklaşımları
- ABD medyası'nın yaklaşımları
- Türk kamuoyu ve medyası'nın yaklaşımları
- Türkiye'nin sahip olduğu dinsel ve kültürel kimlik

2.1.3. Sistem Düzeyinde Dış Politika Analizi

Sistem düzeyinde bir dış politika analizi yaklaşımı benimsendiğinde esas itibariyle üç unsura odaklanıldığını söylemek mümkündür: Analizde odaklanılan bu unsurları devlet ve devlet dışı uluslararası aktörler, uluslararası sistemin yapısı ve uluslararası sistemin benimsediği değerler şeklinde tasnif edilebilir. Bu analiz düzeyinde esas itibariyle devletlerin birbirleriyle olan etkileşimleri ve uluslararası sistemin yapısının devlet davranışları üzerindeki etkileri irdelenmektedir. Bu analiz düzeyinde devletlerin dış politikaları üzerinde her geçen gün etkileri artan devlet dışı aktörler üzerinde yoğunlaşan ikinci unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Başta uluslararası hukuk olmak üzere uluslararası toplumun benimsediği norm ve değerlerin analiz kapsamında üzerinde yoğunlaşan üçüncü unsur olduğu ifade edilebilir (Güleç, 2018: 79-102). Örneğin, 1 Mart Tezkeresi sonucuna ilişkin olarak uluslararası toplum ve AB'nin yaklaşımının etkileri bu bağlamda tartışılabilir. Bilindiği gibi BM 193 üyesi ile uluslararası sistemde en fazla üyeye sahip ve en saygın kuruluş konumundadır. ABD'nin Irak'a yönelik gerçekleştirdiği operasyon için BM Güvenlik konseyi kararının olmaması ve AB üyesi Fransa ile Almanya'nın oluşturulan koalisyonun içerisinde yer almamaları bu operasyonun uluslararası meşruiyet boyutunun sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir (Demirel, 2020:114-133).

Devletlerin dış politikaları analiz edilirken uluslararası sistemin etkilerinin göz ardı edilmemesi gerekir. Çok kutuplu uluslararası sistemin istikrarsızlığı arttırarak devletlerin arasındaki rekabeti teşvik edici rol oynadığını ifade etmek mümkündür. İki kutuplu uluslararası sistemde ise kutup lideri ile onu izleyen ülkeler arasındaki ilişkilerdeki bağımlılık takipçi ülkelerin dış politika kararları konusundaki hareket serbestilerini kısıtlayıcı rol oynamaktadır. İki kutuplu bir sistemdeki çözülme bölgesel düzeydeki alt sistemlerin daha belirgin hale gelmesine ve aktörlerin daha bağımsız hareket edebilmelerine zemin hazırlamaktadır (Sümer, 2010). Örneğin, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile beraber iki kutuplu

sistemde görülen çözülmenin Türk-Amerikan ilişkilerini de etkilediği savı ileri sürülebilir. Soğuk Savaş döneminde bir anlamda ABD ile bağımlılık ilişkisi içinde olan Türkiye'nin uluslararası sistemin yapısında ortaya çıkan değişimle beraber daha fazla bağımsız hareket edebileceği politikalara yöneldiğini ifade etmek mümkündür.

Sistem düzeyinde dış politika analizinde üzerinde yoğunlaşılan diğer bir husus da uluslararası hukuktur. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde daha fazla gündemde yer alan ve faaliyet alanlarını pek çok ülkenin coğrafi sınırlarının dışına taşıyan terör örgütleri devletlerin bu sorunla mücadele edebilmeleri için üzerinde mutabakata varılmış uluslararası hukuk kurallarının önemini arttırmaktadır. Örneğin, 1 Mart Tezkeresine ilişkin olarak bu operasyonun uluslararası hukuka uygun olmadığı için Tezkere'nin red edilmesi gerektiği argümanı o dönem muhaleffete bulunan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından ileri sürülmüştür. Bu konuya ilişkin daha detaylı tartışma çalışmanın 4. bölümünde gerçekleştirilmiştir.

Uluslararası hukukun gelişimi bakımından dönüm noktası sayılan olaylardan biri de 11 Eylül saldırılarıdır. Bu bağlamda ABD'nin gerçekleştirmiş olduğu Irak Savaşı da konuya ilişkin tartışmaları alevlendirmiştir. Devletlerin kendilerine yönelik silahlı saldırılara ne şekilde cevap verecekleri de uluslararası hukuk bağlamında tartışılan konulardan biridir (Taşdemir, 2006:1-6). Tartışılan diğer bir konu ise ABD'nin uluslararası sistemin şekillenmesini etkileyen büyük bir güç olarak uyguladığı teröre karşı küresel savaş yaklaşımının uluslararası sistemin olağan akışı ve işleyişi üzerinde yarattığı etkilerdir (Demirel, 2020: 30).

Uluslararası sistemin tarihsel süreç içerisinde belirli dönüşümler geçirdiğini de ifade etmek gerekir. Bu dönüşümler yeni birimlerin hiyerarşik öncülüğünü ve değerler sisteminde bir değişimi de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla uluslararası sisteme adapte olmak isteyen birimlerin bu kural ve değerleri öğrenerek bunlara uyum sağlamaları gerekmektedir. Aynı durum sistemin birimlerinden biri olan devletler için de geçerlidir. Sistem dışı kalmak istemeyen devletler de bu değerleri öğrenerek benimsemek ve bunlar üzerinden sistemle iletişim kurmak durumundadırlar. Uluslararası sistemin dönüşümüne bakıldığında Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan sistem düzeyindeki yeni şekillenmelerin dikkat çektiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politika yaklaşımlarının da kuruluştan itibaren sistem düzeyinde ortaya çıkan bu dönüşümlerden etkilendiğini söylemek mümkündür (Gülboy, 2009: 38).

Çalışma kapsamında vaka'nın niteliğine göre sistem düzeyinde dış politika analizi şu parametreler üzerinden yapılacaktır;

- Uluslararası konjonktür
- BM ve AB'nin rolü
- Uluslararası hukuka uygunluk
- Uluslararası toplumun tavrı

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde önceki bölümlerde ifade edilen kavramsal ve ampirik tartışmalara ilişkin yapılan araştırma ve elde edilen veriler için kullanılan yöntem üzerinde durulacaktır.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma nitel araştırma desenlerinden vaka çalışması yaklaşımı kullanılarak gerçekleştirilecektir. Bu çalışmada durum çalışması yöntemlerinden açıklayıcı/tanımlayıcı durum çalışması yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntemde bir durum hakkında bilgi vermek için araştırma problemi ile ilgili bir veya iki durum kullanılmaktadır. Bu araştırmada da okuyucuları bilgilendirmek için 2002 sonrası döneme ilişkin 1 Mart tezkeresi, Süleymaniye olayı, Türkiye'ye yönelik silah ambargoları, Halkbank davası, başta Suriye gerilimi olmak üzere S-400 alımı, vize gerilimi, A. Brunson olayı gibi soruna ilişkin farklı vakalar ele alınarak incelenecektir. Probleme ilişkin birden fazla vakanın incelenmesi yaptığımız araştırmaya çoklu vaka çalışması niteliği kazandırmaktadır.

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evreni Türk-Amerikan ilişkilerine yönelik olarak doğrudan gözlemde bulunmuş, görev almış veya akademik çalışma yapmış birincil kaynak niteliğindeki yetkin kişilerdir.

Türk-Amerikan ilişkilerine etkide bulunmuş veya yaşanan olaylara tanık olmuş diplomat, akademisyen ve gazeteciler örneklem olarak seçilmiş bu çerçevede Türk-Amerikan ilişkilerinin gidişatına ilişkin birincil kaynak olarak nitelendirilebilecek 19 kişi ile görüşülmüştür. Bu kişiler ve uzmanlık alanları şu şekildedir;

1-Ali Engin Oba: Diplomat-Akademisyen

2-Faruk Loğoğlu: Diplomat

3-İlter Turan: Akademisyen

4-Onur Öymen: Diplomat

5-Hikmet Çetin: Dışişleri Bakanı

6-Hüseyin Günay: Gazeteci

7-Ragıp Soylu: Gazeteci

- 8-Gürsel Demirok: Diplomat
- 9-Fusun Türkmen: Akademisyen
- 10-Seyfi Taşhan: Think-tank başkanı
- 11-Faruk Sönmezoğlu: Akademisyen
- 12-Sabri Sayarı: Akademisyen
- 13-Enis Onulduran: Akademisyen
- 14-Ali Çınar: Vakıf Başkanı
- 15-Birol Yeşilada: Akademisyen
- 16-Kemal Kirişçi: Akademisyen
- 17-Patrick Theros: Diplomat
- 18-John Blaney: Diplomat
- 19-William Downey: Ulusal Güvenlik Uzmanı

3.3. Veri Toplama Araçları

Vaka çalışması yönteminde veri toplama amacı ile kullanılan araçlardan mülakat yöntemi ve döküman incelemesi veri toplama araçları olarak kullanılmıştır.

Birincil kaynak kapsamında Türk-ABD ilişkileri alanında çalışan uzmanlarla mülakatlar yoluyla veri toplanmıştır. İkincil kaynak kapsamında uzman ve akademik çalışması olan yazarların eserleri incelenmiş, kamu erişimine açık olan bilgi/belge ve dokümanlardan istifade edilmiştir. İki ülke yönetici ve siyasetçilerinin demeçlerini içeren metinler incelenmiş, bahse konu dönemler içerisinde o vakayla ilgili çıkmış olan başta Anadolu Ajansı olmak üzere iki ülke basını ve uluslararası basında ciddiyeti ve saygınlığıyla bilinen yayın organlarında yer alan haberlerden yararlanılmıştır. Konu ile ilgili olarak dergi ve gazetelerde yer alan makaleler bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. İki ülke yöneticilerinin ve kurumlarının sosyal medya hesapları üzerinden yaptıkları paylaşımlar diğer bir bilgi kaynağı olarak kullanılmıştır. İki ülke kurum ve kuruluşlarının resmi web siteleri ile düşünce kuruluşlarının web sitelerinden bir bilgi kaynağı olarak yararlanılmıştır.

3.3.1. Güvenilirlik Çalışması

Mülakat yapılan uzman sayısı çok fazla olmadığı için çalışmanın bulgular kısmında uzmanların 2002 sonrası dönem Türk-Amerikan ilişkilerine yönelik genel değerlendirmelerine de yer verilerek çalışmanın güvenilirliği arttırılmaya çalışılmıştır.

3.3.2. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Bu çalışmada veri toplama tekniklerinden mülakat yöntemi kullanılmıştır. Mülakat tekniklerinden yapılandırılmamış yöntemle açık uçlu sorular kaynak kişilere yöneltilmiştir. Sorular yorumlama soruları olarak adlandırılan sorunun altında cevaplayıcı için boş alan bırakılan türde verilmiştir. Fiziksel olarak yüz yüze görüşülebilen kişilerle canlı mülakatlar yapılmış fiziksel olarak temas kurulmayan kişilerle kendi kendine yanıtlanan soru formu şeklinde elektronik posta aracılığıyla iletişim kurularak veri toplanmıştır. Fiziksel olarak temas sağlanamayan kişilerle mülakat amacıyla diğer bir araç olarak SKYPE ve benzeri çevrimiçi uygulamaları kullanılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi ve Yorumu

Bu tez çalışmasında nitel araştırma yöntemlerinden vaka çalışması yöntemi kullanılmış olup verilerin analizi ve yorumlanmasında betimsel-yorumlayıcı analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analiz, elde edilen verilerin daha önce belirlenen temalara göre özetlendiği ve betimlendiği bir veri analizi tekniğidir. Bu analiz tekniğinde önceden temalar ve kodlar belirlenerek veriler içerisinde bunlar aranır. Çalışma genelde mülakat yapılan kişilerin söylediklerinin kod ve temalar kapsamında alt alta yazılmasıyla gerçekleştirilir. Betimsel nitel veri analizi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmalarda elde edilen veriler daha önce belirlenen kod ve temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Sıgır, 2018: 276). Çalışma kapsamında öncelikle doküman incelemesi sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir. İkinci olarak Türk-Amerikan ilişkileri konusunda yetkin olduğu bilim çevreleri ve alana ilişkin kişilerce kabul edilen uzmanların mülakatlarda dile getirdikleri görüşlerin analizi Betimsel analiz tekniği çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Üçüncü aşamada ise AK Parti döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan sorunlar birer vaka olarak ele alınıp bu vakalara ilişkin dış politika analizi yapılmıştır.

Vakalara ilişkin dış politika analizinde birey düzeyinde, kurumsal yapılar düzeyinde ve sistem düzeyinde faktörlerin 2002 sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinde gerilim yaratan olaylar özelinde etkileri tartışılmıştır. Bu analizler kapsamında olaya etki eden faktörün önem derecesine göre söz konusu faktöre ilişkin daha kapsamlı tartışma yapılmıştır. Analiz düzeyi açısından “çoklu düzey analiz yaklaşımı”olarak nitelendirilebilecek hibrit bir

anlayış benimsenmiştir. Dış politika analizine ilişkin olarak hangi düzey yaklaşımın kullanılacağı halen literatürde bir tartışma konusu olarak varlığını devam ettirmektedir. Kullanılan yaklaşım ve kavramsal tanımlama ile tartışmaya katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında konu ile ilgili olarak yapılan mülakatlarda elde edilen görüşler çalışmanın bulgular ve yorum kısmında değerlendirilmiştir. Bu görüşler tematik olarak sırasıyla 1 Mart tezkeresi ve Süleymaniye olayı, silah ambargoları, İran’a yönelik yaptırımlar ve Halkbank gerilimi, vize gerilimi, Brunson olayı, S-400 ve F-35 gerilimi ana başlıklarıyla ortaya konmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu bölümünde döküman incelemesi ve mülakatlar sonucu ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak döküman incelemesi sonucu ulaşılan bulgulara yer verilmiş ikinci olarak Türk-Amerikan ilişkileri konusunda yetkin isimlerle yapılan mülakatlarda ulaşılan bulgular gösterilmiştir. Bulguların yorumu betimsel nitel veri analizi tekniği çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bölüm kapsamında uzman görüşlerinin daha net görülebilmesi için elle kodlama yapılması suretiyle tablolar oluşturulmuştur. Son olarak vakkalara ilişkin dış politika analizi yapılmıştır.

Bölüm dahilinde George W. Bush dönemi, Barack H. Obama dönemi ve Donald Trump dönemi gerilim ve sorunlar kronolojik temele dayalı olarak incelenmiştir. Bush dönemi gerilim ve sorunları; Tezkere krizi, Obama dönemi gerilim ve sorunlar, silah ambargoları ile İran'a yönelik yaptırımlar ve Halkbank gerilimi, Trump dönemi gerilim ve sorunlar ise, vize gerilimi, Brunson olayı, S-400 ve F-35 gerilimi, Suriye gerilimi, 13 Kasım sonrası gelişmeler alt başlıkları halinde analiz edilmiştir. Bu bölümde her üç ABD Başkanı Türkiye'ye yönelik benzer politikalar izlemişler midir? sorusunun cevabı aranmıştır.

4.1.George W.Bush dönemi Tezkere Krizi

İki ülke ilişkilerini olumsuz etkileyen gelişmelerden birisi, belki de öncül olanı 1 Mart Tezkeresi'dir. 1 Mart tezkeresi ABD'nin Kore Savaşı'ndan sonra fiili bir operasyon için Türkiye'den büyük çaplı askerî destek talebinde bulunduğu ikinci olay olarak değerlendirilebilir.

El-Kaide tarafından gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası kendi topraklarına yönelik olarak yaşadığı Pearl Harbour saldırısından sonraki ilk saldırı olmuştur. Bu saldırılarda New York'un İkiz Kuleleri ve Washington'da Savunma Bakanlığı binası Pentagon hedef alınmıştır. Saldırıları yalnızca ABD dış politikası değil bütün dünyayı kapsayan sonuçlar yaratması bakımından bir kırılma noktası olarak görülmektedir (Bağcı, 2019: 65). 11 Eylül saldırılarını izleyen süreçte Amerika güvenliği önceleyen politikalar izlemeye başlamıştır. Dolayısıyla Bush dönemine ve bu dönemdeki starejilere damga vuran hususu 11 Eylül saldırılarıdır.

G.W. Bush'un Neo-Con olarak adlandırılan sertlik yanlısı ekibinin içerisinde liberal ve barışçıl bir çizgiye en yakın ismin Colin Powell olduğu söylenebilir. C. Powell öncelikle bütün diplomatik ve hukuki seçeneklerin zorlanmasına ancak hala bir çözüm bulunamamışsa

o zaman askeri araçların kullanılması gerektiği düşüncesindeydi. Ancak 11 Eylül 2001 terör saldırıları askerî güç kullanma eğiliminde olan G.W. Bush ve ekibi için gerekli zemini sağlamıştır (Sönmezoğlu, 2016:439-440). Amerika'nın 11 Eylül saldırısı sonrası Irak'a yönelik aldığı harekât kararı binlerce kilometre ötedeki Türkiye'yi de etkilemiştir. İki ülke ilişkilerinde dönüm noktalarından biri sayılan 1 Mart Tezkeresi olayı bu süreçte yaşanmıştır. 1 Mart Tezkeresi'ne uzanan yolun ilk taşları 11 Eylül saldırıları sonucu durumu değerlendirmek için verilecek karşılıkla ilgili olarak G. W. Bush ve ulusal güvenlik ekibi arasında yapılan görüşmelerde döşenmiştir.

Bu görüşmelerde Irak'ın dünyadaki 'en tehlikeli ülke' ve başındaki 'Saddam'ın dünyadaki en tehlikeli kişi' oldukları görüşü dillendirilmiştir (Bush, 2010). Bu görüşleri ilk olarak dile getirenler Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz ve Savunma Bakanı Donald Rumsfeld olmuştur. Söz konusu karar alıcılar, Saddam'ın terörizmi desteklediğini ve Filistinli intihar bombacılarının ailelerine parasal yardım yaparak onları teşvik ettiğini ileri sürmüşlerdir. Ancak dönemin Dışişleri Bakanı C. Powell Irak'ı terörizmle ilişkilendirecek yeterli kanıtları olmadığını; böyle bir hamlenin ABD'yi BM, İslam ülkeleri ve NATO nezdinde sıkıntıya sokacağını dillendirmiştir. CIA Direktörü George Tenet'de bu toplantılarda ilk etapta Irak'ı vurmanın bir hata olacağını ilk hedefin El-Kaide olması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir. İlk hedefin Afganistan olmasına karar verilmiştir. Ancak 11 Eylülden iki ay sonra Amerikalılar Irak'a yönelik harekât planlarını gözden geçirmeye başlamış ve Irak ikinci hedef olarak seçilmiştir. İlerleyen günlerde General Tommy Franks'ın üzerinde çalıştığı Irak'a yönelik hızlı harekât önerisi Türkiye üzerinden kuzeyden açılacak bir cepheyi öngörmektedir. ABD'liler Afganistan müdahalesinden aldıkları derslerle bu harekâtın hızlı bir şekilde sonuçlanmasını istemiş, Genelkurmay Başkanı Dick Meyers de kuzeyden bir cephe açma konusunda Türkiye'nin ikna edilmesi gerektiği dillendirmiştir. Mart 2003 tarihine gelinirken ABD Irak Savaşı konusunda bütün hazırlıklarını tamamlamış, ancak belirsiz olan tek şey ise Türkiye'nin durumu olmuştur.

Türkiye'den binlerce kilometre uzakta yaşanan olaylar 2002 tarihindeki 3 Kasım seçimleriyle tek başına iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) içinde sınamaları ve zorlukları beraberinde getirmiştir. 2002 tarihinden sonra uluslararası alanda ortaya çıkan 11 Eylül Saldırıları, Irak'ta Saddam'ın devrilmesine yönelik ABD askerî harekâtı, Arap Baharı gibi gelişmeler aynı zamanda Türkiye'nin ABD, Mısır, Suriye, Rusya gibi ülkelerle olan ilişkilerini de etkilemiştir (Akçay, 2019:187-207). Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 sonrası dönemde muhatap olduğu ilk sınama 1 Mart tezkeresidir.

Tezkere ile ilgili olarak Türk yöneticilerinin yaklaşımını öğrenmek için Türkiye'ye ilk gelen ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney olmuştur. 19 Mart 2002 tarihinde Türkiye'ye gelen Dick Cheney dönemin yöneticileri ile temaslarda bulunarak gerçekleştirilecek operasyona ilişkin tutumlarını öğrenmeye çalışmıştır. ABD Savunma Bakan Yardımcısı P. Wolfowitz de aynı dönemlerde Türkiye'nin kuzeyden bir cephe açılmasına izin vererek sağlayacağı desteğin harekâtın daha kısa sürede ve daha az kayıpla tamamlanacağı yönünde düşüncelerini iletmiştir. ABD'nin talebi 80.000 civarında Amerikan askerinin Irak'a geçmek üzere Türk topraklarını kullanması ile ilişkilendirilmiştir. Türk tarafı o güne kadar yalnızca ağırlıklı olarak NATO görevleri çerçevesinde üslerde sınırlı sayıda asker bulundurulmasını anlayışla karşılamış, ancak bu boyutta bir askerî gücün Türkiye üzerinden geçme talebi rahatsızlık yaratmıştır. Türk tarafı, bahsekonu taleplerin kabul edilmesinin mümkün olmadığını ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman'ın 27-28 Aralık 2002 tarihlerindeki Ankara ziyaretinde bildirmiştir. Bunun üzerine ABD Büyükelçisi W. Robert Pearson 10 Ocak tarihinde Başbakan Abdullah Gül'den randevu isteyerek görüşme talebinde bulunmuştur. W. Pearson Türk tarafına asker sayısı ve askerlerin Türkiye'de kalış süresi ile ilgili olarak Türkiye'nin makul kabul edeceği bir çözümün uzmanlar arasında yapılacak görüşmelerle tespit edilebileceğini iletmiştir. Müzakereler sonucunda asker sayısı ve askerlerin Türkiye'de kalış süresi ile ilgili olarak Türkiye'nin arzu ettiği seviyeye gelinmiştir. Bakanlar kurulu 5 Şubat 2003 tarihinde savaş için hazırlık yapmaları amacıyla Amerikan istihkâm birliklerinin Türkiye'ye gelişine izin verilmesini ön gören bir tezkereyi meclise sunmuştur. Meclis bu tezkereyi 6 Şubat tarihinde kabul etmiş ve tezkere 10 Şubat tarihinde yürürlüğe girmiştir. 28 Şubat tarihinde bu izin kapsamında Türkiye'ye gelen Amerikan askeri sayısı 2000'i geçmiştir (Bölükbaşı, 2008: 27-35). Gelen bu öncü birlikler sonradan gelecek ana kuvvetlerin ihtiyaçlarına yönelik olarak arazi ve bina kiralanması ve buna ilişkin kontratlar imzalamışlardır. Türk Genelkurmayı'nın izni ve onayı ile bir takım inşaat faaliyetlerine başlamışlardır.

Müzakerelerde tarafların en çok zaman harcadığı konular PKK'lı teröristlere karşı angajman kuralları, Türkmenlerin durumu ve yapılacak ekonomik yardım konuları olmuştur. Bu konulardan basına en çok yansıyan ise ekonomik yardım meselesidir.

Amerikan tarafının aylarca uğraştığı izin tezkeresi TBMM'ne sunulmuş, 1 Mart 2003 tarihinde yabancı askerî kuvvetlerin Türkiye'de altı ay süreyle bulunması ve başka ülkelere Türkiye üzerinden intikaline ilişkin düzenlemelerin yapılmasına yönelik Anayasa'nın 92. maddesi uyarınca hazırlanan Başbakanlık Tezkeresi mecliste oylanmıştır. Oylamaya 533 üye

katılırken 264 kabul oyu, 250 üye ret oyu vermiş ve 19 üye çekimser kalmıştır. Bu sonuç tezkere için gerekli salt çoğunluğun sağlanamaması ve reddi sonucunu doğurmuş ve tezkere reddedilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2003). Tezkere'nin reddi Türk Amerikan ilişkilerinde dönüm noktalarından biri olarak görülebilir. 1 Mart 2003 tarihinde Amerikan hükümetinin Türk liman ve üslerini Irak'a yapacağı askeri operasyon için kullanma planları boşa çıkmıştır. Amerikan tarafı tezkerenin geçmesi için yeterli oy sayısına ulaşamaması konusunda göreve 2002 yılında gelmiş yeni hükümetten ziyade Türkiye'deki askerî yöneticileri tezkerenin geçmesi için yeteri kadar çalışmamakla ve gerekli desteği vermemekle suçlamışlardır (GPPI, 2018).

Tezkerenin geçmemesi sonrasında 1949 yılında Çin yönetiminin komünistlerin eline geçmesinden sonra ABD kongre çevrelerinde Çin'i kimin kaybettiği tartışmalarına benzer şekilde Türkiye'yi kimin kaybettiğine ilişkin tartışmaları yaşanmıştır (Turan, 2006: 13-300). Bu soruyu soranlar çoğunlukla demokratlardı ve onlar Türkiye'nin G.W. Bush ve çevresindeki neocon olarak adlandırılan grubun yanlış politikaları ve yaklaşımları yüzünden kaybedildiğini düşünmekteydiler. 2002 sonrası dönemde Türk-ABD ilişkilerinin seyrini ve kaderini belirleyen kararların altında çoğunlukla neocon olarak adlandırılan ekibin imzasının olduğu görülmüştür. Tezkere'nin geçmemesi konusundaki başarısızlık ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı M. Grossman ve Savunma Bakan Yardımcısı P. Wolfowitz'e mal edilmiştir.

Amerikan tarafında hayal kırıklığı ve öfke olmasına rağmen konuyu soğukkanlılıkla değerlendiren isimler de olmuştur (Amerika'nın Sesi, 2005). ABD Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komisyonu'nun bir alt komisyonu olan Avrupa Komisyonu'nda 2005 yılı Mayıs ayında yapılan bir toplantıda Demokrat Partili Robert Wexler her ne kadar Türk parlamentosunun aldığı karar hoşlarına gitmese de demokratik değerleri dünyaya yaymaya çalışan ABD'nin tamamen demokratik süreçler sonucu ortaya çıkan bu karara saygı duyması gerektiği yönünde görüşler dile getirmiştir.

Genel olarak bakıldığında Türk kamuoyu tezkereye karşı olumlu bir tutum içinde olmamakla beraber hükümet yetkilileri ve Türk Dışişleri ABD ile olan ilişkilerin olumsuz bir görünüm almaması için tezkerenin geçmesi yönünde bir tutum takınmışlardır. Tezkere ile ilgili sürece bakıldığında hükümetin TBMM'den askerî bir harekât ihtiyacı doğması durumunda yetki istediği 4 tezkere bulunduğu görülmektedir. Bunlar 6 Şubat tezkeresi, 1 Mart tezkeresi, 20 Mart tezkeresi ve 7 Ekim tezkeresidir. Bu tezkerelerden 1 Mart tezkeresi reddedilmiş diğer tezkereler ise TBMM tarafından kabul edilerek onaylanmıştır. Tezkere konusundaki ayrılıklar sadece Türkiye'nin iç kamuoyu ile sınırlı değildir. Aynı zamanda

Türkiye'nin büyük bir çaba harcayarak üye olmak istediği Avrupa Birliği de Amerika'nın Irak'a yönelik müdahalesi konusunda bölünmüş durumdadır (Yetkin, 2004:9). Türkiye'nin üye olmaya çalıştığı bir kurumun tavırlarına genel olarak ters düşecek bir yaklaşımı benimsemesi üyelik süreci açısından sıkıntı yaratacağı için bu hususun Türkiye'nin tezkere ile ilgili alacağı kararın olumsuz olması yönünde baskı oluşturan faktörlerden biri olduğu düşünülebilir.

1 Mart Tezkeresine giden süreçte taraflar Türkiye'nin Irak savaşı dolayısıyla uğrayacağı ekonomik zararların giderilmesine yönelik ABD tarafının yapacağı yardımlar konusunda pek çok müzakere yürütmüşlerdir. Bu amaçla dönemin Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış ve Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Ali Babacan ABD'ye giderek 14 Şubat 2003 tarihinde George W. Bush ile görüşmüşlerdir. Y.Yakış ve A. Babacan bu ziyaret esnasında yalnızca G.W. Bush ile değil, Ulusal Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice ve dönemin ABD Genelkurmay Başkanı Richard Myers ile de görüşmüşlerdir (Amerika'nın Sesi, 2003). Bu ziyaretin gerçekleştiği günlerde *Washington Post* gazetesinde yer alan ve ABD'li yetkililere dayanılarak yapılan bir haberde tarafların yapılacak ekonomik yardım konusunda anlaşamadıklarını ve ABD yönetiminin Türkiye'nin taleplerini aşırı bulduğu yönünde haberlere yer verilmiştir.

Taraflar arasında yapılan pazarlıklar ve o dönem gerçekleştirilen görüşmelere ilişkin olarak dönemin ABD Hazine Bakan Yardımcısı John Taylor, *Global Financial Warriors* kitabında görüşmelerin perde arkasına geniş yer ayırmıştır. Irak Savaşı'ndan dolayı Türkiye'nin uğrayacağı ekonomik zararların telafisine yönelik ilk ekonomik yardım teklifi 25 Ekim 2002 tarihinde dönemin Washington Büyükelçisi Faruk Loğoğlu aracılığıyla yapılmıştır. Beyaz Saray'da Y.Yakış ve A. Babacan'ın G.W. Bush ile yaptıkları görüşmeler öncesinde ilki 11 Aralık 2002 tarihinde Washington'da, daha sonra 27 Aralık 2002 tarihinde Ankara'da olmak üzere taraflar birçok kez masaya oturmuşlardır (Cindemir, 2007). Amerikalılar Türk tarafının en kötü ihtimalle 92 milyar dolar talebinde bulunduğunu ifade etmişlerdir. Daha sonra C. Rice Beyaz Saray'da yapılan görüşmelerde Türk tarafına 6 milyar dolarlık bir paket önermiştir.

Türkiye'nin ABD ile Irak Savaşı'ndan doğacak ekonomik zararlarının telafisi için yürütülen müzakerelerin “eğer şu miktarda yardımı yaparsanız kuzeyden bir cephe açmanıza izin veririz veya şu miktarda yardım yapmazsanız izin vermeyiz” şeklinde olmadığı görülmektedir (Akgün, 2003). Türk tarafı özellikle I. Körfez Savaşı'nda Türkiye'nin maruz kaldığı ekonomik kayıplardan edinilen tecrübe ile Irak Savaşı dolayısıyla yaklaşık beş yıllık

bir süreçte Türkiye'nin ekonomik olarak maruz kalacağı kayıpların telafisi için gerekli hesaplamaları yaparak müzakerelerde taleplerini dile getirmiştir. Türkiye başta ulaşım, turizm gibi sektörler olmak üzere Irak ile yapılan ticaretin aksamamasından dolayı ABD ile maruz kalacağı ekonomik zararların giderilmesi için iş birliği yapmanın yollarını aramıştır. Türkiye'nin müzakerelerde dile getirdiği talepler sadece doğrudan nakdi ekonomik yardım yapılması yönünde de değildi. ABD ile yapılan ticarete kolaylıkların sağlanması ve özellikle tekstil alanında kotaların genişletilmesi gibi konular bir paket olarak müzakerelerde gündeme gelmiştir. Uluslararası ve yerel basının iddia ettiği gibi müzakereler yalnızca nakdi yardım miktarı ile ilgili parasal rakamları içermemiştir. ABD'li yöneticiler Türkiye'nin kotalar ve ticarete kolaylıkların sağlanması ile ilgili talepleri konularında Türkiye'yi anlayışla karşıladıklarını ve hak verdiklerini ifade etmekle beraber pratikte somut adımlar atmamışlardır. Buna gerekçe olarak da örneğin tekstil lobisi gibi lobilerin engellemelerini ve Amerikan sistemindeki çok parçalı, etkilere açık karar alma yapısını mazeret olarak göstermişlerdir. Başta ekonomik konular olmak üzere tarafların açıklığa kavuşturması ve üzerinde anlaşması gereken konular ortada dururken ABD tarafının bir an önce tezkerenin meclise sunulması konusunda aceleci davrandığı görülmüştür. Türk tarafı bu belirsizlik ortamında meclise sunulacak bir tezkerenin reddedilebilme olasılığı ve bundan her iki ülkenin de zarar göreceği konusunda ABD'li muhataplarını bilgilendirmiştir.

Sonuçta Türkiye'nin ekonomik konulardaki zararlarının nasıl telafi edileceğine ilişkin belirsizlikler de dâhil olmak üzere pek çok diğer faktörün etkisiyle tezkere teknik nedenlerle meclisten geçmemiştir. Tezkere her ne kadar meclisten geçmemişse de ABD tarafı Türkiye'nin Irak operasyonunda desteğinin alınmasına yönelik çabalarına son vermemiştir. Amerikalılar karadan harekât için izin alamamışlar ancak bu sefer Türk hava sahasının kullanılması için Türk tarafı nezdinde girişimlerini yoğunlaştırmışlardır.

Türk tarafı Amerika'nın harekâtına yardımcı olmak ve müttefikini desteklemek için 20 Mart tarihinde ABD'nin Türk hava sahasını kullanmasına ve Türk askerlerinin Irak kuzeyine geçişine izin veren bir tezkereyi mecliste onaylamıştır (Bölükbaşı, 2008:102-106). 20 Mart tezkeresi ile Türk hava sahasını kullanan ABD tarihin en büyük havadan indirme operasyonlarından birini Türkiye sayesinde gerçekleştirmiştir. ABD karadan yapacağı asker sevkiyatını havadan yapmıştır.

ABD'nin talepleri yalnızca Türk hava sahasının kullanımı ile sınırlı değildir. ABD'nin Irak operasyonu ile ilgili diğer taleplerinin tezkereler ile değil ancak hükümet inisiyatifi ile sağlandığı anlaşılmaktadır (Türk Dış Politikası, 2017). Bu kolaylıkların sağlanması için C.

Powel Türk hükümeti nezdinde yoğun girişimlerde bulunmuştur. Genelde çok fazla yurt dışı gezisi yapmadığı söylenen ABD Dışişleri Bakanı C. Powell Nisan ayında Ankara'ya sürpriz bir gezi gerçekleştirmiştir. Bu gezi sırasında 2 Nisan tarihinde Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. A. Gül 23 Mayıs 2003 tarihinde *Vatan* gazetesinden Sedat Sertoğlu ile yaptığı bir mülakatta C. Powell'in Ankara'ya gerçekleştirdiği ziyarete değinmiştir (Sertoğlu, 2003). A. Gül, bu görüşmede C. Powell ile iki sayfa ve dokuz maddelik bir plan üzerinde anlaştıklarını ifade etmiştir. A. Gül mülakatta ayrıca devlet yönetimi konusunda attığı her adımın kamuoyu ile paylaşılamayacak mahiyette olduğunu ifade etmiştir. A. Gül Tezkere olayının artık geride kaldığını artık geleceğe bakmak gerektiğine vurgu yapmıştır.

C. Powell'in ziyaretinde A. Gül ile görüşmesi ve yapıldığı söylenen iki sayfa ve dokuz maddelik anlaşmanın ABD'nin Irak savaşına yönelik Türkiye'nin vereceği desteklere ilişkin olduğu anlaşılmaktadır. C. Powell bu ziyaretiyle yeni bir tezkereye ihtiyaç olmadan Türk tarafından Irak Savaşı konusunda verilecek destekler konusunda taleplerini gündeme getirmiştir. C. Powell'in talepleri konusunda taraflar arasında anlaşma sağlanmıştır. C. Powell ve A. Gül görüşmeler sonrasında Dışişleri konutunda bir basın toplantısı düzenlemişlerdir. Bu basın açıklamasında C. Powell 1 Mart tezkeresinin geçmemesinin kendilerinde hayal kırıklığı yarattığını ancak çok yetenekli uzmanların çalışmaları sonucunda bütün sorunların aşıldığı şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (TGRT, 2003). C. Powell bu basın toplantısında ayrıca Türkiye'ye hava sahasını açtığı için teşekkür etmiştir. A. Gül bu basın toplantısında yeni bir tezkereye ihtiyaç olup olmadığına yönelik sorulara, Amerikan tarafının taleplerine ilişkin konularda Türk tarafının vereceği desteklerin hükümetin yetkisi içinde ve hükümet inisiyatifi ile gerçekleştirilebilecek konular olduğuna vurgu yapan cevaplar vermiştir.

A. Gül ve C. Powell arasında gerçekleşen görüşmeye ilişkin olarak Türk basını ve politikacıları tarafından pek çok spekülasyon yapılmıştır. Meclisten gelen bir yazılı soru önergesi üzerine Dışişleri Bakanlığı'nın cevabi yazısında görüşme içeriğinin Irak Savaşına, dolayısıyla başta lojistik olmak üzere ABD'ye sağlanacak kolaylıklara ilişkin olduğu belirtilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2014). ABD'nin Irak Savaşı dolayısıyla Türkiye'den taleplerine ilişkin zincirin belki de son halkası 22-26 Temmuz 2003 tarihinde A. Gül'ün Amerika ziyaretinde Türk birliklerinin Irak'taki istikrar gücü içerisinde yer alması için resmi talepte bulunmaları olmuştur. Bu talep üzerine hükümetin meclise göndermiş olduğu tezkereler dizisinin son halkası olan 7 Ekim tezkeresi Meclis'te onaylanmıştır (Bölükbaşı, 2008:122-127). Tezkere Irak'ta oluşturulacak istikrar gücüne Türk askeri birliklerinin bir yıl

süreyle katılımına izin vermiştir. Ancak tezkere meclisten geçtiği hâlde Türkiye bu tezkereye dayalı olarak herhangi bir askerî faaliyete bulunmamıştır. Amerikan tarafının istikrar gücü için Türkiye’den asker talebinde bulunması savaşın başından beri Türk askerî varlığının Irak’ta bulunmasına yönelik olumsuz tavrında ciddi bir değişme olduğunun işareti olarak okunabilir.

Irak’ın işgali ve bunun bölgede yaratacağı istikrarsızlık Türkiye’yi tedirgin eden konuların başında gelmiştir. Bölgedeki istikrarsızlığın terör örgütü PKK eylemleri için uygun bir zemin oluşturacağı Türk tarafı yöneticilerince sık sık dile getirilmiştir. Irak’ın ABD tarafından işgal edilmesi sonrasında terör kaynaklı sorunlar Türkiye’nin öncelikli güvenlik endişesi durumuna gelmiştir (Larrabee, 2010:xiii). Türkiye ile ABD arasındaki iyi ilişkiler için ABD’nin terörle mücadelede başta istihbarat paylaşımı olmak üzere vereceği destek önem kazanmaya başlamıştır.

Türkiye müttefiki ABD’ye kolaylıklar sağlama yönünde ciddi çabalar harcarken 4 Temmuz 2003’te Süleymaniye olayı yaşanmıştır. Söz konusu hadise ilişkilerin özellikle askerî boyutunda travma yaratmıştır. Öte yandan olay, iki ülkenin askerî personelleri arasında yaşanan ilk gerilim Süleymaniye olayı değildir. İlk olarak İskenderun limanında ABD askeri ile Türk askerleri arasında bir gerilim yaşanmıştır (Milliyet Gazetesi, 2003). İskenderun Limanı’ndan izinsiz çıkmak isteyen ve uyarıları dikkate almayan ABD askerleri tartaklanarak yere yatırılmış, silahları alınarak ilgili makamlara teslim edilmişlerdir. Bu olayda emri veren Binbaşı Ruhi Çalışkan görevden alınarak başka bir göreve atanmıştır.

Süleymaniye olayı Türk-ABD ilişkilerinde ABD’nin sorunları sözel iletişim yerine eyleme dayalı stratejik mesaj anlayışını uyguladığı ve kamu diplomasisini agresif bir ton ile devreye soktuğu tipik bir örnektir. ‘Süleymaniye Olayı’ olarak adlandırılan hadise, 4 Temmuz 2003 tarihinde Irak’ın Süleymaniye kentinde Amerikan askerlerinin orada görevli bulunan Türk askeri timine baskın yaparak 11 Türk askerini alıkoymaları olayıdır. Türk askerleri müttefik olarak gördükleri bir ordunun mensuplarına direniş göstermemişlerdir. Amerikan askerleri Türk timinde görevli aralarında bir albayın da bulunduğu askerlerin başına çuval geçirmişlerdir. Türk askerleri olayın gerçekleşmesinden 60 saat sonra serbest bırakılmışlardır. Bu olay Türk toplumunda ve Türk medyasında 1 Mart Tezkeresi’nin olumlu sonuçlanmamasının intikamı şeklinde yorumlanmıştır. Dönemin Türk Genelkurmay Başkanı bu olayı iki ülke ilişkilerinde görülmüş en büyük güven krizi şeklinde yorumlamıştır (Uslu, 2016:454). Olay Türk toplumunda Amerikan karşıtlığını arttırmıştır.

Ancak olayların gelişimi izlendiğinde başka çıkarımlar yapmak da mümkün görünmektedir. Savaşın başlamasından sonra Türkiye ile müzakere edilen yardım paketinin iptal edildiği ABD yönetimince açıklanmıştır. G.W. Bush'un Irak savaşı ile ilgili olarak Kongre'den istediği ek bütçe'de Türkiye'ye 1 milyar dolarlık bir yardım yapılması talebi olmasına rağmen Amerikan yönetimi bu yardımı Türk askeri unsurlarının Irak'a tek taraflı olarak girmemesi koşuluna bağlamıştır (Miliyet Gazetesi, 2003). Süleymaniye olayında hadiselerin gelişimi ve seyrine bakıldığında olayın bölgedeki Türk askeri birliklerinin özellikle Türkmenlere verdiği destekle ilgili olarak hareket kabiliyetinin kısıtlanmasına yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Süleymaniye olayından önce de 22 Nisan 2003 tarihinde yine Türkmenlere ilaç ve gıda maddesi yardımları taşıyan konvoydaki Türk askeri timinin ABD askerleri tarafından durdurularak iki gün süreyle alıkonulmaları söz konusu olmuştur (Sabah Gazetesi, 2010). ABD askeri makamları Türk askerini misafir ettikleri şeklinde açıklamalar yapmışlardır.

1 Mart Tezkeresi'nin başarılı olmamasına ilişkin olarak alandaki uzmanlar şu görüşleri ileri sürmüşlerdir;

Emekli Büyükelçi Faruk Loğoğlu (Mülakat, 06.12.2019):

"1 Mart tezkeresi ile ilgili olarak Amerikan tarafı eksik bir şey yapmadı ama eksik değerlendirmeler yaptı. Diplomatik olmayan arka kanallar dediğimiz resmi olmayan kişiler ve kanallar Amerikan makamları ile temas hâlindeydi. O kişilerin bu tezkere konusundaki vaatlerine güvendiler. Sonunda tezkere teknik bir nedenle evet oylarının fazla olmasına rağmen yetersiz oy sayısı nedeniyle geçmedi. Yaptıkları diğer eksik değerlendirme Türkiye'nin parlamenter rejime sahip olduğu ve parlamento iradesinin hükümet tarafından önceden belirlenme imkânının olmadığıydı, bu hesabı yapamadılar. Sonunda tezkere geçecekmiş, garantiymiş gibi bir beklenti içinde iken tezkere geçmedi."

Prof. Dr. İlter Turan (Mülakat, 8 Aralık 2019):

"Parlamentolar yapmak istemedikleri bir şeyi veya çıkarmak istemedikleri bir kararı çıkarma baskısı altında kaldıklarında eğer oylama gizli yapılıyorsa, böyle bir direnme sergileyebiliyorlar. Buna belki bir şey daha eklememiz mümkün. 2003 Türkiye'de hükümetin değişmekte olduğu bir dönemdi diye hatırlıyorum. O dönemde, bildiğim kadarıyla, Dışişleri Bakanlığı, hatta silahlı kuvvetler Amerika ile anlaşma konusunda fazla heyecanlı gözüküyordu. Muhalefet de çok güçlü bir direniş gösterdi. Hiç unutmadığım bir sözleri

vardır orada “Amerika’dan değil Allah’tan korkun” demişlerdi. Dolayısıyla çetin bir tartışma ortamı olduğu muhakkak.”

Emekli Büyükelçi Onur Öymen (Mülakat, 10 Aralık 2019):

“Biz gerekçelerimizi kamuoyuna defalarca açıklamıştık. Bir kere bu operasyon uluslararası hukuka ve anayasamıza aykırıydı. Bizim anayasamıza göre bir yabancı ülkeye topraklarımıza gelme ve topraklarımızdan başka bir ülkeye geçme izni vermek için meclisin uluslararası meşruiyet şartı aranıyordu. Oysa bu operasyona yönelik olarak BM Güvenlik Konseyi kararı yoktu. O bakımdan Güvenlik Konseyi kararı olmadan böyle bir şeye izin veremezdik. Bunu açıkça ilan ettik. İkincisi siyaseten de yanlıştı. Türkiye’nin bölge ülkeleri ile ilişkilerini çok uzun yıllar etkileyecek böyle bir kararın alınması yanlıştı. Üçüncüsü kararın temelini teşkil eden Irak’ta kimyasal silahlar bulunduğu iddiasını kanıtlayan hiçbir belge yoktu. BM gözlemcilerinin hazırladıkları raporlarda böyle bir şey yer almıyordu. Yani bütün bu unsurları bir araya getirince Amerika’nın böyle bir operasyon yapmasına izin vermek bizim açımızdan yanlış olacaktı.”

Emekli diplomat Gürsel Demirok (Mülakat, 30 Aralık 2019):

"Zor zamanlarda, zor kararları alabilen güçlü liderlere gereksinim duyulur. Örneğin, rahmetli Özal böyle bir liderdi. Keza gerektiğinde risk alabileceğini gösteren Erdoğan da güçlü bir lider. Erdoğan Tezkerenin oylandığı tarihlerde başbakan olsaydı oylamanın sonucu’nun farklı olabileceği kanısındayım. Nitekim, Erdoğan’ın Tezkereye karşı olanları eleştirdiği, o tarihte verdiği demeçlerden anlaşılmakta. Erdoğan, tezkerenin kabulü halinde Türkiye’nin “masada olacağını” ve Irak’ın durumunun farklı olacağını düşünüyordu. Oysa bir yıldır iktidarda olan AK Parti kadrolarında farklı düşüneneler de vardı. Takınılacak tutum konusunda partide kararsızlık gözleniyordu. Kimi milletvekilinin dış politika konularındaki birikimi sınırlıydı. Dediğim gibi o tarihte Erdoğan başbakan olsaydı oylama sonucu farklı olabilirdi. Tezkere’nin reddi, karşılıklı saygı, açık ve samimi iş birliği temeline dayanan Türkiye-ABD ilişkilerine, etkileri zaman içinde de görülen zedelenmeye yol açmıştır.”

26. Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin (Mülakat, 18 Aralık 2019):

“Tezkere meselesi çok geride kaldı. Orada birkaç konu var. Türkiye’de bu sürecin başında mecliste bir ara karar çıkarttılar. Yani izin verilecekmiş gibi bir karar çıktı. Amerikalılar da ona göre tedbir aldılar. Ben Afganistan’da görevliyken üst düzey Amerikalılarla görüşmelerimizde bu konu gündeme geldiğinde konuşuyorduk. Benim edindiğim izlenim şuydu, Türkiye başından beri yani hükümete bu teklif geldiğinde baştan

hayır deseydi bu müttefik olarak Amerikalıların hoşuna gitmeyebilirdi, ama ona göre tedbirlerini alır, ona göre hareket ederlerdi. Verilecekmiş gibi davranıldı, öyle bir izlenim verildi, öyle konuşuldu ona göre hazırlık yaptılar. Bunu bana kendileri söylediler. İskenderun açıklarında günlerce o yazın sıcağında beklediler ona göre tedbir aldılar. Olacağı varsayımıyla kuzeyden de harekâta katılacakları varsayımıyla hareket ettiler. Sonra izin verilmeyince tabi bu durumun iki ülke ilişkilerine etkisi olumsuz oldu. Baştan, en başından Irak'ın bizim komşumuz olduğunu, bizim çok yakın ilişkilerimiz olduğunu belirterek bu izni vermeyeceğimizi söyleseydik bu hoşlarına gitmeyebilirdi ama orada biterdi. Ama öyle davranılmadığı için Amerikalılar yollar yaptılar, bütün hazırlıklarını ona göre gerçekleştirdiler. O zamanki Savunma Bakanı D. Rumsfeld ile Afganistan'daki bir görüşmemizde aramızda geçen konuşmada bana söylediklerinden çıkardığım sonuç bu.”

1 Mart Tezkeresi'nin başarılı olmamasına ilişkin olarak Türk-Amerikan ilişkileri alanındaki uzmanların ileri sürdüğü görüşlerle ilgili olarak şunları ifade etmek mümkündür;

F. Loğoglu tezkerenin başarılı olmamasına ilişkin olarak iki neden ileri sürmektedir. Bunlardan birincisi Amerikan tarafının diplomatik olmayan kanalları kullanmasıdır. Loğoglu Tezkere sürecinde Amerikan makamlarının resmi kanallardan ziyade diplomatik herhangi bir sıfatı ve görevi olmayan kişilerle temas kurduklarına dikkat çeker. İkinci neden ise Amerikan tarafının parlamento'nun rolünü yeterince dikkate almamasıdır.

İlter Turan'ın tezkerenin akıbetine ilişkin olarak dört faktöre vurgu yaptığı görülmektedir. Bunlardan birincisi Parlamento'nun rolü, ikincisi hükümetin tecrübesi, üçüncüsü Türk Dışişleri Bakanlığı'nın rolü, dördüncüsü muhalefetin rolüdür.

Onur Öymen ise tezkere sonucunun olumsuz olmasında özellikle yapılacak operasyonun uluslararası hukuka uygunluk bakımından gerekli nitelikleri taşıyamasının önemli rol oynadığına dikkat çekmektedir.

Gürsel Demirok'un ise konuya ilişkin olarak AK Parti içerisindeki görüş ayrılıklarına dikkat çektiği görülmektedir. Hikmet Çetin ise Hükümetin deneyimi ve net bir karar verememiş olmasının rolüne dikkat çekmektedir.

Tablo 1. 1 Mart Tezkeresi mülakat analizi sonuçları

Rol oynayan faktörler	Loğoğlu	Turan	Öymen	Demirok	Çetin
Parlamento iradesinin ABD tarafınca dikkate alınmaması, Parlamento'nun bu konuda direnmesi	X	X			
AK Parti içindeki görüş ayrılıkları				X	
Diplomatik kanalların devre dışı bırakılması, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın bu savaşa sıcak bakmaması	X	X			
Hükümet'in göreve yeni başlamış olması		X			X
Muhalefet kanadının sert karşı çıkışı		X			
Yapılacak operasyonun Uluslararası Hukuk bakımından uygun olmaması			X		

Uzmanlar Türk Amerikan ilişkileri bağlamında kritik öneme sahip olan ve sonraki dönemlerde de olumsuz etkileri devam eden 1 Mart tezkeresine ilişkin olarak ileri sürdükleri görüşlerin ana hatları ile altı gerekçeye yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

1 Mart Tezkeresine giden süreçte ABD tarafı Türkiye'nin uğrayacağı zararların telafisine yönelik tekliflerde bulunmuştur. Ancak savaştan doğacak ekonomik zararın büyüklüğü düşünüldüğünde bu teklifler anlamını yitirmektedir. Bir anlamda ABD tarafı kendi kazanımlarını en üst düzeye çıkarmaya çalışırken Türk tarafının uğrayacağı kayıpları görmezden gelmiştir.

Konuya ilişkin dış politika analizi çerçevesinde 1 Mart Tezkeresi'nin Meclisten geçmeme nedenlerine ilişkin olarak şu görüşleri ifade etmek mümkündür;

- Liderlik: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın o dönemde başbakan olmaması başka bir deyişle resmi bir otoriteye sahip olmamasının parti üzerindeki hâkimiyetini dolayısıyla 1 Mart Tezkeresi'ne ilişkin oylamanın sonucunu etkilediği düşünülebilir.

- İç politik şartlar ve kurumlar: iç politik şartların da tezkerenin akıbeti üzerinde olumsuz rol oynadığını ifade etmek mümkündür. AK Parti'nin iktidara yeni gelmiş olması ve çok sayıda milletvekilini ilk kez parlamentoya girmiş olması sonraki dönemler için ciddi sonuçları olacak böyle bir kritik karara ilişkin kararsızlık ve tereddütlerin doğmasına yol açmıştır.

İç politik şartlar çerçevesinde analiz edilecek ikinci husus muhalefetin durumudur. O dönem muhalefette bulunan Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) tezkereye ilişkin çok sert bir muhalefet sergilemiş olması da tezkerenin akıbeti üzerinde olumsuz rol oynamıştır.

İç politik şartlar ve kurumlar çerçevesinde incelenebilecek üçüncü husus ise Türk Dışışleri ve Genelkurmay Başkanlığı'nın pozisyonudur. Türk Dışışleri'nin böyle bir operasyona sıcak bakmadığı ifade edilebilir. Genelkurmay Başkanlığı ise 1 Mart tezkeresine ilişkin nötr bir tavır takınarak olayı tamamen siyasi iradenin inisiyatifine bırakan demokratik bir tavır sergilemiştir.

- Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum: I. Körfez Savaşında uğranılan 90 milyar dolar civarındaki ekonomik kayıplar ve Türkiye'nin 2001 yılında yaşamış olduğu ekonomik kriz Türkiye'nin ekonomik alana yönelik hassasiyetlerini artırmıştır. Amerikan tarafının Türkiye'nin Irak Savaşı'ndan dolayı uğrayacağı ekonomik zararların telafisine ilişkin net bir tavır ortaya koyamaması ve yapılması düşünülen yardım miktarının Türkiye'nin beklentilerinden uzak olması 1 Mart tezkeresinin akıbeti üzerinde olumsuz etki yaratmıştır denilebilir. Türk tarafında rahatsızlık yaratan bir husus da hem ABD medyası hem de Türk mediasındaki bazı gazete ve yayın organlarının Türkiye'nin yardım taleplerini gerçeğe aykırı bir biçimde kamuoyuna sunmuş olmalarıdır. Türkiye uğrayacağı zararların telafisi bakımından yalnızca nakdi yardım talebinde bulunmamış özellikle tekstil ve ticari alana ilişkin bazı kolaylıkların sağlanması yönünde de girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'nin bu konudaki beklentileri de bir yandan yasal düzenleme yapılması gerekçesi diğer yandan ABD'deki iş lobileri gerekçe gösterilerek karşılanmamıştır. ABD'nin bu çapta büyük bir operasyon gerçekleştirirken kritik öneme sahip Türkiye gibi bir ülkenin ticari alana yönelik taleplerine duyarsız kalması ABD yönetim katındaki kopukluk ve organizasyonsuzluğun da bir göstergesi olarak okunabilir.

- İki ülkenin Ortadoğu politikalarındaki farklılıklar: Türk tarafı Irak'a yönelik olarak gerçekleştirilecek bu operasyonun Irak'ı istikrarsızlaştıracağı ve başta güvenlik konusu olmak üzere pek çok alanda sorunlar yaratabileceği endişesiyle mümkünse böyle bir operasyonun gerçekleştirilmemesinden yanaydı. Amerikan tarafı ise başta İsrail'in güvenliği ve bölgenin enerji kaynaklarının kontrolü için böyle bir operasyonun bir an önce gerçekleşmesi yönünde bir tavır sergilemiştir. İki ülke'nin Irak'a ilişkin politikalarının farklı olmasının da tezkerenin akıbetini olumsuz etkilediği ifade edilebilir.

- Kültür, kimlik ve algı faktörü: Irak Türkiye ile komşu Müslüman bir ülke olduğu için Türkiye'nin böyle bir operasyonun içinde yer alması hem Irak halkı hem de bölgedeki diğer Müslüman Arap ülkeleri nezdinde Türkiye'ye ilişkin olarak oluşacak ve uzun yıllar hafızalarda yer edinecek olumsuz bir algının oluşmasına neden olacaktı. Bu durumun Türk siyasi elitlerinin konuya yaklaşımları ve tercihleri üzerinde etkili olduğu ifade edilebilir. Türkiye'nin Irak'a ilişkin politikasını mevcut durumun korunması şeklinde tanımlamak mümkündür.

- Uluslararası koşullar: 1 Mart Tezkeresi Irak Savaşı için Türkiye'nin onay ve katkısını temel alan bir izin belgesi niteliğini taşımaktadır. Söz konusu dönemde başta BM Güvenlik Konseyi olmak üzere uluslararası toplumun özellikle Avrupa Birliği'nin Irak Savaşı'na olumsuz baktığı görülmektedir. Bu askeri operasyonun uluslararası meşruiyet boyutunun zayıflığı AB'nin tavrı üzerinde etkileyici rol oynamıştır, denilebilir. Türkiye'nin söz konusu dönemde üye olmaya çalıştığı bir kurumun genel tavrına ters düşecek bir yaklaşım sergilemesi Türkiye'yi dış politika hedefleri ile çelişeceğinden bu durumun Türkiye'nin 1 Mart Tezkeresi'ne yaklaşımını olumsuz etkilediği ifade edilebilir.

Tezkere krizi'nin sonraki dönemlerde Türk-ABD ilişkileri üzerinde olumsuz yönde bir tetikleyici etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Bu kanaatin oluşmasının en önemli dayanaklarından biri tezkere sonrası ABD yönetimi ve Pentagon'un Türkiye'ye ilişkin açıklamalarıdır. Tezkere sonrası dönemde özellikle silah alımları konusunda Türkiye'ye bir anlamda âdeta üstü örtülü bir ambargo uygulanmıştır. Tezkere konusunun sadece askerî alanda değil her konuda iki ülke ilişkilerinde bir soğukluk yarattığı ifade edilebilir.

Tezkere sonrası dönem ABD tarafının iş birliği ve müzakereleri önceleyen bir anlayıştan en azından askerî düzeyde güç projeksiyonlarını sahaya yansıtmaya başladığı bir dönem olarak da görülebilir. Bunun en somut göstergesi 4 Temmuz 2003 tarihinde yaşanan Süleymaniye Olayı olup sonuç almak için sert güç unsurlarına yönelinmesi ile ilgili tipik örneklerden biridir.

Süleymaniye Olayı'nın nedenlerine ilişkin olarak uzmanlar tarafından şu görüşler ileri sürülmüştür;

Faruk Loğoğlu (Mülakat, 6 Aralık 2019): *Süleymaniye Olayı 1 Mart Tezkeresi ile bağlantılı. Çünkü 1 Mart Tezkeresi Türk Silahlı Kuvvetleri ile Amerika arasındaki bağların büyük ölçüde zedelenmesine yol açtı. Ondan dolayı 1 Mart Tezkeresi'nin verdiği acıyla Amerikalılar maalesef böyle bir tepki gösterdiler.*"

Ali Çınar (Mülakat, 30 Aralık 2019):

"1 Mart Tezkeresi'nin meclise takılması ile ABD büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Tezkerenin reddinin ardından yaşanan çuval olayının meclis kararına misilleme olarak gerçekleştirildiğine inanan kesim büyük."

Prof. Dr. Birol Yeşilada (Mülakat, 25 Mayıs 2020):

"Süleymaniye Olayı'nda Amerikan silahlı kuvvetleri içerisindeki iki Ordu'nun birbirinden haberdar olmamasının çok büyük bir rolü olduğunu söylemek gerekir. Türkiye NATO Kuvvetleri içerisinde ve NATO koordinasyonunda faaliyet gösteriyor. Irak'a giren ordu ise CENTCOM'dur. CENTCOM ile NATO'da görev yapan komutanlar arasında bir kopukluk var. Bu kopukluk her zaman vardı. Bölgesel olarak mesela Pasifik Komutanlığı var, NATO var, CENTCOM var. Bölgesel komutanlıklar kendi alanlarından sorumludurlar. Bu Süleymaniye olayında NATO komutanı ile CENTCOM Komutanlığı arasında büyük bir sürtüşme oldu. NATO komutanlığı olup bitenleri bir hata olarak görmüştür."

Süleymaniye Olayı'na ilişkin olarak Türk-Amerikan ilişkileri alanındaki uzmanların ileri sürdüğü görüşlerle ilgili olarak şunları ifade etmek mümkündür;

Faruk Loğoğlu Süleymaniye Olayı'nın yaşanmasının temelinde 1 Mart Tezkeresi'nin meclisten geçmemiş olmasının ABD ordusu üzerinde yarattığı hayal kırıklığı ve öfkenin olduğu düşüncesindedir. Benzer düşünceyi Ali Çınar da paylaşmaktadır. İfadelerinden A. Çınar'ın Süleymaniye Olayını 1 Mart Tezkeresi'ne yapılan bir misilleme gibi algıladığı görülmektedir. A. Çınar bu kanaatin yalnızca kendisi tarafından paylaşılmadığını ayrıca pek çok kişinin de aynı düşünceye sahip olduğunu dillendirmektedir. Birol Yeşilada ise bu olayın ortaya çıkmasında Amerikan ordusu içindeki farklı birimler arasındaki koordinasyonsuzluğun etkisine dikkat çekmektedir

Tablo 2. Süleymaniye Olayı mülakat analizi sonuçları

Rol oynayan faktörler	F.Loğoğlu	A.Çınar	B. Yeşilada
1 Mart tezkeresi'nin yarattığı hayal kırıklığı ve öfke	X	X	
ABD ordu birimleri arasındaki koordinasyonsuzluk			X

Bu olay bir anlamda tarafların iş birliği ve karşılıklı yardımlaşmayı temel alan bir anlayıştan uzaklaşarak güç kullanımı ve karşı taraf üzerinde baskı kurarak hedeflere ulaşmayı esas alan bir yaklaşıma doğru kayışının zeminini hazırlamıştır denilebilir.

Konuya ilişkin dış politika analizi çerçevesinde Süleymaniye Olayı'nın nedenlerine ilişkin olarak şu görüşleri ifade etmek mümkündür;

- Kurumların rolü: 1 Mart Tezkeresi sonrasında iki ülke askerî kesimleri arasında bir güven sorunu olduğu ifade edilebilir. Süleymaniye Olayı için aynı zamanda iki ülke askerî kesimleri arasında güvensizliğin somutlaştığı bir örnek tanımlaması da yapılabilir. 1 Mart tezkeresi sonrası ABD tarafında başta P. Wolfowitz olmak üzere hem sivil hem askeri kesimin Türkiye'ye yönelik söylemlerinde hayal kırıklığı ve öfkenin izlerini görmek mümkündür. İlişkilerde yaşanan soğukluğun böyle bir olaya zemin hazırladığı ifade edilebilir. Tarafların birbirlerine duydukları güvensizliğin ilerleyen yıllarda Türkiye'nin S-400 alımına yönelmesi gibi askeri arayışlarının bilinçaltı zeminini hazırladığı iddia edilebilir.

- Kültür, kimlik ve algı: Irak özelinde tarafların Irak içindeki etnik gruplara yönelik önceliklerinin farklı olduğu görülmektedir. Türkiye özellikle bölgede yaşanan kaos nedeniyle Türkmenlerin mağdur olmaması, güçlendirilmesi ve inşa edilecek yeni Irak'ta siyasal ve sosyal alanda daha fazla söz sahibi olmalarını sağlayacak girişimlere ağırlık vermiştir. ABD'nin önceliği ise minimum askerî zaiyat vereceği ve kendisi ile beraber Irak coğrafyasında birlikte hareket edecek Irak'ın kuzeyindeki Kürt grupların desteğini almak şeklindedir. Türkiye'nin soydaşı olan bu bölgedeki Türkmenlere yönelik hareketliliğinin ABD tarafını rahatsız ettiği düşünülebilir.

Türk kamuoyunda infiale yol açan bu olayın ABD tarafındaysa Ortadoğu özelinde ABD'nin kendisi için sahada yeni müttefikler bulma arayışını tetiklediği düşünülebilir.

4.2. Barack Hussein Obama Dönemi Gerilim ve Sorunlar

ABD'nin 44. Başkanı olan B. Obama döneminde yaşanan sorunlar yalnızca iki ülkenin izlediği dış politikaların farklı olması ile sınırlı değildi. Aynı zamanda Türkiye'de içerde yaşanan olaylara ABD yönetiminin verdiği tepkiler de iki ülke ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. B. Obama döneminde Türk Amerikan ilişkilerinde öngörülen Model Ortaklık 2013 yılında patlak veren Gezi Parkı olayları ve 2016 darbe girişiminin etkisiyle sona ermiştir. B. Obama yönetimi Türkiye'nin Gezi Parkı olaylarına müdahale etme şekliyle ilgili olarak yoğun eleştirilerde bulunmuştur. ABD'nin Türkiye'ye yönelik sert eleştirileri Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur (Kocamaz, 2019:395-419).Yine 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimine ABD tarafının net, hızlı ve açık bir tavır koymamış olması da Türk tarafında ciddi bir rahatsızlık yaratmıştır. Türkiye'nin ABD'den uzaklaşmasını etkileyen diğer bir faktörde İran, Rusya ve Çin ile yakınlaşması olmuştur.

Obama döneminde ABD ile yaşanan sorunlar yalnızca gezi parkı olayları ve Suriye konusunda takınılan tavır ile sınırlı değildi. Türkiye'nin silah alım taleplerinin geri çevrilmesi de özellikle 2009-2015 döneminde iki ülke arasında daha yakın bir iş birliğinin ortaya çıkmasını engelleyen ve Türk tarafı açısından ABD'ye ilişkin güvenilirlik algısını olumsuz yönde etkileyen faktörlerden biri olarak ortaya çıkmıştır.

4.2.1. Silah Ambargoları

Türk-ABD ilişkilerinde ABD tarafının sert etki araçlarını kullandığı en somut olay Kıbrıs Barış Harekâtı dolayısıyla Türkiye'ye uygulanan silah ambargosudur. Silah ambargolarının geçmişi 1975 yılına kadar uzatılabilir. 5 Şubat 1975 tarihinde ABD Türkiye'ye Kıbrıs Barış Harekâtı dolayısıyla silah ambargosu uygulamaya başlamıştır. Bu ambargo Türkiye'ye yapılan askerî yardımın kesilmesini ve silah satışlarının yasaklanmasını içeriyordu. Türkiye'ye yönelik bu ambargolar 26 Eylül 1978 tarihinde Jimmy Carter döneminde kaldırılmıştır (Loğoğlu, 2018). ABD ambargosuna tepki olarak Türkiye'de mütekabiliyet kapsamında karşılık vererek misilleme araçlarını devreye sokmuştur. Bu kapsamda Türkiye'deki 20 civarında ABD tesisi kapatılmış, İncirlik Üssü'nün kullanımı ise NATO faaliyetleri ile sınırlandırılmıştır.

ABD'nin Türkiye'ye 1975'te uyguladığı silah ambargoları Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne bakışında kalıcı olumsuz etkiler bırakmıştır. ABD Kongresi'nde insan hakları ihlalleri ve Ege'de taraflar arasında bir silahlanma mücadelesine ilişkin konular silah satışları ile ilişkilendirilerek 1990'lı yılların ortalarından itibaren yoğun bir şekilde

tartışılmaya başlanmıştır (Larabbeve Lesser, 2002:220). Bu konular etrafında ABD ile Türkiye arasında artan rahatsızlık nedeniyle Türkiye'deki pek çok çevre Türkiye'ye fiili bir silah ambargosu uygulandığını düşünmeye başlamıştır

Özellikle Bill Clinton döneminde *New York Times* gibi gazetelerin Türkiye'nin terörle mücadelesini insan hakları ihlali olarak sunup kamuoyu oluşturmaları ABD yönetiminin Türkiye'ye silah satışları konusundaki yaklaşımını olumsuz etkilemiştir. 1994 tarihinden sonra Türkiye'ye bazı silahların satışının yapılmamasına ilişkin düzenleme B. Clinton tarafından imzalanmıştır. Türkiye'nin askerî modernizasyon projelerinin yoğun olarak başladığı dönem çoğu uzman tarafından 1985 yılı olarak gösterilmektedir. 1985-1996 tarihleri arasında Türkiye'nin askeri harcamaları yıllık %14 düzeyinde artmıştır. Aynı dönemde NATO üyelerinin yıllık harcamalarının GSMH'ye oranı %3 düzeylerindedir (Athanassopoulou, 2014:113). Modernizasyon projeleri büyük ölçüde Amerikan askerî yardımı, askerî kredileri ve gelişmiş silah sistemleri ile teknolojik desteğe dayalı bir biçimde kurgulanmıştır. Kongre'nin bu konuda çıkardığı engeller Türk-Amerikan ilişkileri üzerinde olumsuz etki yapmıştır.

2008 yılında dönemin Milli Savunma Bakanı Vecdi Gönül Türkiye'nin terörle mücadelede ihtiyaç duyduğu ve daha öncede satın alma talepleri Türkiye tarafından dile getirilen Cobra helikopterleri ile ilgili görüşmelerde bulunmuş ancak konu ile ilgili olumlu bir cevap alınamamıştır (Yeniçağ Gazetesi, 2008). Bu görüşmelerde ABD tarafı üretim bandından hemen verilebilecek helikopterlerinin olmadığını, üretim yapılmadığını gerekçe olarak göstermiştir. Türk tarafının hâlen ABD ordusu envanterinde kullanılmakta olan helikopterlerden verilmesi talebine ise bu helikopterlerin Irak ve Afganistan'daki operasyonlar kapsamında yoğun faaliyetleri gerekçe gösterilerek olumsuz yanıt verilmiştir. ABD tarafı Cobra helikopterleri yerine Türkiye'ye Apache helikopterlerini önermiştir. ABD'nin önerisi altyapı eksikliği gerekçesiyle reddedilmiştir.

Problem yaratan ve Türkiye'nin ABD'nin tavrını teknik değil siyasi olarak yorumlamasına yol açan konulardan biride Perry sınıfı fırkateynlerdir. Türkiye Perry sınıfı fırkateynlerden üç adet talep etmiştir. Türkiye'nin talebi üzerinde Kongre'de 2012 sonunda hazırlanacak bir yasa ekiyle Türkiye'nin talebinin karşılanması öngörülüyordu. Ayrıca bu sınıf fırkateynler ABD donanmasında emekliye ayrılmıştı (Tanış, 2015). Bu satışın hemen onaylanmaması Türkiye'nin rahatsızlığına yol açmıştır. Kongre kararlarında lobilerin etkisi dikkate alındığında İsrail ile bozulan ilişkilerin Yahudi lobisinin Türkiye karşıtı bir tavır

almasına yol açtığı, bu durumun ise Türkiye'nin ABD'den silah alımları üzerinde olumsuz etkisinin olduğu düşünülebilir.

Yahudi Lobileri'nin desteğinin veya karşı çıkışının Türkiye'ye uygulanan açık veya örtülü silah ambargoları üzerinde etkisinin olup olmadığı açıklanması gereken bir durumdur. *Fortune* dergisinin 1997 yılında ve *National Journal* dergisinin 2005 yılında yaptıkları bir araştırmaya göre *The American Israel Public Affairs Committee* (AIPAC) isimli Yahudi Lobisi ABD'deki ikinci en güçlü lobidir. Bu lobi aynı zamanda ABD'deki Yahudi Lobi grupları içersinde en güçlü olanıdır. AIPAC ve diğer Yahudi Lobi gruplarının ABD Dış Politikası'nı belirlemedeki gücü konusunda John Mearsheimer ve Stephen Walt *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası* isimli bir kitap yazmışlardır. İkilinin iddiası Uluslararası İlişkiler perspektifi ile bakıldığında ABD'nin İsrail'in arkasındaki güçlü desteğinin açıklanmasının mümkün olmadığı yönündedir. ABD ile İsrail'in ortak demokratik değerleri ve yaşam tarzlarını paylaşmalarının etkisi ile stratejik yaklaşımların etkisi onlara göre konunun izahı için pek bir anlam ifade etmemektedir. Onlar ABD'nin Dış Politikasını şekillendirmede Yahudi Lobilerinin çok büyük rolü olduğunu ileri sürerler (Beauchamp, 2014).

İkilinin iddialarını destekler bir gelişme Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında gerçekleşmiştir. 2012 yılı Mayıs ayında Yahudi Lobilerinin ABD'nin Ortadoğu politikaları ve Türkiye'nin silah alım talepleri üzerindeki etkisini gösteren dikkat çekici bir gelişme yaşanmıştır. 2012 yılı Mayıs ayında NATO zirvesi çerçevesinde ABD'nin Chicago kentindeki McCormik Kongre Merkezi'nde dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve B. Obama bir araya gelmişlerdir (Berlin Türk, 2012). Bu görüşmenin ana gündemini Türkiye'nin insansız hava araçları konusundaki talepleri oluşturmuştur. A. Gül'ün taleplerine karşı B. Obama konunun kongre boyutu olduğunu bununla ilgili kongrede çalışmalar yapılması gerektiğini ileri sürmüştür. B. Obama'nın ısrarla üzerinde durduğu diğer konu Türkiye-İsrail ilişkileri olmuştur. B. Obama bölgedeki iki müttefiklerinin Türkiye ve İsrail olduğunu vurgulayarak müttefikler arasındaki ilişkilerin iyi olması gerektiğine dair beklenti ve düşüncelerini dile getirmiştir.

ABD tarafının beklentilere olumlu cevap vermekte gecikmesi Türkiye'yi başka alternatiflere yöneltmiştir. Türkiye İtalyan Augusto ile iş birliği sonucunda ilk millî helikopteri olan ATAK T-129'u üretmiştir. ATAK helikopterinin son testleri 2013 yılında başarıyla gerçekleştirilerek kullanıma hazır hale gelmiştir. Bu dönemde helikopter filosunu yenilemek isteyen Pakistan ATAK helikopterleri ile ilgilenmeye başlamıştır. Ancak ATAK

motorunun İngiliz RollsRoyce ve ABD Honeywell ortaklığı olan merkezi Indianapolis'teki LHTEC firması tarafından üretiliyor olması bu helikopterlerin ihracı için Washington yönetiminin izninin olması gerektiği yönündeki tartışmaları alevlendirmiştir. ABD yönetiminin konu ile ilgili duyduğu rahatsızlık *Defense News* dergisinin haberlerine yansımıştır. Aynı dönemde ABD'li helikopter üreticisi firmalarda Pakistan'a teklif vermişlerdir. Bir anlamda Türkiye ile ABD arasında silah ihracatı konusunda rekabet ortaya çıkmıştır. Bu durumun Türk endüstrisindeki gelişmeleri gözlemleyen ABD yönetimi ve ABD'li firmaların Türkiye'ye teknoloji transferi içeren anlaşmalar yapmalarındaki çekincelerini kısmen açıklayacağı söylenebilir (T24 Gazetesi, 2013). Türkiye gibi etrafında sürekli olarak çatışmaların yaşandığı bir ülkede güvenlik kaygıları savunma ihtiyaçlarının önemini artırmaktadır. Başlangıçta Türk tarafında yöneticiler silah ambargoları konusunda rahatsızlıklarını yüksek sesle dillendirmeseler de ilerleyen süreçte Türk tarafının rahatsızlıklarının yöneticiler tarafından daha yüksek bir tonda ifade edilmeye başlandığı görülmüştür. Örneğin dönemin Milli Savunma Bakanı Nurettin Canikli müttefik ülkeleri eleştirerek Türkiye'ye bazı Amerikan ve Alman firmalarının savunma sanayi ürünlerinde kullanılan yedek parçaların satışını yapmayarak veya geciktirerek örtülü silah ambargosu uyguladıkları yönündeki görüşlerini kamuoyuna açık bir şekilde ifade etmiştir (Deutsche Welle, 2017).

Türkiye'ye örtülü silah ambargosu uygulandığının düşünülmesine yol açan savunma ekipmanlarının Türkiye'ye satışına ilişkin olarak uzmanların görüşleri şu şekildedir;

Ragıp Soylu (Mülakat, 27 Aralık 2019):

“Amerikan tarafının genel tavrı müttefiki bile olsa başka bir ülkenin çok fazla modern silah sahibi olmaması yönünde. Yani sadece Türkiye değil bütün ülkelere üst düzey silah satışlarını teknoloji transferi talebiniz varsa gerçekleştirmeye yanaşmıyorlar. İşin ikinci bir yanı daha var, ABD’de silahları özel şirketler ürettiği. Amerikan devletinin olmadığı için özel şirketler teknoloji transferi yapmak istemiyorlar. Bir diğer faktör Amerikan Kongresi’nin silah satışı konularında çıkardığı sorunlar. Amerikan Kongresi’nin Türkiye’ye genel olarak olumsuz bakışı ve bundan kaynaklanan silah satışlarının engellenmesi durumu söz konusu.”

Prof. Dr. Füsun Türkmen (Mülakat, 1 Ocak 2020):

“Türkiye teknoloji transferi istediği zaman Amerika’nın çeşitli nedenlerle teknoloji transferi yapmadığı sektörler var. Çünkü süper güçler bir yere kadar silah satar bir yerden sonrada askerî alanda üstünlüklerini etkileyecek kritik silahların satışını teknoloji transferi

içerecek şekilde yapmazlar. Bu yaklaşım tamamen Türkiye'ye yönelik bir şey değildir. Bu genel bir politikadır ve yalnızca Türkiye'ye uygulanmıyor. Nitekim Rusya'da S-400'ler konusunda teknoloji transferi yapmayacak ama daha muğlak bir üslup kullanıyor.”

Türkiye'ye örtülü silah ambargosu uygulandığının düşünülmesine yol açan savunma ekipmanlarının Türkiye'ye satışına ilişkin olarak uzmanların ileri sürdüğü görüşlerle ilgili olarak şunları ifade etmek mümkündür;

Ragıp Soylu Türkiye'ye örtülü silah ambargosu uygulandığının düşünülmesine neden olan olayların temelinde üç temel faktörün rol oynadığını düşünmektedir. Bunlardan birincisi ABD'nin müttefiki bile olsa başka bir ülkeye üst düzey silahları teknoloji transferi içerecek şekilde satmama konusundaki genel tavrı, ikincisi ABD silah endüstrisi büyük ölçüde özel sektör firmalarının elinde olması ve bu firmalar teknoloji transferine sıcak bakmamaları, üçüncüsü ise Amerikan Kongresi'nin silah satışları konusunda çıkardığı sorunlar. R. Soylu Kongre'nin Türkiye'ye olumsuz bakışının Türkiye'ye yönelik silah satışları üzerinde olumsuz ve engelleyici etki yarattığını düşünmektedir.

Fusun Türkmen ise süper güçlerin kendi askerî üstünlüklerini etkileyecek silahların satışı konusunda genelde katı bir yaklaşım sergilediklerine vurgu yapmaktadır. F. Türkmen Rusya'nın da Türkiye'ye S-400 konusunda teknoloji transferi yapmayacağına ancak mevcut durumda muğlak bir dil kullandığı görüşündedir.

Tablo 3.Silah ambargolarına ilişkin mülakat analizi sonuçları

Rol oynayan faktörler	Ragıp Soylu	Fusun Türkmen
Süper güçlerin genel tavrı	X	X
ABD özel sektörünün teknoloji transferi yapmak konusundaki olumsuz yaklaşımı	X	
ABD Kongresi'nin Türkiye'ye yönelik olumsuz tavrı	X	
Teknoloji transferinin kritik önemde olması	X	X

Tablodan'da anlaşılacağı üzere her iki uzman da silah ambargolarının nedenlerine ilişkin olarak bu durumun süper güçlerin genel tavrı olduğu hususuna dikkat çekmektedirler.

Konuya ilişkin dış politika analizi çerçevesinde silah ambargolarının nedenlerine ilişkin olarak şu görüşleri ifade etmek mümkündür;

- Lider faktörü: Obama'nın dış politika konusunda bağımsız hareket etmek ve bireysel inisiyatif kullanmak yerine kurumların etkisi çerçevesinde bir liderlik sergilediği

görülmektedir. Amerikan başkanları için yapılan danışman bağımlısı tanımlamasının Obama'ya tam olarak uyduğu ifade edilebilir. Söz konusu olayda Obama büyük ölçüde Pentagon'un tavsiyeleri doğrultusunda hareket etmiştir denilebilir. Pentagon'un ise özellikle 1 Mart Tezkeresi sonrası dönemde Türkiye'ye yönelik olumsuz bir bakışının olduğu bilinmektedir.

- Kurumların rolü: Bu kapsamda ilk değerlendirilecek husus ABD Kongresi'nin rolüdür. Gerek B. Obama ve gerekse diğer ABD'li üst düzey yöneticilerin pek çok kez Kongre'nin rolünü dile getirmiş olmaları Türkiye'ye yönelik silah satışlarında ABD kongresi'nin rolünü ön plana çıkarmaktadır. Obama döneminde ABD ordusunda emekliye ayrılmış hizmet dışı Perry sınıfı fırkateynlerin bile Kongre onayı gerekçe gösterilerek Türkiye'ye verilmek istenmemesi bu konuda Kongre'nin rolünü gözler önüne sermektedir. ABD Kongresi'nin Türkiye'de Cumhuriyetin ilan edildiği ve Türk Parlamentosu'nun açıldığı dönem haricinde genel olarak Rum ve Ermeni lobilerinin etkisiyle Türkiye'ye karşı olumsuz bir tavır içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu yaklaşımın nispeten yumuşadığı bir olay Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın 1954 tarihinde ABD Kongresi'ni ziyaret ederek konuşma yapmasıdır.

ABD yönetimi ve Pentagon'da askerî alandaki küresel üstünlüklerini olumsuz etkileyecek savunma sanayi ekipmanlarının müttefikleri bile olsa başka bir ülkeye satışına sıcak yaklaşmamaktadırlar. Bu durumun süper güçlerin genel tavrı olduğu ifade edilebilir. Bu durum ABD için geçerli olduğu kadar Rusya için de geçerlidir. Bu anlayışın bir sonucu olarak pek çok savunma ekipmanının Türkiye'ye satışı yapılmamıştır.

Resmi kurum olmamakla beraber ABD savunma sektörünün de bu olay üzerinde etkisinin olduğunu ifade etmek gerekir. Pek çok ülkede savunma sanayi devlet eliyle yürütülmektedir. Ancak ABD örneğine bakıldığında savunma sanayi firmalarının çok büyük oranda özel sektöre ait olduğu görülmektedir. Özel sektör firmaları ise teknoloji alanında sahip oldukları avantajı etkileme olasılığı olan teknoloji transferine sıcak bakmamaktadırlar. Bir anlamda alıcıların kendilerine olan bağımlılığının azalmasını istememektedirler denilebilir.

Kurumsal ve politik süreçler kapsamında değerlendirilebilecek diğer bir husus da Amerikan medyasının rolüdür. Özellikle Clinton döneminden itibaren ABD medyası Türkiye'nin güvenlik gerekçeleri ile terör örgütü PKK'ya karşı yürütmüş olduğu operasyonları insan hakları ihlali olarak Amerikan kamuoyuna sunmuştur. Medyanın bu girişimlerinin hedefinin Türkiye'ye yönelik savunma sanayi ekipmanlarının satışının

engellenmesi olduğu ifade edilebilir.

- İsrail ile bozulan ilişkilerin etkisi: Obama'nın 2009 yılındaki bir NATO toplantısında Abdullah Gül ile yapmış olduğu ve gündemini Türk tarafının silah alımlarına ilişkin taleplerinin oluşturduğu görüşmelerde konunun Türkiye-İsrail ilişkilerine getirilmesi bu argümanı destekler niteliktedir. Obama, Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin iyi olması gerektiği yönündeki görüşlerini toplantının kritik gündemi haline getirmiştir.

Bilindiği gibi gerek ekonomik gerekse askerî bütün ambargolar karşı taraf üzerinde baskı oluşturarak onun davranışlarını yönlendirmeye yönelik dış politika araçlarıdır. Silah ambargoları meselesinde de ABD tarafının Türkiye'yi kendi politikaları doğrultusunda yönlendirmek için bu enstrümanı kullanmaya yöneldiği rahatlıkla ifade edilebilir.

Türkiye'nin milli silah endüstrisini geliştirmesine yol açmasının yanı sıra örtülü silah ambargoları alternatif tedarik kaynakları arayışını da tetiklemiştir. Türkiye'nin S-400'ler başta olmak üzere başka kaynaklardan savunma ekipmanı temini arayışlarında silah ambargolarının rolü yadsınamaz. Türkiye'ye yönelik örtülü silah ambargolarının ve teknoloji transferi içerecek şekilde savunma alanına yönelik antlaşmalar yapılamamasının nedenleri arasında özellikle Türkiye'nin son dönemlerde gelişen endüstriyel kapasitesinin etkilerini de görmek gerekir. ABD'li firmalar kendi ürettikleri hassas savunma teknolojilerini üreterek ihraç edecek rakip istememektedirler. Bu durum Patriot'lar konusunda yürütülen müzakerelerde net bir şekilde görünmektedir

4.2.2. İran'a Yönelik Yaptırımlar ve Halkbank Gerilimi

ABD ile Türkiye arasında yaşanan 2002 sonrası gerilimlerin halkalarından biri de Halkbank olayı olarak nitelendirilen yargı sürecidir. ABD'nin çıkarları ve İran'a yönelik güvenlik kaygıları ile Türkiye'nin ekonomik çıkarları ve kaygıları çatışmıştır.

İran'ın hedefte olmasına yol açan ve hem İran ekonomisinin hem de İran'la ticaret yapma zorunluluğunda olan Türkiye gibi ülkelerin ekonomilerine ciddi zararlar veren gelişmelerin kökenleri 1979 tarihinde gerçekleşen İran Devrimi'ne kadar uzanmaktadır. Devrimden sonra devrik Şah kanser tedavisi amacıyla ABD'ye giriş yapmıştır. Dönemin İran yönetimi bu olayı İran'ın mevcut yönetimine karşı yapılmış düşmanca bir adım olarak değerlendirmiştir. Kasım ayında bir grup radikal militan ABD Büyükelçiliği'ni basarak 52 Amerikalıyı rehin almış ve devrik Şah'ın İran'a iadesini talep etmiştir. Şah Amerika'dan ayrıldıktan sonraki son durağı olan Mısır'da 1980 yılında kanserden ölmüştür. Amerikalı rehineler ise 444 gün rehin tutulduktan sonra 1981 yılında serbest bırakılmışlardır (USA

TODAY, 2018) Bu olay uzun yıllar sürecek olan İran ile ABD arasındaki husumetin tohumlarını ekmiştir. Devrimden sonra ABD ve İsrail düşmanlığı İran Dış Politikası'nın temel ilkelerinden biri haline gelmiştir. Bu düşmanlık en somut bir biçimde A. Humeyni'nin demeçlerinde görülebilir.

Amerikan rehineleri yanında, İran'ın nükleer programı ABD ile ilişkileri gererken sorunun olumsuz sonuçları Türkiye'yi de etkilemiştir. İran'ın nükleer enerjiye olan ilgisi Şah dönemine kadar uzanmaktadır. İran Şahı'nın nükleer enerjiyi kullanma hedefi hem İran'ın bu konuda gerekli altyapısının olmaması hem de bu enerjinin büyük güçlerin tekelinde olması nedeniyle başlangıçta sonuçsuz kalmıştır. 1970'li yıllarla beraber özellikle 1973 petrol krizinden sonra İran'ın artan gelirleri onun nükleer enerji alanında çalışma konusunda cesaretlendirmiştir. Şah döneminde ABD ile bu konuda işbirliği yapılmıştır. 1979 İran Devrimi ile beraber bu alanda Amerika ile yapılan iş birliği sona ermiştir. Devrimden sonra İran başta Almanya olmak üzere Fransa ve İsveç'ten yarım kalan tesislerin tamamlanması konusunda yardım talep etmiştir. Girişimlerinin sonuçsuz kalması üzerine 1995 yılında konu ile ilgili olarak Rusya ile bir anlaşma yapmıştır. İran yalnızca Rusya ile değil Çin ile de iş birliğine gitmiştir. İran'ın uranyum zenginleştirme tesislerini ortaya çıkmasıyla beraber 2000'li yıllara doğru bu konudaki gerilim giderek artmıştır. İran'ın radikal dini yorumu, nükleer çalışmaları ve balistik füze geliştirme programı nedeniyle İsrail ve Amerika tarafından tehdit olarak algılanmaktadır (Kıbaroğlu, 2013:1-8). Amerikan tepkisinin somut bir ifadesi olarak ABD Başkanı G.W. Bush 29 Ocak 2002 tarihinde gerçekleştirdiği bir konuşmasında Irak ve Kuzey Kore ile birlikte İran'ı "*Şeytan Eksenini*" ülkeleri olarak nitelendirmiştir (YouTube, 2013). G.W. Bush bu devletlerin terörizmi desteklediklerini, kitle imha silahları elde etmeye çalışarak dünya barışını ve güvenliğini tehdit ettiklerini öne sürmüştür.

İran yıllarca nükleer alandaki çalışmalarının askerî değil barışçıl amaçlarla olduğunu ileri sürmüştür. Obama döneminde İran ile nükleer alana yönelik bir anlaşma imzalanmış ancak D. Trump göreve geldikten sonra bu anlaşmayı tanımadığını deklare etmiştir. 8 Mayıs 2018 tarihinde D.Trump İran'ın terörü desteklediğini, balistik füze geliştirme peşinde olduğunu ve yapılan anlaşmanın buna zemin hazırladığını gerekçe göstererek Obama döneminde İran ile yapılmış olan anlaşmadan çekildiğini açıklamıştır. D.Trump'un nükleer silah geliştirme faaliyetlerinden dolayı İran'a yaptırım uygulanacağını ilan etmesi üzerine Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Antonio Guterres, D.Trump'ın kararında dolayı derin endişe duyduğunu dile getirmiştir (NTI, 2019).

ABD'nin İran'la olan mücadelesinin yalnızca resmi devlet kurumları ile sınırlı olmadığı söylenebilir (UANI, 2019). ABD'nin İran'la mücadelesinin bir ayağını da *United Against Nuclear Iran* (UANI) gibi devlet dışı kuruluşlar oluşturmaktadır. 2008 yılında kurulan UANI İran rejiminin ekonomik ve diplomatik olarak izole edilmesi ve illegal olarak tanımladığı nükleer silah geliştirme faaliyetlerinden caydırılmasını kendisine temel amaç olarak belirlemiştir. UANI üyeleri arasında ABD Hazine Bakanlığı terörün finansmanı uzmanlarından Avi Jorisch, eski Mossad Başkanı Meier Dagan, D. Trump'ın eski Ulusal Güvenlik Danışmanı John Bolton gibi isimler yer almaktadır.

ABD'nin İran'la olan mücadelesi yalnızca BM yasaları çerçevesindeki yaptırımlardan ibaret değildi. ABD aynı zamanda Uluslararası Acil Ekonomik Güç Yasası (IEEPA) gibi kendi yasalarını dayanak göstererek İran'la mücadele etmiştir. ABD hukukun bir parçası olan bu yasal düzenlemeler Hakan Atilla'nın tutuklanması ve Halkbank olayı olarak bilinen davalar sürecinin gerekçeleri oluşturulmuştur. Halkbank olayı olarak isimlendirebileceğimiz yargı sürecinde, Amerikan tarafı, Türkiye'yi İran'a yönelik ambargoyu Halkbank aracılığıyla delerek Amerikan ekonomisini zarara uğratmakla itham etmiştir. Bu iddia ile New York bölge mahkemesi Halkbank'ın Genel Müdür Yardımcısı M. H. Atilla'yı yargılayarak cezalandırılması yönünde karar vermiştir. 27 Mart 2017 tarihinde JFK hava alanında tutuklanan H. Atilla 2019 yılında serbest bırakılmıştır. Ancak Türk yetkilileri bu olayı Amerika'daki Türkiye karşıtı çevrelerin bir komplosu olarak değerlendirmiştir (Atlantic Coincil, 2018). ABD yönetimi Adalet Bakanlığı Halkla İlişkiler Ofisi aracılığıyla 3 Ocak 2018 tarihinde dava ile ilgili yayınladığı basın bildirisinde kendi açısından Hakan Atilla ve Halkbank davasını gerekçelendirmeye çalışmıştır. Bu açıklamada Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'nın 1979 yılından beri İran'ı Amerika'nın ulusal güvenliği, ekonomisi ve dış politikasına yönelik olarak olağan dışı bir tehdit olarak tanımladığına vurgu yapılmıştır. Açıklamada bu tehdide yönelik olarak Amerikan hükümetinin Uluslararası Acil Ekonomik Güç Yasası (IEEPA) kapsamında bazı yaptırımlar getirdiği belirtilmiştir. Bu yaptırımlara göre Amerika Birleşik Devletleri ve Amerikalı şahıslar ile İran hükümeti ve İranlı şahıslar arasında finansal işlemler yasaklanmıştır. Hakan Atilla 2010-2015 yılları arasında Reza Zarrab ile beraber oluşturdukları organizasyonla Amerikan finans kurumlarını ve uluslararası finans ağlarını kullanarak İran'a yasadışı para aktarılmasını sağlayan yasaklı finansal işlemleri gerçekleştirmekle suçlanmıştır. Bu yolla H. Atilla'nın Amerikan yaptırımlarını ihlal ettiği iddia edilmiştir. H. Atilla'nın bu işi yaptırımların istisnası olan yiyecek maddeleri ile ilgili

insani yardım adı altında sahte evrak düzenleyerek gerçekleştirdiği öne sürülmüştür (Department of Justice, 2018)

H. Atilla ve Türk Hükümeti için sıkıntı yaratan bir durum da R. Zarrab'ın itiraflarıydı. R. Zarrab pişmanlık yasasından faydalanarak Amerikan Hükümeti ile iş birliği yapmış, İran'a yönelik ambargoyu H. Atilla ile beraber deldiklerini iddia etmiştir. Atilla Güney New York Bölge Mahkemesi tarafından 3 Ocak 2018 tarihinde kendisine yöneltilen altı suçlamanın beşinden suçlu bulunmuştur (Casetext, 2018). H. Atilla'nın suçsuz bulunduğu tek iddia kara para aklama suçlaması olmuştur. R. Zarrab mahkeme ile iş birliğini öngören savunma anlaşmasından yararlanarak kendisine yöneltilen suçlamaları kabul etmiş ve tanık sıfatı ile ifadeler vermeye başlamıştır.

Halkbank konusunda Türk hükümetinin resmi tezlerinin büyük ölçüde Selva Tor tarafından dile getirilen görüşlerle örtüştüğü söylenebilir. Selva Tor web sayfasında konu ile ilgili şu görüşleri ifade etmiştir;

“ABD'nin, Türkiye'nin 2009 tarihinden itibaren izlemeye çalıştığı bağımsız dış politika hamlelerine finansal güç araçlarını kullanarak müdahale ettiği görülüyor. ABD'li üst düzey finans yetkililerinin 2009-2013 döneminde Türkiye'ye sık sık yaptıkları ziyaretler ve ekonomi yönetiminden sorumlu Ali Babacan ve Mehmet Şimşek gibi isimlerle yaptıkları görüşmelerin ana gündemi İran ambargosu nedeniyle Türkiye'nin izleyeceği rotaya ilişkin uyarı amaçlı hamleler olarak değerlendirilebilir. 2013 tarihine kadar taraflar arasında İran ambargosu etrafında şekillenen finansal yaklaşımlar arasındaki uyumsuzluk 2014 yılından sonra yerini derin bir çatışmaya bırakmıştır. Bu konuda 17-25 Aralık operasyonları ve Bankalar Yeminli Murakıbbı Osman Zeki Canitez'in hazırlamış olduğu bilirkişi raporlarının önemli etkisi olduğu söylenebilir. Z. Canitez yazdığı bilirkişi raporunda İran'a yapılan petrol ve doğalgaz ödemelerine yönelik olarak sanki kara para aklama işlemi yapılmış gibi yanıltıcı ve imalı ifadeler kullanmıştır. H. Atilla'nın nitelikli banka dolandırıcılığı ile değil ABD hukukunun bir parçası olan IEEPA'yı ihlal ile suçlanması çelişki yaratmıştır. Atilla ne ABD vatandaşıdır ne ABD'de yaşamaktadır ne de ABD sermayeli bir şirkette yöneticidir. Ayrıca işlemlerini ABD sermayeli bir şirket aracılığıyla da yapmamıştır. H. Atilla'nın yargılanması ile ilk defa ABD vatandaşı olmayan bir kişi IEEPA'yı ihlalle suçlanmış ve cezalandırılmıştır. H. Atilla bu transfer işlemlerinin bir aşamasında ABD doları kullanıldığı iddiası ile IEEPA ile ilişkilendirilmiştir. Aynı şekilde BM gözetimindeki meşru İran petrol ve doğalgazının satışından elde edilen gelirlerinin uluslararası finansal sistemde dolaşımına aracılık eden Halkbank'a yönelik suçlamalar da hukuki dayanaktan yoksun ve haksız

girişimlerdir. 2008 yılında Deutsche Bank'ın IEEPA'yı ihlalle ilişkilendirilerek 10 milyar dolar ceza verilmiş olması konunun ciddiyeti ve bu problemin Türkiye'nin milli menfaatleri ve ekonomisi herhangi bir zarar görmeden müzakereler yoluyla çözülmesi gerektiğini göstermektedir” (Tor, 2017).

New York Güney Bölgesi Federal Mahkemesi'nde devam eden Halkbank davası ile ilgili olarak yargıç Richard Berman'ın Halkbank'ın ya gelip mahkemeye katılmasına veya mahkemede bulunmadığı takdirde bunun sonuçlarına katlanacağı yönündeki görüşleri 26 Aralık 2019 tarihinde basına yansımıştır. 19 Aralık 2017 tarihinde Halkbank avukatları bir üst mahkemeye başvurmuştur. Avukatların talebi R. Berman'ın bir üst mahkemeden gelecek karara kadar hiç bir işlem yapmaması, Halkbank'ı çağırmaması yani bir anlamda yargılama sürecini bir üst mahkemeden gelecek karara kadar durdurması yönündedir. Ancak R. Berman bir üst mahkemeye başvurulmasının kendi mahkemesindeki yargısal süreci durdurmayacağını ve yargısal sürecin işleyeceğini ifade etmiştir. R. Berman Halkbank'ın kendi yargı alanına girmediği ve New York ile ilişkisi olmadığı yönündeki itirazlarını da ret etmiştir. R. Berman karar gerekçelerini beş sayfalık bir metin hâlinde açıklamıştır. Yargıç açıklamalarında 2010-2016 yılları arasındaki görüşmelere ve özellikle son iki yılda Halkbank'ın temsilci firması King-Spalding aracılığıyla ABD makamları nezdinde yaptığı görüşmelerden bir sonuç çıkmadığı için bu davanın açıldığına vurgu yapmıştır. Hukuk çevreleri yargıcın Halkbank'ı birçok kez mahkemeye davet ettiğini ancak her seferinde yapılan tebligatların reddedilmesinin yargıç üzerinde bir kızgınlık etkisi yaratmış olabileceği görüşünü dile getirmiştir (Kamiloğlu, 2019).

Halkbank davasını yürüten savcılar 21 Ocak 2020 tarihinde kara para aklama suçlamaları yönelttikleri Halkbank'ın mahkemeye gelmediği, suçlamalara cevap vermediği için her gün katlanarak artacak şekilde 1 milyon dolar para cezası ile cezalandırılmasını mahkemeden talep ettiler (Günay, 2020). Halkbank için olumsuz olarak nitelendirilebilecek gelişmeler bir diğerini izlerken 3 Şubat 2020 tarihinde Temyiz mahkemesi Halkbank'ın başvurusunu kabul etti. Halkbank yaptığı başvuruda kısıtlı ve özel yargılama talebinde bulunmuştu. Temyiz mahkemesinin Halkbank'ın başvurusunu kabul etmesi davanın Temyiz mahkemesinden gelecek karara kadar durması anlamına geliyordu. Halkbank'ın arzu ettiği yönde lehine bir karar çıkmaması durumunda Federal mahkemede dava kaldığı yerden devam edecekti. 22 Şubat tarihinde temyiz mahkemesinin Halkbank'ın taleplerini reddettiği bilgisi basına yansdı. Bu haber Halkbank davasının alt mahkemede kaldığı yerden devam edeceği

anlamına geliyordu. Bu bilginin kamuoyuna yansımaları üzerine sosyal medyada dava için Demokles'in sopası yorumları yapılmıştır (Günay, 2020).

İran'a yönelik yaptırımlar ve Halkbank gerilimi konusunda uzmanları şu görüşleri ileri sürmüşlerdir;

Ali Çınar (Mülakat, 30 Aralık 2019):

“Obama döneminde artırılan yaptırımlar İran'ı geri adım atmaya zorlamıştı. Hatta masaya oturmaya zorlamıştı. Başta nükleer olmak üzere birçok konuda İran geri adım atmıştı. Demokratlar İran'a karşı daha yumuşak bir politika izler iken, Cumhuriyetçiler İsrail'in de yoğun baskısı ile İran'a karşı daha sert adımlar atılmasını istemiştir. Başkan Trump ile birlikte nükleer anlaşmanın ortadan kaldırılması ve yaptırımların daha sert bir şekilde devreye sokulması söz konusu olmuştur.”

Ragıp Soylu (Mülakat, 27 Aralık 2019):

“Halkbank meselesi oldukça ilginç bir mesele. Meseleye isterseniz biraz ABD'den yaklaşalım. Bu dava New York Güney Bölgesi Savcılığı tarafından başlatılıyor. Amerika'da her ne kadar eyalet savcıları kendi içlerinde bir özerkliğe sahip olmuş olsalar da belli başlı uluslararası davalarda ABD Adalet Bakanlığı'nın da bir söz söyleme hakkı oluyor. Biz bunu nereden anlıyoruz? Benzer bir durum Obama yönetimi zamanında Obama İran'la anlaşmaya çalışırken söz konusu oldu. Hizbullah ve İran'la ilgili olan bazı kişi ve kuruluşların terör örgütlerine narkotik yollarla para kaçırdıkları, kaynak sağladıklarına ilişkin soruşturma açılmak isteniyor. Fakat o zaman Obama yönetimi İran ile imzalayacakları nükleer anlaşmayı kötü etkileyebileceği mülahazasıyla bu dosyaların ve soruşturmanın açılmasını engelledi. İşte yine aynı sıralarda Türkiye ile ilgili Halkbank'a karşı bir soruşturma başlatılması durumu söz konusu oldu. Obama yönetimi burada soruşturmanın başlatılmasını engellemiyor, New York Güney Bölge Eyalet Savcısı'nın bu soruşturmayı başlatmasına izin veriyor. Bir anlamda bloke etmeyerek emir vermiş oluyor.

Tabi bu soruşturmayı destekleyen pek çok grup var. Mesela The Foundation for Defense of Democracies adlı grup bunlara bir örnek olarak verilebilir. Bu grup ABD hükümetine çok yakın bir grup. Bunlar çok uzun seneler meseleyi oldukça detaylı ele alan İngilizce makaleler de yayınlayarak özellikle Amerikan toplumu, Amerikan Adalet Bakanlığı ve Amerikan Hazine Bakanlığı çevrelerinde bir kamuoyu yarattılar. Bu grup İran yaptırımları konusunda yaptığı araştırmalarla biliniyor. ABD Kongresi'nin, Türkiye'yi cezalandırmak

isteyen grupların ABD Hazine Bakanlığı ve buradaki mahkemeden Türkiye aleyhine çok ciddi bir sonuç çıkmasını istediğini biliyoruz.”

Hüseyin Günay (Mülakat, 20Aralık 2019):

“Halkbank’a verilecek bir cezanın Türk-Amerikan ilişkileri açısından kırılmanın ötesinde ilişkilerin altına dinamit koymak anlamını gelecek sonuçlar yaratacağını düşünüyorum. Bu davanın siyasi bir dava olduğunu da söylemek zorundayım.”

İran’a yönelik yaptırımlar ve Halkbank geriliminin nedenlerine ilişkin olarak uzmanlar tarafından ileri sürülen görüşlerle ilgili olarak şunları ifade etmek mümkündür;

Ali Çınar, Donald Trump’ın yönetime gelmesi ile ABD’nin İran konusundaki yaklaşımının değiştiğine dikkat çekmektedir. Çınar, Demokratlar İran’a karşı yumuşak bir politika izlerken D. Trump’ın yönetime gelmesi ile beraber İran’a karşı daha sert bir politika izlendiği ve bu doğrultuda daha sert yaptırımlar uygulanma yoluna gidildiği argümanını dillendirmektedir. A. Çınar ayrıca bu yaklaşım değişiminin temelindeki İsrail etkisine dikkat çekmektedir.

Ragıp Soylu ise B. Obama yönetiminin İran’a karşı daha ılımlı bir politika izlediği argümanına katılırken Türkiye’ye karşı aynı tavrı sergilemediği düşüncesindedir. B. Obama döneminde Türkiye’ye yönelik olarak İran için izlenen anlayışa benzer yaklaşımların sergilenmediğini ve bunun Halkbank davasına giden süreçte yol açığının altını çizer. R. Soylu ayrıca İran karşıtı olan İsrail yanlısı grupların faaliyetlerinin de bu süreçte etkili olduğunu ileri sürmektedir. R. Soylu’nun dikkat çektiği üçüncü faktör ise ABD Kongresi’nin rolüdür. R. Soylu Kongre içerisindeki Türkiye karşıtı grupların çalışmalarının da Halkbank davası gibi Türkiye aleyhindeki gelişmelerin ortaya çıkmasında önemli rol oynadığını düşünmektedir.

Hüseyin Günay ise Halkbank davasının siyasi bir dava olduğu argümanını dillendirir.

Tablo 4. İran yaptırımları ve Halkbank davasına ilişkin mülakat analizi sonuçları

Rol oynayan faktörler	A. Çınar	R. Soylu	H. Günay
ABD’de Başkan ve Yönetim değişimi	X		
İsrail’in ABD politikaları üzerindeki etkisi	X		
Obama Yönetiminin tavrı		X	
ABD’deki İran karşıtı grupların faaliyetleri		X	
Kongre içerisindeki Türkiye karşıtları		X	
Siyasi gerekçeler			X

Tablo incelendiğinde Ali Çınar'ın İran'a yönelik yaptırımlar ile Halkbank meselesinde yönetim düzeyindeki yaklaşımlar ve İsrail'in rolüne dikkat çektiği Ragıp Soylu'nun ise olayı Kongre ve İran karşıtı grupların faaliyetlerine bağlama eğiliminde olduğu görülmektedir. Hüseyin günay ise olayın tamamen siyasi gerekçeleri olduğuna dikkat çekmektedir.

Konuya ilişkin dış politika analizi çerçevesinde İran'a yönelik ambargolar ve Halkbank sorunun nedenlerine ilişkin olarak şu görüşleri ifade etmek mümkündür;

- Lider faktörü: İran ve Halkbank meselesinde ABD tarafının Obama döneminde nispeten müzakereleri önceleyen bir duruş sergilediği söylenebilir. Ancak bu dönemde Türkiye'yi ziyaret eden ABD'li bürokratların üstü kapalı imalarının olduğunu da ifade etmek gerekir. Bu dönemde Türkiye'nin İran ile olan ticaretinden duyulan rahatsızlığın ABD'li yetkililerce her vesile ile dile getirildiği görülmektedir.

ABD yönetimi özellikle D. Trump dönemi ile birlikte İran ile olan ilişkilerinde diplomasiyi önceleyen bir yaklaşım izlemek yerine sonuç almak için askerî seçenekte dâhil olmak üzere bütün sert etki araçlarını kullanmaya hazır bir tavır sergilemeye başlamıştır. ABD yönetiminin İran'a yönelik sertleşen tavrının Halkbank davası olarak bilinen süreci tetiklediği söylenebilir. Türk ve Amerikan kamuoyunda tartışılan konulardan biri de Halkbank konusunda Trump'ın Türkiye'ye yönelik korumacı bir tavır takındığı hususudur.

Her ne kadar John Bolton yazdığı kitapta Trump'ın Türkiye'ye Halkbank konusunda yardımcı olmaya çalıştığına ilişkin birtakım iddialar ileri sürülmüşse de gerek M. Hakan Atilla'nın tutuklanması gerekse banka ile ilgili yargısal sürecin halen devam ediyor olması D. Trump'ın bu konuda yeterince etkin olamadığını göstermektedir. D. Trump'ın dış politikayı ilgilendiren bu konularda etkinliğini sınırlayan iki faktörden söz edilebilir. Obama zamanında İran ile yürütülen nükleer görüşmeler nedeniyle İran'ı görüşme masasında tutma konusundaki devlet politikasına paralel olarak Amerikan yargı makamlarının da bir ölçüde hassasiyet sergiledikleri görülmektedir. D. Trump'ın göreve geldikten sonra İran ile müzakereleri sonlandırması ve sert bir tutum takınması yargı makamlarının İran ile ilişkilendirilen Halkbank'a yönelik tavrının sertleşmesine ve yargı sürecinin başlamasına neden olmuştur. İkincisi ise 2015 tarihine kadar iki ülke arasında genel olarak olumlu seyreden ilişkilerin bozulmasıdır. Suriye meselesi nedeniyle Türk ve Amerikan tarafları birbirlerinin müttefiklik konumunu sorgulamaya başlamışlardır. Suriye nedeniyle gerilen ilişkilerin Halkbank davası ile ilgili süreci etkilediği düşünülebilir.

- Ulusal çıkar farklılıkları ve Türk ekonomisi'nin içinde bulunduğu koşullar: ABD'nin Türkiye'yi İran'a yönelik ambargolara yönlendirmesi kendisi açısından ulusal çıkarları ile uyumlu bir politika olarak görülebilir ancak bu yaklaşım Türkiye'nin ulusal çıkarları ile uyuşmamaktadır. Türkiye'deki yüksek işsizlik oranı ve ekonomik kırılganlık ambargolara uymanın Türkiye'ye maliyeti üzerinde çarpan etkisi yaratmaktadır. Ambargolara ilişkin olarak ABD'nin Türkiye'ye ekonomik kayıpları için alternatif olacak bir seçenek sunmaması ve Türkiye'nin İran'a yönelik ambargolar nedeniyle sürekli 'kaybeden' tarafta olma görünümü ilişkilerde sorunlara yol açmaktadır.

- İran'a yönelik dış politika farklılıkları: ABD 1979'dan beri gerek BM nezdinde girişimleri gerekse IEEPA gibi kendi yasal düzenlemeleri ve UANI gibi kuruluşlar aracılığıyla İran'la top yekûn bir mücadele içinde olduğu görülmektedir. Özellikle İran ile İsrail arasında Ortadoğu'daki güç mücadeleleri ve gerilimlerin ABD'nin İran'a yönelik politikalarının şekillenmesini etkilemektedir.

Türkiye ise tarihte pek çok kez İran ile savaşmış ve sonuçta her iki taraf ortak bir anlayış ile 1639 tarihinde Kasr-ı Şirin antlaşmasını imzalamışlardır. Bu tarihten sonra taraflar birbirlerine yönelik olarak karşılıklı saygı ilkesine dayalı bir ilişki geliştirmişlerdir. Her ne kadar 80'li yıllarda İran'ın rejim ihraç etme çabaları diğer komşularını olduğu gibi Türkiye'yi de rahatsız etmişse de İran'ın bu çabalarının etkisi çok sınırlı olmuştur.

Türkiye'nin dış politikası her ne kadar baştan beri İran'ın istikrarından yana ise de özellikle Irak Savaşı'ndan sonra Ortadoğu coğrafyasındaki savrulma Türkiye'nin İran'a yönelik her türlü girişime çok daha temkinli yaklaşmasına yol açmıştır. Türkiye İran'a yönelik askerî operasyonlara bölgeyi istikrarsızlaştıracağı ve yeni güvenlik sorunlarına yol açacağı endişesiyle olumsuz bakmaktadır.

- ABD medyası ve İran karşıtı grupların faaliyetleri: ABD medyası ve özellikle İran'ın nükleer faaliyetleri ile mücadeleyi kendisine amaç edinmiş grupların faaliyetleri de İran ve onunla ilişkili ülkelere yönelik olarak ABD kamuoyunda olumsuz bir algı oluşturmaktadır. Steven Cook gibi düşünce kuruluşlarının uzmanları da Trump'ın İran'a yönelik ambargonun aşılmasının sonuçlarını bir türlü anlayamadığını ileri sürmüşlerdir.

ABD bu olayda sadece Türkiye'ye müttefiklik ilişkileri bağlamında kendi politikalarına uygun bir yol haritası izlemesini teklif etmemiş aynı zamanda kendi politikalarını benimsemesi için Türkiye'ye ekonomik yaptırımlar uygulamaya çalışmak gibi yaklaşımlar sergilemiştir. ABD'nin yaptırımlarının uygulanmasına gerekçe oluşturmak için

kullandığı IEEPA gibi iç hukukunun bir parçası olan yasal düzenlemeler de uluslararası hukuk düzenlemeleri ile çelişmektedir. ABD'nin Halkbank olayı ve Hakan Atilla davasındaki yaklaşımı hukukun dış politika aracı olarak kullanıldığı izlenimini uyandırmaktadır. ABD yalnızca hukuku bir araç olarak kullanmamış ama aynı zamanda küresel finansal sistemdeki düzenleyici rolünü ve egemen konumunu Türkiye örneğinde bir güç aracına dönüştürmüştür.

4.3. Donald Trump Dönemi Gerilim ve Sorunlar

Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 45. Başkanı olarak göreve başlayan Donald Trump'ın dönemi, hem ABD hem de dünya için şaşkınlık yaratan pek çok uygulamanın görüldüğü bir dönem olmuştur. D. Trump dönemi aynı zamanda ABD Dış Politikası'nda sert etki araçlarının en yoğun kullanıldığı dönemlerden biri olarak nitelendirilebilir.

Geleneksel olarak Türkiye yanlısı bir tutum sergileyen ancak Donald Trump döneminde karar alma sürecinde etkinliği önceki dönemlere göre bir hayli azalmış olan Dışişleri Bakanlığı'nın vize gerilimi gibi konularda iki ülke ilişkilerini olumsuz etkileyecek kararlar almış olması da ayrı bir tartışma konusu olarak incelenebilir. Vize geriliminin Donald Trump döneminde yaşanan gerilimler zincirinin sadece bir halkasını oluşturduğunu ifade etmek gerekir. Genel olarak bakıldığında Donald Trump döneminde vize gerilimi, Rahip Brunson gerilimi, S-400 ve F-35 gerilimi, Suriye kaynaklı gerilimler gibi konuların Türk-Amerikan ilişkilerinin ana gündemini oluşturduğunu görmekteyiz.

4.3.1.Vize Gerilimi

Türk-ABD ilişkilerinde vize gerilimi, ABD'nin demokratik anlayışın en temel dayanaklarından biri olan seyahat hüriyetini, Türkiye ile olan sorunlarında taleplerini gerçekleştirmek için bir güç enstürmanına dönüştürdüğü izlenimini veren bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde ABD ve Türk tarafının bu problem özelinde sergiledikleri davranışların analizi gerçekleştirilmeye çalışılacaktır. Vize geriliminde ABD tarafının müzakere yolunu devre dışı bırakıp baskı kurmaya yönelik yaklaşım unsurlarını kullanıp kullanmadığı ve Türkiye'nin de karşılık olarak misillemeyi bir araç olarak kullanıp kullanmadığı irdelenecektir.

Ankara'daki ABD Büyükelçiliği İstanbul ABD Konsolosluğu çalışanı Metin Topuz'un polis tarafından FETÖ ile bağlantısı olduğu ve terör örgütü üyelerine yardım ettiği gerekçesiyle gözaltına alınması üzerine 8 Ekim 2017 tarihinde vize başvurularını süresiz olarak askıya aldığını duyurmuştur. Türk Dışişleri Metin Topuz'un isminin Türkiye'deki Amerikan Diplomatik Misyonları tarafından beyan edilen diplomatik personel listesinde yer

almadığını ifade etmiştir. Mütakabiliyet esası gereğince Türk makamları da Amerikan vatandaşlarının vize başvurularını askıya almıştır. Amerikan Büyükelçiliği'nin beklentisi ve talebi herhangi bir çalışanı gözaltına alınmadan önce Türk resmi makamlarının kendilerine bildirim ve uyarıda bulunmaları yönünde olmuştur. Sorunu çözmek için yaklaşık üç ay süren görüşmeler sonucunda 28 Aralık 2017 tarihinde taraflar vize hizmetlerinin önceden olduğu gibi normal bir şekilde devam edeceğini yaptıkları açıklamalarla duyurmuşlardır. ABD Büyükelçiliği sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı açıklamada Türk hükümetinin ABD Diplomatik Misyonlarının yerel çalışanlarının resmi görevlerin yerine getirirken tutuklanmayacağı ve gözaltına almayacağına dair güvence verdiğini duyurmuştur. Türk tarafı ise Washington Büyükelçiliği sosyal medya hesabı üzerinden Türkiye'nin bir hukuk devleti olduğunu bu nedenle böyle bir güvencenin verilmesinin söz konusu olmadığını duyurmuştur (Metz, 2018).

Türk Büyükelçiliği'nin açıklamasının Türkiye'nin çağdaş bir hukuk devleti olduğuna yönelik imajın korunmasına ilişkin gayretlerin bir parçası olduğu ifade edilebilir. Her ne kadar bir diplomatik misyonun yerel çalışanlarının tutuklanması iki ülke ilişkilerinde her iki tarafında istemediği, müttefiklik ruhunu zedeleyen sonuçlara yol açmışsa da bir hukuk devletinde kuralların herkes için aynı derecede bağlayıcı olması gerektiği de tartışılmaz bir gerçektir.

Vizelerin askıya alındığı süreçte Türk yetkililer dost ve müttefik iki ülke arasında böyle bir yaklaşım ve durumun sürdürülemez olduğunu ifade etmişlerdir (Sputnik, 2017). Bu süreçte Türk kamuoyunda en çok tartışılan konulardan biri Büyükelçi John Bass'ın vizelerin askıya alınmasındaki rolü olmuştur. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Heather Nauert o günlerde yaptığı basın açıklamasında vizelerin askıya alınması kararının Beyaz Saray, ABD Dışişleri Bakanlığı ve ABD Ankara Büyükelçiliği'nin koordinasyonu sonucunda alındığına yönelik ifadeler kullanmıştır (Sputnik, 2017).

Heather Nauert'in açıklamaları ile Türk kamuoyunda beliren John Bass'e yönelik öfkenin dizginlenmesi amaçlandığı düşünülebilir. Daha önce Gürcistan'ın ABD Büyükelçisi olan ve Türkiye'ye atandıktan sonra patlak veren vize geriliminin baş mimarı olarak görülen John Bass ABD Senatosu'nda göreve atanmadan önce rutin prosedür gereği senatörlerin karşısına çıkmıştır. Senatör John McCain ve Senatör Chris Murphy'nin Türkiye'de özgürlükler konusunda sordukları sorulara Türk kamuoyunu incitmemek konusunda hassasiyet göstererek dakikalarca net bir cevap vermek konusunda tereddüt etmiştir. John Bass'in bu hassasiyeti Senatör McCain tarafından ikaz edilmesine neden olmuştur

(Yazıcıoğlu, 2017). John Bass'ın Türkiye'ye yönelik bu hassas tavrını göreve başladıktan sonra sürdürmediği veya sürdüremediği görülmektedir. John Bass'ın Türkiye'nin iç ve dış politikası konusunda pek çok demeç vermesi Türkiye'de tepkiyle karşılanmıştır. John Bass Türk-ABD ilişkileri tarihinde ilk kez gerçekleşen vizelerin askıya alınması kararının altında imzası olan büyükelçi olarak tarihe geçmiştir. John Bass'ın görevinin sona erdiği dönemde Türk yetkililerden talep ettiği veda ziyareti istekleri Türk yetkililer tarafından reddedilmiştir. John Bass'ın vizelerin askıya alınmasındaki rolü Türkiye'de sosyal medya platformları olmak üzere pek çok ortamda tartışılmıştır.

Benzer bir sorun 5 Ekim 2019 tarihinde ABD Büyükelçiliği sosyal medya hesabından FETÖ firarisi Ergun Babahan'ın MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli için yaptığı Türkiye siyasetinin kendisini Bahçeli'nin yer almadığı bir siyasete alıştırması gerektiği yönündeki ifadelerinin beğenilmesi üzerine patlak vermiştir. Bunun üzerine ABD Büyükelçisi şehir dışında olduğu için Maslahatgüzar Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak izahat istenmiş ve Türk tarafının duyduğu rahatsızlık kendisine iletilmiştir. Bu olay üzerine ABD Büyükelçiliği iki kez özür beyan eden açıklamalarda bulunmuştur. Konuya ilişkin olarak Türk Hükümet yetkilileri ve özellikle Ömer Çelik tarafından olaydan duyulan rahatsızlık ve böyle bir olayın nasıl gerçekleştiğine yönelik yorumlar yapılmıştır. AK Parti Sözcüsü Ö. Çelik olay ile ilgili yaptığı açıklamada ABD Büyükelçiliği'nin personel politikasının sıkıntılı olduğunu ve özellikle her iki ülkenin milli menfaatlerine zarar vermeyi amaçlayan kişilerin hâlen Büyükelçilik bünyesinde çalışmaya devam ettiklerini ifade etmiştir (Çelik, 2019).

Türk-Amerikan ilişkilerinin sağlıklı bir zeminde yürütülmesi ve güçlendirilmesinde büyükelçilere büyük görevler düşmektedir. Türkiye'den ayrılan Büyükelçilerin genelde görevleri sona erdiğinde, Türkiye'de görev yapmalarından dolayı duydukları memnuniyeti dile getirdikleri görülmektedir. Ancak John Bass'ın durumunun farklı olduğu, gergin bir dönem sonunda görevden ayrılmasının kendisi için bir rahatlama sağladığı söylenebilir. John Bass Ankara'dan ayrıldıktan sonra Afganistan'a, ABD Büyükelçisi olarak atanmıştır. AK Parti döneminde David Satterfield'e kadar altı ABD Büyükelçisi Türkiye'de görev yapmıştır. Bu Büyükelçiler Robert Pearson, Ross Wilson, James Jeffrey, Eric Edelman, Francis Ricardione ve John Bass'dir (Polat, 2017).

John Bass'ın görevden ayrılmasından sonra yaklaşık 1,5 yıl boş kalan ABD'nin Ankara Büyükelçiliği için Donald Trump 16 Şubat 2019 tarihinde David Satterfield'i aday göstermiştir. ABD Senatosu 28 Haziran tarihinde David Satterfield'in Büyükelçi olarak görevlendirilmesini onaylamıştır (Milliyet Gazetesi, 2019). David Satterfield'in, Türkiye'deki

görevinin gündemini oluşturacak konular ve önceliklerin neler olduğu onun ABD Senatosu'nda verdiği ifadelerden çıkarılabilir. David Satterfield, 11-12 Nisan tarihlerinde ABD Senatosu Dış İlişkiler Komisyonu'nda Türkiye ile ilgili olarak kendisine yöneltilen soruları cevaplamıştır (Amerika'nın Sesi, 2019). David Satterfield Türkiye'nin Rusya'dan S-400 alımına yönelerek F-35 projesindeki konumunu tehlikeye attığını, bu nedenle Türkiye'nin S-400 konusundaki görüşünü gözden geçirmesi için çalışacağını beyan etmiştir. İfadesinden anlaşılabacağı üzere, Türkiye'nin S-400 alım kararı David Satterfield tarafından çok iyi düşünülmenden alınmış ve önemli bir ortağın ittifakın güvenliğini tehlikeye atan nitelikte bir girişimi olarak görülmektedir. Ayrıca David Satterfield, Türkiye'nin 70 yılı geride bırakan tarihin en başarılı askerî ittifaklarından biri olan NATO içerisinde kalmak konusunda net bir tavır takınması gerektiğini düşünmektedir.

Vize geriliminin nedenlerine ilişkin olarak uzmanlar tarafından şu görüşler ileri sürülmüştür;

Ragıp Soylu (Mülakat, 27 Aralık 2019):

“Vize olayında John Bass’ın de bir irade beyanı gösterdiğini söylemek gerekir. Genelde Washington’da Türkiye’ye karşı bir şeyler yapalım havası varken Türkiye’deki Büyükelçilik “Ne yapıyorsunuz, yavaş olun!” der. İki ülke ilişkileri bağlamında buradaki Büyükelçilik bazı şeyleri çok daha iyi anlar, çok daha iyi görebilir dolayısıyla daha Türkiye’yi korumacı bir tavır takınır. Aynı zamanda ABD Dışişleri Bakanlığı’ndaki Türkiye Masası ve Güney Avrupa Masası dediğimiz masalar da çok Türkiye yanlısı bir hava çizerler. Çünkü bu birimler Türkiye’nin jeopolitik öneminin farkında olan yerlerdir. Bu olay nedeniyle ilk defa Amerikan Dışişleri Bakanlığı da Türkiye’ye karşı olumsuz bir tavır takındı. John Bass Dışişleri Bakanlığını ikna etti ve vizelerle ilgili olarak Türkiye’ye bir nevi yaptırım uygulamaya başladılar.”

Prof. Dr. İlter Turan (Mülakat, 8 Aralık 2019):

“Tabi ki son tahlilde bu olay Türk Hükümeti açısından bir sıkıntı kaynağı olarak görülmesi gereken bir şeydir. Vize işlemlerinin durdurulması zannediyorum Türk Hükümeti üzerinde baskı oluşturulmasını öngören bir adımdı. Ülkelerarası ilişkilerde bazen vizelerin daha serbest olmasını savunan liberal görüşlerde, karşı tarafın davranışını etkilemek maksadıyla maalesef uygulamada ciddi sınırlamalara tabi kılınabiliyor. Vize iki toplum arasındaki her türlü etkileşimi sınırlayan, iktisadi hayata da yansımaları olan bir denetim mekanizmasıdır.”

Faruk Loğoğlu (Mülakat, 6 Aralık 2019):

“Vizelerin askıya alınması çok yanlıştı. Sorunları aşmak için diplomasi her zaman kullanılması gereken bir şey. Diplomasinin alternatifi yok, diplomasinin bütün alternatifleri diplomasi ile biter. Yani diplomasinin alternatifi silahlı çatışma ise çatışırsınız, çatışırsınız sonra tekrar masaya oturursunuz. Muhtemelen diplomasi yolunu kullanabilirlerdi kullanmadılar, böyle hukuksuz bir yolu seçtiler.” (Loğoğlu, F. Mülakat, 6 Aralık 2019).

Prof. Dr. Kemal Kirişçi (Mülakat, 22 Temmuz 2020):

“Ben Brookings’e ilk geldiğim zaman Türk vatandaşlarına Amerikan vizesi’nin kaldırılması az da olsa konuşulmaya başlanmıştı ancak ilerleyen süreçte başka bir noktaya geldik.”

Prof. Dr. Birol Yeşilada (Mülakat, 25 Mayıs 2020):

“Amerika sadece Türkiye ile değil Trump’ın seçilmesi ile her tarafla kavgalı olmaya başladı. 50 yıla yakındır buradayım hiç böyle içine kapalı, yabancıları düşman gören, oraya buraya saldıran yani kişisel olarak saldıran bir hükümet görmedik. Mesela bizim yabancı öğrencilerimiz çok azaldı, insanlar vize alamıyorlar. Türkiye’den bizim araştırma merkezimize her yıl araştırmacı hoca gelirdi son iki yıldır gelemiyorlar. Başka ülkelerden gelmeye çalışanlar için de aynı durum söz konusu.”

Vize gerilimi konusunda uzmanlar tarafından ileri sürülen görüşlerle ilgili olarak şunları ifade etmek mümkündür;

R. Soylu Türkiye’ye yönelik vize yasağı uygulamasında dönemin ABD Büyükelçisi John Bass’ın önemli bir payı olduğu argümanını ileri sürmektedir. İ. Turan ise vize yasağının temelinde Türkiye üzerinde bu yolla baskı kurulmasının amaçlandığı görüşündedir. F. Loğoğlu ise ABD tarafının problemlerin çözümü için diplomasi kanallarını kullanmadığına vurgu yapar. K. Kirişçi ise vize yasağının iki ülke arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan kötü gidişatın bir sonucu olduğu argümanını ileri sürmektedir. B. Yeşilada ise bu olayı Trump döneminde izlenen ABD dış politikası’nın bir sonucu olarak görmektedir. Yeşilada bu yaklaşımın yalnızca Türkiye’ye yönelik olarak sergilenmediğine dikkat çekmektedir.

Hem R. Soylu hem de K. Kirişçi vize yasağını ilişkilerdeki kötü gidişin sonucu olarak görmektedirler. R. Soylu ABD dışişleri bakanlığı ve buradaki büyükelçiliğin her zaman Türkiye’yi kollayan bir yaklaşım içinde olduklarını ancak bu olayda kötü giden ilişkiler nedeniyle aynı tavrı sergilemediklerinin altını çizmektedir. K. Kirişçi de Türk vatandaşlarına

vize kısıtlamalarının kaldırılmasının düşünöldüğü günlerden ilişkilerdeki bozulma dolayısıyla bu günlere gelindiğine vurgu yaparak bu olayda bozulan ilişkilerin rolünü ön plana çıkarmaktadır.

Tablo 5. Vize gerilimi'ne ilişkin mülakat analizi sonuçları

Rol oynayan faktörler	Soylu	Turan	Loğoğlu	Kirişci	Yeşilada
ABD Büyökeleşisi'nin tavrı	X				
Türkiye üzerinde baskı oluşturma amacı		X			
ABD'nin Diplomasi dışı yaklaşımları tercih etmesi			X		
İlişkilerin olumsuz seyretmesi	X			X	
Trump döneminde izlenen ABD dış politikasının sonucu					X

Tablo incelendiğinde konu ile ilgili görüş ileri süren uzmanların hepsinin bu olaya ilişkin tespitlerine katılmak mümkündür. R. Soylu ve K. Kirişci'nin argümanlarının bu olayın ortaya çıkışına ışık tutar nitelikte olduğı söylenebilir.

Konuya ilişkin dış politika analizi çerçevesinde vize geriliminin nedenlerine ilişkin olarak şu görüşleri ifade etmek mümkündür;

- Lider faktörü: Trump'ın göreve geldikten sonra pek çok Ortadoğı ve İslam ülkesine getirmiş olduğı vize yasakları onun göçmen karşıtı bakış açısının bir yansıması olarak görölebilir. Trump'ın göçmen ve yabancı karşıtlığının sadece Müslüman ölkelerle sınırlı olmadığı söylenebilir. Meksika sınırına örölen duvar da bu bakış açısının bir yansıması olarak görölebilir. Trump'ın bu bakış açısının Türkiye'ye yönelik alınan vize kısıtlaması kararını da belirli bir ölçüde etkilemiş olması muhtemeldir.

Birey merkezli yaklaşımlar kapsamında analiz edilecek diğör bir husus da John Bass'in rolüdür. John Bass, Gürcistan gibi Türkiye göre nispeten küçük bir ölkeden Ankara'ya büyükelçi olarak atanmıştır. Bir anda Türkiye gibi bölgedeki diğör ölkelere göre fiziki ve dış politikada yarattığı etkiler bakımından devasa sayılabilecek kritik bir ölkede göreve başlamış olmanın John Bass üzerinde bir güç zehirlenmesi yaratmış olabileceğı düşünölmektedir.

- Kurumsal faktörler: Trump dönemi ile birlikte ABD dış politikasında bir savrulma yaşandığı görölmektedir. Trump'ın göreve gelmesi ile beraber ABD dışişleri bakanlığındaki

pek çok diplomat görevlerinden ayrılmışlardır. ABD dış politikasındaki savrulmanın Türkiye'ye yönelik vize yasağı konusunu da etkilediği değerlendirilmektedir. ABD Dışışleri Bakanlığı Güney Avrupa Masası ve Ankara Büyükelçiliği'nin de böyle bir kararın iki ülke ilişkilerinde yaratacağı tahribatın büyüklüğünü iyi hesaplayamadıkları görülmektedir. Bu kararlar ABD ilk defa bir NATO müttefikine vize yasağı uygulamıştır.

Kurumsal faktörler kapsamında incelenebilecek ikinci bir husus da Türk yönetimi ve güvenlik bürokrasisinin ulusal güvenlik konusundaki endişeleridir. Başta AK Parti Sözcüsü Ömer Çelik olmak üzere Türk tarafında pek çok yönetici iki ülke ilişkilerini olumsuz etkilemeyi amaçlayan Fethullahçı terör örgütü mensuplarının ABD diplomatik misyonlarına sızdığı kanaatindedir.

- İki ülke ilişkilerindeki konjonktürün rolü: özellikle 2015 yılından itibaren taraflar arasında Suriye konusunda yaşanan görüş ayrılıklarından kaynaklanan gerilimlerin de bu olay üzerinde tetikleyici etkisi olduğu ifade edilebilir. Taraflar arasında gerilimin tırmanmasına neden olan diğer bir husus da Türkiye'nin S-400 alımına yönelik girişimleridir.

Diplomasiyi önceleyen bir anlayışta sorunların çözümüne yönelik olarak uzlaş kanallarının son raddaeye kadar kullanılması gerekmektedir. Ancak ABD'nin Türkiye'ye yönelik yaklaşımlarında yaptırımların ön plana çıktığı görülmektedir. Türk tarafı da bu olayda ABD'ye itiraz ve misilleme ile cevap vermiştir.

4.3.2. Brunson Olayı

Brunson olayı ABD tarafının diplomatik kanallarla ve müzakereler yoluyla sonuç almak için çaba harcamayı bir kenara ittiğini düşündürten bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır.

20 yıldır Türkiye'de yaşamakta olan ABD vatandaşı rahip Andrew Craig Brunson Ekim 2016 tarihinde Gülen terör örgütü ve PKK ile bağlantılı olduğu iddiasıyla tutuklanmıştır. Brunson'a yöneltilen diğer bir suçlama ise devletin siyasi ve askerî sırlarını casusluk amacıyla temin etmek olduğu iddia edilmiştir. Brunson kendisine yöneltilen suçlamaların hiçbirini kabul etmemiş, ancak Amerikan tarafının Brunson'un serbest bırakılması taleplerine Türk tarafı olumlu yanıt vermemiştir. Temmuz 2018 tarihinde Brunson'un ev hapsine alınması ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence tarafından olumlu ancak yeterli olmayan bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. ABD Başkanı D. Trump Rahip A. Brunson serbest bırakılmazsa Türkiye'ye geniş kapsamlı yaptırımlar uygulama hazırlığında olduklarını duyurmuştur. 1 Ağustos 2018 tarihinde ABD A. Brunson'un

tutukluluğunda rolleri olduğu gerekçesiyle Türkiye Cumhuriyet Devleti'nin iki bakanı hakkında yaptırım kararı almıştır. Bu süreçte D. Trump 10 Ağustos 2018 tarihinde Türkiye'den ithal edilen çelik ve alüminyumda vergileri iki katına çıkarıldığını ilan etmiştir. Bu yaptırım sonucunda Türk lirası bir günde %16 değer kaybetmiştir (Mail Guardian, 2018). Gerilimin Türkiye'ye için ekonomik sonuçları çok ağır olmuştur. Kriz Brunson'un mahkeme tarafından serbest bırakılmasıyla sona ermiştir.

A. Brunson'un serbest bırakılmasına yönelik çabalar sadece D. Trump ile sınırlı değildir. ABD yönetimi ve yönetime yakın çevrelerin bu konuda seferber oldukları görülmektedir. Eylül 2019 tarihinde Trump tarafından ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı olarak atanan Robert C. O'Brien 20 Temmuz 2018 tarihinde sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı paylaşımda "Brunson'un Türkiye tarafından acilen serbest bırakılması için Başkan D. Trump ve M. Pompeo ile bir araya gelerek görüştük, bir NATO müttefikinin bir ABD vatandaşını rehin almasını inanılmaz ve yanlış bir olay" ifadelerini kullanmıştır (O'Brien, 2018).

Brunson olayının bu kadar büyütülmesi ve ABD yönetiminin bu konuda adeta seferber olmasının temelinde ABD iç siyasetine yönelik kaygıların olduğu Robert Fisk gibi gazetecilerce dile getirilmiştir. Robert Fisk Independent'te yayınlanan makalesinde Türkiye ile Amerika arasında yaşanan ticaret savaşının yalnızca az tanınan bir papaz yüzünden mi çıktığını sormuştur (Fisk, 2018). R. Fisk konuya bu açıdan bakmanın sağlıklı bir analiz yapmak için doğru olmayacağı düşüncesindedir. R. Fisk'in Argümanı problemin temelinde aslında görünenden başka nedenlerin olduğu şeklindedir. Bu nedenlerden birincisi Türkiye'nin S-400 savunma sistemi alma girişimleridir. İkinci neden Amerika'nın Suriye'de YPG'ye olan yardımlarının taraflar arasında yarattığı gerginliklerdir. Üçüncü neden ABD tarafında Türkiye'nin Suriye Savaşında radikal grupları desteklediği ve silahlandığının düşünülmesidir. R. Fisk, D. Trump'un aylarca A. Brunson'un tutukluluğu konusunda kayda değer bir çaba harcamadığını ancak sonra birdenbire iyi bir Hristiyan olarak nitelendirdiği bu kişi için çok yoğun bir çaba içine girdiğini ifade etmiş ve bu tavrı samimiyetten uzak bulduğunu belirtmiştir.

A. Brunson'un iade edilmesi talepleri üzerine Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan Türkiye için terörist olarak görülen ancak ABD'de bir papaz veya din adamı olarak nitelendirilen Fethullah Gülen'in iadesini istemiştir. Konu ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan 28 Eylül 2017 tarihinde basına açık beyanatlarda bulunmuştur. Türk tarafının argümanı F. Gülen'in iadesinin daha kolay olduğu yönündeydi (T24, 2018). Türk yönetiminin iade ile

ilgili temel savı F. Gülen ile ilgili ABD mahkemelerinde yürütülen herhangi bir yargısal sürecin olmadığı oysa A. Brunson'un Türkiye'de bağımsız mahkemelerce yargılanmakta olduğu şeklindeydi. Dolayısıyla F. Gülen ABD hükümetinin inisiyatifıyla Türkiye'ye iade edilebilirdi. ABD tarafı iki olayın birbirinden farklı oldukları iddiasını öne sürerek bunların birbiriyle karıştırılmaması gerektiğini savunmuştur. Türk tarafı iade talepleri konusunda haklılığını ve hukuki dayanaklarını oluşturan bütün bilgi ve belgeleri ABD Adalet Bakanlığı ve yönetimine sunduğunu deklere etmiştir.

Brunson yargısal sürecin sonunda mahkeme tarafından serbest bırakılmıştır. Ancak Brunson'un serbest bırakılması özellikle Türkiye'nin yargı bağımsızlığı imajı ile ilgili başka bir tartışmayı başlatmıştır.

Brunson gerilimine ilişkin olarak uzmanlar tarafından şu görüşler ileri sürülmüştür;

Prof. Dr. İlter Turan (Mülakat, 8 Aralık 2019):

“Burada bence biz Brunson’u olduğundan çok daha önemli bir kişiye dönüştürdük ve Türkiye’ye gereksiz bir maliyet yarattı. Bunun en pratik yolu bu şahsın bir an önce ülke dışına gönderilmesi idi. Öyle görünüyor ki Brunson ve Fethullah Gülen’in takas edilmesini öngören tartışmalı varsayımlar üzerine bina edilmiş bir plan oluşturuldu. Gerek taleplerin orantısızlığı, gerek Amerikan siyasi ve yargı sistemlerinin yapısı ve işleyişi nedeniyle bunun gerçekleşmesi mümkün olmadı.”

Hüseyin Günay (Mülakat, 20 Aralık 2019):

“Rahip Brunson olayı Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye’ye bakış açısını değiştirdi. Rahip Brunson Amerika Birleşik Devletleri’nde Donald Trump’ın Partisi’ne oy veren Evangelist denilen koyu Hristiyanların bir üyesi. Brunson serbest bırakıldıktan sonra Trump Brunson’un kendi girişimleri sonucu serbest kaldığı yönünde demeçler vermeye başladı. Yani sanki Türkiye bir hukuk devleti değilmiş gibi bir izlenim oluşturdu. Türkiye’yi Amerika Birleşik Devletleri’nde bu şekilde lanse etti. Brunson Beyaz Saray’da Oval Ofis’de kabul edildi. Brunson Amerika’ya geldikten sonra Trump’ın neredeyse her miting öncesi dua okuyan bir kişi haline geldi. Rahip Brunson meselesinin Türkiye’den görülen yüzü ile Amerika Birleşik Devletleri’nden görünen yüzü tamamen farklı.”

Prof. Dr. Ersin Onulduran (Mülakat, 19 Nisan 2020):

“Brunson’un bırakılması bana sorarsanız iyi oldu. Onun tutukluluğu bir çıbanbaşı gibi sorun yaratmaya devam edecekti. Zaten Türkiye’nin başında yeterince propaganda belası

var. Brunson'un tutukluluğunu devam ettirip Türkiye düşmanlarının eline bir koz daha vermenin bir manası yoktu. Bence akıllıca yapılmış bir manevra ile onu Amerika'ya geri verdiler.”

Brunson gerilimine ilişkin olarak uzmanlar tarafından ileri sürülen görüşlerle ilgili olarak şunları ifade etmek mümkündür;

İlter Turan, Brunson meselesinin Türkiye için sıkıntılar yarattığına değinerek Brunson'un olduğundan daha önemli bir kişiye dönüştürüldüğü ve bunun Türkiye için gereksiz maliyetler yarattığı argümanını ileri sürer. Turan ABD yargısal sisteminin yapısının Brunson ve Fethullah Gülen'in karşılıklı takasına imkan vermediğine de işaret etmektedir. Hüseyin Günay, Brunson meselesinin Trump tarafından bir iç politika malzemesi olarak kullanıldığı argümanını ileri sürer. Ersin Onulduran da olayın Türkiye karşıtları tarafından bir propaganda malzemesi olarak kullanıldığını dolayısıyla Brunson'ın serbest bırakılmasının yerinde bir manevra olduğu görüşünü dillendirir.

Tablo 6. Brunson olayı'na ilişkin mülakat analizi sonuçları

Rol oynayan faktörler	Turan	Günay	Onulduran
Brunson'un olduğundan daha önemli bir kişiye dönüştürülmesi Türkiye için sıkıntı yaratmıştır.	X		
Fethullah Gülen ile Brunson'un takas edilmek istenmesi	X		
Amerikan yönetsel ve yargısal sisteminin yapısının takası olanaklı kılmaması	X		
Trump tarafından Brunson olayı'nın iç politika ve propaganda malzemesi olarak kullanılması		X	X

Tablo incelendiğinde İlter Turan'ın bu olayın Türkiye için yarattığı sıkıntılar ve olayın nedenleri üzerinde durduğu görülmektedir. Hüseyin Günay ise Brunson olayının ABD iç politikasına yönelik propaganda aracı olarak kullanılmasına dikkat çekmektedir. Ersin Onulduran olayın propaganda malzemesi olarak kullanıldığını ancak Türkiye karşıtlarının bunu bir malzeme olarak kullanmalarına fırsat verilmemesi gerektiğine değinir. Hem Günay hem de Onulduran olayın bir propaganda malzemesi olarak kullanıldığına dikkat çekmektedirler.

Konuya ilişkin dış politika analizi çerçevesinde Brunson geriliminin nedenlerine ilişkin olarak şu görüşleri ifade etmek mümkündür;

- Lider faktörü: Rahip Brunson ABD’de Evangelist olarak bilinen ve seçimlerde genel olarak Trump’a oy veren dini bir grubun üyesidir. Trump seçmen kitlesinin önemli bir bölümünü oluşturan bu grubun iç siyasette kendisine verdiği desteği kaybetmemek için konuyu olduğundan çok daha önemli hale getirmiştir. Trump’ın rahip Brunson’u iç politikada bir araç olarak kullandığının en önemli göstergesi olarak ABD’ye döndükten sonra onu gerçekleştirdiği mitingler öncesi konuşturması ve dua ettirmesi gösterilebilir. Bu olay incelendiğinde Trump’ın fırsatçı bir karaktere sahip olduğu ve amacına ulaşmak için her aracı kullanabileceği görülmektedir.

- Kurumsal faktörler: ABD yönetim sistemi sert kuvvetler ayrılığına dayalı bir sistemdir. Bu sistemde yürütme ve yargı keskin hatlarla birbirlerinden ayrılmışlardır. ABD yargısı her ne kadar dış politika konusunda yaşanan gelişmeleri tamamen görmezden gelen bir tavır içinde değilse de diğer ülkelere göre yürütme karşısında daha özerk bir yapısının olduğunu ifade etmek gerekir. Bu durumu 3 Kasım ABD seçimlerinde Trump’ın ortaya koyduğu taleplere ilişkin olarak ABD yargı kurumlarının sergilediği yaklaşım üzerinden gözlemlemek mümkündür. ABD yönetim ve yargı sisteminin yapısı Brunson ile FETO elebaşı Gülen’in karşılıklı iadesine olanak vermemiştir.

- Ulusal çıkar farklılıkları: Türk tarafı ulusal güvenlik gerekçeleri ile Brunson’a karşılık terör örgütü elebaşı Fethullah Gülen’in iadesini istemiştir. Bu beklenti Türkiye’nin ulusal çıkarları ile uyumludur. Ancak ABD tarafı Fethullah Gülen’i bir din adamı olarak nitelendirmektedir. Dünya çapına yayılmış bu ağı kendi ulusal çıkarları doğrultusunda kullanan ABD’nin Gülen’i iade etmeme konusundaki tavrını devam ettireceği görülmektedir.

ABD tarafı Brunson olayında belirli bir süre müzakere kanallarını kullanarak sonuç almaya çalışmıştır. Bu kanaldan bir sonuç elde edemeyince tehdit gibi politika araçlarına yönelmiştir. Türkiye ise diplomasideki mütekabiliyet esasını bir anlamda bu olaya uygulamak isteyen bir yaklaşım içinde olmuştur. Olay taraflar arasındaki güç dengesizliği nedeniyle Türkiye için ekonomik kayıplar ve F. Gülen’in iade edilmemesi ile sonuçlanmıştır. Tıpkı vize olayında olduğu gibi Brunson meselesinde de görünen nedenlerin dışında nedenlerin olduğu söylenebilir. Brunson olayında taraflar arasında özellikle Suriye konusundaki farklı yaklaşımlar ve Türkiye’nin S-400 alma girişimleri gibi ABD tarafını rahatsız eden faktörlerin tetikleme etkisi yaptığı ifade edilebilir. ABD’nin Suriye’de YPG’ye yaptığı yardımlar ve Türkiye’yi radikal unsurları desteklemekle suçlaması adeta diplomatik kanallar üzerinde tıkayıcı bir etki yaratmıştır. Brunson meselesinin diğer bir yönü de D. Trump’ın olayı iç politikada prim yapma amaçlı bir malzeme olarak kullanmasıdır.

4.3.3. S-400 ve F-35 Gerilimi

S-400 olayı 2002 sonrası Türk-ABD ilişkilerinde yaşanan ve sıradan bir problem olmaktan ziyade iki ülke arasındaki ilişkilerde kopuş veya devamlılığın olup olmayacağını bir ayırıcı olmaya doğru evrilen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kriz iki yakın NATO müttefiki arasında güvensizliğin büyümesine yol açan bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerin geçmişten günümüze uzanan çizgide en düşük seviyelerine düşmesine neden olan olaylar zincirinin bir halkası olan bu olayın arka planına bakmak yararlı olacaktır. Türkiye'nin hava savunma sistemlerine olan ihtiyacının en somut biçimde ortaya çıktığı olay 1991 I. Körfez savaşıdır. Bu savaşta Türkiye, Saddam tarafından gerçekleştirilebilecek olası SCUD füze saldırılarına karşı korunabilmek için NATO'dan Hava Savunma Sistemi talebinde bulunmuştur. NATO kapsamında Amerika, Almanya ve Hollanda Türkiye'nin talebine olumlu yanıt vermişler ve Patriot füzeleri Türkiye'de konuşlandırılmıştır. I. Körfez savaşından sonra Türkiye'nin hava savunma sistemleri için NATO'dan talepte bulunduğu ikinci olay 2013 yılında Suriye'deki savaş dolayısıyla olmuştur. Türkiye'nin bu süreçte hava savunma sistemleri satınalma ve üretme arayışına girdiği görülmüştür.

Türkiye'nin ABD'den Patriot sistemi alma konusunda yaptığı görüşmeler özellikle Raytheon firmasının teknoloji transferi yapmama konusundaki çekinceleri ve ABD Savunma Bakanlığı'nın bu hassas savunma teknolojilerini bir NATO müttefiki ile bile olsa paylaşma çekinceleri yüzünden sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine Türkiye kısa vadede acil güvenlik ihtiyaçlarını karşılayacak uzun vadede üretimini ve satışını yapabileceği füze savunma sistemleri edinme arayışı içerisine girmiştir. Türkiye füze savunma sistemleri edinme konusunda ne kadar ciddi olduğunu B. Obama Döneminde Patriot sistemi ile Avrupalı, Rus ve Çinli muadilleri arasında bir rekabet gündemi oluşturarak ve teklifler alarak göstermiştir (Egeli, 2019: 69-92).

Füze kaynaklı tehdit algılaması nedeniyle Türkiye Eylül 2013 tarihinde Çin'den uzun menzili hava savunma sistemleri FD-2000'lerin alınması niyetiyle görüşmeler yaptığını duyurmuştur. Türkiye'nin bu yaklaşımı ABD ve NATO'da Türkiye'nin niyetleri konusunda kuşku ve rahatsızlık uyandırmıştır. Ancak Türkiye ulusal güvenliği ve çıkarları bakımından böyle bir hakkının olduğunu deklare etmiştir. Türkiye'nin açıklamaları analistler arasında Türkiye'nin yönü konusundaki tartışmaları tetiklemiştir. Türkiye-Çin işbirliğinin sonuçları ve bunun neler getirebileceği tartışılırken Türkiye 18 Kasım 2015 tarihinde Çin ile yaptığı hava savunma sistemi alımına ilişkin anlaşmayı iptal ettiğini ve kendi milli olanakları ile kendi

hava savunma sistemini geliştireceğini duyurmuştur. Türkiye'nin bu kararı almasının temelinde savunma sanayinin batı mimarisi özellikleri ve yalnızca füze savunma sistemleri alanında değil konvansiyonel silahlar konusunda da büyük ölçüde NATO'yla yakın işbirliği ve bağımlılığının önemli rol oynadığı düşünülebilir (Guo, 2018: 68-89). Bu stratejik iptal kararı Türkiye'nin duygusal davranmak yerine mevcut koşullar çerçevesinde tekrar yaptığı analizlerin ve değerlendirmelerin bir sonucu olarak görülebilir. Bu kararla Türkiye batı bloğu içinde kalma kararlılığını bir kez daha vurgulamıştır.

2015 yılının Ağustos ayında ABD Türkiye'nin Suriye krizinden nedeniyle 2013 yılında yaptığı talep nedeniyle Türkiye'nin güneydoğusunda konuşlandırmış olduğu iki Patriot bataryasını geri çekeceğini açıklamıştır. Hassas müzakereler sonucunda ulaşılan bu geri çekme kararına gerekçe olarak bu bataryaların modernizasyonu gösterilmiştir. Türk tarafına güvence olarak kritik bir durumun ortaya çıkması hâlinde bu iki batarya ve bunların kullanan 250 askeri personelin bir hafta içerisinde Türkiye'ye transfer edileceği ifade edilmiştir. Ayrıca Akdeniz'de konuşlu bir savaş gemisinden de Türkiye'nin uğrayacağı olası bir saldırı halinde hava savunma desteği verileceği ifade edilmiştir (Schmitt, 2015). Her ne kadar Türkiye'ye birtakım sözler verilmişse de hava sahasının savunması konusunda Türkiye'nin ciddi sıkıntılarla karşılaştığı ve ihtiyaç duyduğu desteği alamadığı görülmektedir. 18 Ocak 2016 ile 24 Nisan 2016 tarihleri arasında Suriye'den Türkiye'nin sınır şehri olan Kilis'e 45 roket mermisi düşmüş, 16 kişi hayatını kaybetmiş 62 kişi de yaralanmıştır (BBC, 2016). ABD'nin Patriot bataryalarını Türkiye'den çekme kararının Türk tarafında müttefiklerinin Türkiye'nin ulusal güvenliği konusunda gösterdikleri hassasiyetle ilgili hayal kırıklığı yarattığı ve Türkiye'nin hava savunma sistemi edinme arayışlarını hızlandırdığı görülmektedir. Türkiye ile Rusya arasında S-400 alımı ile ilgili görüşmelerin yapıldığı ilk olarak 2016 yılında kamuoyuna yansımıştır. 12 Eylül 2017 tarihinde Türkiye Rusya'dan yaklaşık 2,5 milyar dolar maliyeti olan S-400 hava savunma sistemi alımı konusunda anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma iki adet S-400 bataryasının alımını içeriyordu (Uawire, 2019).

Türkiye'nin S-400'lerin alımı konusundaki anlaşmayı imzalaması üzerine Amerikan tarafı Türkiye'nin F-35 Konsorsiyumunda ortak üretici ve parça sağlayıcı konumunun riske gireceğini duyurmuştur. F-35 Konsorsiyumu Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Avustralya, Kanada, Danimarka, İtalya, Hollanda, Norveç, İngiltere, ABD'nin bulunduğu dokuz ülkenin bir araya gelmesi ile oluşturulmuştur. Türkiye F-35' in geliştirilmesi programı için başlangıçta 125 milyon dolar ödemiş ve 30'u kesin sipariş olmak üzere 100 uçak alımı taahhüdünde bulunmuştur. Türk şirketleri bu Konsorsiyumda bazı F-35 parçalarının tek üreticisi

konumundadırlar. ABD, S-400 kriziyle birlikte, S-400 bilgisayarlarının NATO ortak sistemlerinden gelen tüm verileri okuyup kaydedeceğini, ayrıca Türkiye'nin F-35'leri alması durumunda S-400 radarlarının Türk hava sahasında gerçekleşecek yoğun F-35 trafiğinde F-35'e ilişkin hassas bilgileri çok kolay bir şekilde kaydedeceğini ve bu bilgilerin Rusların eline geçebileceğini iddia etmiştir (Stocker, 2019).

Amerikan savunma bakanlığının uluslararası güvenlik işleri asistanı Katie Wheelberger 21 Mart 2019 tarihinde Reuters'e verdiği bir demecinde "S-400 bir bilgisayar. F-35 bir bilgisayar. Kimse kendi bilgisayarını rakibinin bilgisayarına bağlamaz. Türkiye'nin F-35 alması durumunda temelde yapıyor olacağımız şey bu olacak." ifadelerini kullanmıştır (Ali ve Stewart, 2019).

Amerikan tarafının S-400 ve F-35'lerin birlikte kullanılamayacağı ve bunun ciddi sakıncalar doğuracağı yönündeki iddialarına Türk tarafı ortak bir komisyon oluşturulması teklifiyle cevap vermiştir. Türk tarafına göre bu ileri düzeyde teknik bir konudur ve ancak oluşturulacak ortak bir uzmanlar komisyonu aracılığıyla problem olduğu öne sürülen konular açıklığa kavuşturulabilmektedir (Strafasia, 2019). 6 Haziran 2019 tarihinde ABD Savunma Bakan Vekili Patrick Shanahan tarafından Türkiye Cumhuriyeti Devleti Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'a bir mektup gönderilmiştir (Liveuamap, 2019). Mektup içerik olarak Türkiye'nin S-400 alması durumunda başta F-35 programından çıkarılmak olmak üzere ekonomik ve askerî bir dizi yaptırıma maruz kalacağını diplomatik nezaket ve teamüllerden uzak kaba ve tehditkâr bir dille ifade etmiştir. P. Shanahan mektubunda ABD'de eğitim alan Türk pilotlarının 31 Temmuz tarihine kadar ülkeyi terk edeceklerini ve eğitim için yeni Türk pilot alınmayacağını duyurmuştur. Ayrıca S-400 alımının Türkiye'nin Rusya'ya stratejik ve ekonomik bağımlılığını arttıracığını, ABD ve NATO ile olan iş birliğine zarar vereceğini, Türk savunma sanayi ve ekonomisi için istenmeyen olumsuzluklara yol açacağını ifade etmiştir.

18 Haziran'da MSB web sitesinden yapılan duyuruda P. Shanahan'ın mektubuna cevabi bir mektup yazıldığı, bu mektupta müttefiklik ruhu ile bağdaşmayan bir üslup kullanılmasından duyulan rahatsızlığın dile getirildiği ifade edilmiştir (T.C Milli Savunma Bakanlığı, 2019). Cevabi mektupta Türk tarafının Amerikan yönetimince daha önce bilinen görüş ve yaklaşımlarının bir kez daha detaylı bir biçimde açıklandığı, karşılıklı dostluk ve saygıya dayalı bir diyalogun devamı ve sorunların çözümü için çalışmalara devam edilmesinin önemine vurgu yapıldığı ifade edilmiştir. 29 Haziran 2019 tarihinde Japonya'nın Osaka kentinde gerçekleşen G20 zirvesindeki basın konferansında ABD Başkanı Donald

Trump Amerikan resmi makamlarının aksine Türkiye'nin S-400 alımı konusunda suçlanamayacağını, bunun adil olmayacağını ifade etmiştir. D. Trump bu olayın sorumlusunun B. Obama yönetimi olduğunu ve B. Obama yönetiminin Türkiye'nin Patriot satın alma konusundaki taleplerine sürekli olumsuz yanıt vererek Türkiye'nin Rusya'ya yönelmesine yol açtığını ileri sürmüştür (The White House, 2019). 2019 yılının Temmuz ayında S-400 sistemi unsurlarının Türkiye'ye transferi başlamıştır. ABD Türkiye'yi F-35 programından çıkarmış ve CAATSA yaptırımlarını uygulamakla tehdit etmiştir. S-400 alımı nedeniyle uygulanması ihtimali olan CAATSA yaptırımlarının Türk ekonomisi açısından zorluklar yaratacağı öne sürülmüştür. Amerikan tarafındaki bazı raporlara göre hâlâ Türkiye ile bir anlaşma ümidi olduğu ifade edilmiştir. Tarafların anlaşabilmesi için ABD tarafının beklentisinin S-400'lerin kullanılmaması ve Patriot hava savunma sisteminin alınması yönünde olduğu ifade edilmektedir. Türkiye'nin ABD talepleri doğrultusunda atacağı adımlara karşılık F-35 programına geri alınacağı ve CAATSA yaptırımlarının erteleneceği dillendirilmektedir. ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo 2019 yılının Temmuz ayında verdiği bir demecinde Türkiye'nin S-400'leri aktive etmesi durumunda bunun CAATSA yaptırımlarının uygulanmasını tetikleyebileceğini açıklamıştır. Bazı Amerikan kongre üyeleri Türkiye'ye CAATSA yaptırımlarını uygulaması ve ertelememesi konusunda ABD Başkanı D. Trump'a baskı yapmışlardır (Zanotti ve Thomas, 2020).

Amerika'nın Türkiye'nin S-400 sistemini almaya başlaması üzerine uyguladığı yaptırımlardan ilki olan Türkiye'nin F-35 programından çıkarılmasının Türk Hava Kuvvetlerinin modernizasyon planlarının yanı sıra savunma ve havacılık sektörlerini de olumsuz etkileyeceği söylenebilir. Uygulanması ihtimal dâhilinde olan CAATSA (Amerika'nın hasımlarıyla yaptırımlar yoluyla mücadele yasası) 2017 yılında bir yasa haline gelmiştir (Taylor, 2019). CAATSA yasasının öncelikle hedefi Rusya'nın savunma ve enerji sektörleridir. Yasa Rusya'nın yanı sıra İran'ın nükleer silahlar geliştirme faaliyetlerini ve Kuzey Kore'yi hedef alan bir yaptırımlar paketi veya sepeti olarak tanımlanabilir. Özellikle savunma sanayi alanında faaliyet gösteren Rus askerî firmaları bu yaptırımların ana hedefi konumundadır. Bu yasaya göre hedef gruplarda bulunan ve duyurulan firmalarla iş yapan ülke ve firmalarda bu yaptırımlara maruz kalacaktır. Türkiye'ye S-400'leri satan Rusya devlet savunma sanayi şirketi Rostec firması da yaptırım uygulanan şirketler listesinde olup ABD tarafına göre Türkiye'nin bu firmayla iş yapması yaptırımların uygulanmasını tetiklemektedir (Congress, 2017).

Konuyla ilgili tartişmalar devam ederken 23 Temmuz 2019 tarihinde basına yansıyan haberlerde F-35'lerin üreticisi Lockheed Martin şirketinin 2020 yılı itibariyle Türkiye'yi üretim zincirinden çıkaracağı bilgisine yer verilmiştir. Türkiye'nin üretim zincirinden çıkarılması Türkiye'de üretilen parçaların ABD'de üretileceği anlamına gelmektedir. Konuyla ilgili açıklamayı yapan Lockheed Martin CEO'su Marillyn Hewson Mart 2020 tarihi itibariyle Türkiye'nin üretim zincirinden çıkarılmasının planlandığını ifade etmiştir (BBC, 2019). Projede yer alan Türkiye uçakların kokpit göstergelerinden iniş takımlarına kadar pek çok parçayı üretmiştir.

S-400 konusu her ne kadar iki ülke ilişkilerinde gerilime yol açmışsa da tarafların kesin bir kopuşu engellemeye yönelik adımlar da attıkları görölmektedir. Gerek MSB'nin P. Shanahan mektubuna cevabi olarak yazdığı ve müttefikini bütün olanlara rağmen kaybetmek istemeyen taraf olduğunu açık bir şekilde gözler önüne seren üslubu gerekse ABD Ticaret Bakanı Wilbur Ross'un Eylül ayındaki Türkiye ziyareti tansiyonu düşürücü ve ilişkileri normalleştirmeye yönelik adımlar olarak görülebilir. Amerika'nın Ankara Büyükelçiliği 7 Eylül tarihinde sosyal medya hesabından yaptığı duyuruda ABD Ticaret Bakanı Wilbur Ross ve Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan'ın İstanbul'da görüştüklerini duyurmuştur (U.S Embassy Turkey, 2019). Görüşmede İki ülke ticaret hacminin 100 milyar dolara çıkarılmasının önündeki engellerin kaldırılması ve büyüme potansiyeline sahip sektörlerle kolaylık sağlanması konusunda fikir birliğine varıldığı açıklanmıştır.

S-400 ve F-35 gerilimine ilişkin olarak uzmanlar tarafından şu görüşler ileri sürölmüştür;

Ragıp Soylu (Mülakat, 27 Aralık 2019):

"S-400 ile ilgili olarak Amerika'nın direnç göstermesini ana nedeni F-35'ler. Yani aslında iki tane olay var orada. Birincisi Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'nin batı ittifakı dışında bir yerden silah almasını istemiyor. Aslında Amerika'dan silah almasını istiyor. Bu bir pazar meselesi açıkçası bu olayın böyle bir yanı var. İkincisi Amerika F-35'ler ile S-400'lerin bir araya gelmesini istemiyor. ABD'nin S-400'leri istememesinin nedeni çok detaylı konuşulmuyor ama sektördeki bu biliyorlar. S-400 olayının NATO içerisine Ruslara angaje olan bir ekip yaratması riski var. S-400'lerin alınması bir kısım ordu personelimizin eğitim amaçlı Rusya'ya gönderilmesini zorunlu kılan bir olay. Bu da dolayısıyla Türk ordusu içerisinde Rusya etkisini açık, Ruslarla çalışan, Rusça öğrenen belki gidip geldiği sırada Ruslarla evlenen bir ekip yaratır. Bunu Amerikan ordusunda çok fazla görürsünüz. İncirlik'de görev yaptıkları sırada Türklerle evlenen çok fazla Amerikalı vardır."

Hüseyin Günay (Mülakat, 20Aralık 2019):

“Washington’daki bazı uzmanlar F-35 vazgeçilecek bir uçak değil diyorlar. F-35’in bölgede hangi ülkede varsa o ülkenin hava gücünü diğerlerinin üstüne taşıyacak bir silah olduğuna dikkat çekiyorlar. Bu uçak Amerika’nın müttefiki olan iki ülkeden İsrail’de var Türkiye’de de olması gerekir diyorlar. Türkiye eğer bölgesel bir güç olarak kalmak istiyorsa Türkiye’de de bu uçağın olması gerektiğine vurgu yapıyorlar. S-400’lerin muadillerinin İspanya’dan veya Fransa’dan alınabileceğini ancak F-35’i Fransa’dan veya başka bir yerden almanın mümkün olmadığını altını çiziyorlar.”

Emekli ABD’li Büyükelçi Patrick N. Theros (Mülakat, 19 Haziran 2020):

“Türkiye’nin S-400 alması Türk ve Amerikan orduları arasındaki ilişkilere 1947 tarihinden beri yaşanan her türlü olumsuzluktan daha fazla zarar verdi. Olayın yarattığı etki derin, ilişkilerdeki hasar ancak S-400’ler geri verilerek giderilebilir. ABD ordusu elbette Trump’tan gelen emirlere itaat edecek, ancak bunu mutsuzca yapacak. S-400’ün mülkiyeti Trump sonrası dönem bakımından da Türkiye için tehlikeler oluşturuyor. Ne yazık ki, tünelin sonunda ABD-Rusya ilişkileri için bir ışık görmüyorum ve Türkiye taraf seçmek zorunda kalabilir.”

Emekli ABD’li Büyükelçi John Blaney (Mülakat, 30 Haziran 2020):

“Birincisi, ezici bir çoğunlukla, Türkiye’nin genel çıkarları Batı ile olan ilişkilerindedir ve bu sınırlı bir eylem olmasına rağmen Batı’daki algısı olumsuz olacaktır. İkincisi, Rusya’nın askeri-sanayi kompleksi çok güçlüdür ve özellikle düşük petrol fiyatlarının olduğu (şimdiki gibi) zamanlarda Moskova’nın tam desteğiyle Türkiye ile (ve dünya çapında) silah ticaretine dayalı ilişkisini agresif bir şekilde genişletmeye çalışacaktır. Üçüncüsü bu tür anlaşmalarda şeffaflık daima bir sorun olmuştur.”

Emekli ABD’li ulusal güvenlik uzmanı Albay William Downey (Mülakat, 10 Temmuz 2020):

“S-400 ve Suriye meselesi Türk-Amerikan askeri ve diplomatik ilişkilerinde birbirinden tamamen ayrı ve bağımsız konular gibi görülmemelidir. Bu konuları Türkiye’nin NATO’ya ve bölgeye ilişkin politikalarının bir parçası olarak görmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Her zaman olduğu gibi bu tartışmadaki bağlam da çok boyutludur.”

S-400 meselesinin üç boyutu olduğunu söylemek gerekir. Konunun birinci boyutu askerî alana ilişkindir. S-400 sistemi F-16’ları olduğu kadar F-35’leri düşürmek üzere dizayn

edilmiş Rus yapımı bir sistemdir. Her iki uçakda NATO hava yeteneklerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Kasım 2019'da Türkiye'nin S-400'ü F-16'ya karşı test ettiği rapor edildi. Bu bilgi geçenlerde Rus haber ajansı TASS tarafından yayınlanan bir makale ile doğrulandı. Tartışmasız bir şekilde şunu söyleyebiliriz ki bu testin sonuçları şu anda Rus askerî istihbaratının elindedir.

Meselenin ikinci boyutu bu satın alma nedeniyle Türkiye'nin F-35 programından çıkarılması ve ABD Savunma Bakanlığı'nın parça tedariki için Türk firmalarının yerine alternatif arz kaynakları arayışına yönelmesidir. Olayın diğer boyutu da Rus sistemi NATO'yu engelleme hedefiyle dizaynedildiğinden Türkiye'nin gerçekleştirdiği bu satın alma ABD ve NATO müttefiklerinin çıkarlarına karşı yapılmış doğrudan bir girişim olarak görülmektedir.”

S-400 ve F-35 gerilimine ilişkin olarak uzmanlar tarafından ileri sürülen görüşlerle ilgili olarak şunları ifade etmek mümkündür;

Ragıp Soylu S-400 meselesinin bir soruna dönüşmesine ilişkin olarak üç argüman ileri sürmektedir. Bunlardan birincisi S-400'lerin Türk ordusu içerisinde Rus ordusuna angaje olmuş bir ekip yaratması riskidir. Amerikan tarafı böyle bir şeyi istememektedir. İkincisi ABD'nin kendisi için bir silah pazarı olan Türkiye'nin başka bir yerden silah almasını istememesi, Üçüncüsü ABD tarafının güvenlik ve diğer pek çok faktörün etkisiyle S-400 ve F-35'lerin bir araya gelmesini istememesi.

F-35 ve S-400 konusunda yaşanan tartışmaların bir boyutu da bu iki askerî ekipmandan hangisinin Türkiye için daha önemli olduğu hususuydu. Konuya ilişkin olarak NTV Washington temsilcisi Hüseyin Günay Washington'da konuşulanlara dayanarak S-400 sistemlerinin batı bloku içerisinde alternatifleri olduğu görüşünü aktarmaktadır.

Türkiye'nin S-400 alımına yönelmesinin Türk-Amerikan ilişkilerinde yarattığı etkiye ilişkin olarak emekli ABD'li Büyükelçi Patrick N. Theros S-400 alımının Türk-Amerikan ilişkilerinde özellikle askerî kesimler arasında 1947 sonrası dönemdeki en büyük çatlağa yol açtığını ifade etmektedir. Ayrıca P. Theros Amerika ile Rusya arasındaki ilişkilerde gelecekte yaşanacak gerilimlerin Türkiye'yi S-400 alımı dolayısıyla zor bir duruma düşüreceğini dillendirmektedir. John Blaney ise Türkiye'nin S-400 alımının ABD ve Batı dünyası ile ilişkilerine yönelik algıyı olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Bu durumun bir ölçüde Rusya'nın agresif silah satma stratejisinin bir sonucu olduğu ve bu tarz anlaşmalarda daima bir şeffaflık sorunu olduğu argümanlarını ileri sürmüştür.

Rusya ile yapılan işbirliği'nin fiilen görevde olanlar ve emekli olmuş ulusal güvenlik uzmanları dâhil ABD tarafında her düzeyde tedirginliğe yol açtığı görülmektedir. Bu tedirginliğin nedenlerinden biri NATO ve ABD'nin askerî güvenliği ile ilgili sırların 2019 Kasım ayından itibaren Rus askerî istihbaratının elinde olduğunun düşünülmesiydi. Türk-Rus askerî işbirliği, S-400'lere ilişkin olarak ABD'li emekli ulusal güvenlik uzmanı Albay William Downey Suriye meselesi ve S-400'lerin birbiriyle ilişkili olduğu ve bunun Türkiye'nin NATO ve bölgeye ilişkin politikalarının bir parçası olduğu argümanını ileri sürmüştür.

Tablo 7. S-400 ve F-35 gerilimine ilişkin mülakat analizi sonuçları

Rol Oynayan faktörler	Soylu	Günay	Theros	Blaney	Downey
Türk ordusu içerisinde Rusya'ya angaje olmuş bir ekip yaratma riski	X				
ABD'nin ticari çıkarları. Türkiye pazarını kaybetmek istememesi	X				
ABD'nin F-35 ve S-400'lerin biraraya gelmesini istememesi	X				X
Batı blokunda S-400'lerin alternatiflerinin olması		X			
Askeri kesimler arasında yol açtığı çatlak			X		
ABD-Rusya ilişkilerinin geleceğine ilişkin olumsuz beklentiler			X		
NATO ve Batı çıkarlarına karşı yapılmış bir girişim olarak görülmesi				X	X
Rusya'nın agresif silah satma stratejisi				X	
Bu tür anlaşmalarda şeffaflık sorunu olması				X	
S-400 ve Suriye meselesi birbiriyle ilişkili olması					X
Türkiye'nin NATO ve bölgeye ilişkin politikaları					X
Türkiye'nin F-35 programından çıkarılması ve ABD'nin alternatif arz kaynaklarına yönelmesi					X

Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında 2002 sonrası yaşanan sorunlar incelendiğinde tablodan'da anlaşılacağı üzere S-400 meselesinin diğer problemlerden çok daha kompleks bir görünüm arz ettiği anlaşılmaktadır. Tablo incelendiğinde iki hususun daha fazla ön plana

çıkıldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi ABD'nin F-35 ve S-400'lerin bir araya gelmesini istememesidir. İkincisi ise bu olayın ABD ve Batı ittifakının çıkarlarına karşı yapılmış bir girişim olarak algılanması hususudur.

Konuya ilişkin dış politika analizi çerçevesinde S-400 geriliminin nedenlerine ilişkin olarak şu görüşleri ifade etmek mümkündür;

- Lider faktörü: ABD liderlerinin Türkiye'nin Patriot alımına ilişkin yaklaşımlarının farklılık arz ettiği ifade edilebilir. Türkiye'nin hava savunma sistemi ihtiyacına yönelik Patriot alım taleplerinin Obama döneminde gereken karşılığı bulmadığı bizzat Trump tarafında G-20 zirvesinde dile getirilmiştir.

Birey merkezli yaklaşımlar bağlamında incelenecek ikinci husus ise Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Patriot alım sürecinde müzakerelere dahil olmasıdır. Bu kadar pahalı bir sistemin alımına ilişkin olarak devlet başkanının sürece dahil olması gayet doğal ve normal olmasına rağmen bu durum ABD tarafında rahatsızlık yaratmıştır. Liderlik tipolojileri bağlamında liderlerin sürecin içinde olmak ve süreci etkin bir biçimde şekillendirmek tarzında yaklaşımlar sergiledikleri bilinmektedir. Bu olaydaki yaklaşımı esas alınarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın da bu tarz bir yaklaşım sergilediği ifade edilebilir. İkinci bir husus da rasyonel yaklaşımlar çerçevesinde ele alınabilecek olan böyle pahalı bir sistem alınırken liderin elde edilebilecek maksimum faydayı ve getiriye elde etme çabasıdır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu alım müzakerelerinde teknoloji transferi de dâhil olmak üzere elde edilebilecek bütün kazanımları elde etme gayretleri onun akılcı yaklaşımı önceleyen mantalitesi ile açıklanabilir.

- Ulusal çıkar farklılıkları: İki ülke arasındaki bütün gerilimlerde olduğu gibi S-400 geriliminin ortaya çıkmasının nedeni iki ülke ulusal güvenlik kaygılarının ve çıkarlarının farklı olmasında aranabilir. Amerikan tarafının çıkarı ve beklentisi Patriot sistemlerini Türkiye'ye teknoloji transferi söz konusu olmaksızın yüksek bir ücretle satmak ve bağımlılık yaratmaktır. Bu şekilde bir satış yapıldığında ileride Türkiye'nin bir ticari rakip olarak ortaya çıkma olasılığı engellenmiş olacaktır. Amerikan yönetimiye müttefiki olsa bile başka bir ülke ile hassas savunma teknolojilerini paylaşmamış olacaktır. Bu durum Amerikan tarafında Amerikan ulusal güvenlik çekinceleri ve çıkarları için en uygun seçenek olarak görülmüştür.

Türkiye'nin çıkarı ise Patriot sistemlerinin teknoloji transferi içerecek şekilde satın alınması yönündedir. Türkiye Patriot sistemlerini alarak kısa vadede ulusal güvenlik kaygılarını gidermeyi ve bu teknolojiyi geliştirme olanağına kavuşmayı tasarlamıştır.

Ekonomik açıdan ise uzun vadede Patriot ve benzeri hava savunma sistemlerinin geliştirilerek satışı yoluyla Türkiye ve Türk firmaları ticari kazanımlar elde edebilecekti.

- Dış politika farklılıkları: Tarafların Suriye politikasındaki farklılıklar özellikle 2015 yılından itibaren daha net bir biçimde görülmeye başlanmıştır. Tarafların Suriye politikalarının yarattığı gerilimlerin de Türkiye'nin S-400 alımına yönelmesini etkilediği ifade edilebilir.

ABD'nin aynı tarihlerde Türkiye'nin savunmasına yönelik olarak konuşlu bulunan Patriot bataryalarını çekmesi de ABD dış politikasındaki Türkiye'ye yönelik oluşan olumsuz bakışın bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

- Rusya faktörü: Rusya'nın ulusal çıkarları yakın komşusu olan ve bölgede etkin bir devlet konumundaki Türkiye'nin kendi yanında olması şeklindedir. Rusya Türkiye'nin Batı ile ilişkilerindeki soğukluğu bir fırsata dönüştürerek Türkiye'ye S-400 satımı konusunda hızlı davranmıştır. Rusya'nın bu satıştaki temel hedeflerinin Türkiye'yi Batı dünyasından uzaklaştırmak ve NATO ittifakını zedelemek olduğu ifade edilebilir.

ABD tarafının Türkiye'nin S-400 alımına yönelmesini Rusya eksenine kayışın bir sembolü olarak algıladığı görülmektedir. Patrick Theros gibi ABD'li diplomatlar Türkiye'nin bu yönelimini 1947 sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkileri üzerinde en çok olumsuz etki yaratan olay olarak değerlendirmektedirler.

- Türk-Amerikan ilişkilerindeki güven bunalımı: Türkiye'nin S-400 alımına yönelmesini etkileyen pek çok faktör bulunmasına rağmen en önemli faktörlerden biri sayılabilecek ve buna karşın en az tartışılan unsurun ilişkilerdeki güven bunalımı olduğu ifade edilebilir. 15 Temmuz hain darbe girişimi sonrasında ABD yönetimi ve Avrupa ülkelerinin bu olaya ilişkin hızlı ve net bir tepki verememiş olmaları Türkiye'nin bu ülkelerle olan ilişkilerinde güven unsurunu zedeleyici bir faktör olarak değerlendirilebilir.

- Ekonomik nedenler: Hava savunma sistemleri oldukça pahalı sistemlerdir, dolayısıyla ABD tarafı bu konuya ilişkin olarak Türkiye pazarını kaybetmek istememektedir. İkinci bir husus da ABD'nin batı ittifakının lideri olması ile ilgilidir. İttifak liderleri ittifak içerisinde kendi savunma ürünlerinin satılmasını istemektedirler. Bu durum Rusya için geçerli olduğu kadar ABD için de geçerlidir. Bir anlamda güvenlikle ilgili olduğu ifade edilen endişelerin temelinde çoğunlukla ekonomik kaygıların yattığı ifade edilebilir.

- Sistem düzeyinde faktörler: Devlet dışı bir aktör olarak NATO sürecin başlarında Türkiye'nin S-400 alımı konusunda açıkça olumsuz bir tavır sergilemese de sürecin ilerleyen

aşamalarında Türkiye'nin bu girişimine yönelik olumsuz bir tavır sergilemeye başladığı görülmektedir. İngiltere gibi NATO üyeleri diplomatik personelleri aracılığıyla Türkiye'nin S-400 alımından vazgeçmesi gerektiğini dillendirmeye başlamışlardır.

4.3.4. Suriye Gerilimi

Suriye iç savaşı ve güvenli bölge sorunu Türk-ABD ilişkilerinde AK Parti döneminde yaşanan sorunların bir başka bir örneği oluşturmaktadır. Suriye meselesi ABD ile gerilimler yaratmanın ötesinde Türkiye'yi bulunduğu coğrafyada rahatsız eden bir konu olarak geçmişten beri varlığını devam ettirmiştir. Türkiye-Suriye ilişkilerindeki gerilimlerin ve problem alanlarının geçmişi 2011 yılında patlak veren Suriye Savaşı'ndan çok daha öncelere uzanmaktadır.

Baba Hafız Esad'ın Türkiye ile olan ilişkilerinde PKK terör örgütünü desteklemeyi bir dış politika aracı olarak yoğun bir şekilde kullanmaya başlamasıyla beraber iki ülke arasında geçmişten beri sorunlu olan ilişkilere yeni bir problem alanı daha eklenmiştir. Türkiye ile Suriye arasında geçmişten günümüze uzanan çizgide yaşanan gerilimlerin temelinde Suriye'nin Hatay üzerinde hak iddia etmesi, su paylaşımı ile ilgili sorunlar ve PKK terör örgütünün desteklenmesinin yattığı söylenebilir. PKK terör örgütünün Türkiye'ye karşı bir politika aracı olarak yoğun bir şekilde kullanılması Suriye siyasetinde etkin bir figür olarak 1970'li yıllardan itibaren ortaya çıkan Hafız Esad döneminde gerçekleşmiştir. H. Esad özellikle 80 ve 90'lı yıllarda PKK terör örgütüne barınma, eğitim ve topraklarını kullanarak Türkiye'ye yönelik saldırıları gerçekleştirebilmesi için gerekli alt yapıyı sağlamanın yanı sıra terör örgütü elebaşı A. Öcalan'a 1979 yılından itibaren Şam'da ikamet izni de vermiştir. Suriye üzerinden Türkiye'ye yönelik yapılan terör saldırılarında artış Türkiye'yi ciddi anlamda rahatsız etmiştir. 1998'e gelindiğinde dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Suriye'ye karşı mukabelede bulunabilecekleri yönünde basına beyanatlar vermiştir. Bu günlerde Türk silahlı kuvvetleri Suriye sınırına askeri yığınak yapmaya başlamıştır. 16 Eylül tarihinde dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Atilla Ateş Hatay'ın Reyhanlı ilçesine gitmiş burada verdiği demecinde açıkça Suriye'nin ismini telaffuz ederek eğer Suriye gerekli adımları atmazsa her türlü tedbiri alma hakları olduğu yönünde beyanda bulunmuştur. İki tarafın savaşın eşiğine geldiğini gören dönemin Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek devreye girerek taraflar arasında arabulucu olmuştur. Türk tarafı Suriye devleti ile PKK arasındaki ilişkileri, Suriye istihbarat örgütü mensuplarının A. Öcalan'ı nasıl koruduklarını da içeren geniş kapsamlı bir dosyayı H. Mübarek'e vermiştir. H. Mübarek'in arabuluculuğuyla Suriye A. Öcalan'ı topraklarından çıkarmayı kabul etmiş ve 9 Ekim 1998 tarihinde A. Öcalan

Atina'ya gönderilmiştir. A. Öcalan'ın sınır dışı edilmesi taraflar arasında tansiyonu düşürmüş, 20 Ekim 1998 tarihinde imzalanan Adana Mutabakatı ile ilişkilerde yeni bir döneme girilmiştir (Aljazeera, 2014).

Adana Mutabakatı beş maddeden oluşan bir antlaşmadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2011). Mutabakatın maddeleri incelendiğinde ve özüne bakıldığında Suriye hükümetinin PKK'yı terör örgütü olarak kabul ettiği, başta PKK olmak üzere terör örgütlerine destek vermeyi keseceğini taahhüt ettiği görülmektedir. Bu mutabakat aynı zamanda tarafların teröre karşı ortak iş birliği yapmalarını öngören bir anlaşmadır. İki ülke arasındaki ilişkilerin olumlu yönde gelişimine paralel olarak Adana Mutabakatı'nı 21 Aralık 2010 tarihinde imzalanan Terör ve Terör Örgütlerine Karşı Ortak İşbirliği Anlaşması izlemiştir. Bu anlaşma Adana Mutabakatına atıfta bulunarak teröre karşı mücadele ve güvenlik alanlarında daha fazla iş birliği olanaklarının yaratılmasını öngörmüştür. Bu anlaşma ile bir anlamda taraflar arasında daha yoğun bir iş birliği gerçekleştirilmesi için gerekli hukuki çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Anlaşma dokuz bölüm ve yirmi üç maddeden oluşmaktadır. Bu Anlaşmayı Adana Mutabakatı'nın geliştirilmiş bir versiyonu olarak değerlendirmek mümkündür.

İki ülke ilişkilerinde olumlu yönde görülen gelişmeler dizisinin 2000 yılında Beşşar Esad'ın ölen babasının yerine yönetime geçmesi ile hız kazandığı söylenebilir. B. Esad'ın yönetime gelmesi ile iki ülke arasında üst düzeyde yapılan temaslarda bir artış görülmüştür. B. Esad 2004 yılında Ankara'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Yine aynı yıl Türkiye ile Suriye arasında serbest ticareti öngören bir ortaklık anlaşması imzalanmıştır. 2005 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer Suriye'yi ziyaret etmiştir. Türkiye 2008 yılında İsrail ile Suriye arasındaki görüşmelerde arabuluculuk yapmıştır. İki ülke ilişkilerinde olumlu esen bir rüzgâr olarak nitelendirilebilecek bu eğilim 2010 yılında başlayan Arap Baharı ile tersine dönmüştür. Arap Baharı 15 Mart 2011 tarihinde Ürdün sınırındaki Dera kentinde başlayan protesto gösterileri ile Suriye'yi de etkilemeye başlamıştır. Gösteriler hızla diğer kentlere yayılmıştır. Türkiye B. Esad'a bu süreçte reformlar yapması ve gösterileri bastırmak için şiddete başvurmaması yönünde telkin ve tavsiyelerde bulunmuştur. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Esad'ın Türkiye'nin tavsiye ve telkinlerini dikkate almaması üzerine Ağustos ayında artık Suriye ile bu noktadan sonra yapılacak bir şey kalmadığı yönündeki görüşlerini kamuoyu ile paylaşmıştır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'da Eylül ayında Mısır'a gerçekleştirdiği ziyarette B. Esad'ın inanırlığını ve güvenilirliğini yitirdiğini beyan etmiştir (Aljazeera, 2014).

Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkilerin olumsuz görünüm almaya başladığı dönem aynı zamanda Türkiye ile ABD arasında Suriye sorunun bir gündem maddesi olarak yoğun bir şekilde yerini aldığı dönem olarak da görülebilir. Suriye’de rejim karşıtı ayaklanmaların başladığı ilk dönemlerde Türk ve ABD tarafının Suriye sorununa yönelik tavrının paralellik taşıdığı görülmektedir. Bunun en somut örneği ABD Dışışleri Bakanı Hillary Clinton’un öncülüğünü yaptığı Suriye’nin Dostları Grubu’nun ikinci toplantısının Nisan 2012 tarihinde İstanbul’da yapılmasıdır. Açılış konuşmasını Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın yaptığı bu toplantıda Suriye Ulusal Konseyi tüm Suriyelilerin meşru temsilcisi olarak duyurulmuştur. Bu toplantıda ayrıca B. Esad’a şiddete son vermesi için nasıl bir baskı uygulanacağı tartışılmıştır. H. Clinton’da toplantıda engellemelere rağmen Suriye’deki muhaliflere iletişim malzemesi ve tıbbi malzeme yardımı yapılacağını, B. Esad’ın halkına yönelik şiddet hareketlerinden caydırılması için bir dizi uluslararası yaptırım üzerinde yoğunlaşmak gerektiğini açıklamıştır. Toplantı ile ilgili olarak Suriye Devlet Haber Ajansı (SANA) toplantının Suriye’nin dostları tarafından değil Suriye’ye karşı düşmanca bir komplo içersinde olan çevrelerce düzenlendiğini dile getiren yayınlar yapmıştır (Aljazeera, 2012). Türk ve ABD taraflarının Suriye probleminin çözümüne yönelik karşılıklı iş birliği ve müzakere araçlarını kullandığı diplomasi temelli anlayış ABD tarafında memnuniyet yaratmıştır. H. Clinton 2014 yılında piyasaya çıkan *Zor Seçimler* isimli kitabında görevde olduğu 2008-2012 yılları arasındaki dönemde Suriye meselesinde Türkiye ve ABD’nin yaklaşımlarının uyum içinde olduğunu ve bu konuda Türkiye ile ortak bir anlayışa sahip olduklarını dile getirmiştir (Clinton, 2014).

Taraflar arasında Suriye sorununa yönelik kısmen iş birliği yapılan belki de son olay olarak Ayn el Arab (Kobani) hadisesi görülebilir. Bu hadise aynı zamanda Suriye’nin kuzeyindeki gelişmelerde dönüm noktası sayılan olaylardan biri olarak değerlendirilebilir. 2014 yılında Ayn el Arab’da DAEŞ ile çatışan YPG’ye B. Obama yönetimi ilk kez havadan silah ve malzeme yardımıyla bulunmuştur. ABD yönetimi bu yardımları C-130 kargo uçaklarını kullanarak gerçekleştirmiştir. İlk etapta yapılan yardım 24 ton silah ve mühimmat ile 10 ton tıbbi malzemeden oluşmuştur. Türk hükümeti de bu olayda Irak kuzeyinden gelecek Kürt milislere Ayn El Arab’a geçmeleri ve destek vermeleri için sınır kapılarını açacağını deklere etmiştir. ABD Dışışleri Bakanı John Kerry ABD’nin yaptığı yardımı meşrulaştırmak için “DAEŞ ile mücadele eden bir gruba sırtımızı dönmek ahlaki olarak çok zor” ifadelerini kullanmıştır Türk Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da Ayn El Arab’a yardım operasyonunu DAEŞ’e karşı yapılan geniş kapsamlı mücadelenin bölgesel bir parçası olduğu yönünde değerlendirmelerde bulunmuştur (The Guardian, 2014). DAEŞ ile olan mücadelede Türkiye

ve ABD'nin eğit-donat programı çerçevesinde silahlı eğitim verdiği ÖSO (Özgür Suriye Ordusu) unsurları 2015 yılında Suriye'de DAESH ile olan mücadele kapsamında çatışmalara başlamışlardır. Ancak ABD'li yöneticiler ÖSO unsurlarının istenen başarıyı gösteremediğini düşünüyorlardı. ABD'nin bölgede ortak hareket edebileceği yerel unsur arayışları kapsamında YPG'ye daha fazla yönelmesi Türkiye'nin rahatsızlıklarını artırmıştır. ABD'nin YPG'yi ön plana çıkarması Türk-Amerikan ilişkilerinde çatlaklar yaratan dönüm noktalarından biri olmuştur (DeutscheWelle, 2018). Türkiye özellikle Suriye'de ABD'nin PYD/YPG unsurlarını desteklemesinden rahatsız olmakta ve bunu bölgesel çıkarlarına aykırı görmektedir. Suriye'nin yaklaşık dörtte birlik kısmını kontrol eden ve Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve onun silahlı unsuru Halk Koruma Milisleri olarak adlandırılan (YPG) Suriye'de iç savaşın başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Suriye Savaşı'nın başlaması ile beraber rejime bağlı güçler 2012 yılının Temmuz ayında Suriye'nin diğer bölgelerindeki ayaklanmalara yoğunlaşmak için çekilirken kuzeydeki PYD/YPG unsurları hiçbir çatışma yaşamadan Suriye'nin kuzeyindeki bölgelerin kontrolünü ele geçirmişlerdir. YPG'nin etkisi ABD önderliğindeki DAESH'e karşı olan koalisyona katılmasıyla genişlemiştir (Crisis Group, 2013).

Gerek M. Çavuşoğlu'nun söylemlerinin gerekse Türk hükümetinin tavrının 2015 yılında değiştiği görülmektedir. 2015 yılı Türkiye'nin Suriye politikasında değişmelerin olduğu yıl olmuştur. 2015 yılının Haziran ayında YPG ağırlıklı nüfusu Araplardan oluşan Tel Abyad kentini ele geçirdi. YPG'nin bu hamlesinin amacı YPG tarafından Cezire kantonu olarak adlandırılan bölgenin Ayn el Arab ile birleştirilmesi ve kantonlar arasında toprak bütünlüğünü sağlamaktır. YPG'nin bu hamlesi Türkiye'yi harekete geçirmiştir. 29 Haziran'daki Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Türkiye, Fırat'ın batısına yönelik herhangi bir girişimi kırmızıçizgisi olarak deklere etmiştir (TRT World, 2016).

Türkiye'nin askerî operasyonlarını tetikleyen olaylardan birisi YPG'nin 2016 tarihinde Münbiç'i ele geçirmesidir. YPG'nin Münbiç'i ele geçirmesi ve buradaki varlığı Türkiye'yi rahatsız etmiştir. Türkiye'nin uzun süren diplomatik çabaları ve ABD'nin isteksiz yaklaşımına rağmen taraflar arasında 2018 yılının Haziran ayında Münbiç Mutabakatı olarak adlandırılan uzlaşya varılmıştır. Türk tarafı bu anlaşmanın gecikmesi ile ilgili olarak Amerikan tarafının isteksizliğinden doğan rahatsızlığını pek çok kez dile getirmiştir (Szuba, 2019). Münbiç Mutabakatı genel olarak üç aşamalı denilebilecek bir süreci içeriyordu. İlk aşamada YPG unsurları Münbiç'i terk edecek ve burada oluşturdukları yapılar ortadan kaldırılarak Fırat'ın doğusuna çekilmeleri sağlanacak, ikinci aşamada Türk ve Amerikan askerî unsurları denetimi ele alacaklar, üçüncü aşamada ise YPG'nin bölgede oluşturduğu yönetsel ve idari yapılar

lağvedilerek bölgenin ağırlıklı unsuru olan Araplardan oluşacak yeni yönetsel yapılar kurulacaktı. Münbiç Mutabakatı'na rağmen anlaşılan konularla ilgili kayda değer bir gelişmenin ortaya çıkmaması üzerine Türk tarafı bunu bir oyalama taktiği olarak değerlendirmiş ve askerî operasyon seçeneğini sık sık dillendirmeye başlamıştır. Münbiç konusunda kayda değer bir gelişme olmaması üzerine bu süreçte D.Trump yaklaşık 30 km derinliğinde bir güvenli bölge önerisini ortaya atmıştır. Ancak güvenli bölge konusunda Türkiye'nin ve Amerika'nın bakış açılarının farklı olduğu görülmektedir.

Türk tarafı kendi hâkimiyetinde terör unsurlarından tamamen arındırılmış Irak sınırına kadar olan bir bölgeyi düşünürken ABD tarafı bu güvenli bölgeyi Türk ordusu ile YPG arasında ortaya çıkabilecek çatışmaları engelleyecek ve Türkiye'nin güvenlik konusundaki endişelerini giderecek tampon bir bölge olarak görmüştür. Amerikan tarafı Türk Ordusu'nun güvenli bölgeye girmesini istememektedir. Amerikalılar bu güvenli bölgenin askerî kontrolünün İngiltere ve Fransa gibi uluslararası güçlerden oluşan bir yapı tarafından gerçekleştirilmesini istemektedirler. Mahalli düzeyde güvenliğin ise Suriye Demokratik Güçleri'nin Arap unsurları ve Irak KDP yönetimi tarafından oluşturulacak unsurlarla sağlanmasını öngörmektedirler. Türkiye, Suriye Demokratik Güçleri ve Peşmerge unsurlarının mahalli güvenlik için birlikte çalışmasına üzerinde tartışılabilir bir konu gibi bakarken bölgenin uluslararası güçlerin askerî kontrolünde olması önerisine karşı sert tavır göstermektedir. Türkiye böyle bir yapının YPG'ye uluslararası koruma ve meşruiyet sağlayacağını düşünmektedir. Bu görüş ayrılıkları ortada dururken yapılacak müzakerelerden anlamlı bir sonuç çıkması zor görünmektedir. Bu süreçte Türkiye Münbiç ve Fırat'ın doğusu konusunda Rusya ile temasta bulunmuştur (Orhan, 2019). Münbiç konusunda Türkiye'nin ısrarcı olmasının nedeni olarak Fırat'ın batısında YPG kontrolündeki oluşturulacak kalıcı yapıların ortaya çıkması olasılığından duyulan rahatsızlık olduğu düşünülebilir. ABD'nin Irak kuzeyi ve YPG'ye yönelik olarak izlediği politikaların hatalı olduğuna yönelik yaklaşım ortaya koyan ABD kökenli kurumlar da mevcuttur. ABD Hudson Enstitüsü uzmanlarından Mike Doran Suriye'deki durumun değerlendirildiği bir panelde yaptığı konuşmada ABD'nin Suriye'nin kuzeyine ilişkin politikasını stratejik olarak hatalı bulduğunu ifade etmiştir. ABD, YPG'yi desteklediğini ileri sürerken aslında PKK'yı desteklemiştir. Bu terör unsurlarının ilerleyen dönemlerde Rusya ve B. Esad tarafından kullanılması söz konusu olabilecektir (YouTube, 2019). M. Doran'ın mülakatı başta Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu olmak üzere pek çok devlet yöneticisi tarafından paylaşılmıştır. M. Doran'ın düşünceleri Türkiye'nin argümanları ile örtüşmektedir.

Tarafların çıkarlarının çatıştığı bu süreçte Amerikan tarafı Türkiye’yi radikal grupları desteklemekle itham etmiştir. Türkiye ABD’nin yönelttiği radikal grupları destekleme iddiasını hiçbir zaman kabul etmemiştir. İki taraf zaman zaman birbirlerini bölgedeki istikrarı bozucu aktörler olarak tanımlamışlardır. Taraflar arasında anlaşmazlık güvenli bölge oluşturulması konusunda da devam etmiştir. Türkiye ulusal güvenliği için 32 km derinliğinde Irak sınırına kadar uzanan bölgede tam bir kontrol talep ederken Amerikan tarafının önerisi ise 5-14 km derinliğinde bir güvenli bölge olmuştur (Stein, 2019).

Eski Alman Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel Suriye iç savaşının başlamasından sonra Türkiye’nin Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan nezdinde uçuşa yasak bir alan ve güvenli bölge oluşturulması teklifinin kendilerine sunulduğunu verdiği demeçlerle dile getirmiştir. Türkiye’nin güvenli bölge önerisinin kabul edilmemesi daha sonra Avrupa siyasetinde yapılmış bir hata olarak değerlendirilmiştir (NTV, 2019).

Suriye’deki karmaşa Türkiye’nin ulusal güvenlik kaygılarına yönelik davranışlarını da tetiklemiştir. Türkiye ulusal güvenlik hassasiyetleri ve güvenli bölge oluşturulması kapsamında Suriye’nin Kuzeyine yönelik bir dizi askerî harekât düzenlemiştir. Bu harekâtlardan birincisi 24 Ağustos 2016 tarihi ile 27 Mart 2017 tarihleri arasında gerçekleşen Fırat Kalkanı Harekâtı’dır. İkincisi 20 Ocak 2018 tarihinde başlayan Zeytin Dalı Harekâtı’dır (NTV, 2019). Türkiye’nin 2016 yılında gerçekleştirdiği Cerablus bölgesinin merkezini oluşturduğu harekât hem terör örgütü PKK/YPG unsurlarına hem de DAESH unsurlarına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Türkiye’nin özellikle sahte kimliklerle Türkiye’ye geçen ve toplumda infial yaratan saldırılar gerçekleştiren DAESH’e karşı böyle bir operasyon gerçekleştirmek zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bu harekât Fırat Kalkanı olarak isimlendirilmiştir. Takip eden süreçte yine 2018 yılında gerçekleştirilen Zeytin Dalı Harekâtı ise ağırlık merkezini Afrin Bölgesi’nin oluşturduğu bir operasyondur. Bu operasyonun ana hedefi Türkiye’nin hemen sınır bölgesindeki PKK/YPG oluşumlarını ve üslenmesini dağıtmak şeklinde belirlenmiştir. Bu harekât Afrin operasyonu olarak da isimlendirilmektedir (Demir, 2019: 239). Türkiye’nin BM Antlaşmasının 51.maddesine göre Suriye’nin Kuzeyine düzenlediği 3. harekât Barış Pınarı Harekâtı’dır. BM Antlaşmasının 51. maddesi BM üyelerinden herhangi birinin silahlı saldırıya uğraması durumunda BM’nin barış ve güvenliğin korunmasına yönelik tedbirleri almasını beklemeden meşru savunma hakkını kullanmasına olanak tanımaktadır (Anadolu Ajansı, 2018).

Türkiye’nin Suriye konusundaki taleplerinden biri olan Güvenli Bölge’nin oluşturulmasına ilişkin ilk adımlar 5 Ağustos tarihinde atılmıştır. Güvenli Bölge’nin oluşumu

ve koordinasyonuna ilişkin ilk uzlaşya Türk ve ABD tarafları arasında 7 Ağustos 2019 tarihinde ulaşılmıştır. Bu uzlaşya göre oluşturulan Birleşik Müşterek Harekât Merkezi Şanlıurfa'nın Akçakale ilçesinde 12 Ağustos'ta faaliyetlerine başlamıştır. Türk ve ABD askerî unsurları Fırat'ın doğusunda güvenli bölge oluşturulması faaliyetleri kapsamında ilk askerî devriyelerinin 8 Eylül 2019 tarihinde Akçakale ilçesinin karşısındaki bölgeye denk gelen Suriye topraklarında icra etmişlerdir (T.C Milli Savunma Bakanlığı, 2019). Ortak devriye faaliyetlerinin bölgenin güvenli hale getirilmesi konusunda istenilen sonuçların elde edilmesi için yetersiz kaldığını düşünen Türk Tarafı 9 Ekim 2019 tarihinde Barış Pınarı Harekâtı'nı başlatmıştır. Harekâtın amaçlarına ilişkin olarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan sosyal medya hesabı üzerinden kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik paylaşımlarda bulunmuştur. 9 Ekim tarihinde başlayan harekâtın temelde üç amacının olduğu ifade edilmiştir. Harekâtın birinci amacı bölgenin PKK/YPG ve DAESH gibi terör örgütlerinden temizlenmesi, ikinci amacı Suriye'nin kuzeyinde Türkiye'nin tam hâkimiyet ve kontrolünün olduğu bir Güvenli Bölge oluşturulması, üçüncüsü Suriyeli sığınmacıların ülkelerine dönüşünün sağlanmasıdır (Erdoğan, 2019). Barış Pınarı Harekâtı'nın başlamasından sonra ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence başkanlığında ABD'li bir heyet Türkiye'ye gelerek 17 Ekim tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki Türk heyeti ile Suriye'nin kuzeyine ilişkin müzakerelerde bulunmuştur. Dört saatten uzun süren müzakerelerin ardından taraflar 13 maddelik bir mutabakat metni üzerinde anlaştıklarını duyurmuştur. Bu mutabakatla Türkiye'nin operasyonu durdurması ve YPG unsurlarının 120 saat içerisinde güvenli bölge olarak belirtilen 32 kilometrelik alanın dışına çıkmaları kayıt altına alınmıştır. Mutabakatın 12.maddesi D. Trump'ın Başkanlık Kararnamesi ile açıkladığı Türkiye'ye yönelik yaptırımların uygulanmayacağını öngörmüştür (BBC, 2019). 12. madde ile ABD tarafı en azından yakın gelecekte Türkiye'ye kapsamlı birtakım yaptırımlar uygulanmayacağını güvencesini vermiştir.

ABD'nin YPG'yi neden desteklediği ve geleceğe yönelik olarak bu olayın daha ne kadar süreceği uzmanlar arasında tartışma konusu olarak varlığını devam ettirmektedir. H. Bağcı Suriye'nin kuzeyinde desteklenen gruplarla İsrail'in güvenliği arasında ilişki olduğu tezini ileri sürmektedir. ABD dış politikasının temel ilke ve unsurlarından biri İsrail'in güvenliğinin sağlanmasıdır. ABD'nin hem kendisi hem İsrail 1979 yılından beri İran ile düşmanca bir ilişki içersindedir. İran ile İsrail arasında vuku bulacak çatışmalar için bir tampon oluşturmak ve özellikle İran'ın bölgedeki etkisini azaltmak için Suriye'nin kuzeyindeki YPG gibi gruplar ABD için düşük maliyetli bir askerî kaynak teşkil etmektedirler

(YouTube, 2019). İsrail Lobisi'nin ABD'deki gücü ve ABD dış politikasını belirlemedeki etkisi dikkate alındığında İsrail'in güvenliğini ana amaç olarak belirleyen ve bunun için YPG gibi grupları her düzeyde destekleyen bu politikaların daha uzun süre devam edeceği anlaşılmaktadır.

Suriye gerilimine ilişkin olarak uzmanlar tarafından şu görüşler ileri sürülmüştür;

Ragıp Soylu (Mülakat, 27 Aralık 2019):

“Amerikan tarafı B. Esad ile mücadelede çekimser davranmasının nedenini Türk tarafına söylemedi ama neden İran anlaşmasıydı. Obama İran'la anlaşmak istiyordu. İran Suriye'de aktif bir şekilde Esad'ın yanında muhalefete karşı savaş içindeydi. Amerika Suriye'de İran'a karşı hareket ederken İran'la nükleer anlaşma imzalayamazdı. Ana neden bu yani. Türkiye'yi ikna etmeye çalıştılar, bu amaçla Eğitim-Donat yapalım DAESH'le savaşalım gibi teklifleri sundular ancak bunlardan bir sonuç alamadılar. Sonra 2014'te malum [Ayn el Arab] olayı gerçekleşti. Amerikalıların ısrarlarıyla Peşmerge'nin bir kısmının Suriye'ye geçmesine izin verildi. Sonraki süreçte ise PYD lideri Salih Müslim Ankara'ya geldi. Türk yetkililer orta yolu bulmaya çalıştılar. Türk hükümeti yetkilileri PYD'den Suriye muhalefeti ile beraber hareket etmesini istediler ama bu kabul görmedi. Orada istenilen şeyler alınamadı. Ama tabi ABD artık YPG ile çalışmaya başlayınca PKK da Barış Sürecini umursamamaya karar verdi. 2015 yılında PKK'nın polis ve askerleri şehit etmesinin sonucunda Barış Süreci bitti. Türkiye, PKK ile savaşmaya başlayınca endirekt olarak YPG ile de savaşmaya başlamış oldu.”

Prof. Dr. Füsün Türkmen (Mülakat, 1 Ocak 2020):

“İŞİD faktörünün ortaya çıkmasıyla Batının Suriye konusundaki tavrı değişti. İki kötü arasında daha az kötüyü seçmek yoluna gitti. Yani önceliği DAESH ile mücadele haline geldi ve Esad'ın devrilmesi önceliğinden yavaş yavaş vazgeçildi. Bu kadar basit, böyle bir yaklaşım değişikliği oldu. Amerikan tarafının tavrına baktığımızda mesela hatırlarsanız Obama “Kırmızıçizgimiz kimyasal silah kullanılması.” dedi. 2013'te pembe oldu o çizgi. Kimyasal silah kullanıldı, yine de müdahale etmedi. 2012 Haziranı'na kadar Suriye'de bir şey yapılabileseydi Suriye'nin bu korkunç iç savaşa sürüklenip bütün etrafının da tarumar olmasına mâni olunabilirdi. Çünkü daha Rusya sahada yoktu, Hizbullah bu kadar aktif değildi. İran Suriye ordusunu böyle çevrelemiyordu. İŞİD gibi aşırı terör örgütleri ortaya çıkmamıştı. Bu bir insancıl müdahale yoluyla Batı tarafından Arap Baharı çerçevesinde önlenebilirdi. Batı oradan uzak durmayı seçti. Çünkü Irak Savaşı'nın büyük bir hata olduğu

düşünüldüğünden ikinci bir müdahaleyi göze alamadılar. Sonuçta IŞİD ortaya çıktı, Rusya sahaya indi ve yalnız Amerika değil Avrupa'da bertaraf oldu.”

Emekli Büyükelçi Patrick N. Theros (Mülakat, 19 Haziran 2020):

“Suriye meselesi Türkiye ile ABD askeri ve istihbarat servisleri arasında derin bir çatlak yarattı. Oluşan bu çatlağın ABD Dışişleri Bakanlığı üzerindeki olumsuz etkisinin daha az olduğu söylenebilir. D. Trump Türkiye'nin eylemlerinden memnun görünüyor ancak yansımalarını her zaman anlamıyor.”

ABD'li emekli ulusal güvenlik uzmanı Albay William Downey (Mülakat, 10 Temmuz 2020):

“Suriye meselesine gelince, Türkiye PKK ve SDF terörizmine karşı mücadele edeceğini önceden deklere etti. Türkiye bu amacını gerçekleştirmek için Suriye'ye askerî müdahalede bulundu. Askerî müdahalelerde temel hedefin Suriye Kürtleri ile Türk sınırı arasında bir tampon bölge oluşturmak olduğu söylenebilir. Amerika Birleşik Devletleri Suriye'deki askerî varlığının yetersiz olduğunu hissettiğinden Türk kuvvetlerinin ilerlediği alanlardan çekildi. Öyle görünüyor ki, Suriye'de bu olanların bir zamanlar çok yakın müttefik olan iki ülkenin ilişkileri üzerinde ürpertici etkisi oldu.”

Prof. Dr. Kemal Kirişçi (Mülakat, 22 Temmuz 2020):

“Suriye'deki askerî kayıplar hep Suriye hükümetine ve ordusuna faturalanıyor. Ancak Türkiye'nin Suriye'deki askerî kayıplarının arkasında Rusya'nın olabileceğini çok kişi açık açık söylüyor.”

Prof. Dr. Birol Yeşilada (Mülakat, 25 Mayıs 2020):

“Amerikalılar Suriye'den çekildiklerinde Rusya kırmızıçizgiyi belirlemeye başladı. Amerikalılar Suriye'de aktif olarak kalmadılar, Kürtlere yardım ederek kaldılar, kendi güçlerini çektiler. Bu durum karşısında Ruslara yaklaşıldı ancak Ruslarla problemler yaşandı. Sonunda orada Türkiye, Rusya ile karşı karşıya kalıyor. Benim izlediğim böyle bir durum var. Rusya'ya yaklaşılmaması ben çok riskli buluyorum. Üç yüz senedir tek bir hedefi vardır Rusların o da Boğazları ele geçirmek. Şunu unutmayalım ki 17 savaş yapılmış Ruslarla tek dostluk süreci Kurtuluş Savaşı ve hemen sonrasındır. II. Dünya Savaşı'nın bitimiyle beraber Ruslar hemen Türkiye'den büyük taleplerde bulunmaya başladılar. Rusların bu taleplerini Truman Doktrini engelledi. Ruslar hâlâ bu süreci unutmuş değiller. Ruslar Türkiye'yi Batı'dan uzaklaştırıp NATO'yu içerden vurmaya çalışıyorlar. Batı ittifakı içersinde

iki önemli ordu var birisi ABD ordusu diğeri ise Türk ordusu, İngiliz ordusunun durumu ise içler acısı. Diğer ülkelerin ise kayda değer bir askeri güçleri yok. Ruslar tarafından Türkiye'nin Batı ittifakının dışına çekilmek istenmesinin ana nedenlerinden biri de bu."

Prof. Dr. İlter Turan (Mülakat, 8 Aralık 2019):

"Suriye'de Amerika'ya baktığımız zaman, Rusya ile Amerika'nın çıkarlarının iç içe geçtiğini görüyoruz. Çünkü Rusya da Amerika da İran'ın nüfuzunun batıya doğru uzanmasını istemiyor. Rusya ve Amerika bir anlamda zımni bir iş bölümü yaparak Suriye'de DAES'e karşı mücadele yürütüyorlar. Amerika kendi asker sayısını arttırmakta isteksiz olduğu için, bu iş için vekâleten YPG'yi buldu, onu kullanıyor. Kendileri bunun bir taktik iş birliği olduğunu ifade ettiler. Belki bir ölçüde öyledir, fakat bunun ötesinde Türkiye'yi giderek daha az güvenilir bir ortak olarak gördükleri için, belki de bu bölgede başka müttefikler oluşturmaya çalışıyorlar. Ayrıca YPG'nin Kuzey Suriye'de güçlenmesi Suriye'nin İsrail üzerindeki baskısının ve tehdidinin de zayıflamasını sağlayacaktır. İleride burada bağımsız bir ülke oluşacak olursa çevresindeki bütün ülkelerle kavgalı olacağı için Amerika'nın desteğine fazlasıyla ihtiyaç duyacaktır. Dolayısıyla Amerika'da burada istediği gibi at koşturabilecektir. Esad Amerika'nın oradan çıkmasını sağlamak için bir miktar muhtemelen o bölgede Kürtlere siyasi bir serbesti tanıyan bir yapılaşma öngörecektir, böyle bir çözüme doğru gidilecektir. Şu anda kimin ne kadar güçlü olduğu ve daha neler yapabileceği belirsiz olduğu için mücadele devam etmekte, henüz çözüm aşamasında değiliz."

Suriye gerilimi konusunda uzmanlar tarafından ileri sürülen görüşlerle ilgili olarak şunları ifade etmek mümkündür;

Ragıp Soylu Türkiye'nin Esad'ın gitmesi hedefine yoğunlaştığını ancak Amerikan tarafının İran ile nükleer anlaşma yapmak istemesi nedeniyle bu konuda çekimser davrandığını ileri sürmektedir. Soylu, ABD'nin Suriye'de bir anlamda İran ile savaşırken nükleer bir anlaşma imzalamasının mümkün olamayacağına vurgu yapmaktadır. Soylu'nun ikinci argümanı ise İŞİD'e karşı mücadelede ABD'nin YPG'ye ağırlık vermesinin de taraflar arasında görüş ayrılıklarını derinleştirdiği şeklindedir. Soylu 2015 tarihine kadar PYD'li Salih Müslim'in Ankara'ya ziyaretler gerçekleştirdiğini ancak Müslim'in Türk hükümetinin Suriye'deki diğer muhalif gruplarla beraber hareket etmesi yönündeki önerilerini kabul etmediğini ifade eder. Soylu'nun dikkat çektiği diğer bir nokta da 2015 sonrası dönemde PKK terör örgütü eylemleri nedeniyle Türk Hükümetinin PKK'ya karşı güvenlik operasyonlarını tekrar yoğun bir şekilde yürütmeye başlaması ile endirekt olarak YPG ile de çatışmaya başladığı hususudur.

Fusun Türkmen IŞİD'in ortaya çıkışıyla Batı'nın Suriye'ye yönelik tavrının değiştiğine vurgu yapmıştır. F.Türkmen Batı'nın tavrının IŞİD'in ortaya çıkmasıyla Esad ile mücadele yerine IŞİD ile mücadeleye öncelik verme şeklinde bir değişime uğradığını ileri sürer. Amerika'nın da Suriye meselesinde net bir tavır ortaya koyamadığını ve bunun Suriye meselesini çözümü daha zor bir problem haline getirdiğini dillendirir. Türkmen Batı'nın çekingen davranmasının temelinde Irak Savaşı'nın bir hata olarak görülmesinin yattığını düşünmektedir. Türkmen, Rusya'nın sahaya inmesiyle beraber yalnızca ABD'nin değil Avrupa ülkelerinin de Suriye'de etkinliklerini kaybettikleri kanısındadır. Türkmen, Batı'nın karasızlığının yalnızca Rusya için değil aynı zamanda İran ve onunla ilişkili Hizbullah gibi gruplar için de hareket alanları yarattığı savını ileri sürmektedir.

Suriye sorununun Türk-Amerikan ilişkilerinde yarattığı etkiye ilişkin olarak Emekli Büyükelçi Patrick N. Theros bu problemin iki ülke askeri kesimleri arasında bir çatlak yarattığını ancak iki ülke Dışişleri bakanlıkları düzeyinde uzaklaşmanın bu ölçüde büyük olmadığına vurgu yapmaktadır. W. Downey ise Türkiye ve ABD'nin bir zamanlar iki yakın müteffik ülke olduklarını ancak Suriye meselesi nedeniyle oluşan uzaklaşmanın tüyler ürpertici olduğu argümanını dillendirmektedir.

Kemal Kirişçi Türkiye'nin Suriye'deki askerî kayıplarının arkasında Rusya'nın olabileceği argümanını pek çok kişinin dillendirdiğini ifade etmektedir. Birol Yeşilada da Rusya'ya güvenmenin büyük riskler taşıdığını ve Suriye savaşıyla beraber Rusya'nın sahaya hakim olduğunu ABD'nin ise Suriye'de etkinliğini yitirdiğini ve kalıcı olmayacağı düşüncesini dile getirmektedir. 2011 yılından beri devam eden ve Türkiye'nin bölgesel çıkarları ile ulusal güvenliği açısından bir problem teşkil eden Suriye meselesinin geleceğine ilişkin olarak İlter Turan ABD'nin pozisyonunun anlaşılabilmesi için ABD-Rusya ikilisinden Rusya'nın oynadığı role dikkat çekmektedir. Turan Suriye'de ABD ve Rusya'nın zımni bir iş birliği içinde olduklarını, Suriye'de ABD'nin kendi askerî unsurlarını kullanmak istemediğini bu nedenle vekaleten YPG'yi bulduğunu ve onu kullandığını ifade etmektedir. Turan YPG'nin Suriye'nin kuzeyinde güçlenmesinin Suriye'nin İsrail üzerindeki baskısını azaltacağı argümanını da dillendirmektedir.

Tablo 8. Suriye gerilimi'ne ilişkin mülakat analizi sonuçları

Rol oynayan faktörler	Soylu	Türkmen	Theros	Downey	Yeşilada	Turan
Türkiye ve ABD arasındaki amaç-araç farklılıkları	X					
İŞİD'in ortaya çıkışıyla Batı'nın tavrı değişimi		X				
Rusya'nın Suriye'ye müdahil olmasıyla beraber ABD ve Batı ülkelerinin etkinliklerini kaybetmesi		X			X	
Batı'nın kararsızlığının İran ve onunla ilişkili grupların ortaya çıkışına zemin hazırlaması		X				
Suriye meselesinin Türk ve Amerikan ordu kesimleri arasında çatlak yaratması			X	X		
YPG'nin varlığı Suriye'nin İsrail üzerindeki baskısını azaltmaktadır						X

Tablo incelendiğinde iki görüşün ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi Rusya'nın Suriye iç savaşına müdahil olmasıyla beraber hem ABD'nin hem de Batı'nın saf dışı kalmasıdır. İkincisi ise Suriye meselesinin Türk ve Amerikan ordu kesimleri arasında çatlak yaratması hususudur.

Konuya ilişkin dış politika analizi çerçevesinde Suriye geriliminin nedenlerine ilişkin olarak şu görüşleri ifade etmek mümkündür;

-Lider faktörü: Obama'nın Suriye Savaşı konusunda net bir tavır takınamaması ve kararsızlığı onun sorumluluk almaktan çekinen bir lider olduğunu düşündürmektedir. Obama'nın diplomatik pasifizm ve mevcut durumu korumaya yönelik bu tavrının gerek mülteci akımı gerekse zorunlu olarak gerçekleştirilen güvenlik operasyonları nedeniyle Türkiye'ye çok pahalıya mal olduğu ifade edilebilir.

- Türkiye-Rusya ilişkileri: Rusya'nın 2015 tarihinde Suriye savaşına müdahil olması ile beraber Türkiye sahada ABD'yi dengeleyecek başka bir aktörü kullanma olanağına

kavuşmuştur. Rusya da Türkiye'nin YPG dolayısıyla ABD ile yaşadığı gerilimleri dış politikada bir fırsata dönüştürerek Türkiye'yi kendi safına çekecek manevralara girişmiştir. Rusya'nın da YPG kartını kullandığını bu bağlamda ifade etmek gerekir. Türkiye'nin "Büyük Strateji" yaklaşımı çerçevesinde Rusya'yı denklemde önemli bir aktör olarak görme yaklaşımı Rusya'nın buna gereken karşılığı verememesi sonucunda akamete uğramıştır. Rusya'nın büyük resmi okuyamaması ve İdlib'de 36 Türk askerinin şehid edilmesi ile sonuçlana hadiseler Rus dış politika tarihinde son dönemde yapılmış en büyük hata olarak görülebilir. Bu olayın Türkiye bakımından sonucu Rusya'ya güvenerek dış politika kurgusu yapmak konusunda çok temkinli davranılması gerektiğinin bir kez daha görülmesidir.

- Türkiye-İsrail ilişkileri: İsrail özellikle Türkiye ile ilişkilerinin iyi olduğu 1996-1998 tarihi gibi dönemlerde Suriye'nin kendisine yönelik baskısını Suriye'nin hemen ötesindeki Türkiye aracılığıyla dengeleme yolunu seçmiştir. Ancak Türkiye ile bozulan ilişkiler böyle bir yaklaşımın devam ettirilmesine imkân vermemektedir. Bu şartlar altında İsrail'in Suriye üzerinde baskı oluşturmak için ABD kanalıyla YPG gibi terör örgütlerini kullanmaya yöneldiği ifade edilebilir. ABD'nin Ortadoğu politikalarının şekillenmesinde İsrail etkisi dikkate alındığında bu durum daha net bir şekilde görülmektedir.

- Kurumlar ve iç siyasi süreçlerin etkisi: Türk güvenlik bürokrasisi ve elitlerinin özellikle 2015 tarihinde YPG'nin Tel-Abyad'ı ele geçirmesi ile Suriye'nin kuzeyinde yaşananların Türkiye'nin ulusal güvenliği bakımından rahatsızlık verici boyuta ulaştığını düşündükleri görülmektedir. Bu yaklaşımın izlerini 2015 tarihinden itibaren MGK toplantıları sonrasında basına yapılan açıklamalarda da görmek mümkündür.

ABD yönetimi ve Pentagon ise PKK'yı bir terör örgütü olarak tanımlamasına rağmen PYD/YPG'yi terör örgütü olarak tanımlamamakta Suriye'de birlikte hareket ettiği müttefikleri olarak görmektedir. Taraflar arasında Suriye iç savaşında kullanılacak araç ve gerçekleştirilmesi düşünülen amaç konusunda görüş ayrılıklarının devam ettiği görülmektedir. Türkiye gibi kritik önemdeki bir ülkenin rahatsızlıkların ABD yönetiminde konuya ilişkin çözüm arayışlarını etkilediği ifade edilebilir. ABD'nin yeni Genelkurmay başkanı Mark Milley'in "ABD terör örgütleri ile çalışmak yerine müttefiki olan devletlerle çalışmayı tercih etmelidir" şeklindeki sözleri konuya ilişkin olumlu bir yaklaşım olarak görülebilir.

İç politik süreçler bağlamında incelenebilecek diğer bir husus da medya'nın rolüdür. ABD medyası Türkiye'nin güvenlik gerekçeleri ile Suriye'de gerçekleştirmiş olduğu operasyonları insan hakları ihlali olarak ABD ve Dünya kamuoyuna sunmaktadır. Medya'nın Türkiye aleyhtarı bu tavrının Amerikan politika yapıcıları üzerinde etkisi olduğu

düşünülebilir. Bu yaklaşım Türk tarafında da rahatsızlığa neden olarak iki ülke ilişkileri üzerinde olumsuz etki yapmaktadır.

- Uluslararası koşullar: Suriye'nin Dera kentinde başlayan ve Arap Baharı dalgasının bir uzantısı olarak değerlendirilebilecek Suriye iç Savaşının başlaması ile beraber ABD ve Avrupa ülkelerinin tavrı bir diktatör olarak nitelendirdikleri Esad'ın görevi bırakması şeklinde olmuştur. O zamana kadar Suriye ile gayet olumlu ilişkiler içerisinde olan Türkiye'de bir anlamda ABD ve Batı dünyası ile paralel bir tavır takınmak durumunda kalmıştır.

Ancak ABD ve Avrupa ülkelerinin Suriye meselesinin şekillenmesine etki etme konusunda gecikmeleri Rusya'nın olaya müdahil olması, İran'ın sahaya inmesi ve İŞİD faktörünün ortaya çıkmasıyla beraber Batı dünyası Esad'ın gitmesi önceliğinden vazgeçmiştir. ABD Obama döneminde Suriye'de kimyasal silah kullanılmasına rağmen olaya müdahil olmamıştır. Mevcut ABD dışişleri bakanı Anthony Blinken geçmiş dönemde Hudson enstitüsünde yaptığı bir konuşmada Suriye konusunda hata yaptıklarını itiraf etmiştir. ABD ve Batı ülkelerinin tavır değişimlerine karşın Türkiye'nin sürecin başında takınmış olduğu tavrı devam ettirmekte olduğu ifade edilebilir.

Suriye konusunda iki ülkenin sergilediği en somut iş birliği örneğinin güvenli bölge ve özellikle ortak harekât merkezinin oluşturulmasına yönelik yapılan müzakereler ve çalışmalar olduğu söylenebilir. Bu çalışmalarla müzakere kanalları kullanılarak taraflar arasında görüş ayrılıklarının giderilmesi ve bir uzlaşi zemininin oluşturulması hedeflenmiştir.

4.3.5. 13 Kasım ve Sonrası Gelişmeler

Çalışmanın bu bölümünde 13 Kasım 2019 tarihinde gerçekleşen ABD ziyaretinden itibaren iki ülke arasındaki ilişkilerde yaşanan iniş ve çıkışlar incelenmeye çalışılmıştır.

Barış Pınarı Harekâtı'nın başlamasından sonra bu harekâta onay verdiği şeklinde ABD kamuoyunda eleştirilere maruz kalan Donald Trump bu yönde bir irade beyanında bulunmadığını göstermek için 9 Ekim tarihli Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yazdığı mektubu kamuoyuna açıklamıştır. Mektup 9 Ekim tarihlidir ve harekâtın başladığı güne denk gelmektedir. Mektubun orijinal metni 16 Ekim tarihinden itibaren çeşitli sosyal medya hesaplarında yer almıştır. Trump'ın mektubu diplomatik nezaketten uzak, saygı sınırlarını zorlayan bir mektup olarak görülebilir (BBC, 2019). Muhalefet lideri Kemal Kılıçdaroğlu bu mektubu büyük bir talihsizlik olarak niteleyerek Cumhurbaşkanı'nın 13 Kasım tarihinde gerçekleştirilmesi planlanan ABD ziyaretini iptal etmesi gerektiğini açıklamıştır. Kemal Kılıçdaroğlu bu mektupla saygı sınırlarının aşıldığını ve Türkiye'den resmî özür dilenmesi

gerektiğine vurgu yapmıştır (Haberler, 2019). Türk kamuoyunda Trump'ın yazdığı mektup ve Cumhurbaşkanı'nın ABD ziyaretini yapıp yapmaması konusunda yoğun tartışmalar devam ederken Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan 6 Kasım tarihinde sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı paylaşımda Donald Trump ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirdiğini ve 13 Kasım tarihinde ABD'ni ziyaret edeceğini duyurmuştur (Erdoğan, 2019).

Aynı günlerde ABD'nin Suriye özel temsilcisi James Jeffrey'nin 8-9 Kasım tarihlerinde ana gündemi Suriye olan, Türk yetkililer ve Suriye muhalefeti ile görüşmeleri içeren bir ziyaret gerçekleştireceği ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından duyurulmuştur. James Jeffrey'nin Suriye Savaşı'nın başlamasından sonra özellikle 2014 yılından itibaren Türk-ABD ilişkilerinin ana gündemini oluşturmaya başlayan Suriye Savaşı konusunda ABD tarafındaki en etkili diplomatlardan biri olduğu görülmektedir. Jeffrey taraflar arasında ortak harekât merkezinin oluşturulması için yapılacak müzakereler dolayısıyla Temmuz 2019 tarihinde Türkiye'ye gelmiş ve Ağustos ayında ortak harekât merkezi faaliyetlerine başlamıştır. James Jeffrey'i aynı zamanda Barış Pınarı Harekâtı ile ilgili olarak Türkiye'ye gelen Başkan Yardımcısı Mike Pence, Dışişleri Bakanı M. Pompeo ve ABD Ulusal Güvenlik Danışmanı Robert C. O'Brien'den oluşan ABD heyetinin bir üyesidir. James Jeffrey'nin Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan'ın 13 Kasım tarihinde gerçekleşecek ABD ziyaretinin hemen öncesinde Türkiye'ye gelmesi iki başkan arasında yapılacak görüşmeler öncesinde konuya ilişkin son durumu ele almak ve müzakereler için alt yapı ve zemin hazırlamaya yönelik bir girişim olarak değerlendirilebilir (Anadolu Ajansı, 2019). İç kamuoyundaki tartışmalar devam ederken Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan ABD'ye giderek 13 Kasım tarihinde Donald Trump ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Başkanlar arasındaki görüşmelerden sonra saat 22:00 civarında her iki başkan ABD'li senatörlerle bir araya gelerek görüşmüşlerdir. Başbaşa ve heyetler arası görüşmelerden sonra Başkanlar ortak basın açıklamaları yapmışlardır (YouTube, 2019). Basın açıklamasında Türkiye'nin sınır güvenliği ve YPG terör örgütü ile kaygılarının ön plana çıktığı görülürken ABD tarafının bu konuda Türk tarafı ile aynı perspektiften konuya bakmadığı hem Türkiye ile hem de açıkça YPG telaffuz edilmese bile bu grupla çok iyi ilişkilerinin ve ortak çalışmalarının olduğunun ifade edilmesi dikkat çekicidir.

Türk tarafı terör konusu ve özellikle Suriye'nin kuzeyi ile ilgili kaygılarındaki haklılığını ve tezlerini içeren 88 sayfalık kitapçığı Donald Trump ve ABD'li senatörlere sunmuştur (Haberler, 2019). Kitap 1984 yılından beri Türkiye'nin teröre karşı verdiği mücadele, Barış Pınarı Harekâtı ve Türkiye'deki Suriyeli geçici sığınmacıların durumuna

ilişkin bilgileri içermektedir. Donald Trump'ın Beyaz Saray'da Cumhurbaşkanı Erdoğan ve senatörlerle yapılan toplantıda ilk kurduğu cümle ve ilk telaffuz ettiği konu S-400 olmuştur (Haberler, 2019). Özellikle beş Cumhuriyetçi Parti Senatörü ile basına açık yapılan toplantıda ABD tarafının temel kaygılarının Türkiye'nin yönü ve S-400 konusu olduğu görülmektedir. S-400'lerin sadece bir hava savunma sistemi olmanın ötesinde ABD tarafında Türkiye'nin Rusya'ya yönelmesinin bir göstergesi olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Senatörlerin Rusya ve S-400 konusundaki soruları Türkiye'nin NATO ve ABD ile olan ilişkilerinin geleceği konusunda duydukları kuşku ve kaygıların bir yansıması olarak görülebilir.

21.yy'da Türk-Amerikan ilişkilerinde stratejik işbirliğinin ana konularının neler olduğu konusunda taraflar arasında bir tartışma ve üzerinde anlayış birliğine varılmış bir ajanda bulunmadığını ifade etmek mümkündür. Belki söylenebilecek tek somut şey Amerikan güvenlik yardımları ve desteğinin artık 20.yy'da kalmış olduğu gerçeğidir (Athanassopoulou, 2014:184).

ABD tarafının Türkiye'nin dış politika tercihlerinin ABD ve Batı dünyasından yana olmasına yönelik beklentileri temelsiz değildir. Türkiye'nin bulunduğu bölge genel olarak bakıldığında sürekli olarak çatışmaların cereyan ettiği bir bölgedir. Dolayısıyla bu coğrafyada yer alan ülkeler dış politika tercihlerini yaparken uzaktaki bir devleti yakındaki bir devlete tercih etmektedirler. Türkiye'de Amerika ile olan ilişkilerini uzun yıllar bu anlayışa dayalı olarak yürütmüştür. Bu anlayış ve yaklaşım Amerikalılar tarafından Türk-Amerikan ilişkilerinde istikrarı belirleyen bir faktör olarak görülmüştür (Rustow,1987:154). Rusya ile yakınlaşma ve ABD yönetiminin bunun en somut göstergesi olarak görülen S-400 konusu Türkiye'nin dış politika eksenini belirleyen bu anlayıştan vazgeçmesi şeklinde algılanmıştır.

Ziyaret sonrası Cumhurbaşkanı Erdoğan basın mensuplarına yapılan ziyaretin gündemi ve ele alınan konularla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. Açıklamalardan Suriye konusu özelinde PKK/YPG'nin bölgeden çıkarılması, DAES ile mücadele ve DAES'li tutuklu teröristlerin durumu, güvenli bölge'nin oluşumu ile ilgili gelişmeler, S-400 hava savunma sistemleri, Patriotlar ve Türkiye'nin F-35 programındaki geleceği, iki ülke arasında NATO kapsamındaki ilişkiler ile FETÖ elebaşı F. Gülen'in iadesine ilişkin sorunların görüşüldüğü anlaşılmaktadır (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2019). Ziyaretin en somut kazanımı Lindsay Graham'ın 1915 olaylarının soykırım olarak nitelendirilmesine yönelik olarak Senato'da oylanmasına ilişkin çabaları karşıt görüş bildirerek bloke etmesi olmuştur. L. Graham gerekçesinde konunun tarihçileri ilgilendiren bir konu olmasını ve Türk-ABD

ilişkilerinin geleceğine yönelik olarak yaratması muhtemel olumsuz etkileri dayanak olarak ileri sürmüştür (CNN Türk, 2019).

Türk-Amerikan ilişkilerinde ABD kamuoyunun olumsuz bakışı ve Yahudi Lobisi'nin kaybının yarattığı güçlükler rağmen NATO gibi ilişkilerde düzelme yaratabilecek zeminlerin de olduğu görülmüştür. 13 Kasım ziyaretinden sonra taraflar arasındaki ilk resmî temas 19 Kasım 2019 tarihinde NATO Dışişleri Bakanları toplantısı nedeni ile Brüksel'de bulunan M. Pompeo ve M. Çavuşoğlu arasında gerçekleşmiştir. Mevlüt Çavuşoğlu görüşmeye ilişkin yaptığı açıklamada S-400 ve Suriye konusunu ele aldıklarını ifade etmiştir. Görüşmeye ilişkin olarak M. Pompeo'da sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı açıklamada "İki ülke arasında sorunların yarattığı sınamaların üstesinden gelmek ve iki ülke ilişkilerini güçlendirmek istiyoruz" ifadelerini kullanmıştır (Deutsche Welle, 2019). 13 Kasım ziyaretinden sonra hükümet başkanları düzeyinde gerçekleşen ilk temas ise Londra'da yapılan NATO Liderler Zirvesi kapsamında 4 Aralık 2019 tarihinde gerçekleşmiştir. Liderler arasında yapılan görüşmede Suriye meselesi, YPG, güvenli bölge ve Türkiye'nin sınır güvenliğine ilişkin konular ele alınmıştır. Görüşmenin diğer bir konu başlığı ise iki ülke arasında ticaret hacminin 100 milyar dolara çıkarılması için atılabilecek adımların neler olduğudur (Anadolu Ajansı, 2019). Görüşme gündemine bakıldığında Türkiye'nin bölgesel güvenlik kaygıları ve çıkarlarının belirleyici olduğu görülmektedir. ABD tarafının ise en azından liderler düzeyinde Türkiye'nin güvenlik hassasiyetleri konusunda müzakere kanallarını kullandığı görülmektedir. ABD tarafının bu zirvede kullandığı diğer bir yaklaşım ise Türkiye ile restleşmek yerine 100 milyar dolarlık ticaret hacmini gündeme getirmesi olmuştur.

Türk-Amerikan ilişkilerinde ekonomi konusunun ön plana çıkmaya başladığı yıllar 1980'lerdir (Rustow, 1987:149). 1980'li yıllar Türk tarafının Amerika ile ilişkilerin yalnızca güvenlik konuları çerçevesinde yürütülmesinden duyduğu hoşnutsuzluğun yavaş yavaş gün yüzüne çıkmaya başladığı yıllardır. Başta ekonomi olmak üzere geniş kapsamlı bir çerçevede ilişkilerin yürütülmesi talebi bu yıllardan sonra sık sık gündeme gelmiştir.

NATO zirvesi sonrasında ABD Savunma Bakanı Mark Esper Türkiye ile olan ilişkiler ve Suriye konusunda açıklamalarda bulunmuştur (Stewart, 2019). Mark Esper'in açıklamalarında ana hatlarıyla vurgu yaptığı konulara bakıldığında; S-400 konusunda herhangi bir gelişme olmadığı, Türkiye'nin baştan beri NATO'nun ayrılmaz bir parçası ve değerli bir üyesi olduğu, Suriye'de 600 kişilik stabil bir askerî varlık bulundurdıkları, Avrupalı müttefiklerinin katkı vermesi durumunda bu katkı oranında ABD askeri sayısının azaltılacağı, Türkiye'nin Baltık ülkeleri ve Polonya'nın savunmasına yönelik NATO

planlarını bloke etmemesinin pozitif bir adım olduğuna ilişkin hususların ön plana çıktığı görülmektedir. Açıklamalara bakıldığında özellikle hem ABD'nin hem NATO ittifakının Türkiye'den en azından NATO planları kapsamında istenilenin elde edilmesinden dolayı pozitif bir dilin kullanıldığı görülmektedir. Bu açıklamalarda çok dikkat çeken diğer bir nokta ise özellikle Suriye konusunda ABD'nin hedeflerinden vazgeçmediği ancak üzerindeki yükü Avrupalı müttefikleri ile paylaşmak istediğine ilişkin işaretlerdir. Bu adımla ABD hem Suriye dolayısıyla Türkiye-ABD ilişkilerindeki gerilimi azaltmış olacak hem de bölgeye ilişkin olarak kendisiyle benzer görüşleri paylaşan Avrupalı müttefiklerini sürece dâhil etmiş olacaktı. Bu adımlarda ABD'nin bölgeye ilişkin tek taraflı hareketten çok taraflı hareket ve konsensüs araçlarına yönelmesinin izleri görülebilir.

Türkiye'nin de tek taraflı hareket etmekten ziyade NATO planları ile uyumlu hareket etmesi büyük önem arz etmektedir. NATO özellikle Soğuk Savaş döneminde Türkiye için çok önemli olmuştur. 2022 yılı itibarıyla Türkiye'nin üyeliğinin 70. yılını kutlayacağı NATO'nun dünya tarihinin gördüğü en büyük askerî ittifak olduğu söylenebilir. İttifakın bu günlere ulaşmasında temellerinin çok sağlam atılmış olması büyük rol oynamıştır. Türkiye'nin 1952 yılında üye olduğu bu ittifakın Türk askerî tarihi bakımından değerlendirildiğinde de çok özel bir yeri olduğunu belirtmek gerekir (Bağcı, 2019:133).

Türkiye-ABD ilişkilerinde 13 Kasım Washington ziyareti ve NATO zirvesiyle oluştuğu düşünülen olumlu hava 11 Aralık 2019 tarihinde Senato Dış İlişkiler Komisyonu'nda Türkiye'ye yaptırım öngören yasa tasarısının kabulüyle sona ermiştir. Yaptırımlar içeren yasa tasarısına gerekçe olarak Türkiye'nin Suriye operasyonu ve S-400 satın alması gösterilmiştir. Yasa tasarısının öncülüğünü Senato Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Cumhuriyetçi Senatör Jim Risch ve Demokrat Partili Senatör Bob Menendez yapmışlardır. İkili tarafından komisyona sunulan ve ABD'nin Ulusal Güvenliği ile DAESH'in canlanmasının önlenmesine yönelik olduğu ileri sürülen yasa tasarısı 4 hayır oyuna karşı 18 oy ile kabul edilmiştir. Prosedür gereği Komisyonda onaylanan yasa tasarıları sonraki aşamada Genel Kurula gelmektedir. Mevlüt Çavuşoğlu ABD'deki bu gelişmeler sonrası ABD Senatosu'nun Türkiye'ye yaptırım uygulaması durumunda İncirlik ve Kürecik üslerinin gündeme gelebileceği yönünde açıklamalarda bulunmuştur (Amerika'nın Sesi, 2019). Yasa tasarısı ile ilgili tartışmalar henüz başlamışken Türk kamuoyunu derinden sarsan 1915 olaylarını soykırım olarak nitelendiren karar tasarısı 12 Aralık 2019 tarihinde Senato'da kabul edilmiştir. Daha önce bu yönde yapılan girişimler Amerikan yönetimlerinin çabaları ve diğer senatörlerin veto etmeleri sayesinde engellenmiştir. Karar tasarısının bir yasa olmadığı ve

bağlayıcılığının olmadığını ifade etmek gerekir. Bu tasarının ABD Başkanı tarafından onaylanması gerekmektedir. Karar tasarısı bir anlamda meclisin görüşü olarak tanımlanabilir. Bu tasarının mimarı olan Senatör Bob Menendez karar tasarısının ardından gözyaşları dökerek bir konuşma yapmış ve Amerikan senatosunun tarihin doğru tarafında durduğunu ileri sürmüştür. Karar tasarısının her ne kadar hukuki bağlayıcılığı olmasa da bu tasarının Amerikan kamuoyunun sözde Ermeni olayları ile ilgili olarak bilinçlendirilmesini içerdiğini ifade etmek gerekir. Tasarının kabulünün ardından Ankara iki ülke ilişkilerine çok büyük zararlar veren bu olayların sorumluluğunun ABD tarafında olduğunu dillendirmiştir. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun ve Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu sosyal medya hesapları üzerinden yaptıkları açıklamalarda 11-12 Aralık tarihlerinde Kongre’de Türkiye aleyhinde gerçekleştirilen çalışmaları fırsatçı bazı senatörlerin iki ülke ilişkilerine zarar verme heveslerinin bir ürünü ve özellikle Ermeni olayları konusundaki tasarıyı hukuki geçerliliği olmayan politik bir gösteri olarak nitelendirmişlerdir (Amerika’nın Sesi, 2019).

Bu yaşanan gelişmeler Türkiye ile ABD arasındaki güvenlik, ticaret ve diplomasi alandaki işbirliğine zarar vermiştir. Bu olaylar aynı zamanda iki ülke ilişkilerinin geleceği ve ABD’nin ulusal çıkarları bakımından olumsuz bir tablo yaratmıştır (Miel, 2019). ABD Senatosu’nun 1915 olayları ile ilgili karar tasarısını kabul etmesi üzerine TBMM bu kararı reddeden bir karar metnini kabul etmiştir. Karar metninde ABD Senatosu’nun tarihi gerçekleri çarpıttığı, uluslararası hukuku yok saydığı, bu kararın esefle kınandığı ve reddedildiği ifade edilmiştir (Meclis Haber, 2019). Türk tarafının verdiği bu desteğin Amerikan tarafında takdir edilmediğinin düşünülmesine yol açan bu tarz olaylar Türk kamuoyunda hayal kırıklığı ve öfkeye neden olmuştur. Bu gelişmeler yaşanırken Harvard Üniversitesi profesörlerinden Joseph Nye Anadolu Ajansı (AA) muhabirinin Türk-Amerikan ilişkileri konusunda sorduğu sorulara verdiği cevaplarla bu konuda ümitsizliğe düşülmemesi gerektiğini işaret etmiştir (Anadolu Ajansı, 2019). Nye’nin verdiği mesajlar liberal değerler ve liberal yaklaşımın özüne uygun çarpıcı örnekler olarak görülebilir. Joseph Nye bu görüşmede ana hatları ile Türkiye ile ABD arasında sorunlar olmasına rağmen ortak çıkarların farklılıklardan büyük olduğu, farklılıkları sürekli gündemde tutmak yerine sorunların çözümü ve müşterek menfaatlerin korunması için müzakere kanallarının sonuna kadar kullanılması, Türkiye’nin Rusya ile yakınlaşmasının Türkiye’nin çıkarına olmadığı, Ortadoğu’da öncelikle devletlerle iş birliği yapılarak problemlerin çözülmesi gerektiği hususlarına vurgu yapmıştır.

ABD Senatosu'nda Türkiye aleyhinde gerçekleştirilen faaliyetler sonrasında Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan A Haber kanalına verdiği mülakatta Türkiye'ye herhangi bir yaptırım uygulanması durumunda mütekabiliyet esası gereği İncirlik ve Kürecik üslerinin kapatılabileceğini ve sözde Ermeni kararının politik bir gösterildiğini, olup bitenlerin müttefiklik ruhu ile bağdaşmadığı yönünde açıklamalarda bulunmuştur (YouTube, 2019). Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan'ın açıklamaları sonrasında ABD Savunma Bakanı M. Esper Türkiye'nin bağımsız ve egemen bir devlet olduğunu ve topraklarında yabancı asker bulundurup bulundurmama konusundaki kararın Türkiye'ye ait olduğunu ifade etmiştir. M. Esper esas itibarıyla bu durumun NATO ittifakını ilgilendiren bir konu olduğunu ve Türkiye'nin ittifakla olan ilişkileri çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır (BBC, 2019). Ermeni tasarısı ile ilgili olarak ABD Dışışleri Bakanlığı'nca 17 Aralık tarihinde yapılan açıklamada yönetimin bu konudaki tavrının değişmediği ifade edilmiştir. Bir anlamda yönetim Senatonun kararını tasvip etmemekte, tavır olarak D. Trump'ın 1915 olayları ile ilgili olarak önceki yılın Nisan ayındaki açıklaması olan “Büyük Felaket” ifadesini yeterli görmektedir (Günay, 2019).

17 Aralık Türk-Amerikan ilişkileri tarihine birisi olumlu diğeri olumsuz iki gelişmenin yaşandığı bir gün olarak geçecektir. Ermeni karar tasarısı konusunda ABD Dışışleri Bakanlığı aracılığıyla yönetimin Senato ile aynı noktada durmadığı dile getirilerek Türkiye'ye olumlu bir mesaj verilmiş ancak aynı gün Senatoda kabul edilen savunma bütçe tasarısı Türk tarafında büyük bir hayal kırıklığı ve tepkiye yol açmıştır (Amerika'nın Sesi, 2019). 2020 bütçe tasarısı F-35 uçaklarının Türkiye'ye verilmemesi, S-400 alımı nedeniyle Türkiye'ye yaptırımlar uygulanması, Türk Akımı gaz projesine yönelik olarak yaptırımlar uygulanması, Türkiye'nin Rusya ile askerî iş birliğinin engellenmesi, Kıbrıs'a yönelik silah ambargosunun Rum tarafı için kaldırılması gibi maddeleri içermektedir. Türk Dışışleri Bakanlığı'nca yapılan açıklamada “Türkiye'nin aleyhindeki bu tasarruflardan dolayı gerekeni yapacağından hiç kimsenin şüphe duymaması gerektiği” ifade edilmiştir (Dışışleri Bakanlığı, 2019). Rum tarafına yönelik silah ambargosunun kaldırılmasının Kıbrıs adasında taraflar arasındaki sorunların çözümüne katkı sağlamayacağı ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerilimlerin artmasına neden olacağına vurgu yapılmıştır.

Geçmiş ABD yönetimleri Kıbrıs nedeniyle Türk ve Yunan tarafları arasında yaşanacak bir çatışmanın ABD'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarına zarar vereceğini ayrıca NATO dayanışmasını zayıflatacağını bildikleri için bu konuda çok dikkatli davranmışlardır. Her ikisi de Amerika'nın müttefikleri olan ülkelerin Kıbrıs kaynaklı sorunları ABD ile olan ilişkilerine

yansıtmaları ABD yönetimlerinde ciddi rahatsızlık yaratmıştır (Uslu, 2016:550). Ancak D. Trump döneminde özellikle Kıbrıs'ta çözümü zorlaştıran bu yaptırım kararı geçmiş yönetimlerce yapılan tasarrufların dikkate alınmadığını göstermektedir. ABD Başkanı Donald Trump 20 Aralık 2019 tarihinde içinde Türkiye'ye yönelik yaptırımlarında bulunduğu maddeler içeren 2020 yılı savunma bütçesini onaylamıştır (Blomberg, 2019).

Donald Trump her ne kadar Türkiye aleyhine hükümler içeren bütçeyi onaylamışsa da ABD yönetiminin Kongrenin Türkiye'ye yönelik sert tutumunun yumuşatılması amacıyla birtakım çabalar içinde olduğu da görülmektedir. Amerikan yönetimi tarafından Senato'ya gönderilen ve *Daily Beast* yayın kuruluşunun ortaya çıkardığı yedi sayfalık mektup bu yöndeki çabaların bir ürünü olarak değerlendirilebilir (Çınar, 2019). Bu yedi sayfalık mektupta genel anlamda Türkiye'yi yaptırımlar uygulayarak istenilen çizgiye çekmeye çalışmanın işe yaramayacağı dolayısıyla Türkiye'nin ellerinden tamamen kayabileceği, bu yasayla Türkiye'ye NATO müttefiki değilmiş gibi davranıldığı, Türk ve ABD'li firmalar arasındaki iş birliğinin önemli olduğu, Türk bankalarının finansal sistemdeki konumunu olumsuz etkileyecek baskıların gerçekçi olmadığı ve yaptırımların Türk-Amerikan ilişkileri açısından zorluklar yaratacağına değinilmiştir.

Tartışmalar devam ederken Pentagon web sitesinden yapılan bir duyuruda Hava Kuvvetlerine yönelik olarak 23 Aralık 2019 tarihinde yapılan bir kontratla Türkiye'deki başta İncirlik olmak üzere askeri üs ve destek birimlerine yönelik olarak yapılan 95 milyon dolarlık ihalenin 8 Türk şirketine verildiği duyurulmuştur (U.S. Department of Defense, 2019). Pek çok uzman tarafından ilişkilerde kopma noktasına gelindiğinin düşünüldüğü bir dönemde gerçekleşen bu ihale ve yatırım girişimi ABD yönetiminin Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğine olumlu ve uzun vadeli baktığının bir göstergesi olarak görülebilir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2 Ocak tarihinde, ABD Başkanı Donald Trump ile odağı Libya sorunu olan bir telefon görüşmesi yapmıştır. Böylece iki ülkenin üzerinde konuştuğu konular zincirine Libya meselesi de eklenmiş oldu. Aynı gün Libya tezkeresinin mecliste kabul edilmesinin hemen akabinde gerçekleşen bu görüşmeye ilişkin olarak Türk tarafı Libya meselesinin konuşulduğu yönünde beyanatlarda bulunurken ABD tarafı Libya'ya yönelik dış müdahaleden duyulan rahatsızlığın bu görüşmede iletildiği yönünde açıklamalarda bulunmuştur (Günay, 2020). Bu telefon görüşmesi ile Türkiye bir anlamda Libya'ya yönelik gerçekleştireceği harekâtlar için ABD'nin de görüşünü almıştır. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki Libya meselesine müdahil olan tek ülke Türkiye değildir. Türkiye'nin Libya'da istikrara yönelik girişimlerine karşın meseleye müdahil olan diğer aktörler çatışan gruplara

sağladıkları finansal desteklerin yanı sıra gerekse verdikleri lojistik destekler ve siyasi yönden teşvik etmek suretiyle güvenlik krizini artırmaktadırlar. Çatışmaların devamına zemin hazırlayan bu yaklaşımın arkasında müdahil devletlerin Afrika politikaları, Libya'nın petrol zenginliğinden yararlanmak ve diğer devletlerle olan Libya rekabetinde avantajlı bir konum elde etmek gibi saiklerin yattığı ifade edilebilir (Aslan, 2020: 65).

Libya konusunun ön plana çıkmaya başlamasında Türkiye'nin tehdit algılarının önemli rol oynadığı söylenebilir. Türkiye'nin tehdit algısı geleneksel bir biçimde karasal olmuştur. Yani Türk güvenlik algısında denizlerden gelebilecek tehlikeler genelde ikinci planda kalmıştır (Larabbe ve Lesser, 2002:197). Ancak Akdeniz'de enerji yataklarının keşfine yönelik çalışmaların artmasıyla Türkiye'nin Mısır, İsrail ve Yunanistan ile bozulan ilişkileri sonrasında bu ülkelerin Türkiye karşıtı bir cepheleşmeye gitmeleriyle Türkiye dikkatini Akdeniz'e çevirmek zorunda kalmıştır. Doğu Akdeniz'deki sorunların temelinde kıyıdaş ülkelerin tamamı tarafından üzerinde anlaşılmış ve imzalanmış bir Münhasır Ekonomik Bölge anlaşmasının olmaması yatmaktadır. Türkiye'yi en çok rahatsız eden olay ise Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin 2007 ve 2014 yıllarında hidrokarbon aranması için yaptığı uluslararası ihaleler olmuştur. GKRY'nin ihale belgelerinde tanımladığı bölgesel bloklar belirli noktalarda Türkiye'nin Münhasır Ekonomik Bölge alanları ile çakışmaktadır. Türkiye Doğu Akdeniz'de bir anlamda kendisinin dışlandığı bir Münhasır Ekonomik Bölge paylaşımından rahatsız olmuştur. Türkiye'yi rahatsız eden bir diğer gelişme ise enerji nakli konusunda yapılan anlaşmalardır. Bu anlaşmalar çerçevesinde her ne kadar İsrail, GKRY ve Yunanistan 2025 yılında tamamlanması ön görülen bir boru hattı projesi üzerinde anlaşmış olsa da bu hattın kat etmesi gereken mesafe göz önünde bulundurulduğunda makul ve ekonomik bir seçenek olmadığı uzmanlar tarafından değerlendirilmektedir. Makul güzergâh uzmanlar tarafından İsrail'den Türkiye'ye ve buradan Avrupa'ya devam edecek bir hat olarak düşünülmektedir. ABD'nin müttefiklerinin Doğu Akdeniz'deki enerji arayışları Rusya'ya enerji alanındaki bağımlılıklarını azaltma olasılığı taşıdığından destek görmüştür (Özer, 2019:683-709).

ABD Yönetimi ile yapılan temaslarda Libya konusunun bir gündem maddesi olarak varlığını devam ettirdiği görülmektedir. 10 Ocak tarihinde ABD başkanı Donald Trump'un Suriye özel temsilcisi James Jeffrey Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'ı ziyaret etmiştir. MSB'nin sosyal medya hesabında James jeffrey ve ABD Ankara Büyükelçisi David Satterfield ile yapılan görüşmede başta Suriye meselesi olmak üzere bölgesel güvenlik konularına yönelik olarak bilgi ve görüş alışverişinde bulunulduğu ifade edilmiştir (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2020). James Jeffrey'nin ziyaretinin akabinde Cumhurbaşkanı R.T.

Erdoğan ve D. Trump arasında bir telefon görüşmesi gerçekleşmiştir. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığından yapılan açıklamada ABD Başkanı Donald Trump ile Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan'ın telefonda görüştükleri görüşmede bölgesel gelişmeler ve Libya konusunun ele alındığı belirtilmiştir (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020). ABD'nin Libya konusundaki yaklaşımının yalnızca güvenlik kaynaklı olmadığını ifade etmek gerekir. ABD aynı zamanda Libya petrolü ve bunun yarattığı finansal kaynakların kendi kontrolünde olmasını istemektedir. Bir anlamda ABD küresel finansal hegemonyasını kendi finansal kuruluşları aracılığıyla Libya'yı da içerecek şekilde devam ettirmek istemektedir (Aslan, 2020).

Libya'da belirsizlikler devam ederken ABD Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Morgan Ortagus tarafından 28 Ocak tarihinde yapılan açıklamada Suriye'nin kuzeybatısında Suriye halkına yönelik makul gerekçesi olmayan saldırıların kınandığı, acilen ateşkes yapılması gerektiği, Esad rejimi ve rejimin insanlık dışı uygulamalarını destekleyen devlet ve şahıslara karşı ABD yönetiminin ekonomik ve diplomatik yönden güçlü girişimlerde bulunmaya hazır olduğu ifade edilmiştir (Ortagus, 2020). Benzer ifadelerin Türk hükümeti tarafından da dile getirildiği görülmektedir. Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan'ın Senegal ziyareti dönüşü uçakta yaptığı açıklamalar 29 Ocak tarihinde Türk basınında yer almıştır. Cumhurbaşkanı tarafından yapılan açıklamalarda İdlib konusunda Rusya'nın verdiği sözlerde durmadığı ve Türkiye'nin artık sabrının tükendiğini değinilerek uzun zamandır Rusya'ya yönelik en sert ifadeleri kullanmıştır (Müderrişoğlu, 2020). ABD Dışışleri Bakanlığı'nın Türkiye'yi destekleyen açıklamalarıyla görülen ilişkilerdeki olumlu gelişmeler zincirinin diğeri bir halkası 30 Ocak tarihinde NATO Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı General Tod Wolters'in başta Suriye ve İdlib konusu olmak üzere Türk Genelkurmay Başkanı Yaşar Güleri ziyaret ederek görüşmelerde bulunmasıdır. Ziyaretler kapsamında Tod Wolters Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'la da görüşmüştür (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2020).

Türk-Amerikan ilişkilerinde görülen diğeri bir olumlu gelişme de 3 Şubat tarihinde Halkbank avukatlarının merakla beklenen temyiz mahkemesine yaptıkları başvurunun mahkeme tarafından kabul edilmesidir. Bu başvurunun kabulü Türkiye tarafından istenen yönde gerçekleşen olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir (Sabah Gazetesi, 2020). Türkiye'nin ABD ve AB ile yakınlaşmasının somut bir göstergesi olarak okunabilecek diğeri bir gelişme de 3 Şubat tarihinde Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan Kırım'ın yasa dışı ilhakının Türkiye tarafından tanınmadığı yönünde bir anlamda Rusya ile ilişkilerde tansiyonu artıran açıklamasıdır (Anadolu Ajansı, 2020). Rusya'nın Kırım konusunda caydırılmasına yönelik

ABD ve AB'nin yaptırım uygulamaları sonrasında, bu hukuksuz duruma Türkiye'nin Batı dünyasına paralel olarak ilk defa sesini bu ölçüde yükseltmiş olması müttefikleri ile aynı çizgiye doğru gelmekte olduğu yorumlarına yol açmıştır.

Türk-ABD ilişkilerinde olumlu bir esinti olarak yorumlanabilecek açıklamalar yalnızca Türk yetkililerce yapılmıyordu. 4 Şubat tarihinde ABD Dışışleri Bakanı M. Pompeo Suriye'de Türk askerî konvoyuna düzenlenen saldırıda sekiz Türk askerinin şehit edilmesi üzerine yaptığı açıklamada Suriye, Rusya ve İran'ı gerilimi tırmandırmakla suçlayıp müttefikleri Türkiye'nin yanında olduklarına ilişkin düşüncelerini sosyal medya hesabı üzerinden kamuoyu ile paylaşmıştır (Pompeo, 2020). B. Esad rejiminin Suriye'deki Türk askerî varlığına yönelik saldırıları durmamış ikinci saldırı olarak nitelendirilebilecek 10 Şubat 2020 tarihinde gerçekleştirilen saldırıda ilk anda beş Türk askeri şehit olmuştur. Bu olaydan sonra ABD Büyükelçiliği müttefikleri Türkiye'nin arkasında olduklarını ve hayatını kaybedenlerin ailelerine başsağlığı dileklerini içeren bir mesaj yayınlamıştır (U.S Embassy Turkey, 2020). 11 Şubat tarihinde ABD Dışışleri Bakanı M. Pompeo sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı açıklamada İdlib saldırıları karşısında NATO müttefikleri Türkiye'nin yanında olduklarını, Rusya ve B. Esad rejiminin bu saldırıları durdurması gerektiğini, DAES'e karşı küresel mücadele koordinatörü ve Suriye özel temsilcisi J. Jeffrey'i İdlib saldırılarına verilecek cevap ve atılacak adımları koordine etmek üzere Türkiye'ye göndereceğini duyurmuştur (Pompeo, 2020).

Ancak B. Obama döneminden itibaren ABD'nin Suriye konusunda çok net bir tavır ortaya koyamamış olması bu açıklamalara kuşku ile bakılmasına neden olmuştur. ABD tarafından peş peşe yapılan bu açıklamaların asıl hedefinin Rusya ile ilişkilerinde sorunlar yaşayan Türkiye'yi tekrar ABD ve Batı eksenine çekmek olduğunu hatırlatmaktadır. İdlib bölgesinden Türkiye'ye yönelen göç ve bir hafta içerisinde Türk askerine yönelik birden fazla rejim saldırısı ABD'nin Türkiye'yi kendisine yakınlaştırması için gerekli zemini hazırlamıştır.

James Jeffrey Türkiye'ye gelerek 12 Şubat tarihinde Dışışleri Bakan Yardımcısı Sedat Önal ile görüşmüştür. Bu görüşmede İdlib'deki son durum ele alınmış, James Jeffrey şehit olan Türk askerleri için Amerikan hükümetinin taziyelerini iletilmiştir (Sabah Gazetesi, 2020). James Jeffrey'nin temasları yalnızca diplomatik çevrelerle sınırlı değildi. Bu ziyaret esnasında James Jeffrey NTV televizyon kanalından Deniz Kilislioglu ile bir röportaj gerçekleştirmiştir (NTV, 2020). Bu röportajda James Jeffrey'nin dile getirdiği görüşler ana hatları ile şu şekilde sıralanabilir;

“Türkiye’nin İdlib’deki varlığı meşrudur ve biz NATO müttefikimiz Türkiye’nin yanındayız, Rusya ve İran’ın Suriye’de farklı amaçları var, Rusya ve B.Esad rejimi Suriye’de uluslararası toplumun uygun bulacağı bir çözüme ulaşılması konusunda isteksiz davranıyorlar, Suriye’nin ekonomisi tamamen çökmüş durumda ancak bu ekonominin düzeltilebilmesi için Rusya ve İran’ın yeterli ekonomik gücü ve olanağı yok, Batının Suriye’ye ekonomik anlamda yardım etmesi B. Esad’ın atacağı adımlara bağlı, Suriye’de bir rejim değişikliğinden ziyade bir tavır değişikliği bekliyoruz”.

Jeffrey’in sıcak sayılabilecek mesajlarını ABD Kongresi Dış ilişkiler Komitesi’nin mektubu takip etmiştir. Amerikan Kongresi Dış İlişkiler Komitesi’nden Cumhuriyetçi ve Demokrat partili senatörler Dışişleri Bakanı M. Pompeo’ya 19 Şubat tarihinde bir mektup yazarak Suriye rejiminin Rusya destekli saldırılarının durdurulması için ekonomik baskı araçlarını uygulamak da dâhil olmak üzere gerekli önlemlerin alınmasını istemişlerdir (Foreign Affairs, 2020). Türkiye’nin Suriye’deki yaklaşımlarına bir destek olarak yorumlanabilecek bu mektup “Dış politikada devletlerin ebedi dostları veya düşmanlar yoktur ebedi çıkarları vardır.” sözünü akla getirmektedir. Mektupta Rusya’nın uzun yıllardır Suriye’deki savaşta sağlık görevlileri ve hastaneleri bombaladığına değinilmiştir. Mektuptaki en dikkat çekici cümle ise Rusya’nın BM Güvenlik Konseyi’nde sandalye sahibi olmasının ona sivilleri öldürme lisansı vermediğine ilişkin ifadelerdir.

Türk-Amerikan ilişkilerinde “Olumlu ve yükselen bir dalga geliyor mu” soruları zihinleri kurcalarken bu beklentileri zedeleyecek haberler 21-22 Şubat tarihlerinde basına ve sosyal medya hesaplarına yansımıştır. Amerika’da görülmekte olan Halkbank davasında üst mahkeme Halkbank’ın başvurusunu incelemeyi kabul etmiş olmasına rağmen mahkemeden çıkan karar Halkbank’ın taleplerinin reddi yönünde olmuştur (Yeniçağ Gazetesi, 2020).

Mahkemenin iki ülke ilişkilerini olumsuz etkileyecek bu kararı Türk-Amerikan ilişkilerinde gündemi oluşturan çok sayıda konu ile ilgili olarak taraflar arasındaki koordinasyonsuzluğu da gözler önüne sermektedir. Bu karar özellikle iki ülke ilişkilerinde olumlu bir dalga yaratmaya çalışan başta ABD Dışişleri Bakanlığı ve bürokrasisi olmak üzere bu konuda çaba harcayan kesimlerin gayretlerini zedelemiştir. Karar aynı zamanda Türk ve ABD taraflarında iki ülke sorunlarının izlenmesi ve çözümüne ilişkin düzenli bir mekanizmanın var olup olmadığı sorusunu da akla getirmektedir.

Bu olumsuz gelişme üzerine Halkbank’ın alt mahkemede görülen davaya katılacağını sözlü olarak bildirmeleri için ABD’deki avukatlarına talimat verdiği haberleri 25 Şubat

tarihinde kamuoyuna yansımıştır. Ancak davaya bakan yargıç R. Berman avukatların sözlü ifadelerini yeterli bulmayarak bankanın davaya katılacağına mahkemeye yazılı olarak bildirilmesi talebinde bulunmuştur. Bu olaydan sonra gözler 3 Mart tarihinde yapılacak olan bir sonraki duruşmaya çevrilmiştir (Günay, 2020). Türkiye ABD’den gelen ve ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler yaratma olasılığı olan mahkeme kararlarını konuşurken 27 Şubat tarihinde Rusya destekli B. Esad rejiminin İdlib bölgesindeki Türk askeri birliklerine düzenlediği saldırılar sonucunda gelen şehit haberleri Türk kamuoyunu sarsmıştır. Türkiye’de yayın organları saatler geçtikçe şehit sayısının arttığını izleyicileri ile paylaşmışlardır (NTV, 2020). 28 Şubat tarihinde yayın organları bültenlerinde şehit sayısını 33 yaralı sayısını ise 32 olarak vermişlerdir.

Saldırı üzerine Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg’i arayarak olay ile ilgili bilgilendirmiş ve NATO’dan danışma toplantısı talebinde bulunmuştur. 28 Şubat tarihinde gerçekleşen danışma toplantısı sonrası Jens Stoltenberg bir basın açıklaması yapmıştır (Milliyet Gazetesi, 2020). Jens Stoltenberg açıklamasında ana başlıkları ile Türkiye’ye yönelik düzenlenen saldırı nedeniyle derin üzüntülerini iletmış, Türkiye’nin NATO’nun çok değerli bir üyesi olduğuna vurgu yapmış, saldırıların kınandığını, NATO’nun ittifakın güneydoğu sınırında olup bitenleri yakından takip edeceklerini, NATO üyelerinin Türkiye’ye daha fazla nasıl yardımcı olabilecekleri konusunda çalıştıklarını, Türkiye’nin hava savunma sisteminin güçlendirilmesi ile ilgili ne gibi adımlar atılabileceğine ilişkin olarak alternatiflerin değerlendirildiğini ifade etmiştir.

Jens Stoltenberg’in açıklamaları bir diplomat üslubuyla verilmiş ve çok fazla somut sonuçlar içermeyen açıklamalar gibi görünse de Türkiye ve ittifakın iş birliği içinde olduğunu, Türkiye’nin talepleri üzerine ittifakın harekete geçmiş olmasını göstermesi bakımından önemlidir. NATO’nun Türkiye’nin talebi üzerine Kuzey Atlantik anlaşmasının 4. Maddesi uyarınca danışma toplantısı gerçekleştirmesi NATO’nun ilk etapta gösterdiği bir reaksiyon ve Türkiye ile olan dayanışmasının bir göstergesi olarak Suriye’deki taraflara verilmiş bir mesaj olarak görülebilir.

ABD’nin bu saldırılara ilişkin vereceği tepkiler Türk kamuoyunda merakla beklenmiştir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki 27 Şubat tarihinde gerçekleşen saldırılardan saatler önce ABD’li Senatör Lindsay Graham Başkan Trump’a çağrıda bulunarak İdlib’te uçuşa yasak bölge kurulması için girişimde bulunmasını istemiştir (Günay, 2020). Öte yandan ABD Dışişleri Bakanlığı 28 Şubat tarihinde “NATO müttefikimiz Türkiye’ye bu krizde en iyi desteği nasıl sağlayabileceğimiz ve bu konudaki alternatiflerin

neler olduğu konusunda çalışıyoruz” açıklamasını gerçekleştirmiştir (ınar, 2020). Aynı gün akşam saatlerinde Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan ve Donald Trump bir telefon görüşmesi gerçekleştirmiştir. Görüşmede İdlib meselesi ve yaşanılan insani dramın durdurulması konusunda neler yapılacağı ve bölgesel konular ele alınmıştır (Soylu, 2020). Her iki ülkenin Rusya, Suriye ve İran’ın saldırgan girişimlerini durdurmaları gerektiği konusundaki ortak anlayışları görüşmede tekrar dile getirilmiştir. Donald Trump ayrıca saldırı dolayısıyla başsağlığı dileklerini iletmiştir.

ABD’nin seçim yılında olması ve D. Trump’ın bu nedenle i politikaya yoğunlaşmış olması nedeniyle ABD’nin bu konuda çok somut bir adım atabileceği tahmin edilmemiştir. Her ne kadar doğrudan Donald Trump tarafından çok fazla açıklama yapılmamış ise de ABD’li diplomatların ve szclerin bu konuda harcadıkları çabalar dikkate değerdir. Bu diplomatlardan biri de Kelly Craft’dır. 29 şubat tarihinde ABD’nin Birleşmiş Milletler (BM) Daimi Temsilcisi Büyükelçi Kelly Craft BM Güvenlik Konseyi’nin İdlib gündemiyle gerçekleştirdiği olağanüstü toplantı sırasında yaptığı açıklamalarda 27 şubat saldırısına göndermede bulunarak “Bu barbarca saldırı karşısında Türkiye’yi en güçlü şekilde destekliyoruz. Türkiye’nin kendini koruma konusundaki çabalarına tam destek veriyoruz” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur (Craft, 2020). 1 Mart Tarihinde MSB’nin sosyal medya hesabında Mili Savunma Bakanı Hulusi Akar’ın Türk Silahlı Kuvvetlerinin 27 şubat saldırısı sonrasında Bahar Kalkanı Harekati’nı başlatmış olduğu demecine yer verilmiştir (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2020). Türkiye bu duyuruları yaparken İdlib’deki insani dramın durdurulmasına yönelik bu harekata ilişkin Türkiye’nin tezlerini güçlü bir şekilde destekleyen açıklamaların sahibi Kelly Craft yanında James Jeffrey ile beraber 2 Mart tarihinde Türkiye’ye gelmiştir. Ziyaretin ana gündemini genelde Suriye sorunu özelde ise İdlib krizi ve yaşanan insani dram oluşturmaktaydı (CNN Türk,2020).

Ziyaret ncesi Türk kamuoyunun sempatisini kazanmaya dönük yaptığı açıklamalarla pozitif bir izlenim oluşturmaya önem veren Kelly Craft Ankara’ya ayak basar basmaz “Türkiye’de olmaktan mutluyum” diyerek bu yöndeki çabalarını devam ettirmiştir. Diplomasi’de doğru kişilerin seçimi ve pozitif kişisel üslubun etkisi konusunda James Jeffrey ve Kelly Craft ikilisinin güzel bir örnek oluşturdıkları görülmektedir. Bu ziyaret’in Türk yöneticileri ile görüşmeler ve soruna ilişkin son durumla ilgili yapılan tespitlere dayanılarak İdlib krizi ile ilgili atılması düşünülen adımlara son şeklinin verilmesine yönelik bir ön hazırlık olduğu değerlendirilebilir. Bu ziyaretle ilgili altı çizilebilecek bir husus da bu ziyareti gerçekleştiren diplomatların ABD yönetimi içerisindeki konumlarıdır. Gerek James Jeffrey

gerekse Kelly Craft normal diplomatik personelden farklı olarak Donald Trump ile kolaylıkla doğrudan temas kurabilecek ve adeta Donald Trump Kabinesi'nin bir üyesi sayılabilecek isimlerdir. Ziyaret programı kapsamında Donald Trump'ın Suriye Özel Temsilcisi James Jeffrey ve ABD Büyükelçisi David Satterfield Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'ı ziyaret ederek görüşmelerde bulunmuşlardır (TV5, 2020). Kelly Craft'ın ziyarette yerinde incelemeler yaparak İdlib'deki insani dram ve krizle ilgili olarak yapılacak kritik yardımları belirlemek için STK temsilcileri ve Türk yetkililerle görüşmeler yapması planlanmış, Kelly Craft ve James Jeffrey 3 Mart tarihinde Hatay sınırından İdlib'e geçerek savaştan kaçan Suriyelilerin sığındığı kampları incelemişlerdir. Kelly Craft aynı gün İdlib'deki kriz için 108 milyon dolar yardım yapacaklarını açıklamıştır. Bu ziyaret üst düzey ABD'li yöneticilerin ilk kez İdlib'i ziyaret etmeleri açısından da ayrı bir anlam taşımaktadır (Craft, 2020). Aynı tarihte senatör Lindsay Graham'da sosyal medya hesabı üzerinden İdlib bölgesinin uçuşa yasak alan ilan edilmesi gerektiğini bir kez daha tekrar etmiştir. Lindsay Graham Türkiye'nin Suriye'de çatışmalardan kaçan insanlarla dayanışma içinde olmasını da çok etkileyici bir olay şeklinde nitelendirmiştir (Graham, 2020). Lindsay Graham'ın açıklamaları ve ABD'li heyetin açıklamalarının örtüşmesi ABD hükümetinin Türkiye'ye yönelik ortak tavrını gözler önüne sermiştir. ABD heyeti bu ziyaret sırasında Türkiye'ye mühimmat ve insani malzeme yardımı yapabileceklerini, Suriye'de ateşkesin sağlanması gerektiğini, NATO müttefikleri Türkiye ile istihbarat paylaşımı yaptıklarını Türk kamuoyuna duyurmuştur (Çınar, 2020).

Amerikan tarafında Kelly Craft ve J. Jeffrey'nin verdiği mesajlar dayanışma ve iş birliğini önceleyen liberal bir yaklaşımın ürünü olarak nitelendirilebilir. Ancak ABD'li temsilcilerin Türkiye'ye destek yönünde güçlü ve net bir ses verememelerinin altında S-400 probleminin yattığı söylenebilir.

James Jeffrey ziyareti kapsamında temaslarını devam ettirerek 5 Mart tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen İdlib konulu bir toplantıya konuşmacı olarak katılmıştır (Butler, 2020). James Jeffrey bu toplantıda ABD yönetiminin S-400 konusu nedeniyle Türkiye'ye verilecek destek konusunda bölündüğünü ifade etmiştir. James Jeffrey Türkiye'ye İdlib sorunu nedeniyle yapılacak insani yardım ve istihbarat paylaşımı konusunda bir ortak anlayış ve kabullenme olmasına karşın daha fazlası için ABD yönetiminde bir fikir birliği olmadığının altını çizmiştir. James Jeffrey'nin işaret ettiği bir diğer husus da S-400 konusunun sadece Başkanlık düzeyinde değil hem Kongre hem de Savunma Bakanlığı nezdinde ciddi bir endişe nedeni olduğudur. James Jeffrey'nin toplantıda konuştuğu gün Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan İdlib'deki gelişmeleri değerlendirmek ve bu konuda Rusya

Devlet Başkanı Vladimir Putin ile bölgede ateşkes sağlanmasına ilişkin bir mutabakata varmak amacıyla Moskova'ya hareket etmiştir.

Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan'ın 5 Mart tarihinde Vladimir Putin ile varılan Moskova Mutabakatı sonrasında Türkiye dönüşü uçakta basın mensuplarına yaptığı açıklamalar 6 Mart tarihinde haber kanallarında yer almıştır (Sabah Gazetesi, 2020). Bu açıklamaların Amerika ile ilişkiler boyutuna bakıldığında Cumhurbaşkanı Türkiye'nin S-400 konusundaki kararlılığının devam ettiğini açıklamıştır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Libya konusunda hem ABD hem de Rusya ile görüşüyoruz şeklindeki açıklamalarına karşın Rusya Duması Uluslararası İlişkiler Komitesinin Başkanı Leonid Slutsky ABD'yi kast ederek dış güçlerin Türk-Rus ilişkilerini bozmaya çalıştıklarını ancak Türkiye ve Rusya'nın birlikte çalışmaya devam edeceklerini, stratejik ortak olduklarını ifade etmiştir (Rusen Center, 2020).

9 Mart tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı yaptığı basın açıklamasında Suriye Özel Temsilcisi James Jeffrey'nin 10 Mart tarihinde Brüksel'e giderek temaslarda bulunacağı bilgisini kamuoyu ile paylaşmıştır (U.S. Department of State, 2020). James Jeffrey'nin ziyaret gündeminde İdlib krizinin NATO'ya etkisi, Türkiye'nin güvenlik endişelerinin hangi yollarla giderileceği ve ne gibi destekler sağlanabileceği gibi konular vardı. Brüksel ziyareti kapsamında James Jeffrey'nin Avrupa Birliğinin üst düzey yetkilileri ile İdlib'deki insani dramı ve krizi görüşmesi de planlanmıştır. James Jeffrey Brüksel'de gazetecilere yaptığı açıklamalarda Rusya ve B. Esad rejiminin İdlib'de ateşkesi ihlal etmeleri durumunda olası yaptırımlar da dâhil olmak üzere çeşitli baskı araçları ile yanıt verilebileceğini açıklamıştır. James Jeffrey açıklamalarında ayrıca Türk yönetiminin S-400'ler konusundaki tavrını netleştirmesi gerektiğini de ifade etmiştir (Yeniçağ Gazetesi, 2020). James Jeffrey bir anlamda ABD ve NATO'nun desteğinin Türkiye'nin S-400'ler konusundaki tutumuna bağlı olduğunu üstü örtülü olarak dile getirmiştir. ABD yönetimi ve özellikle başta James Jeffrey ve Kelly Craft gibi diplomatların Türkiye'yi kazanmaya yönelik girişimleri 11 Mart 2020 tarihinde yayınlanan ABD Dışişleri Bakanlığı raporu ile gölgelenmiştir.

ABD Dışişleri Bakanlığı'nca 11 Mart tarihinde yayınlanan 2019 yılı Türkiye İnsan Hakları Raporu Türk tarafında çok ciddi rahatsızlık yaratmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Raporda Türk tarafının rahatsızlığına neden olan birinci husus terör örgütü FETÖ'den Gülen Hareketi olarak söz edilmesidir. İkinci rahatsızlık nedeni ise Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirmiş olduğu Barış Pınarı Harekâtı sırasında sivilleri hedef aldığına yönelik iddialardır. Türk Dışişleri Bakanlığı sert bir açıklama ile raporda kullanılan üslubu ve öne

sürülen iddiaları reddetmiştir. Böylece James Jeffrey ve Kelly Craft'ın Türkiye ile ilişkileri normalleştirme ve geliştirme adına harcadıkları çabanın ABD sistemi içindeki başka unsurlarca boşa çıkarıldığı görülmektedir. Amerikan Dış Politika oluşum sürecinin çok parçalı yapısı ve özellikle Trump Dönemi ile savrulmaya başlayan Amerikan dış politikasının bu tür sonuçlara yol açtığı söylenebilir.

Uluslararası ilişkilerin gündeminde tartışılan konular Mart ayında Dünya Sağlık Örgütü'nün Koronavirüs nedeniyle Pandemi ilan etmesiyle yerini sağlık konularına bırakmıştır. ABD Başkanı Donald Trump 24 Mart 2020 tarihinde Fox TV kanalının virüs ile mücadele konusunda kendisi ile yaptığı canlı mülakatta Suriye meselesini gündeme getirmiştir (YouTube, 2020). D. Trump Suriye konusunda Erdoğan ve Suriye'deki Kürtlere birkaç ay önce bir anlaşma önerdiğini, bu çatışmaların sonucu olmayan kısır bir döngü olduğunu taraflara söylediğini açıklamıştır. Trump başta tarafların bu konuda isteksiz davrandıklarını ancak sonunda bir anlaşmaya razı olduklarını beyan etmiştir. D. Trump, R.T. Erdoğan ve Suriye'deki bir kısım Kürt yöneticiler arasında kendi aracılığıyla imzalanan anlaşmanın bir ilk olduğunu ve bu konuda zamana ihtiyaç olduğuna vurgu yapmıştır.

Bahse konu gelişmeler yanında Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan ve ABD Başkanı Donald Trump'ın bir telefon görüşmesi gerçekleştirdikleri bilgisi 31 Mart 2020 tarihinde kamuoyuna yansımıştır. Görüşmede Suriye'deki ateşkes, Libya meselesi ve Koronavirüs nedeniyle yaşanan sorunlar ele alınmıştır. İki liderin telefon görüşmesi taraflar arasında diyalogun devam ettiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır (Çınar, 2020). Aynı gün New York'ta Halkbank ile ilgili davanın duruşması gerçekleştirilmiştir. Halkbank bu duruşmada bir kez daha kendisine yöneltilen suçlamaları reddetmiştir (Günay, 2020). Halkbank davası duruşması ve Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan ile D. Trump arasındaki telefon görüşmesinin aynı gün gerçekleştirilmiş olması açıkça kamuoyuna duyurulmasa da görüşmede Halkbank konusunun öncelikle ele alındığını düşündürmektedir.

Koronavirüs salgınının dünya gündeminin ilk sırasında yer almaya devam ederken 19 Nisan tarihinde Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan ile ABD Başkanı D. Trump arasında bir telefon görüşmesi gerçekleşmiştir. Cumhurbaşkanlığı kaynakları tarafından yapılan açıklamada yapılan görüşmede ikili ve bölgesel konular ile virüsün ekonomi ile halk sağlığına olan etkilerinin ele alındığı bilgisine yer verilmiştir. Görüşmede ayrıca NATO müttefikliğinin bir gereği olarak bu zorlu dönemde dayanışma içinde olunması gerektiğine vurgu yapılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2020). Görüşme'nin hemen akabinde 21 Nisan tarihinde bazı sosyal medya hesaplarında Türkiye'nin S-400'leri aktive etmeme yönünde bir

karar aldığına ilişkin bilgiler paylaşılmıştır. Bu bilgiyi paylaşılanlar aktivasyon iptaline gerekçe olarak İdlid'de yaşanan olayların Türk tarafında yarattığı büyük hayal kırıklığını göstermişlerdir. Aktivasyon iptaline ilişkin ikinci gerekçe olarak da S-400'ler nedeniyle ABD'nin uygulayacağı olası yaptırımların virüs salgını nedeniyle zaten zor durumda olan Türk ekonomisi üzerinde yaratması muhtemel yıkıcı etkiler gösterilmiştir (Taşbaş, 2020). S-400'lerin aktivasyonuna ilişkin sürecin bir anlamda durduğunu söyleyenler yalnızca Türkiye'den isimler değildir. Reuters'den Jonathan Spicer'de sosyal medya hesabı üzerinden "Koronavirüs Türkiye-ABD füze hesaplarını askıya aldı" şeklinde paylaşımda bulunmuştur (Spicer, 2020).

Taraflar küresel oyunda bu hamleleri gerçekleştirirken Türk-Amerikan ilişkilerinde gündem tekrar 24 Nisan tarihine çevrilmiştir. 24 Nisan tarihi Türk-Amerikan ilişkilerinde neredeyse 100 yıldır gerilimlere yol açan ve Ermenilerin ABD Başkanlarından 1915 olaylarını soykırım olarak tanımlamalarını bekledikleri tarihtir. ABD Başkanı Donald Trump 1915 olaylarına ilişkin olarak 24 Nisan 2020 tarihinde Ermenilerin beklentilerinin aksine Ermenice Büyük Felaket anlamına gelen 'Meds Yeghern' ifadesini kullanmıştır (Sabah Gazetesi, 2020). Mississippi dışındaki ABD eyaletlerin tamamı 1915 olaylarını soykırım olarak tanımaktadırlar. 2019 yılında ABD Senatosu'nun 1915 olaylarını soykırım olarak tanımasından sonra esasen ABD'de neredeyse bu olayları soykırım olarak nitelendirmeyen bir tek ABD Başkanı kalmıştır (Günay, 2020). D. Trump'ın açıklamaları üzerine Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada iç politika hedeflerine ulaşma amacı taşıyan bu tarz açıklamaların Türk tarafı nezdinde hiçbir geçerliliği olmadığı ve reddedildiği kamuoyuna duyurulmuştur. Türk Dışişleri Bakanlığı açıklamasında ayrıca Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması sürecinde yaşamını kaybeden Hristiyan, Yahudi, Müslüman inançlarına mensup tüm insanların saygıyla anıldığı ifadelerine yer verilmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020). Dışişleri Bakanlığı'nın açıklamasındaki kapsayıcı ve insancıl üslup dikkat çekmektedir. Türkiye'nin insancıl yaklaşımı yalnızca beyanatlarla sınırlı kalmamıştır. Türkiye aynı dönemde virüs salgını dolayısıyla kendisinden yardım isteyen 55 ülkeye el uzatmıştır. Bu ülkelerden biri de Türkiye'nin kadim müttefiki ABD olmuştur.

Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan 27 Nisan 2020 tarihinde gerçekleşen kabine toplantısı sonrasında yaptığı açıklamada Amerika Birleşik Devletleri'ne tıbbi yardım malzemesi gönderileceğini açıklamıştır (Haber7, 2020). Fahrettin Altun, yardımın gönderildiğini ertesi gün duyurmuştur. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun 28 Nisan 2020 tarihinde sosyal medya hesabı üzerinden İngilizce yaptığı paylaşımda "Bu zor günlerde

dostlarımız ve müttefiklerimizle dayanışma içinde olmaya devam ediyoruz. Bu sabah erken saatlerde Türk halkının armağanlarını Amerika Birleşik Devletleri'ne ulaştıracak uçak havalandı. Uluslararası dayanışma ve yardımlaşma sayesinde bu karanlık günleri geride bırakacağız.” ifadelerini kullanmıştır (Altun, 2020).Yapılan yardımın iki ülke arasındaki müttefiklik ilişkilerini pekiştirmenin yanı sıra Türk insanın dünyadaki tek süper güç olarak nitelendirilen dostlarına yardım etmesinin haklı gururunu yaşamasına olanak sağladığı iddia edilebilir.

Yapılan yardım ABD tarafında da karşılık bulmuştur. ABD'nin NATO nezdindeki daimi temsilcisi Büyükelçi Kay Bailey Hutchison sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı açıklamada bu yardımın iki ülke arasındaki bağları güçlendirdiğine değinerek Türk halkına teşekkür etmiştir (Hutchison, 2020). ABD Ankara Büyükelçisi David Satterfield de 28 Nisan 2020 tarihinde Büyükelçilik sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı açıklamada “NATO müttefikimiz Türkiye’ye bugün gerçekleşen cömert medikal ekipman bağışı için teşekkür ediyorum” ifadelerini kullanmıştır (ABD Ankara Büyükelçiliği, 2020). Türkiye’nin jesti için Amerikan tarafında teşekkürlerini sunan diğer bir kurumda Amerika Birleşik Devletleri’nin Avrupa Komutanlığı olmuştur. Komutanlığın sosyal medya hesabı üzerinden yapılan açıklamada “NATO müttefikimiz Türkiye’ye teşekkür ederiz. Amerikan halkına yaptığınız destekten dolayı büyük bir heyecan ve memnuniyet duyduk.” ifadelerine yer verilmiştir (U.S. European Command, 2020). ABD tarafında Türkiye’nin medikal malzeme yardımına teşekkür edenlerden biri de Dışişleri Bakanı M. Pompeo olmuştur. M. Pompeo sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı paylaşımda “Müttefiklerin bu zor günlerde yan yana durması gerekir. Türkiye’ye cömert medikal malzeme ve koruyucu ekipman yardımı için teşekkür ederiz. Amerikalılar dostluğunuz, ortaklığınız ve destekleriniz için minnettardır.” ifadelerini kullanmıştır (Pompeo, 2020). Türkiye’nin Amerika Birleşik Devletleri’ne tıbbi malzeme yardımı yalnızca bir parti ile sınırlı kalmamıştır. İkinci tıbbi yardım paketini taşıyan uçak 1 Mayıs 2020 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri’ne ulaşmıştır (Anadolu Ajansı, 2020).

Türkiye’nin yapmış olduğu yardımlar uzun yıllardır iki taraf arasında gergin seyreden ilişkilerde adeta bir bahar havası yaratmıştır. ABD tarafından peş peşe yapılan sıcak açıklamalar ABD tarafının bu olayı iki ülke arasındaki ilişkileri normalleştirmek için bir fırsat olarak algıladığını göstermektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan 8 Haziran 2020 tarihinde TRT Haber özel yayınında yaptığı açıklamalarda ABD Başkanı Trump ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirdiklerini açıklamıştır (YouTube, 2020). Yapılan telefon görüşmesinde Libya konusunun ön planda olduğu ve Trump ile pek çok konuda mutabık olunduğu ifade edilmiştir.

Erdoğan ABD ile ilişkilerde yeni bir dönemin başlayabileceğine ilişkin mesajlarda vermiştir. Erdoğan ayrıca Libya konusu ile ilgili V. Putin ile de görüşmesi gerektiğini açıklamıştır.

Haziran ayında iki ülke ilişkilerini etkileyen bir gelişme de Metin Topuz davasıdır.¹¹ Haziran tarihinde mahkeme, yargılandığı davada casusluk suçlaması yöneltilen ABD İstanbul Başkonsolosluğu irtibat görevlisi Metin Topuz’a FETÖ/PYD terör örgütlerine yardım ettiği suçlamasıyla 8 yıl 9 ay hapis cezası vermiştir (Sabah Gazetesi, 2020). Karar üzerine ABD Ankara Büyükelçiliği sosyal medya hesabı üzerinden yapılan açıklamada ABD’li yetkililerin İstanbul’daki bütün duruşmaları izledikleri belirtildikten sonra “Karardan dolayı derin bir hayal kırıklığı içerisindeyiz. Kararı destekleyecek inandırıcı bir delil görmediğimiz gibi kararın süratle üst mahkeme tarafından bozulmasını diliyoruz” ifadelerine yer verilmiştir (U.S. Embassy Turkey, 2020). ABD tarafında mahkemenin kararına tepki gösteren isimlerden biri de Mike Pompeo olmuştur. M. Pompeo sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı açıklamada “Karardan derin endişe duyuyoruz. Bu davranış Türk-Amerikan ilişkilerinin altını oymak anlamına geliyor. Ayrıca bu karara gerekçe oluşturabilecek inandırıcı delil de yok. Bu karardan en kısa sürede dönüleceğini umuyoruz.” ifadelerini kullanmıştır (Pompeo, 2020). Türk tarafının ABD makamlarınca yapılan açıklamalara yanıtı ise Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hami Aksoy’dan gelmiştir. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Hami Aksoy Amerikan makamlarının Metin Topuz konusuna ilişkin tepkilerine yönelik sorulan bir soru üzerine “Metin Topuz ABD’nin Türkiye Misyonlarında çalışan FETÖ iltisaklısı tek kişi değildir. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası Kara Harp Okulu’ndan uzaklaştırılan ve 2018 yılı Ekim ayında ABD Büyükelçiliğinde çalışmaya başlayan Arif Yalçın isimli kişi de FETÖ bağlantısı nedeniyle tutuklanmıştır. Bu durum FETÖ ile iltisaklı kişilerin ABD misyonlarına sızdığı veya sızdırıldığını göstermektedir. ABD Misyonları’nın FETÖ üyeleri için güvenli bir liman hâline geldiğini üzüntüyle görüyoruz. ABD makamlarını yargı bağımsızlığına saygı duymaya ve yargıyı etkileyecek davranışlardan uzak durmaya davet ediyoruz.” ifadelerini kullanmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2020).

Haziran ayında Türk-Amerikan ilişkilerinde görülen diğer bir gelişme ise Libya meselesine yönelik olarak Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu’nun yaptığı açıklamalardır (CNN Türk, 2020). Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ABD merkezli Türk-Amerikan Ulusal Yönlendirme Komitesi (TASC) tarafından video-konferans yöntemiyle düzenlenen panelde iki ülke arasında ortak çalışma konusunda talimat aldıklarını duyurmuştur. Aynı günlerde Amerikan kamuoyunda en çok tartışılan konu ise John Bolton’un kitabıdır. Kitabın Avrupa ile

ilgili bölümünde D. Trump'ın New York Güney Bölge Mahkemesi'nde devam eden Halkbank davasına müdahale etme isteğini dile getirdiği bilgisi yer almıştır (Sloat, 2020).

J. Bolton'un kitabı ile ilgili tartışmalar devam ederken 20 Haziran tarihinde ABD Adalet Bakanlığı'nın Halkbank davasına bakan Geoffrey Berman'ı görevden aldığı bilgisi kamuoyuna yansımıştır (Günay, 2020). ABD'de kitapla ilgili tartışmalar Bob Menendez'in yazdığı mektupla farklı bir boyut kazanmıştır. Bob Menendez Dışişleri Bakanı M. Pompeo'ya yazdığı mektupta "Trump sizden Halkbank davası ile ilgili herhangi bir talepte bulundu mu, eğer bulunduyorsa sizin yanıtınız ve tavrınız ne oldu." sorusunu yöneltmiştir (Günay, 2020). Türk kamuoyunda Türkiye karşıtı bir isim olarak bilinen B. Menendez'in yazdığı mektup Halkbank davasının siyasi bir dava olduğu argümanını savunanların görüşlerini destekleyici bir girişim olmuştur.

Haziran ayında iki ülke arasında rahatsızlığa yol açan diğer bir konu da ABD Dışişleri Bakanlığı 2019 Yılı Terörizm Raporudur. Raporun Avrupa bölümünde Türkiye'ye ilişkin bazı eleştirel değerlendirmeler yapılmıştır (Department of State, 2020). Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy 25 Haziran tarihinde bir soru üzerine yaptığı açıklamada raporda PYD'nin bir terör örgütü olarak tanımlanmaması ve FETÖ ile mücadele konusunda Türk hükümetine yönelik eleştirel ifadeler kullanılmasından dolayı duyulan rahatsızlığı dile getirmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020).

Raporun tamamı incelendiğinde Türkiye'nin DAESH'e karşı koalisyonun aktif bir üyesi olduğu, IŞİD'e yönelik Irak ve Suriye'de gerçekleştirilen operasyonlar için hava sahası ve üslerini açtığı yönünde bir teşekkür olarak nitelendirilebilecek ifadeler yer almaktadır. Türk tarafında rahatsızlık yaratan hususlar ise iki ülke arasında 2015 tarihinden itibaren giderek bir sorun teşkil etmeye başlayan FETÖ ve PYD konularına ilişkindir.

Bu olumsuz gelişmelerin yanı sıra Haziran ayının son günlerinde Türk-Amerikan ilişkilerinde nispeten olumlu olarak nitelendirilebilecek bir gelişme ise Pentagon sözcüsü Jessica Maxwell'in açıklamaları olmuştur (Daily Sabah, 2020). Maxwell Türkiye'nin 2022 tarihine kadar F-35'lerin 139 parçasını üretmeye devam edeceğini açıklamıştır.

Temmuz ayının ilk günlerinde ise Türkiye'de yoğun olarak tartışılan bir konu Ayasofya'nın cami olarak ibadete açılmasıdır. Bu tartışmaya ABD Dışişleri Bakanı M. Pompeo'nun da sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı açıklamalarla müdahil olduğu görülmüştür. M. Pompeo sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı açıklamada "Türk Hükümeti'ni Ayasofya'nın müze statüsünü devam ettirmeye ve çeşitli inançlara saygı

gösterme taahhüdünün bir örneği olarak herkes için erişilebilir kılmaya çağırıyoruz.” ifadelerini kullanmıştır (Pompeo, 2020). Pompeo’nun açıklamaları Türk tarafında egemenlik haklarına bir müdahale şeklinde değerlendirilmiştir. M. Pompeo’nun açıklamada kullandığı üslup eleştirilerek hiç kimsenin Türkiye’yi “uyarıyoruz” şeklinde bir ifade kullanamayacağı belirtilmiştir. Türk tarafı adına açıklama yapan Türk Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy ayrıca bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının din ve inanç özgürlüğünün korunması konusunda gerekli hassasiyetin gösterildiğini belirtmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2020).

Temmuz ayının hemen başında Türk kamuoyuna yansıyan bir gelişmede Cumhuriyetçi Parti Senatörü John Thune’nin Türkiye’nin elindeki S-400’leri ABD alsın önerisiydi. Senatör bu önerisini 2021 Ulusal Savunma Yetki Yasası’nda bir değişiklik önergesi sunarak resmileştirmiştir (Euronews, 2020). Bu girişimin kabul görmesi durumunda bir anlamda iki ülke arasındaki en temel sorunlardan biri olan S-400 sorunu ortadan kaldırılmış olacak ve Türkiye’nin yeniden F-35 alabilmesinin yolunun açılmış olacağı varsayılmıştır. Senatör’ün önerisi S-400’lerin ABD tarafından alınıp kullanılması değil ancak teknik düzeyde incelenmesini öngörmüştür.

ABD Senatosu’ndan 6 Temmuz tarihinde Pentagon sözcüsü Jessica Maxwell’in Türkiye’nin 2022 tarihine kadar F-35’lerin 139 parçasını üretmeye devam edeceği açıklamasıyla oluşması beklenen olumlu atmosferi gölgeleyen bir adımın atıldığı görülmüştür. ABD’li Senatörler ABD Savunma Bakanı M. Esper’e yazdıkları mektupta F-35 parçalarının Türkiye’den tedarikine derhal son verilmesi talebinde bulunmuşlardır (United States Senate, 2020). Senatörler mektupta taleplerine gerekçe olarak şu iddiaları ileri sürmüşlerdir; “Türkiye Suriye ve Irak’ta insan hakları ihlalleri yapmaktadır, Ankara’daki Amerikalıları keyfi olarak tutuklamaktadır, Rusya ile savunma alanında iş birliğine gitmektedir, Türkiye batılı ve NATO üyesi bir ülkeden beklenen standartlarda sorumlu bir aktör gibi davranmamaktadır”.

Mektup Türkiye üzerinde baskı kurularak sonuç elde edilmesine yönelik yaklaşımın bir örneği olarak görülebilir. John Thune’nin S-400’lerin ABD tarafından satın alınması önerisi ile bu mektup karşılaştırıldığında J. Thune’nin önerisinin daha fazla iş birliği ve diplomasi içeren bir yaklaşım örneği olduğu ifade edilebilir. J. Thune’nin önerisi her iki taraf için kazan-kazan sonucu öngören ve zorlayıcı güç unsurlarının kullanımını içermeyen bir öneridir. Bu öneri ile iki ülke arasında çok ciddi bir problem olarak görülen bir sorun ortadan kaldırılmış olacak ve Türkiye ekonomisinde kullanabileceği 2,5 milyar dolarlık bir kaynak elde etmiş olacaktır. Senatörlerin M. Esper’e yazdıkları mektup ise Türkiye’nin ekonomik anlamda kaybeden taraf olmasıyla sonuçlanacak bir anlayışı yansıtmaktadır. Mektup diyalog

ve müzakere önermek yerine bir anlamda Türkiye'ye zarar verecek sert güç enstrümanlarından yaptırımların kullanılmasına yöneliktir. Mektupta yer alan iddiaların gerçekliği Rusya ile savunma alanında iş birliğine gidildiği iddiası dışında tartışmalıdır. Mektupta yer alan diğer iddialar ABD Senatosu ve yönetim çevrelerince pek çok kez ileri sürülmüş, her seferinde Türk Dışışleri ve devlet üst yönetimi bu iddiaları kabul etmeyerek, ret ettiklerini kamuoyuna ve muhataplarına duyurmuşlardır. Ancak Rusya ile savunma alanında iş birliği yapıldığını Türk yönetiminden hiç kimse inkâr etmemiştir.

Bir zamanlar çok yakın iki müttefik olan iki ülkenin ilişkilerini olumsuz etkileyecek bir hamle de Dışışleri Bakanı M. Pompeo'nun Güney Kıbrıs Rum Kesimi ile ilgili açıklamalarıdır. M. Pompeo 8 Temmuz 2020 tarihinde gerçekleştirdiği basın açıklamasında Güney Kıbrıs Rum Kesimi ile askerî alanda iş birliğini geliştireceklerine ilişkin açıklamalarda bulunmuştur (U.S. Department of State, 2020). M. Pompeo'nun açıklamaları hem KKTC'de hem de Türkiye'de rahatsızlık yaratmıştır. Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy konuya ilişkin yaptığı açıklamada KKTC'nin konuya ilişkin tavrının desteklendiği ve bu tür adımların Rum Kesimi'nin uzlaşmaz tavrını güçlendirdiğine vurgu yapmıştır (Dışışleri Bakanlığı, 2020). Türk-Amerikan ilişkilerindeki bir olumsuz gelişmede S-400'ler nedeniyle Türkiye'ye yönelik olarak CAATSA yaptırımlarının uygulanmasını öngören yasa tasarısının 22 Temmuz tarihinde ABD Temsilciler Meclisinde onaylanmasıdır. Tasarının yasalaşması için Kongre tarafından onaylanıp D. Trump tarafından imzalanması gerekmektedir (Congress, 2020).

CAATSA yaptırımları ve Türk-Amerikan ilişkileri'nin gündemine ilişkin tartışmalar 3 Kasım 2020 seçimlerini Joe Biden'in kazanmasıyla yerini Biden döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinin nasıl bir seyir izleyeceği ile ilgili tartışmaları ön plana çıkarmıştır. Hem Türk tarafı hem de Amerikan tarafında Biden dönemi ile ilgili tartışmalar sürerken 14 Aralık 2020 tarihinde ABD Dışışleri Bakanlığı, Türkiye'ye yönelik olarak CAATSA yaptırımlarının uygulanacağını duyurmuştur (Department of State, 2020). Yaptırımlar Savunma Sanayi Bakanlığı ve Başkan İsmail Demir ile birlikte üç üst düzey yöneticisini hedef almıştır (Treasury, 2020).

Bu karar üzerine Türk dışışleri bakanlığı tarafından yapılan basın açıklamasında S-400 hava savunma sistemleri tedariki nedeniyle ABD yönetimi tarafından açıklanan tek taraflı yaptırım kararlarının reddedildiği ve bu duruma itiraz edildiğine ilişkin beyanat kamuoyu ile paylaşılmıştır (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2020).

Yaptırım kararı sonrası M. Pompeo sosyal medya hesabı üzerinden yaptığı açıklamada “Uyarılarımıza rağmen Türkiye S-400 sistemlerini Rusya'dan almaya ve test etmeye devam

etti. Bugün Türk Savunma Sanayi Başkanlığına uygulanan yaptırımlar ABD'nin CAATSA yaptırımlarını tam olarak uygulayacağını gösteriyor. Rusya'nın savunma sanayi ile ilgili önemli işlemlere müsamaha göstermeyeceğiz.” ifadelerini kullanmıştır (Pompeo, 2020).

Türk tarafında ise Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanı Fahrettin Altun sosyal medya hesabı üzerinden İngilizce yaptığı açıklamada “Amerika Birleşik Devletleri'nin S-400 hava savunma sistemini alması nedeniyle Türkiye'ye yaptırım uygulama kararı mantıksız, sonuçsuz ve sonuçta ortaklığımızın ruhuyla bağdaşmıyor.” ifadelerini kullanmıştır (Altun, 2020). Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü İbrahim Kalın'da sosyal medya hesabı üzerinden 15 Aralık 2020 tarihinde İngilizce yaptığı paylaşımda “Türkiye'ye yönelik yaptırımlar ve arkasındaki dar gündem ters etki yaratacaktır. Bu yaptırımlarla Türkiye'nin kendi savunma sanayi kapasitesini geliştirme, kaynaklarını çeşitlendirme, bağımlılığını azaltma ve kendi kendine yeterliliğini artırma kararlılığını değiştirmeyecekler” ifadelerini kullanmıştır (Kalın, 2020).

ABD medyasının CAATSA yorumlarına bakıldığında ise *Wall Street Journal* gazetesinde yer alan ifadeler dikkat çekmektedir. Gazete S-400 nedeniyle uygulanan yaptırımların Ankara ile Washington arasında çatlağı derinleştirdiği yönündeki görüşleri okurlarıyla paylaşmıştır (Günay, 2020). *Wall street journal*'in haberi duyururken kullandığı ifadeler baskı uygulamaya dönük yaklaşımların iki ülke ilişkilerini mevcut durumdan daha kötü hale getirdiği argümanını destekler niteliktedir. Bu argümanı destekleyen diğer bir katkı ise Kılıç Buğra Kanat'ın 15 Aralık tarihinde *dailysabah* gazetesinde yayınlanan “*US sanctions only cause more tension with Turkey*” isimli makalesidir (Kanat, 2020).

Türkiye'ye yönelik yaptırım kararının açıklanmasını takip eden günlerde M. Pompeo konuya ilişkin olarak M. Çavuşoğlu ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirmiştir. Telefon görüşmesinde M. Pompeo CAATSA yaptırımlarının hedefinin Türkiye ve Türk ordusu olmadığını, bu yaptırımlarla Rusya'nın Amerikan ve Türk güvenlik sistemlerine sızma girişimlerinin engellenmesinin amaçlandığını beyan etmiştir (YouTube, 2020).

13 Kasım 2019 tarihi sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan gelişmeler iki ülke arasındaki ilişkilerin inişli çıkışlı bir seyir izlediği argümanını adeta kanıtlar niteliktedir. Bu süreçte Aynı gün içerisinde Türkiye ile ilgili hem olumlu hem de olumsuz gelişmeler yaşandığı görülmektedir ABD tarafında Kongre kanadının etkisiyle olumsuz gelişmeler yaşanırken aynı gün içerisinde Beyaz Saray tarafında Kongre ile aynı yaklaşımın paylaşılmadığı kamuoyuna duyurulmaktadır. Amerikan karar alma mekanizmasının çok parçalı yapısının iki ülke ilişkileri üzerinde yarattığı etkileri 13 Kasım sonrası yaşanan gelişmeler özelinde gözlemlemek mümkündür. Bu dönemdeki en dikkat çekici gelişmelerden

biri ise Cumhuriyetçi Senatör J. Thune'nin S-400'ler konusundaki girişimleridir. Bu dönem ayrıca Pompeo'nun söylemleri ve davranışları analiz edildiğinde ABD iç politikasının ABD'nin dış politikasını nasıl etkilediğini de gözler önüne sermektedir.

Uzmanların Türk-Amerikan ilişkilerinin temelleri ve 2002 sonrası dönemde yaşanan gelişmelere ilişkin genel değerlendirmeleri şu şekildedir;

Prof. Dr. Ali Engin Oba (Mülakat, 21 Ocak 2020):

“Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında Yahudi lobileri meselesi son derece önemli bir konu. Biliyorsunuz Amerika çok göç alan bir ülke olmuştur ve dolayısıyla Amerika’da önemli sayıda Yahudi kökenli nüfus var. Amerika’daki Yahudiler dernekleşerek hem İsrail’i korumak hem de Amerika içinde Yahudilerin etkin bir konumda olmalarına katkıda bulunmak çabası içinde örgütleniyorlar ve bunda çok başarılı oluyorlar. Bu Ermeni meselesi ile irtibatlı olarak daha önce biz bütün bu Yahudi lobileri ile iş birliği yaparak Ermeni konusunun Senatoya gelmesini engelliyorduk. Fakat son dönemde İsrail ile ilişkilerin bozulmasından sonra bizim bu Yahudi lobilerinden faydalanmamız mümkün olmadı. Yahudiler Holokost’un bir tek örnek teşkil ettiği ve bu örneğin canlı tutulması, sulandırılmaması gerektiği, başka ülkelerin sözde “Genocide” tanımlamalarının Yahudilerin maruz kaldığı gerçek soykırımı etkilememesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Yahudiler hiçbir zaman Ermenilerin görüşlerini paylaşmadılar ve Ermenilerin bu tehcirin bir genocide olduğu yönünde yaptığı baskıyı durdurdular. Amerikan Senatosu hiçbir zaman Ermeni meselesi ile ilgili tatsız kararları kabul etmedi. Bunun en büyük nedeni bizim bu Yahudi lobileri ile olan yakın ilişkimizdi. Yahudiler bize bir nebze yakın durdular çünkü biz hiçbir zaman anti-semit bir politika gütmedik. Birçok Yahudi Türkiye’de uzun süre yaşadı. İspanya’daki Müslüman İmparatorluğu’nun yıkılmasından sonra Yahudilerin önemli bir kısmı Osmanlı devletine geldiler ve bu olay hiçbir zaman unutulmuyor. II. Bayezid 1492 tarihinde Yahudilere el kol açarak onları Osmanlı Devleti’ne yerleştirdi. Daha sonrasında tabi İsrail’in oluşmasından sonra Türkiye’deki Yahudiler gidip İsrail’e yerleşiyorlar. Şu sırada bence Amerika’nın Ermeni davalarına sahip çıkan bir davranış içine girmesinde bizim Yahudi cemiyetlerinin, Yahudi liderlerinin desteğini alamamamızın önemli bir rolü var. Yani Yahudi lobisi bizimle beraber hareket etseydi Amerikan Senatosu böyle bir karar alamazdı. Yahudi lobilerinin Amerikan dış politikasının oluşumu üzerindeki etkisine ilişkin olarak John Mearsheimer’in çok güzel bir kitabı vardır.”

Prof. Dr. Ersin Onulduran (Mülakat, 19 Nisan 2020):

“Türk-Amerikan ilişkilerinde iki dönemden bahsetmek mümkün. Birinci olarak 1950’lerde Adnan Menderes zamanında başlayan ve Amerikalıların II. Dünya Savaşı’ndan hemen sonra Türkiye’yi ön plana koydukları bir ilişki söz konusuydu. Bu dönemde Türk-Amerikan ilişkileri ideolojik bir baz’a, bir temele oturuyordu. Türkiye’nin hür dünyanın bir parçası olarak kalması Atatürk zamanından beri benimsenmiş bir yaklaşımdı. Her ne kadar Sovyetler Birliği Türkiye’ye bir parça el uzattıysa da Atatürk, Bolşevikliği yani komünizmi reddetmiş bir liderdi. Fakat 1990’dan sonra özellikle Turgut Özal’dan sonra Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişki karşılıklı olarak ihtiyaç bazlı bir temele oturdu. Zaman zaman Eski Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de söylerdi. Türkiye’nin gerçekten Amerika’nın gösterdiği hedefler doğrultusunda dünya çapında birçok faaliyeti olmuştur. Dolayısıyla Amerika Türkiye’ye kadar muhtaçsa Türkiye’de Amerika’ya o kadar muhtaç. Bir anlamda bu ilişki bir al-ver ilişkisi halinde geliyor diye düşünüyorum. Türk-Amerikan ilişkileri uzun vadede orta vadede ne olacak diye bir soru sorulacak olursa şunu söyleyebilirim ki Türk-Amerikan ilişkileri oldukça güvenilir ve olumlu bir yolda gidecektir. Kalkıp Amerika Türkiye’ye karşı savaşır gibi kaygıları dillendirmenin de bir lüzumu yok.”

Prof. Dr. Sabri Sayarı (Mülakat, 23 Ocak 2020):

“Neoconlar, Amerika’nın imajına çok kötü etki yaptılar. Neoconlar’ın yaptıkları en büyük kötülük herhalde Irak Savaşı oldu. Bush’un 2001’den sonra başlattığı, yürüttüğü Irak Savaşı bütün dünyada çok olumsuz yankılar uyandırdı. Ondan sonra da bu iş olumsuz yönde devam etti gitti. Bugün dünyada Amerika’yı beğenenler, Amerika’yı destekleyenler kimlerdir diye kamuoyu yoklamalarında sorulduğunda her ülkede gayet düşük oranlar çıkıyor. Bunun bir sebebi de işte bu neo-konservatif (yeni-muhafazakâr) elemanlar. Bu imaj tahribatı Bush’la başladı bugüne kadar geldi. Bu kişiler bugün artık aynı şekilde neo-konservatif adı altında bilinmiyorlar belki ama onların görüşlerine yakın insanlar hâlen Washington’da etkili. O bakımdan onların görüşleri doğrultusunda Amerikan siyaseti yapılageldiği sürece Amerika’nın da dünyada pek olumlu bir durumu olmuyor. Türkiye’de dahi yüzde 80’lere varan Amerikan karşıtlığı var.

Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında Yahudi Lobileri meselesi çok önemli bir konu. Amerika ile dost olmak istiyorsanız İsrail ile iyi geçinmeniz lazım. İsrail ile kötü ilişkiler içinde olup aynı zamanda Amerika ile dost olmak imkânsız. Çünkü Amerika’nın Ortadoğu’da en fazla önem verdiği şey yıllardır İsrail’in güvenliği, İsrail’e yardım. Çünkü Amerika’da çok güçlü bir Yahudi varlığı var.”

Prof. Dr. Füsün Türkmen (Mülakat, 1 Ocak 2020):

“Türk-Amerikan ilişkileri baştan beri kırıldı. Soğuk Savaş döneminin en harlı kısmı hariç bu ilişkiler hep bir kırılmalık gösterdi. Yani 1964’ten itibaren çok inişli çıkışlı gitti. 2000’li yıllardan sonra da bu iniş çıkışlar hem hızlandı hem yoğunlaştı. Demek ki zaten birtakım sorunların olduğu bir çerçeveden bahsediyoruz. İşte bu çerçevenin en büyük eksiği de zaten sadece ve sadece pratik stratejik çıkarlara indirgenip dayandırılmış olmasıdır. Eğer ilişkiler bir değerler ortaklığı çerçevesinde geliştirilmiş olsaydı zaten bu kırılmalığı göstermezdi. En büyük eksiklik orada bir ortaklık, bir diyalog, bir işbirliği yaratılamamış olmasıdır. Bunun belki ilk ve tek mimarı Obama olacaktı. Obama göreve geldiği zaman bir model ortaklık kavramı ortaya attı. Zaten Türkiye’nin de Amerika ile bu 2003 sonrası gerginlikleri yaşanmıştı ve Kıbrıs sonrasında ikinci neredeyse kopma noktasına doğru gidiyordu. 2007’de Bush döneminde ilişkiler gene toparlandı ama Obama yönetimi başa geldiği vakit Türk-Amerikan ilişkilerinin çok kapsamlı bir değerlendirmesini yaptılar. Model Ortaklık kavramı eğer altı doldurulabilseydi ilişkileri daha sağlam hâle getirebilecekti. Çünkü görüş neydi sadece stratejik çıkarları dayanmamalı, ortak değerler politikasına dayanmalı, kültürel diyaloga dayanmalı, sivil toplumlar arası karşılıklı birbirini daha iyi tanıma ve fikir alışverişine dayanmalı tarzında. Bu liberal değerlere çok daha fazla önem veren Obama’nın da düşünce dünyasını yansıtan bir yaklaşımdı. Obama’nın birinci dönemine bu yaklaşım ve bu kavram damgasını vurdu fakat maalesef ondan sonra yaşatılamadı. Obama’nın ikinci döneminden itibaren tekrar sürtüşmeler baş gösterdi.”

Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu (Mülakat, 15 Ocak 2020):

“Bir kere Donald Trump yine kendisi gibi Cumhuriyetçi Parti’nin önceki başkanlarından George Walker Bush’tan farklıdır. Donald Trump döneminin önceki Cumhuriyetçi Başkan George Walker Bush döneminden en önemli farklarından biri dış politika amaçlarına ulaşmak için ekonomiyi bir araç olarak kullanmasıdır. Donald Trump’ın G.W. Bush gibi doğrudan askerî gücü ön plana çıkarmak yerine, ekonomik yaptırımlar yoluyla hedefine ulaşmaya çalıştığı görülmektedir. Askerî harekât çok pahalı bir şey olduğu için Donald Trump’ın askerî harekâtlara ekonomik nedenlerle çok sıcak bakmadığı söylenebilir.

D. Trump döneminde Türk-ABD ilişkilerine bakıldığında ise Suriye’nin önemli bir konu olduğu bunun yanı sıra S-400 ve F-35’lerin diğer önemli konular olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Aslında bu sorunlar Türkiye’nin Amerikan kongresinde yani senato ve temsilciler meclisindeki durumu ile ilgili görünmektedir. Lobiler işte burada önem kazanmaya başlıyor. Şunu kabul edelim Türkiye Amerikan Kongresi nezdinde, kamuoyunda genellikle

Yunanistan'a ve İsrail'e göre daha az desteğe sahip olan bir ülke konumundadır. Ayrıca ABD kongresinde 1915 olaylarının değerlendirilmesinden başlayan Türkiye karşıtı bir gelenek bulunmaktadır. Bu Türkiye karşıtlığı siyaset içerisinde zaman zaman kontrol edilmiştir. Bu kontrolü Başkanların yanı sıra lobiler de sağlamıştır. Ermeni ve Rum Lobileri'nin iş birliğine karşı Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin nispeten iyi olduğu dönemlerde Yahudi Lobisi onlara karşı engel çıkarmaktaydı. Özellikle dönemin Amerikan Başkanı da Rum ve Ermeni Lobileri'nin aldırmaq istediğı kararlara çok taraftar değilde Türkiye, Amerikan Başkanlarının ve Yahudi Lobisinin desteğı ile bu atakları dengeleyebilmekteydi. Bugün bu denge unsuru kalkmıştır. Türkiye'nin özellikle 2008-2009 yıllarından sonraki Ortadoğı politikaları çerçevesinde bu durum ortadan kalkmıştır. Bu ortadan kalktığı zaman hatta Yahudi Lobisi de tamamen bu lobilerin yanına geçtiğı zaman bugünkü durum ortaya çıkmaktadır. O zaman Amerikan Kongresi birçok konuda kolaylıkla Türkiye karşıtı bir noktaya yönlenebilmektedir. Bugünkü durumun büyük ölçüde bununla ilgili olduğu düşünülebilir.”

Ali Çınar (Mülakat, 30 Aralık 2019):

“S-400'ler, FETÖ ve Suriye meselesi iki ülke arasındaki ana sorunlar. Sorunların yanı sıra iki ülke arasındaki ticaret hacminin 100 milyar dolar düzeyine çıkarılması hedefi önemli. Cumhurbaşkanı Erdoğan'la Trump'un kişisel ilişkileri iyi, aralarındaki iletişim güçlü olduğu için krizler bir şekilde erteleniyor ancak Kongre'de ve ABD kamuoyunda Türkiye aleyhine ciddi bir algı var. Anti-Türk Gruplar Türkiye aleyhine ortak çalışıyor. Kasım ayında iki aleyhte tasarı (sözde Ermeni) ve yaptırım yasası ABD Temsilciler Meclisinden geçti, Senato da sözde Ermeni soykırım tasarısı geçti. FETO-PKK-Rum-Ermeni olmak üzere tüm Anti-Türk gruplarının bu kadar ortak aleyhte çalıştığı görülmemiştir. ABD medyası tek taraflı haberler ile Türkiye'nin itibarına (reputation) zarar veriyor.”

Trump dönemi Amerikan dış politikası ve Türk-Amerikan ilişkilerine yönelik olarak Prof. Dr. Kemal Kirişçi şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat, 22 Temmuz 2020):

“Amerika'nın dış politikasında da bir savrulma yaşanıyor. Amerika'nın geleneksel bir dış politika çizgisi vardı. O çizginin devamlılığını sağlayan bir Dışişleri Bakanlığı vardı, Ulusal Güvenlik Konseyi vardı, Kongre'nin içerisinde yerleşmiş birtakım senatörler, kişilikler, kimlikler vardı. İlgili alt komisyonlar ve senator/MV'leri için çalışan “staffer”lar vardı. Bu senatörler yıllarca alt komisyonlarda görev yaparak deneyim kazanıyorlardı, bilgili insanlardı. Trump Dönemi ile beraber bu yapı bozuldu. Trump Avrupa Birliği'ne hakaret ediyor, NATO'yu gereksiz ilan ediyor, böyle şaşkınlık içerisinde giden bir dış politika var

burada. Bundan dolayı büyük endişe duyanlar şimdiden Joe Biden kazanırsa bu iş nasıl kurtarılacak diye kafa yoruyorlar.

Amerikan dış politikası'na bakarken iç politikasından ayırmak çok zor. Aynı şekilde bunu yaparken kongrenin rolüne de bakmak lazım. Kongrede hangi siyasi parti olduğuna bağlı olarak partiler liberal veya realist yaklaşımların etkisi altında olabiliyorlar. Ama daha önemlisi özellikle bu sıralar iç siyasetin (localpolitics) etkisine bakmak lazım. Bu aralar Kasım seçimleri yaklaşırken kongre üyeleri omuzlarının üzerinden kendi oy tabanına yani seçmenlerine bakacaktır. Pandemi gelmeden önce sanırım Şubat ayıydı, DC'de Yunanlılar büyük bir konferans düzenledi. Dinleyici olarak o konferansa ben de katıldım. O konferansta Meşhur Senatör Bob Menendez Türkiye'ye diline geleni söyledi. Bunlar tamamen etnik oy hesaplarına yönelik girişimler, olaylar. Türkiye'yi tamamen kaybetmeme endişelerini çoğu zaman bürokratlar gündeme getiriyor, seçilmişler değil. Türkiye'ye yönelik ABD Dış Politikası'nın oluşumunda pek çok çevrenin etkisi var. Siyasi partilerin rolü var, senatörlerin rolü var, kongrenin içerisindeki alt komisyonlardaki kişiliklerin rolü var, askeriye ve Dışışleri Bakanlığı'nın rolü var. Bunların içinde en önemlisi Pentagon ve Dışışleri Bakanlığı'nın rolü. Şu anda en çok konuşulan konulardan biri, yani en son yazılan çizilenlere baktığımız zaman ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı (CENTCOM) ile Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı (AFRICOM) arasındaki çekişme. AFRICOM'daki komutanlar Türkiye'nin Libya'da Rusya'yı dışarıda tutma rolünden dolayı Türkiye'ye daha olumlu bakıyorlar. CENTCOM'un ise Türkiye ile 90'lara uzanan bir sıkıntısı var.

Amerika'nın Avrupa Komutanlığı'nın (EUCOM) Türkiye'ye bakışı çok daha pozitif ve farklıdır. Bu bakış açısının olumlu olmasında Türkiye'ye yönelik oluşan gelenek önemli rol oynamaktadır. Bu gelenegin temellerini Kore olayının getirdiği hafıza ve soğuk savaş sırasında Türkiye'nin Sovyetlere karşı aldığı pozisyon oluşturmaktadır. Ancak bu S-400, Rusya ile yakın-yoğun ilişkiler ile beraber EUCOM ve NATO çevrelerinde TR'ye "güven/trust" konusunda soru işaretlerinin güçlendiğine ilişkin gözlemimi de eklemeliyim.

Amerikan dış politikası ve Türk-Amerikan ilişkileri incelenirken Amerikan sisteminin çok parçalı karar alma yapısının dikkate alınması daha sağlıklı analizler yapılmasına yardımcı olacaktır."

Onur Öymen şunları ifade etmiştir (Mülakat, 10 Aralık 2019):

"Biz Amerika ile ilişkilere Atatürk zamanından beri çok önem veriyoruz. Atatürk ile Roosevelt mesajlaşması var, biliyorsunuz. Truman Doktrini, Marshall Planı, Türkiye'nin

NATO'ya girişi gibi konularda Amerika'nın çok katkısı oldu. Türk Ordusu'nun modernleştirilmesi konusunda da katkılarının olduğunu biliyoruz. Aynı şekilde Amerikada Türkiye'nin katkılarından herhalde memnundu. Kore Savaşı'nda Amerika'dan sonra en çok şehidi veren ordu Türk Ordusu'dur. Soğuk Savaş zamanında bu bölgede 30 tane Rus tümenini tuttuk. Amerika, Sovyetler Birliğı hakkında sağladığı istihbaratın yüzde 67'sini Türkiye'den sağlıyordu. Bizim onlara katkılarımız onların da bize katkıları oldu. İlişkiler böyle giderken Amerika başta Kıbrıs konusu olmak üzere pek çok konuda bize karşı çıkma vaziyetini aldı. Biz bunun nedenlerini merak ediyoruz. Çünkü bizim Amerika ile böyle bir çekişme, çatışma içine girmekten menfaatimiz yok ama Amerika'nın da olmaması lazım. Yani Türkiye'de bu bir sıkıntı yaratıyor bunu Amerikalıların da anlaması lazım bence. Mesela Clinton zamanında bu kadar açık bir sorun yaşamıyorduk. Clinton'ın Başkanlığı zamanında Türk halkının Amerika'ya desteğı %53 daha sonra bu %9'a kadar indi.

ABD ile aramızdaki sorunların nedenlerinden biri insan hakları konusunun başka siyasi amaçlar için kullanılması meselesidir. İnsan hakları meselelerini başka bir ülkeyi köşeye sıkıştırma amacıyla kullandığınız andan itibaren insan haklarının değeri azalır. Eleştirdiğiniz ülkelerde yapmış olduğunuz eleştirileri dikkate almazlar. Yani siz kaybedersiniz, insan hakları kaybeder.

Amerika'nın genel politikaları çerçevesinde Türk-Amerikan ilişkilerine bakılacak olursa ABD tarafında beklediğimiz yaklaşımların her zaman sergilendiğini söyleyemem. Mesela Amerika bir ara Türkiye'nin Avrupa Birliğı üyeliğini kuvvetle destekliyordu bunun için bir büyükelçi bile görevlendirmişlerdi. Türkiye'nin temel hedeflerinden biri Avrupa Birliğı üyeliğıydi ve Amerika'nın bu konuda bize verdiğı destekten de çok memnunduk. Sonra Hillary Clinton yaptığı bazı açıklamalarda Türkiye'ye Ortadoğı'da ihtiyaçları olduğunu, Türkiye'nin Avrupa Birliğı ile ilişkilerinin o kadar da önemli olmadığı anlamına gelecek söylemler dile getirdi. Bana göre bu tavır değışikliğı Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir kırılma noktası oldu. Bu tavır değışikliğı ile Amerikan tarafı Türkiye'ye AB konusundaki desteğini kesmiş ve bir anlamda Türkiye'ye Ortadoğı ülkesi olmasını önermiştir. 2000'li yıllardaki bu tavır değışiminin izlerini Graham Fuller'in Yeni Türkiye Cumhuriyeti kitabında da görüyoruz. Fuller'in kitapları incelendiğinde Türkiye'ye Ortadoğulu bir devlet rolü oynamasını önerdiğı görülür. Bu bizim için son derece rahatsızlık verici bir şey. Ayrıca ABD Dışışleri Bakanlığı'ndaki diplomatlar bu şekilde bir tavır değışimine engel olmak için ağırlıklarını koydular mı koymadılar mı bunu izleyemedik."

Ragıp Soylu ise İsrail ile bozulan ilişkilerin Yahudi Lobileri'nin Türkiye'ye yönelik tavır değişimini belirlediğini ancak Amerikan kamuoyunun da son dönemlerde Türkiye aleyhtarı bir havaya büründüğünün altını çizerek şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat,27 Aralık 2019):

“İsrail ile ilişkiler bozulduktan sonra bir dönem bizim aleyhimize çok sert bir şekilde çalıştılar, ama 2016 yılındaki Türkiye-İsrail anlaşmasından sonra biraz durulmuşlardı. Fakat Türkiye yine Filistin’de olup bitenlerden dolayı İsrail Büyükelçisi’ni sınır dışı edince onlar da bizim büyükelçimizi gönderince yine bizim aleyhimize çalışmaya başladılar. Burada şunu da ifade etmek gerekir ki Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulmasına ilişkin olarak artık sadece İsrail Lobisi’nin etkisinden bahsedemeyiz. İsrail Lobisi’nden öte Amerikan kamuoyunun tavrı ilişkiler üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Türkiye’nin Suriye Politikası, bölgedeki politikaları ve bir sürü başka şeyden kaynaklanan nedenlerle başka grupların da Amerikan kamuoyunda Türkiye karşıtı olduğu bir dönemden geçiyoruz. Zaten bu çerçevede soykırım yasa tasarısı ABD Kongresi’nden geçirildi. Çünkü artık Türkiye’yi bir ABD ortağı olarak görmüyorlar. Türkiye aleyhindeki herhangi bir yasa tasarısı girişimi konuşulduğu zaman önceden Türkiye’yi kaybederiz, Türkiye’yi Rusların kucağına iteriz gibi korkuları vardı. Artık bu psikolojiden çıkıldı. Şimdi diyorlar ki Türkiye zaten Ruslarla çalışıyor, Türkiye zaten Suriye’de bizimle uyum içinde hareket etmiyor, zaten Ortadoğu’da İsrail karşıtı bir tavır içerisinde, zaten Ortadoğu’da bizim diğer müttefiklerimiz olan Birleşik Arap Emirlikleri gibi Mısır gibi ülkelerle arası kötü öyleyse biz de bunları cezalandıralım diyorlar. Dolayısıyla bu çerçevede olaya baktığımız zaman farkındaysanız bu yasa tasarıları neredeyse oy birliğiyle ABD Temsilciler Meclisi’nden ve ABD Senatosu’ndan çıktı. Bunlar çok ciddi şeyler yani bunlar Türk-Amerikan ilişkileri tarihinde görülmemiş olaylar. Oy birliği ile çıkan kararlar çok ciddiye alınması gereken çok sıkıntılı şeyler.”

Seyfi Taşhan (Mülakat,13 Ocak 2020):

“Amerika kendini dünyanın en büyük devleti olarak görerek Türkiye’yi bağımlı bir devlet (Client State) olarak görüyordu. Fakat Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Türkiye kendini bir merkezî devlet olarak görmeye başladı. Türkiye, bağımlı devlet (Client State) olmaktan çıkınca Türk liderleri seslerini daha fazla yükseltmeye başladılar, ihtilaflar ortaya çıktığında Amerika’ya kafa tutmaya başladılar. Bu yüzden zaman zaman kırılmalar ve barışmalar yaşanır.

İki tarafında iyi bir ittifak ilişkisi sürdürmekte faydaları vardır ve bu faydaları sağlamaya çalışırlar. Bazen krizler olur çünkü zaman zaman iki tarafında ulusal çıkarları

farklılık gösteriyor. Bu ihtilaflar yeni değil 1960'larda hatta belki ondan da önce bazı sorunlar yaşıyordu ancak bunlar gelip geçiyor. Türk-Amerikan ilişkilerinde belirli bir standardı koruma konusunda devlet adamları son derece dikkatlidirler.

Amerika'daki Yahudi lobileri açıkça İsrail'i desteklerler. Bu Yahudi lobilerinin etkisiyle de Amerikan hükümeti İsrail'i desteklemeyi kendisi için Ortadoğu'da başlıca politika hedefi olarak görmüştür, bu hedefe göre hareket etmektedir.

Amerika dikkat ederseniz Ortadoğu'nun birçok ülkesinde asker bulundurmaktadır. Irak'ta, Katar'da, Suudi Arabistan'da, diğer bazı Körfez ülkelerinde ve Suriye'de askerleri vardır, Afganistan'da da aynı şekilde. Amerikalılar İran'la ilişkileri iyi gitmediği için Ortadoğu'da çeşitli üsler ve askerleri bulundurmayı tercih ediyorlar. Suriye'den de çekilmeyeceklerdir.”

Uzmanların Türk-Amerikan ilişkilerinin temelleri ve 2002 sonrası dönemde yaşanan gelişmelere ilişkin genel değerlendirmeleri ile ilgili olarak şunları ifade etmek mümkündür;

Ali Engin Oba geçmişte ABD Kongresi'nin Türkiye'ye yönelik olumsuz girişimlerinin Yahudi lobileri sayesinde engellendiğini eğer Yahudi lobileri bugün de Türkiye ile birlikte hareket ediyor olsalardı ABD Kongresi'nin Türkiye'ye yönelik son dönemlerde aldığı kararları alamayacağını düşünmektedir. Ali Engin Oba'nın mülakatı analiz edidiginde başta Ermenilerin Türkiye'ye yönelik girişimleri olmak üzere Senato'nun Türkiye karşıtı girişimlerinin önlenmesinde Yahudi lobilerinin önemli bir rol oynadığına dikkat çektiği görülmektedir. Ersin Onulduran ise Türk-Amerikan ilişkilerinin son dönemlerde ideolojik olmaktan ziyade ihtiyaç bazlı bir al-ver ilişkisine dönüştüğüne dikkat çekmektedir. Onulduran Türk-Amerikan ilişkilerinin oldukça güvenilir ve olumlu bir yönde gelişeceğini düşünmektedir. Sabri Sayarı ise başta George W. Bush'un Neo-Con politikalar doğrultusunda başlattığı Irak savaşı olmak üzere Neo-Con politikaların ABD'nin dünyadaki imajını olumsuz etkilediğini ifade etmektedir. Sayarı bu imaj tahribatının Türkiye kamuoyunda Amerikan karşıtlığını tetiklediğini ve Türkiye'de Amerikan karşıtlığı oranının %80'lerin üzerine çıktığına değinmektedir. Sayarı'nın öngörüsü Neo-Con fikirlerin ABD dış politikasını şekillendirmeye devam etmesi halinde gelecekte de ABD'nin dünya genelindeki imajının olumsuz olacağı yönündedir. Sayarı ayrıca İsrail ile sorunlar yaşayıp Amerika ile dost olmanın imkansız olduğu kanatındadır. Fusun Türkmən ise taraflar arasında ilişkilerin kırılgan olması ve sorunlar yaşanmasının nedeni olarak liberal değer temelli bir ilişki geliştirilememiş olmasını göstermektedir. Faruk Sönmezoğlu ise ABD'nin Türkiye'ye yönelik olumsuz girişimlerinin geçmişte Yahudi lobileri tarafından durdurulduğunu içinde bulunulan zaman

itibariyle böyle bir destek olmadığı için ABD Kongresi'nin çok rahat bir şekilde Türkiye aleyhinde kararlar alabildiğini ve ilişkilerde içinde bulunulan zaman itibariyle görülen bozulma ve kötü durumun büyük ölçüde bununla ilgili olduğunu düşünmektedir. Ali Çınar ise iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına etki eden faktörler olarak ABD medyasının Türkiye'ye yönelik olumsuz bakışı ve Anti-Türk grupların faaliyetlerini göstermektedir. Kemal Kirişçi ise özellikle Trump döneminde yaşanan problemlere ABD dış politikasındaki savrulma ve ABD yönetiminin dış politikayı iç siyasette mesaj verme amaçlı olarak kullanma isteginin önemli ölçüde etki ettiğini düşünmektedir. Kirişçi bu savına gerekçe olarak Trump'ın ABD dış politikasına ilişkin demeçleri ile ABD dışişleri bakanı M. Pompeo'nun ABD seçimleri yaklaşırken kamuoyuna yansıyan demeç ve eylemlerini göstermektedir. Türk-Amerikan ilişkileri ve Amerikan tarafının 2000'li yıllardaki tavır değişimine ilişkin olarak Onur Öymen ABD'nin insane hakları konusunu Türkiye'ye karşı bir baskı unsuru olarak kullanma eğilimi ve Türkiye'ye Ortadoğu'lu bir devlet rolü oynamayı önermesini ilişkiler üzerinde bozucu faktörler olarak görmektedir. Öymen Türkiye'nin Ortadoğu'lu bir devlet rolü oynamasına ilişkin önerilerin Hillary Clinton'un demeçlerinde ve Graham Fullerin çalışmalarında rahatlıkla görülebileceğini ifade etmektedir. Öymen dış politika yapıcılarının önerdikleri politikaların bir anlamda kamuoyu ve algı oluşturmak için Fuller gibi yazarlarca desteklendiğini dile getirmektedir. Öymen ayrıca ABD tarafında diplomatların Türkiye'ye yönelik olumsuz girişimlerin engellenmesine ilişkin olarak somut bir çaba harcamadıklarını düşünmektedir. Ragıp Soylu ise İsrail ile bozulan ilişkilerin Yahudi lobileri'nin Türkiye'ye yönelik tavır değişimini belirlediğini ancak Amerikan kamuoyunun da son dönemlerde Türkiye aleyhtarı bir havaya büründüğünün altını çizmektedir. Seyfi Taşhan'da özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemin etkisine dikkat çekerek Türkiye'nin bağımlı bir devlet olmaktan çıktığını ve bunun Türk tarafında yönetim katının eylem ve söylemlerine yansıdığını ifade etmektedir. Taşhan, iki ülkenin ulusal çıkarlarının farklı olmasından dolayı zaman zaman anlaşmazlıklar yaşandığını düşünmektedir. Taşhan iyi bir ittifak ilişkisi sürdürmenin her iki ülkenin ulusal çıkarları bakımından yararlı olacağına vurgu yaparak yaşanan olumsuzluklara rağmen her iki ülkenin yöneticilerinin de Türk-Amerikan ilişkilerinde belirli bir standardı korumak konusunda dikkatli olduklarını ifade etmektedir. Taşhan ayrıca ABD'nin Ortadoğu'ya ilişkin politikalarının İsrail'in güvenliği ve çıkarları doğrultusunda şekillendiğine vurgu yapmaktadır.

Tablo 9. Son dönem Türk-Amerikan ilişkilerine yönelik mülakat analizi sonuçları

Rol oynayan faktörler	A.O	E.O	S.S	F.T	F.S	A.Ç	K.K	O.Ö	R.S	S.T
Yahudi lobileri'nin Türkiye'nin yanında değil karşısında olması	X		X		X				X	
Türk-Amerikan ilişkilerinin bir al-ver ilişkisi şeklini alması		X								
ABD dış politikasının Neo-con görüşler doğrultusunda yapılması			X							
Taraflar arasında liberal değer temelli bir ilişki kurulamaması				X						
ABD Medyası ve anti-Türk grupların faaliyetleri						X			X	
ABD dış politikasındaki savrulma ve iç politikaya yönelik girişimler							X			
ABD'nin insan haklarını bir baskı aracı olarak kullanma eğilimi, Türkiye'ye Ortadoğu'lu bir devlet rolü önermesi								X		
Soğuk Savaş sonrası ortam										X
ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikalarının İsrail'in çıkarları doğrultusunda şekillenmesi.										X

Tablo incelendiğinde Türk-Amerikan ilişkileri konusunda en çok dikkat çeken faktörün İsrail ile ilişkiler ve bunun sonucunda Yahudi lobileri'nin Türkiye karşıtı bir pozisyon alması olduğu görülmektedir. Bu faktöre dikkat çeken beş uzman Ali Engin Oba, Sabri Sayarı, Faruk Sönmezoglu, Seyfi Taşhan ve Ragıp Soylu'dur. Seyfi Taşhan'ın ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik politikalarının İsrail'in güvenliği ve çıkarları doğrultusunda şekillendiğine ilişkin argümanı'nın geniş bir perspektifi yansıttığını ifade etmek gerekir. Ragıp Soylu Yahudi lobileri'nin ilişkiler üzerinde etkili olduğunu ifade etmekle beraber en çok vurgu yaptığı konu ABD medyası'nın rolüdür. Soylu Türk-İsrail ilişkilerinin kötü olduğu dönemlerde Yahudi Lobileri'nin Türkiye aleyhinde çok sert bir şekilde çalıştıklarını ancak ilişkilerin düzelme eğiliminde olduğu dönemlerde bu lobilerin Türkiye karşıtı faaliyetler konusunda duruldukları kanatındadır.

Özellikle Kongre kanadının Türkiye aleyhine gerçekleştirdiği faaliyetler Yahudi lobisi'nin önemini gün yüzüne çıkarmaktadır. İsrail ile sorunlu olup Amerika ile iyi ilişkiler içinde olmanın imkânsızlığı 13 Kasım sonrası yaşanan gelişmelerle bir kez daha ortaya çıkmıştır. Amerikan tarafında S-400 konusu en büyük sorun ve iki ülke ilişkilerinde 1947'den beri en büyük uzaklaşma nedeni olarak görülmektedir. Türk tarafı için ise en büyük sorunun Suriye meselesi olduğu anlaşılmaktadır. Rusya, Türk-Amerikan ilişkilerinde uzaklaşmaya yol açmak için her fırsatı kullanmaktadır. Ancak Şubat ayında Türkiye'nin Suriye'deki askerî kayıpları Türk-Rus ilişkilerini asla Şubat ayı öncesi günlere dönülmeyecek hâle getirmiştir. Yaşananlar Türk toplumunda Rusya'ya ilişkin adeta bir travma yaratmıştır. Türkiye'nin asker kaybı verdiği günlerde Amerikan tarafının Türkiye'ye verilecek destekle ilgili net bir tavır ortaya koyamaması iki ülke ilişkileri adına Truman Doktrini'nden bu yana kaçırılmış en büyük tarihi fırsat olarak görülebilir.

İlişkilerin genel seyrine bakıldığında taraflar arasında uzaklaşmaya yol açan yaklaşım örneklerinin her geçen gün daha fazla görülmeye başlandığı söylenebilir. ABD'nin son dönemlerde Kıbrıs Rum Kesimi'ne yönelik girişimleri de bu olumsuzluğu adeta körükler niteliktedir. Özellikle Kasım ayındaki Amerikan seçimlerine yönelik olarak Dışişleri Bakanı M. Pompeo'nun sergilediği tavırlar ve söylemler Türk-Amerikan ilişkilerinin etnik oy hesaplarına feda edildiğini düşündürmektedir.

Türk-Amerikan ilişkilerinde son dönemlerdeki ana sorunların neler olduğuna ilişkin olarak uzmanların tespitlerinin şu şekilde olduğu görülmektedir;

Ali çınar (Mülakat,30 Aralık 2019);

“Ana sorunlar S-400, Fethullah Gülen'in iadesi ve Suriye meselesi.”

Hikmet Çetin (Mülakat,18 Aralık 2019);

“Amerika ile aramızda sorunlar oluşmuştur, anlaşmazlıklar olmuştur, iniş ve çıkışlar oluşmuştur ama onlar bir veya iki konu etrafında olduğu için kısa süre içinde giderilmiştir. Ama bugün karşı karşıya olduğumuzu sorunlar son derece ağır ve ilişkileri her yönüyle etkileyebilecek boyutta. Bunlar zaman içinde oluştu yani birtakım yanlışlıklarla bu noktaya gelindi. Bugün geriye dönüp baktığımız zaman aslında bu sorunların başına hiç kuşkusuz belki de S-400'leri koyabiliriz.

PYD, YPG konusu henüz çözülmüş değil gündemde duruyor. Suriye konusunda başından beri anlaşmazlıklar devam ediyor. FETÖ konusu 2015'ten beri büyüyen bir sorun olarak varlığını devam ettiriyor. Halkbank meselesi gündemdeki başka bir sorun olarak

duruyor. NATO ile ilişkiler ki Amerika NATO'nun önemli bir ülkesi yani Amerikasız bir NATO düşünülemez, bu nedenle NATO ile ilişkiler bakımından da sorun var."

Ragıp soylu (Mülakat, 27 Aralık 2019);

"Farkındaysanız ilişkiler 2016 yılından sonra hep daha kötüye gitti. Çeşitli başka skandallar, başka sorunlar ortaya çıkmaya başladı. Özellikle Suriye'de Türkiye'nin Amerika ile kafa kafaya gelmesi, İran konusundaki anlaşmazlıklar ve nihayetinde Trump yönetimi ile birlikte S-400'lerin alınması.

Bu S-400 meselesi ve Rusya ile yakınlaşma ciddi bir blok olarak önümüzde durmaya devam edecek diye düşünüyorum."

Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu (Mülakat, 15 Ocak 2020);

"D. Trump döneminde Türk-ABD ilişkilerine bakıldığında ise Suriye'nin önemli bir konu olduğu bunun yanı sıra S-400 ve F-35'lerin diğer önemli konular olarak ön plana çıktığı görülmektedir."

Uzmanların son dönemlerde Türk-Amerikan ilişkilerindeki ana sorunların neler olduğuna ilişkin görüşleri ile ilgili olarak şunları ifade etmek mümkündür;

Ali Çınar ana sorunların S-400, Fethullah Gülen'in iadesi ve Suriye meselesi olduğunu düşünmektedir.

Hikmet Çetin ise geçmişte de Amerika ile bazı sorunlar yaşandığını ancak bu sorunların bir veya iki konu ile sınırlı olduğunu ifade ederek son dönemlerde ilişkilerde sorunların ağırlaştığı ve yoğunlaştığına dikkat çekmektedir. Çetin sorunların başına S-400 konusunu yerleştirerek konunun önemine dikkat çekmektedir. Çetin ilişkilerdeki diğer temel sorunlar olarak Suriye meselesi, FETÖ konusu ve Halkbank meselesini görmektedir. Çetin ayrıca Türk-Amerikan ilişkilerindeki gerilimlerin NATO ile ilişkilere de yansımaları olduğuna değinerek NATO ile ilişkilerde de sorunlar olduğunu ifade etmektedir.

Ragıp Soylu da Amerika ile son dönemlerde yaşanan sorunların arttığına dikkat çekerek Suriye meselesi, İran'la yakınlaşma, S-400 gerilimi ve Rusya ile Türkiye'nin yakınlaşmasının ilişkilerde yarattığı gerilimi ana sorunlar olarak görmektedir.

Faruk Sönmezoğlu ise özellikle Trump döneminde Suriye meselesi ile S-400/F-35'lerin önemli konular olarak ön plana çıktığını düşünmektedir.

Tablo 10. Türk-Amerikan ilişkilerinde son dönemlerin temel sorunlarının neler olduğuna ilişkin yapılan analiz sonuçlarını gösterir tablo.

Uzmanlar	Sorunlar ve Gerilimler
Ali Çınar	S-400 Suriye meselesi FETO konusu
Hikmet Çetin	S-400 Suriye meselesi FETO konusu Halkbank meselesi NATO ile ilişkiler
Ragıp Soylu	S-400 Suriye meselesi Rusya ile yakınlaşmanın yarattığı gerilimler İran konusunda yaşanan anlaşmazlıklar
Faruk Sönmezoğlu	S-400/F-35 Suriye meselesi

Tablo analiz edildiğinde her dört uzmanın da Türk-Amerikan ilişkilerinde ana sorun olarak S-400’ler ve Suriye meselesini gördükleri anlaşılmaktadır. Çalışmanın yazarı da uzmanlarla aynı görüşü paylaşmaktadır. Bu görüşün gerekçesi 13 Kasım ABD ziyareti esnasında Trump’ın ilk telaffuz ettiği konunun S-400’ler olması Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın ise ilk telaffuz ettiği konunun Suriye meselesi olmasıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan sonuçlar ve Türk-Amerikan ilişkileri özelinde çalışılabilecek konulara ilişkin önerilere yer verilecektir. Çalışma kapsamındaki vakalara ilişkin olarak ulaşılan sonuçlar ABD başkanlarının görev süreleri temel alınarak tarihsel kronolojiye dayalı bir şekilde verilmiştir. Çalışmanın konusunu teşkil eden, 2002 sonrası dönemde yaşanan gerilimlere ilişkin olarak doküman incelemesi sonucu elde edilen bulgularla mülakatlar sonucu elde edilen bulguların büyük ölçüde örtüştüğü görülmektedir. Bu durumun belki tek istisnası olarak değerlendirilecek vaka 1 Mart Tezkeresi'dir. Doküman incelemesi ile ulaşılan bulgular tezkereye ilişkin sonucun olumsuz olmasında ABD tarafının yapacağı ekonomik yardımın etkisine de işaret etmekteyken konuya ilişkin olarak görüş belirten uzmanların bu hususa değinmedikleri görülmüştür.

5.1. Sonuçlar

Türk-Amerikan ilişkileri özellikle 1 Mart 2003 tarihinden itibaren giderek yoğunlaşan küresel ve bölgesel değişimlerden kaynaklı bir dizi gerilime sahne olmuştur. Taraflar arasında ilişkilerin kopma noktasına gelindiğinin düşünülmesine yol açan bu gerilimler zaman zaman kriz yönetimi gerektirecek bir hâl almıştır. Bu gerilimler her iki ülkede dış politikanın yürütülmesinden sorumlu uygulayıcılar arasında ve akademik çevrelerde ilişkilerin yeniden sorgulanmasını beraberinde getirmiştir.

ABD'nin Irak'a yönelik savaş kararı almasından sonra 2002 yılından itibaren taraflar arasında Türkiye'nin uğraması kesin ekonomik kayıpların telafisi için yürütülen müzakerelerden Türk tarafını tatmin edecek ve Türk kamuoyunu etkileyebilecek anlamlı bir sonuca ulaşılamamış olmasının 1 Mart tezkeresi'nin akıbetini belirleyen etmenlerden biri olduğu sonucuna varılmıştır.

ABD bu olayda her iki taraf için kazan-kazan sonucu yaratacak bir ekonomik çözüm önerisi geliştirmek yerine Türkiye'ye sınırlı yardım önerilerinde bulunmuştur. Günün sonunda tezkere geçmediği için ABD Türkiye'yi kendilerini yüzüstü bırakmakla suçlamış ve kuzeyden askerî harekâtı hızlandıracak bir cepheden olmuştur. Türkiye ise kritik durumdaki kırılgan ekonomisi için gerekli ekonomik destekten mahrum kalmıştır.

Türk-Amerikan ilişkilerinde pek çok uzman tarafından bir dönüm ve kırılma noktası olarak tanımlanan hadise 1 Mart tezkeresi ve akabinde gerçekleşen Süleymaniye olayıdır. Süleymaniye olayı ABD yönetiminin savaşın başında Türkiye'nin Irak'ta askerî varlık

gösterme çabalarından doğan rahatsızlığının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Süleymaniye olayı Türk tarafının Irak özelinde hareket alanını sınırlandıracak ve Türkiye'yi bu alanda meydana gelen gelişmelere ilişkin kaygılarından dolayı gerçekleştirdiği sınırlı olan aktivitelerinden caydıracak bir eylem olarak görülebilir. Bu olayda ABD tarafının muhatabının davranışlarını yönlendirmek için askerî güç kullanımına yöneldiği görülmektedir.

2002 yılı sonrası dönemde taraflar arasında gerilimlere neden olan bir faktör de Türk tarafının müttefikinin kendisine yönelik olarak silah ambargosu uyguladığına ilişkin algısı olmuştur. Diğer bir sorun ise Türkiye ile ABD arasında teknoloji transferi içerecek şekilde savunma alanına yönelik antlaşmalar yapılamamasıdır. Bu durumun nedenleri arasında Türkiye'nin son dönemlerde gelişen endüstriyel kapasitesinin etkilerini de göstermek gerekir. ABD'li firmalar kendi ürettikleri hassas savunma teknolojilerini üreterek ihraç edecek rakip istememektedirler. Bu durum Patriot'lar konusunda yürütülen müzakerelerde net bir şekilde görünmektedir. Bu konuda da ABD tarafının her iki taraf için kazanç yaratacak bir çözümünden ziyade ABD tarafının çıkarlarını önceleyen bir tavır sergilediği görülmüştür.

ABD tarafının Türkiye'ye yönelik silah satışlarında belirleyici rol oynayan faktörlerden birinin de 2003 tarihinde yaşanan 1 Mart tezkeresi olduğu söylenebilir. Tezkere sonucunun olumsuz olması özellikle ABD askerî kesiminin Türkiye'ye bakışı üzerinde olumsuz etki yapmıştır.

ABD dış politikasının şekillenmesinde Yahudi lobilerinin önemli rol oynadığı bilinen bir gerçektir. Türkiye ile İsrail arasında özellikle 2009 tarihinden itibaren bozulan ilişkiler nedeniyle geçmişte Türkiye'nin yanında duran Yahudi Lobisi Türkiye'nin karşısına geçmiştir. Dolayısıyla ABD Kongresinde tam anlamıyla blok halinde Türkiye karşıtı bir cephe oluşmuştur. Yahudi Lobisi'nin kaybının Türkiye açısından özellikle ABD ile olan ilişkilerde zorluklar yarattığı görülmüştür. İsrail ile iyi ilişkiler geliştirmedikçe ABD ile iyi ilişkiler geliştirmek mümkün görünmemektedir. Rum ve Ermeni Lobileri'nin etkili olduğu ABD Kongresi'nin Türkiye ile dayanışmayı önceleyen bir ilişki geliştirmek yerine cezalandırma düşüncesine yakın olduğu söylenebilir.

2002 yılı sonrası dönemde yaşanan gerilimlerden biri de Türkiye ve ABD'nin İran konusundaki çıkar ve yaklaşım farklılıklarından kaynaklanan Halkbank olayıdır. ABD'nin İran konusunda sertlik yanlısı bir yaklaşımı öncelediği Türkiye'nin ise başta diplomatik müzakereler olmak üzere güç kullanımı dışındaki alternatiflerin hayata geçirilmesi konusunda ısrarcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ABD'nin Halkbank olayı ve Hakan Atilla davasındaki yaklaşımı hukukun dış politika aracı olarak kullanıldığı izlenimini uyandırmaktadır. ABD yalnızca hukuku bir araç olarak kullanmamış ama aynı zamanda küresel finansal sistemdeki düzenleyici rolünü ve egemen konumunu Türkiye örneğinde bir güç aracına dönüştürmüştür.

İki ülke arasında gerçekleşen ve sivililerin günlük yaşamına yansımaları açısından ayrı bir önem taşıyan vize gerilimi ABD tarafının problemleri diplomasiyi önceleyen bir yaklaşımla müzakere ederek çözmek yerine, muhatabı üzerinde baskı kurarak sonuç almayı benimsediği olayların bir örneği olarak görülebilir. Türk tarafı bu olayda ABD'nin yaklaşımlarına karşı itiraz ve misilleme ile cevap vermiştir.

Türk-Amerikan ilişkilerinde özellikle 2014 yılından itibaren Suriye konusunda gittikçe keskinleşen görüş ayrılıkları ve gerilimlerin vizelerin askıya alınması gibi tatsızlıklar üzerinde tetikleyici etkisi olduğu düşünülebilir.

Taraflar arasında 2002 sonrası dönemde yaşanan gerilimlerin bir halkası da Rahip A. Brunson olayıdır. ABD tarafı Brunson olayında belirli bir süre diplomatik yaklaşımın müzakere kanalını kullanarak sonuç almaya çalışmıştır. Bu kanaldan bir sonuç elde edemeyince tehdit gibi dış politika araçlarına yönelmiştir. Türkiye ise diplomasideki müteakabiliyet esasını bir anlamda bu olaya uygulamak isteyen bir yaklaşım içinde olmuştur. Taraflar arasındaki güç dengesizliği Türkiye için ekonomik kayıplar ve F. Gülen'in iade edilmemesi ile sonuçlanmıştır.

Tıpkı vize olayında olduğu gibi A. Brunson meselesinde de görünen nedenlerin dışında taraflar arasında özellikle Suriye konusundaki farklı yaklaşımlar ve Türkiye'nin S-400 alma girişimleri gibi faktörlerin tetikleme etkisi yaptığı ifade edilebilir. ABD'nin Suriye'de YPG'ye yaptığı yardımlar ve Türkiye'yi radikal unsurları desteklemekle suçlaması adeta diplomatik kanallar üzerinde tıkayıcı bir etki yaratmıştır. A. Brunson meselesine ilişkin olarak ulaşılan diğer bir sonuç da D. Trump'ın olayı iç politikada prim yapma amaçlı bir malzeme olarak kullandığıdır.

Bir diğer gerilim konusu olan S-400 meselesi iki ülke arasındaki sorun başlıklarından biri olma görünümünden çıkarak süreç içerisinde adeta iki ülke arasındaki ilişkilerin devamlılığı veya kesilmesini belirleyecek bir ayıraç haline dönüşmüştür. Türkiye'nin bu konuyu bir problem olarak görmediği ABD tarafının ise olayı ilişkilerdeki en kritik sorun olarak nitelendirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye'nin bu konudaki yaklaşımı müttefiklerin daima sadık ve güvenilir olacağını varsayılmaması gerektiği şeklindeki anlayışa dayandırılabilir. Taraflar arasındaki bu sorunun çözümü için ABD tarafının yaptırım ve tehdit araçlarını devreye sokması ilişkilerin bu konu üzerinden tam bir çatışma durumu görünümü almasına neden olmuştur. Çıkar çatışmasının ancak Türkiye'nin güvenlik kaygılarının çözümü ile uzlaştırılabileceği öngörülebilir.

Son tahlilde ABD Patriotları satmayarak hem yakın müttefiki ile ikili ilişkilerini olumsuz etkilemiş hem de ekonomik açıdan kayba uğramıştır. Asıl büyük kayıp ise NATO müttefikinin süper güç iddiasında bulunan rakibine yaklaşması olarak ifade edilebilir.

Türkiye ise Patriot alamadığı için istemeden de olsa başta güven konusu olmak üzere müttefiki ABD ile ikili ilişkilerini gözden geçirmek zorunda kalmıştır. S-400 alımı Türk-ABD ilişkilerinde sarsıntıya neden olmuştur. ABD tarafında Türkiye'nin bir eksen kayması yaşadığı konusunda kuşkular artmıştır. S-400 alımı sürecinde Rusya'dan teknoloji transferinin ne düzeyde gerçekleşeceği ve bunun Türkiye'nin talep ve beklentilerini ne ölçüde karşılayacağını bir tartışma konusu olarak varlığını sürdüreceği sonucuna ulaşılmıştır.

Taraflar arasında gerilime neden olan bir konu da Suriye meselesidir. Suriye meselesi Türk-Amerikan ilişkilerinde Türk tarafı açısından en önemli ve kritik sorun olarak değerlendirilirken Amerikan tarafının bu problemi tali bir sorun olarak dahi görmediği ifade edilebilir. Suriye probleminin temelinde İsrail'in güvenlik kaygılarının yattığı savını dillendirmek mümkündür. Bu açıdan Suriye meselesinde Türkiye'nin asıl muhatabının ABD değil İsrail olduğu sonucuna varılmıştır. Konuya ilişkin ulaşılan diğer bir sonuç ise bu meselenin iki ülke askerî kesimleri arasında uzaklaşmaya neden olduğudur.

13 Kasım ziyareti taraflar arasında uzun süren bir gerilim döneminin ardından ilişkilerin kopmasını engellemek için gerçekleştirilmiş bir girişim olarak görülebilir. Bu ziyaretin kısa dönemli en somut sonucu Ermeni soykırım iddialarına ilişkin tasarıların bir süre için geciktirilmiş olmasıdır. Ziyaret kapsamında ABD'li Senatörlerin Türkiye'nin yönüne ilişkin soruları ABD Kongresi'nin bakışını yansıtmaya bakımından dikkate değerdir. Türkiye bu ziyarette özellikle Suriye Savaşı ve YPG konusundaki bakış açısını muhataplarına açık bir biçimde yansıtmaya olanağı bulmuştur. Toplantı sonrası açıklamalara bakıldığında Türkiye'nin kaygılarının Suriye konusunda, ABD tarafının kaygılarının ise Türkiye'nin S-400 alımına ilişkin olduğu sonucuna varılmıştır. Türkiye ABD Kongresi'ndeki Türkiye'ye bakışı değiştirecek adımlar atmadığı sürece ABD Başkanı kim olursa olsun Kongre'den Türkiye aleyhine yasa önerileri çıkmaya devam edebilecektir. Türk tarafının ABD yönetsel mekanizmalarının işleyişini tam olarak okuyamaması da Türkiye karşıtı gelişmelerin

önlenememesinde dikkate değer bir etki yapmıştır. ABD, Rusya gibi bir ülke değildir. Rusya'ya bakıldığında V. Putin'in herhangi bir konuda olur vermesi o konunun hayata geçirilmesi için yeterli olmaktadır. Oysa ABD siyasal sistemi parçalı bir yapı arz etmektedir. Güç sert kuvvetler ayrılığı gereği büyük ölçüde ABD Başkanı ve ABD Kongresi arasında dağılmış durumdadır. Bu güç dağılımı Türkiye gibi ülkelerin ulusal çıkarlarını korumak adına yalnızca ABD Başkanı ile iyi ilişkilerinin olmasının yeterli olmadığını gözler önüne sermektedir. Güçlü ABD Başkanları bir ölçüde ABD Kongresi'ni kontrol edebilirken zayıf başkanların olduğu dönemlerde Kongre daha fazla ön plana çıkmaktadır.

13 Kasım ziyareti sonrası dönemde iki ülke ilişkilerinin gündemine eklenen bir konu da Libya meselesidir. Libya konusunda ABD'nin henüz net bir tavır ortaya koymadığı görülmektedir. ABD'nin tavrının net olmayışının bu konuda müttefikinin alacağı net tavrın getireceği yararlardan Türkiye'yi mahrum bıraktığı sonucuna ulaşılmıştır.

Cumhurbaşkanı R.T. Erdoğan'ın Kırım'ın yasa dışı ilhakının Türkiye tarafından tanımayacağını beyan etmesi, İdlid konusunda artan tansiyon ve Türk Ordusu'nun Şubat 2020 tarihinde çok sayıda şehit vermesi Bahar Kalkanı Harekatı'na uzanan süreci tetiklemiştir. Rusya ile ilişkilerin ciddi biçimde bozulmasına yol açan bu sürecin Türk-Amerikan ilişkilerini güçlendirmek adına bir fırsat olarak değerlendirilmesinde ABD Dışişlerinden Kelly Craft ve James Jeffrey gibi diplomatların çabalarının yeterli olamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yine Suriye'de Şubat 2020 tarihinde Türk Ordusuna yönelik olarak gerçekleştirilen saldırılara ABD tarafının net bir cevap vermemesinin temelinde S-400'ler nedeniyle bölünmüş olan Amerikan yönetim kadrolarının olduğu tespiti yapılabilir. Bu konuda Türkiye'ye verilecek güçlü ve somut bir destek uzun yıllardır gergin seyreden Türk-Amerikan ilişkilerinin farklı bir yöne doğru evrilmesini sağlayabilirdi. Ne yazık ki ABD yönetimi bu tarihi fırsatı değerlendirememiştir.

2002 sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinde süreklilik ve değişim arz eden hususlara bakıldığında ABD tarafında Kongre'nin Türkiye'ye yönelik olumsuz yaklaşımının her üç başkan döneminde de değişmediğini ifade etmek mümkündür. Özellikle İsrail ile yaşanan gerilimler nedeniyle 2010 sonrası dönemde Yahudi lobilerinin Türkiye'den desteklerini çekmelerinin Kongre'nin olumsuz tavrı üzerinde süreklilik arz eden pekiştirici bir etki yaptığı ifade edilebilir.

ABD başkanlarının siyasal görüşlerinin ve mensup oldukları partilerin dış politika anlayışlarının onların yaklaşımlarının şekillenmesine etki ettiği ifade edilebilir. Tek tek

başkanlar özelinde bir tespit yapılacak olursa Bush döneminde Türk-Amerikan ilişkilerinde Irak odaklı bir anlayışın ön plana çıktığı, Obama döneminde ise ilişkilerde deyim yerindeyse dip seviyelere ulaştığı, Trump'ın ise ticari mantalitesinin etkisi ile Türkiye ile ilişkilerinde ideolojik olmaktan ziyade çıkar odaklı bir yaklaşım sergilediğini ifade etmek mümkündür.

AK Parti dönemi Türk dış politika kurgusunun ABD ile ilişkiler boyutunda ise güvenlik kaynaklı endişelerin süreklilik arz eden bir faktör olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Değişim olarak değerlendirilebilecek yaklaşım ise özellikle Rusya'nın 2015 sonrası dönemde Suriye Savaşı'na müdahil olmasıyla beraber daha görünür hale gelmiştir. Türkiye'nin ABD ve Rusya arasındaki rekabetin yarattığı imkanları değerlendirmek suretiyle dış politikada çok daha fazla inisiyatif kullanabileceği bir anlayışı hayata geçirme yönünde bir yaklaşım değişikliği sergilediği söylenebilir.

5.2. Öneriler

Bu çalışmada Türk-Amerikan ilişkilerinde AK Parti döneminde yaşanan gerilimler incelenmiştir. Bu alanda araştırma yapmayı düşünen akademisyenler için gelecek yıllarda Türk-Amerikan ilişkilerinde iş birliği yapılabilecek alanların ön plana çıkartılarak liberal değerler istikametinde kurulan ilişkilerin yapıcı sonuçlarının çalışılması literatürdeki önemli bir boşluğun doldurulmasına katkı sağlayabilecektir.

Türk-Amerikan ilişkilerinde ana sorun kaynağının ABD'nin Türkiye'nin güvenlik politikalarına muhalif politikalar üretmesi olduğu dikkate alındığında ABD dış politika yapıcılarının Türkiye'nin güvenlik hasasiyetlerini dikkate alan politikalar üretmesinin iki ülke ilişkileri açısından olumlu etkiler yaratacağı öngörülebilir. Bu tarz bir yaklaşımın izlenmesi Türkiye'nin küresel ölçekteki desteğinin alınmasında da önemli rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

- Abramowitz, M. (2001). *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası* (F. Çakır, Çev.). İstanbul, Liberte Yayınları.
- Ak, Ö. (2012). “*Liderlik Profili Analizi ve Dış Politika: Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan*”, Ertan Efeğil ve Rıdvan Kalaycı (Ed), *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi* (ss.501-527). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Akçay, E. (2019). *Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri*. S. Demir ve Eminoglu, A. (Ed), *Türk-Amerikan İlişkileri* (ss.187-207). Ankara: Barış Kitabevi.
- Alakel, M. (2011). “İlk Dönem Cumhuriyet Türkiye’si Ulus İnşası Sürecinde Milliyetçilik ve Sivil-Etnik İkilemine Dair Teorik Tartışmalar”, *Gazi Akademik Bakış*, C: 5, Sayı: 9, 1-30.
- Aslan, M. (2020). *Security Sector Reform For Libya*, Ankara: SETA Yayınları, s. 65.
- Aslan, S. (2015). Siyasal İktidarı Etkileme Yöntemlerinden Biri Olarak Lobcilik, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 23
- Ataman, M ve Özkan, G. (2012). “Bush Dönemi Amerikan Dış Politikası: Bir Aşırı-Yayılmacılık Denemesi”, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, Cilt: 7, Sayı: 2, 199-229.
- Athanassopoulou, E. (2014). *Strategic Relations between the US and Turkey, 1979-2000* Sleeping With a Tiger, New York: Routledge.
- Aytekin, İ ve Uçan, O. (2018). “Ticaret Savaşları ve Korumacı Politikalar: Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye İlişkileri Bakımından Bir İnceleme”, *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:7, Sayı: 2, 851-862.
- Bağcı, H. 2019.*Uçan Profesör’ün Anıları*, Ankara: Orion kitabevi, s. 65.
- Bölükbaşı, D. (2008). *1 Mart Vakası* (6.Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.
- Çolakoğlu, S. (2011). "Dış Politika Yapım Sürecinde Din Faktörünün Etkisi: Pakistan Örneği", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 0, Sayı:36, 61-82.
- Demir, İ. (2019). Bilardo Topunun Yapısının Sökümü: Dış Politika Analizi. *BAİBU Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 19,Sayı 1,177-201

- Demir, S. ve Erkan K. (2019). *Türkiye-ABD Askeri İlişkileri*. S. Demir ve Eminoğlu, A. (Ed), Türk-Amerikan İlişkileri (ss.239-240). Ankara: Barış Kitabevi.
- Demirel, M. (2020). *Bir Uluslararası Güvenlik Sorunu Olarak Terörizm*. H. Karaaslan ve Demirel, M. (Ed), Güncel Uluslararası Güvenlik Sorunları (ss.113-152). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Demirkol, A. (2021). Amerikan Stratejik Kültürü ve Dış politikasını Robert Kagan Üzerinden Anlamak: Bir İnceleme, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi*, Cilt:4 Sayı:1, 1-17.
- Dündar, L. (2016). Özal Dönemi Türk Dış Politikasında Turgut Özal'ın Kişisel özelliklerinin Rolü, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: Bahar 2016, 1-20
- Efegil, E. (2012), *Dış Politika Analizi Ders Notları*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Efegil, E. (2018). *Dış Politika Analizi*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Egeli, Sıtkı. (2019). Making Sense of Turkey's Air and Missile Defense Merry-go-round, *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*, Cilt 8, Sayı 1, 69-92
- Erdağ, R. (2014). "Türkiye'nin Stratejik Kültürü ve Dış Politikada Yansıması", *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, 51-76.
- Erhan, Ç. (2000). *Osmanlı-Amerikan Siyasi İlişkileri (1776-1917)*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Erhan, Ç ve Embel, E. (2015). Türk Dış Politikasında Karar Vericileri Yönlendiren Yapısal Faktörler, *bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: Kış 2015, Sayı:72, 145-170.
- Ertosun, E. (2016). "Turgut Özal'ın Ekonomi Odaklı Dış Politikası: Yunanistan'a Yönelik "Zeytin Dalı" Diplomasisi Örneği", *Bilge Strateji*, Cilt: 8, Sayı: 15, 33-57.
- Fuller, G. E. (2008). *Yeni Türkiye Cumhuriyeti* (M. Acar, Çev.). Ankara: Eksi Kitaplar.
- Fuller, G. E. (2017). *Türkiye ve Arap Baharı* (M. Acar, Çev.). Ankara: Eksi Kitaplar.
- Graham, A and Halperin, M. (1972). "Bureaucratic Politics: A Paradigm and Some Policy Implications" *World Politics*, Cilt 24, Sayı: Spring, 40-79.
- Guo, X. (2018). Is Turkey Acting Fairly? — Turkey's Choice in T-LORAMIDS, *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, Cilt 11, Sayı 2, 69-89

- Gülboy, B. (2009). Uluslararası Sistemin Evrimi Çerçevesinde Türk Dış Politikasını Yeniden Dönemlendirmek, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt:1,Sayı:2, 1-7.
- Güleç, C. (2018) , "Dış Politika Analizinde Karar Verme Süreci ve Karar Verme Modelleri", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt. 3, Sayı. 1, 79-102.
- Haas, R. (2014). *Yeni Amerika* (1.baskı). İstanbul: Nefes Yayıncılık.
- Harris, G. (1985). *Turkey: Coping With Crissis*, Colorado: Westview Press.
- Henze, P. (1998). *Turkey And Atatürk's Legacy*. Haarlem: SOTA.
- Hillary, C. (2014). *Hard Choices*:Simon and Schuster Ltd.
- İnat, K. (2016). Türk Dış Politikasının Kapasite Dönüşümü: AK Parti Dönemi, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt:1 Sayı:1,1-24.
- Kavuncu, S. (2006). *Turgut Özal'ın Başbakanlığı Döneminde Türkiye-ABD İlişkileri*. Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kekevi, S ve Kılıçoğlu, G. (2012). "Uluslararası İlişkilerde Kültür ve Kimlik", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 1183-1192
- Khalilzad, Z., Lesser, I. ve Larrabe, F. (2000) *Türk-Batı İlişkilerinin Geleceği: Stratejik Bir Plana Doğru* (I. Kuşçu, Çev.). Ankara: ASAM yayınları.
- Kıbaroğlu, M. (2013). İran'ın Nükleer Programı ve Türkiye, *Bilge Strateji*, Cilt 5, Sayı 9,1-8
- Kocamaz, S. (2019). *NATO Bağlamında Türk-Amerikan İlişkileri*. S. Demir ve Eminoğlu, A. (Ed), *Türk-Amerikan İlişkileri* (ss.395-419). Ankara: Barış Kitabevi.
- Korkmaz, G. (2015). "Çerçeveleme Kuramı Açısından Türk-Amerikan İlişkileri ve Türkiye İmajı (*The New York Times* Örnek Olayı:2001-2005).Yayınlanmamış Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Korkmaz, G. (2016). "ABD'nin Afganistan ve Irak Müdahaleleri Sırasında Türkiye'nin Tutumunun ABD Medyasında Ele Alınışı", *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 34, Sayı: 2, 25-52.
- Körpe, Ö. (2016). Stratejik Kültür ve Güncel Kuramsal Tartışmalar, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt:12, Sayı:24,147-183.

- Larrabe, F. ve Lesser, I. (2002) *Türk Dış Politikası* (M. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Larrabee, F. (2010). *Troubled Partnership U.S.-Turkish Relations in an Era of Global Geopolitical Change*, Santa Monica: RAND Corporation.
- Oba, A. (2020). *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Oğuz, G. (2019). Amerikan Dış Politikasında Trump Dönemi ve Amerikan İstisnacılığı Anlatısının Sonu, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:1,Sayı: Ek Sayı, 109-123.
- Onulduran, E. (2009). *Yakın Dönem Türk Amerikan İlişkileri*. Ankara: BİLGESAM.
- Önal, B. (2010). *Amerikan Dış Politikasının Oluşum Sürecinde Başkanın Rolü Ve Türkiye-Amerika İlişkilerinde Clinton Faktörü*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Özer, S. (2019). *Enerji Politikaları/Güvenliği Kapsamında Türk-Amerikan İlişkileri*. S. Demir ve Eminoğlu, A. (Ed), *Türk-Amerikan İlişkileri* (ss.683-709). Ankara: Barış Kitabevi.
- Pınar, L. (2018). Dış Politika Yapım Sürecinde Medyanın Rolü, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* , Cilt:7, Sayı:3,1904-1916.
- Rubin, B ve Kemal, K. (2002). *Günümüzde Türkiye'nin Dış Politikası*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Rustow, D. (1987). *Unutulan Müttefik: Türkiye* (H.Türkkuşu, Çev.). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Sarı Ertem, H, Korhan, S. (2019).“Sosyal Medya ve Dış Politika İlişkisine Yakından Bakmak: Türkiye’de Üniversiteli Genç Yetişkinler Örneği”. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* . Cilt:15, Sayı:2, 215-233.
- Sertif, D ve Eminoğlu, A. (2019). (Ed), *Türk -Amerikan İlişkileri*. Ankara: Barış Kitabevi.
- Sığrı, Ü. (2019). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Sönmezoğlu, F. (2016). *Türk Dış Politikası*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sümer, G. (2010). Dış Politikada Süreklilik-Değişim Çekişmesi, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 6, Sayı: 23,73-98.
- Tamçelik, S ve Ögün, B (2019). Yapısal Realizmde Uluslararası Politika ile Dış Politika Ayrımı: Sistem Düzeyinde Devletlerin ‘Genel Dış Politika Davranış Eğilimlerinin’

- Analizi, *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2, 41-54.
- Taşdemir, F. (2006). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*, Ankara: USAK Yayınları.
- Türkmen, F. (2012). *Türkiye ABD İlişkileri*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Uslu, N. (2016). *Çatlak İttifak: 1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ülgül, M. ve Vandenbelt, K. (2019). *Türk-ABD Siyasal Sistemlerinin Karar Alma Süreçleri Açısından Karşılaştırmalı Analizi*. S. Demir ve Eminoğlu, A. (Ed), Türk-Amerikan İlişkileri (ss.327-356). Ankara: Barış Kitabevi.
- Ülgül, M. ve Vandenbelt, K. (2019). *Türk-ABD Siyasal Sistemlerinin Karar Alma Süreçleri Açısından Karşılaştırmalı Analizi*. S. Demir ve Eminoğlu, A. (Ed), Türk-Amerikan İlişkileri (ss.327-356). Ankara: Barış Kitabevi.
- Yavuz, T. (2006). *Çuvalleyen İttifak* (1.Baskı). Ankara: Destek Yayınları.
- Yeşiltaş, M. ve Pirinççi, F. (2020). *Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi*. İstanbul: SETA Kitapları
- Yetkin, M. (2004). *Tezkere: Irak Krizinin Gerçek Öyküsü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Zanotti, J. (2013). *Background and U.S. Relations*. In S. Bollaert. (Eds.), *TurkeyConditions, IssuesAnd U.S. Relations* (pp.1-55). New York: Nova Science Publishers.
- Aljazeera. (2016). “Erdoğan'dan NATO'ya 'Karadeniz' çağrısı”.
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogandan-natoya-karadeniz-cagrisi> (Erişim Tarihi:21.03.2021)
- Anadolu Ajansı, (2021).“Biden’in ekibinde Yahudi kökenlilerin fazla olması İsrail basınında geniş yer buldu”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/biden-in-ekibinde-yahudi-kokenlilerin-fazla-olmasi-israil-basininda-genis-yer-buldu/2132176> (Erişim tarihi:02.04.2021)
- Council on Foreign Relations (2012). “U.S.-Turkey Relations”.
<https://www.cfr.org/report/us-turkey-relations> (Erişim Tarihi:04.04.2020)

- Davutoğlu, A. (2017). “Obama’dan Trump’a: Çıkarılacak dersler ve karşılaşılabilecek zorluklar”.
<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/obamadan-trumpa-cikarilacak-dersler-ve-karsilasilacak-zorluklar> (Erişim tarihi:03.04.2021).
- Gibbons, T. (2019). “Trump Threatens to ‘Devastate Turkey Economically’ if It Attacks Kurds”.
<https://www.nytimes.com/2019/01/13/us/politics/trump-turkey-kurds.html> (Erişim tarihi:04.04.2021).
- Baykan, D. (2021).“ABD’nin 45. Başkanı Trump’ın görevdeki 4 yılında iç politikada fırtınalar dinmedi”.
<https://www.aa.com.tr/tr/abd-baskanlik-secimleri-2020/abdnin-45-baskani-trumpin-gorevdeki-4-yilinda-ic-politikada-firtinalar-dinmedi/2113559> (Erişim tarihi:10.04.2021).
- BBC. (2019). “ABD Başkanı Trump’ın Türkiye ekonomisi ile ilgili tweetinin ardından Dolar/TL 5,80’in üzerine çıktı”.
<https://www.bbc.com/turkce/live/haberler-turkiye-49923548> (Erişim tarihi:21.04.2021).
- Hacaloğlu, H. (2017). “Türkiye’deki Amerika Algısı Neden Olumsuz?”.
<https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiyedeki-amerika-algisi-neden-olumsuz/3715897.html> (Erişim tarihi:18.04.2021).
- Rand Corporation. (2020).“Turkey’s Nationalist Course”.
https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2589.html (Erişim tarihi:26.05.2020).
- Bush, G. W. (2010).“Decision Points”.
<https://www.you-books.com/book/G-W-Bush/Decision-Points> (Erişim tarihi:27.10.2019).
- TBMM. (2003). “39 uncu Birleşim 1. 3. 2003 Cumartesi”.
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b039m.htm> (Erişim tarihi:27.10.2019).A Way Out of the Turkish Currency Crisis
- GPPI. (2018). “A Way Out of the Turkish Currency Crisis” .
<https://www.gppi.net/2018/08/30/a-way-out-of-the-turkish-currency-crisis> (Erişim tarihi:16.07.2019).
- Amerika’nın Sesi. (2005). “Kongre’de Türk-Amerikan İlişkileri Ele Alındı”.
<https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-2005-05-11-voa15-87999067/844462.html> (Erişim tarihi:20.12.2019).
- Leicht, J. (2003). “US urges military to overrule Turkish government”.
<https://www.wsns.org/en/articles/2003/05/turk-m24.html> (Erişim tarihi:11.09.2020)

- Amerika'nın Sesi. (2003). "Yakış Başkan Bush'la Görüştü". <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-a-2003-02-15-6-1-87888647/805206.html> (Erişim tarihi: 26.10.2019).
- Cindemir, K. (2007). "At taciri iltifatmış". <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/at-taciri-iltifatmis-5756592> (Erişim tarihi: 26.09.2019).
- Akgün, M. (2003). "Yaşar Yakış röportajının tam metni". <http://arsiv.ntv.com.tr/news/202843.asp> (Erişim tarihi: 27.10.2019).
- Türk Dış Politikası. (2017). "2 Nisan 2003: Irak işgali devam ederken ABD Dışışleri Bakanı Colin Powell Ankara'ya geldi ve TR Dışışleri Bakanı Abdullah Gül ile görüştü". <https://twitter.com/trdispolitika/status/850240195958001665> (Erişim tarihi: 25.09.2019).
- Sertoğlu, S. (2003). "Irak'ta yaşananlar bölgeye örnek olsun". <http://www.gazetevatan.com/irak-ta-yasananlar-bolgeye-ornek-olsun-9721-gundem/> (Erişim tarihi:25.09.2019)
- TGRT. (2003). "Yeni tezkereye ihtiyaç olmadan; ABD'nin Türkiye üzerinden Irak'a insani yardım, ABD güçlerine yakıt ikmali ve Irak'ta arama-kurtarma faaliyetlerinde bulunması konusunda anlaşma sağlandı". <https://www.tgrthaber.com.tr/gundem/111773.html> (Erişim tarihi: 25.10.2019).
- TBMM. (2014). "Yazılı soru önergesi/Ali Özgündüz/7/32320". <https://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-32320sgc.pdf> (Erişim tarihi: 26.10.2019).
- Milliyet Gazetesi. (2003). "ABD'liyi tartakladı, görevden alındı". <http://www.milliyet.com.tr/gundem/abdliyi-tartakladi-gorevden-alindi-262991> (Erişim tarihi: 09.12.2019).
- Milliyet Gazetesi. (2003). "Türkiye-ABD... 2003 "stratejik ortaklık" ve "çuval" yılı oldu!". <http://www.milliyet.com.tr/gundem/turkiye-abd-2003-stratejik-ortaklik-ve-cuval-yili-oldu-5131096> (Erişim tarihi: 30.11.2019).
- Sabah Gazetesi. (2010). "Çuval olayındaki 7 yıllık büyük sır". https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/cuval_olayindaki_7_yillik_buyuk_sir/6 (Erişim tarihi: 30.10.2019).

- Loğoğlu, F. (2018). “Türk-Amerikan ilişkileri ve 26 Eylül 1978”.
<https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2018/09/26/turk-amerikan-iliskileri-ve-26-eylul-1978/> (Erişim tarihi:21.11.2019).
- Yeniçağ Gazetesi. (2008). “ABD Cobra’yı vermedi”.
<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/abd-cobra-yi-vermedi-6487h.htm> (Erişim tarihi: 21.11.2019).
- Tanış, T. (2015). “ABD hâlâ bu silah sistemlerini Türkiye'ye vermiyor”.
<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/abd-hala-vermiyor-30267905> (Erişim tarihi: 21.11.2011).
- Beauchamp, Z. (2014). “Why the US has the most pro-Israel foreign policy in the world”.
<https://www.vox.com/2014/7/24/5929705/us-israel-friends> (Erişim tarihi: 22.11.2019).
- Berlin Türk. (2012). “Gül, Obama'dan İHA'ların satışı konusunda destek istedi”.
<https://www.berlinturk.com/tr/dunya/gul-obamadan-ihalarin-satisi-konusunda-destek-istedi-20236> (Erişim tarihi: 24.11.2019).
- T24 Gazetesi. (2013). “ABD, Türkiye'nin Pakistan'a savaş helikopteri ihracatına taş koyabilir”.
<https://t24.com.tr/haber/abd-pakistana-savas-helikopteri-ihracatina-tas-koyabilir,242051> (Erişim tarihi: 04.02.2020).
- Deutsche Welle. (2017). “Türkiye'den ABD ve Almanya'ya "örtülü ambargo" suçlaması”.
<https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyeden-abd-ve-almanyaya-%C3%B6rt%C3%BCl%C3%BC-ambargo-su%C3%A7lamas%C4%B1/a-40588364-0> (Erişim tarihi: 21.11.2019).
- USATODAY. (2018). “Iran timeline: A history of democracy, U.S. and British intervention, and a cleric-controlled autocracy”.
<https://www.usatoday.com/in-depth/news/world/inside-iran/2018/08/29/iran-nation-goes-democracy-cleric-controlled-autocracy/1131202002/> (Erişim tarihi: 10.09.2019)
- YouTube. (2013). “President Bush Axis of Evil Speech”.
<https://www.youtube.com/watch?v=btkJhAM7hZw> (Erişim tarihi:10.09.2019)
- NTI. (2019). “IRAN”.
<https://www.nti.org/learn/countries/iran/nuclear/> (Erişim tarihi: 27.07.2019).

- Atlantic Council. (2018). "US-Turkey relations: From alliance to crisis". <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/us-turkey-relations-from-alliance-to-crisis> (Erişim tarihi: 30.08.2019).
- Department of Justice. (2018). "Turkish Banker Convicted of Conspiring to Evade U.S. Sanctions Against Iran and Other Offenses". <https://www.justice.gov/opa/pr/turkish-banker-covicted-conspiring-evade-us-sanctions-against-iran-and-other-offenses> (Erişim tarihi: 21.09.2020).
- Casetext. (2018). "United States v. Atilla". <https://casetext.com/case/united-states-v-atilla> (Erişim tarihi: 11.09.2019).
- Tor, S. (2017). "Parasal g ve direnç: Halkbank'ın hatırlattıkları". <https://selvator.com/hakkimda/> (Erişim tarihi: 09.11.2019).
- Kamiloğlu, C. (2019). "Yargıç Halkbank'a Zaman Kazandırmak İstemiyor". <https://www.amerikaninsesi.com/a/yargic-halkbank-a-zaman-kazandirmak-istemiyou/5221363.html> (Erişim tarihi: 27.12.2019).
- Günay, H. (2020). "Halkbank Davasında önemli gelişme;". <https://twitter.com/huseyingunayDC/status/1219690625706135553> (Erişim tarihi: 22.01.2019).
- Günay, H. (2020). "Halkbank'ın yaptığı temyiz başvurusu reddedildi". <https://twitter.com/huseyingunayDC/status/1231075442658025473> (Erişim tarihi: 22.02.2020).
- UANI. (2019). "Senior Leadership". <https://www.unitedagainstnucleariran.com/about/leadership> (Erişim tarihi: 06.11.2019).
- Daniel Metz. (2018). "U.S.-TURKEY RELATIONS CULMINATE WITH A VISA CRISIS". <https://www.diplomaticourier.com/posts/u-s-turkey-relations-culminate-visa-crisis> (Erişim tarihi: 13.11.2020).
- Sputnik. (2017). "AK Parti Sözcüsü nal: ABD ile vize yasağı iki ülke için sürdürülebilir değil". <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201710111030534624-ak-parti-sozcu-unal-abd-vize-yasagi> (Erişim tarihi: 23.01.2020).

- Sputnik. (2017). “ABD Dışışleri Bakanlığı: Büyükelçilik vize kararını bizimle koordinasyon içinde aldı”. <https://tr.sputniknews.com/abd/201710101030528195-abd-disisleri-vize-karari/> (Erişim tarihi: 23.01.2013).
- Yazıcıoğlu, Y. (2017). “John Bass’ın Türkiye Günleri Nasıl Geçti?”. <https://www.amerikaninsesi.com/a/john-bassn-turkiye-gunleri-nasil-gecti/4071396.html> (Erişim tarihi: 23.02.2020).
- Çelik, Ö. (2019). “ABD Ankara Büyükelçiliği'nin sosyal medya hesabının, MHP Genel Başkanı Sn Bahçeli'nin sağlığına ilişkin insani açıdan kabul edilemez,”. <https://twitter.com/omerrcelik/status/1180714067293589504> (Erişim tarihi: 09.08.2019).
- Polat, Y. (2017). “ABDnin yeni Ankara Büyükelçisi”. <https://www.abcgazetesi.com/yazar/abdnin-yeni-ankara-buyukelcisi-8005yy/haber-8005> (Erişim tarihi: 23.02.2020).
- Milliyet Gazetesi. (2019). “ABD'nin yeni Ankara Büyükelçisi David Satterfield Türkiye'ye geldi”. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/abdnin-yeni-ankara-buyukelcisi-david-satterfield-turkiyeye-geldi-2902737> (Erişim tarihi: 23.02.2020).
- Amerika’nın Sesi. (2019). “ABD'nin Yeni Ankara Büyükelçisi David Satterfield Kimdir?”. <https://www.amerikaninsesi.com/a/abd-nin-yeni-ankar-buyukelcisi-david-satterfield-kimdir/4977801.html> (Erişim tarihi: 24.02.2020).
- Mail Guardian. (2018). “Turkey-US: A timeline of plummeting relations”. <https://mg.co.za/article/2018-08-14-turkey-us-a-timeline-of-plummeting-relations> (Erişim tarihi: 30.08.2019).
- O’Brien, R. (2018). “Robert C. O’Brien”. <https://twitter.com/robertcobrien/status/1020291808746786817> (Erişim tarihi: 04.02.2020).
- Fisk, R. (2018). “A US trade war with Turkey over a little known pastor? Don’t believe a word of it”. <https://www.independent.co.uk/voices/us-turkey-trump-erdogan-trade-war-a8493956.html> (Erişim tarihi: 17.07.2019).
- T24. (2018). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: ‘Papazı verin’ diyorlar. Bir papaz da sizde var, bize verin, biz de onu size verelim”. <https://twitter.com/t24comtr/status/1050748404698103811> (Erişim tarihi: 11.09.2019).

- Schimit, E. (2015). “After Delicate Negotiations, U.S. Says It Will Pull Patriot Missiles From Turkey”. <https://www.nytimes.com/2015/08/17/world/europe/after-delicate-negotiations-us-says-it-will-pull-patriot-missiles-from-turkey.html> (Erişim tarihi: 05.09.2019).
- BBC. (2016). “Kilis: Suriye'den atılan roket mermisi camiye düştü”. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160424_kilis_roket_mermisi (Erişim tarihi:12.09.2019).
- Uawire. (2019). “Russian experts will arrive in Turkey to install the S-400 air defense systems”. <https://uawire.org/russian-experts-will-arrive-in-turkey-to-install-the-s-400-air-defense-systems> (Erişim tarihi: 06.09. 2019).
- Stocker, J. (2019). “Turkey takes delivery of Russian-made S-400 missile defense system parts”. <https://thedefensepost.com/2019/07/12/turkey-s-400-delivery/> (Erişim tarihi: 06.09.2019).
- Ali, I ve Stewart, P. (2019). “Exclusive: U.S. may soon pause preparations for delivering F-35s to Turkey”. <https://www.reuters.com/article/us-usa-turkey-defense-exclusive/exclusive-us-may-soon-pause-preparations-for-delivering-f-35s-to-turkey-idUSKCN1R20AY> (Erişim tarihi: 07.09.2019).
- Strafasia. (2019). “Repercussions of Turkey Receiving the S-400”. <https://strafasia.com/repercussions-of-turkey-receiving-the-s-400/> (Erişim tarihi: 12.09.2019).
- Liveuamap. (2019).“Shanahan letter to turkey”. <https://turkey.liveuamap.com/en/2019/7-june-text-of-shanahan-letter-to-turkey-on-ending-its-participation> (Erişim tarihi: 09.09.2019).
- Milli Savunma Bakanlığı. (2019). “ABD Savunma Bakanı Vekili Shanahan’ın Mektubuna Bakan Akar Tarafından Bir Cevabi Mektup Gönderildi”. <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1862019-54871>(Erişim tarihi: 08.09.2019).
- The white House. (2019). “President Trump press conference Osaka”. <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-press-conference-osaka-japan/> (Erişim tarihi: 06.09.2019).
- Zanotti, J ve Thomas, C. (2020). “Turkey: Background and U.S. Relations In Brief”. <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44000.pdf> (Erişim tarihi: 06.09.2019).

- Taylor, J. (2019). “ U.S Sanctions and Turkey’s Purchase of Russia’s S-400 Air Defense System”. <https://www.fpri.org/article/2019/07/u-s-sanctions-and-turkeys-purchase-of-russias-s-400-air-defense-system/> (Erişim tarihi: 08.09.2019).
- Congress, (2017). “H.R.3364 - Countering America's Adversaries Through Sanctions Act”.<https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/3364/text?overview=closed> (Erişim tarihi: 05.12.2020).
- BBC. (2019).“F-35: Lockheed Martin Türkiye'yi 2020'de üretim zincirinden çıkaracağını açıkladı”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-49088986> (Erişim tarihi: 02.02.2020).
- U.S Embassy Turkey. (2019).“U.S Embassy”. <https://twitter.com/usembassyturkey> (Erişim tarihi: 09.09.2019).
- Aljazeera. (2014). “Türkiye-Suriye ilişkileri: İnişler ve ıkışlar”. <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiye-suriye-iliskileri-inisler-ve-cikislar> (Erişim tarihi: 28.10.2019).
- TBMM. (2011). “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Terör ve Terör rgtlerine Karşı Ortak İşbirliği Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı”. . <https://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-1009.pdf> (Erişim tarihi: 28.10.2019).
- Aljazeera. (2014). “Türkiye-Suriye ilişkileri: İnişler ve ıkışlar”. <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/turkiye-suriye-iliskileri-inisler-ve-cikislar> (Erişim tarihi: 04.11.2020).
- Aljazeera.(2012).“ ‘Friends’ of Syria recognise SNC”. <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2012/04/20124113351659274.html> (Erişim tarihi:09.12.2019).
- The Guardian. (2014).“U.S Drops Weapons and ammunition to help Kurdish fighters in Kobani”. <https://www.theguardian.com/world/2014/oct/20/turkey-iraqi-kurds-kobani-isis-fighters-us-air-drops-arms> (Erişim tarihi: 29.09.2019).
- Deutsche Welle. (2018). “Türkiye'nin 7 yıllık Suriye politikası”. <https://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyenin-7-y%C4%B1ll%C4%B1k-suriye-politikas%C4%B1/a-42980399> (Erişim tarihi: 29.09.2019).

- Crisis Group. (2013). "Syria's Kurds: A Struggle Within a Struggle".<https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/eastern-mediterranean/syria/syria-s-kurds-struggle-within-struggle> (Erişim tarihi: 27.09.2019).
- TRT World. (2016). "Timeline: Turkey's fight with DAESH and YPG".<https://www.trtworld.com/turkey/timeline-turkeys-challenge-with-daesh-pyd-171396> (Erişim tarihi: 29.09.2019).
- Szuba, J. (2019). "Turkey and US agree to jointly administer northern Syria border zone".<https://thedefensepost.com/2019/08/07/syria-turkey-border-zone-us/> (Erişim tarihi:29.09.2019).
- Oytun, O. (2019). "Options for Turkey in Manbij and the east of the Euphrates River".<https://orsam.org.tr/en/options-for-turkey-in-manbij-and-the-east-of-the-euphrates-river/> (Erişim tarihi: 29.09.2019).
- YouTube.(2019). "After the Syrian Pullback: What Next for U.S. Middle East Policy?".https://www.youtube.com/watch?v=_t_9m7UAmlI&feature=youtu.be&t=1112 (Erişim tarihi: 31.10.2019).
- Stein, A. (2019). "THE CRISIS IS COMING: SYRIA AND THE END OF THE U.S.-TURKISH ALLIANCE". <https://warontherocks.com/2019/08/the-crisis-is-coming-syria-and-the-end-of-the-u-s-turkish-alliance/> (Erişim tarihi: 30.08.2019).
- NTV. (2019). "Eski Alman Bakan açık konuştu: Erdoğan'ın Suriye'de uçuşa yasak bölge talebi haklıydı". <https://www.ntv.com.tr/video/dunya/eski-alman-bakan-acik-konustu-erdoganin-suriyede-ucusa-yasak-bolge-talebi-hakl,NN-caf421EWoJtWjHLJ6tw> (Erişim tarihi: 30.10.2019).
- NTV. (2019). "Suriye'de üçüncü harekat (Adım adım güvenli bölgeye)".<https://www.ntv.com.tr/turkiye/suriyede-ucuncu-harekat-adim-adim-guvenli-bolgeye,vkFUytD0K0yXBLCdMl1pcg> (Erişim tarihi: 21.01.2020).
- Anadolu Ajansı. (2018). "Türkiye meşru müdafaa hakkını kullanıyor".<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-mesru-mudafaa-hakini-kullaniyor/1042988> (Erişim tarihi: 04.11.2020).
- T.C Milli Savunma Bakanlığı. (2019). "Suriye Kuzeyinde Gerçekleşen İlk Müşterek Kara Devriyesi Hakkında Basın Açıklaması". <https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/892019-64025> (Erişim tarihi: 02.11.2019).

- Erdoğan, R. (2019). “Barış Pınarı Harekatı”. <https://twitter.com/rterdogan/status/1181920482964250624> (Erişim tarihi: 01.11.2019)
- BBC. (2019). “Barış Pınarı Harekatı: Türkiye ve ABD anlaştı, kim ne kazandı?”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50092778> (Erişim tarihi: 2.11.2019).
- YouTube. (2019). “(ABD ile kriz aşıldı mı, ertelendi mi?)”. <https://www.youtube.com/watch?v=eUc7eVzqinY> (Erişim tarihi: 17.11.2019)
- BBC. (2019). “Trump'tan Erdoğan'a mektup: Aptallık etme, gel anlaşalım, seni sonra arayacağım”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50077573> (Erişim tarihi: 05.11.2019).
- Haberler. (2019). “Kılıçdaroğlu, Erdoğan'ın ABD ziyareti için şart koştu: Ancak ABD özür dilerse gitmeli”. <https://www.haberler.com/abd-ye-kesinlikle-gitme-12577416-haberi/> (Erişim tarihi: 05.11.2019).
- Erdoğan, R. (2019). “13 Kasım'da ABD'ye gerçekleştireceğimiz ziyaretle birlikte, bugün yapmış olduğumuz telefon görüşmesinin ikili ilişkilerimiz ve bölgesel meselelerle ilgili hayırlı sonuçlar doğuracağına inanıyorum. ” <https://twitter.com/RErdogan/status/1192193404962250753> (Erişim tarihi:08.11.2019).
- Anadolu Ajansı. (2019). “US Syria envoy to travel to Turkey for talks”. <https://www.aa.com.tr/en/americas/us-syria-envoy-to-travel-to-turkey-for-talks/1637605> (Erişim tarihi: 08.11.2019).
- YouTube. (2019). “Cumhurbaşkanı Erdoğan ve ABD Başkanı Trump'tan Beyaz Saray'da Ortak Basın Açıklaması”. https://www.youtube.com/watch?v=Z_XLS0HQcaQ (Erişim tarihi: 15.11.2019).
- Haberler. (2019). “Erdoğan'ın Trump'a verdiği Türkiye'nin terörle mücadelesinin anlatıldığı kitabın içeriği ortaya çıktı”. <https://www.haberler.com/erdogan-in-trump-a-verdigi-kitapta-turkiye-nin-12622843-haberi/> (Erişim tarihi: 15.11.2019).
- Haberler. (2019). “Ferhat Abdi Şahin videosunu izletti” <https://www.haberler.com/video/erdogan-ferhat-abdi-sahin-mazlum-kobani-apo-12615439-videosu/> (Erişim tarihi: 15.11.2019).

- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2019). “Cumhurbaşkanı Erdoğan ABD ziyaretine ilişkin basın mensuplarının sorularını yanıtladı”.<https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-abd-ziyaretine-iliskin-basin-mensuplarinin-sorularini-yanitladi> (Erişim tarihi: 22.03.2020).
- CNN Türk. (2019). “Senatör Lindsey Graham, ABD Senatosu'ndaki Ermeni tasarısını bloke etti”.<https://www.cnntrk.com/video/dunya/senator-lindsey-graham-abd-senatosundaki-ermeni-tasarisini-bloke-etti> (Erişim tarihi: 15.11.2019).
- Deutsche Welle. (2019). “Çavuşoğlu: ABD ile bazı konularda görüş ayrılığımız devam ediyor”.<https://www.dw.com/tr/%C3%A7avu%C5%9Fo%C4%9Flu-abd-ile-baz%C4%B1-konularda-g%C3%B6r%C5%9F%C4%B1%C4%B1%C4%9F%C4%B1m%C4%B1z-devam-ediyor/a-51341673> (Erişim tarihi: 22.03.2020).
- Anadolu Ajansı. (2019). “Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ABD Başkanı Trump bir araya geldi”.<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-ile-abd-baskani-trump-bir-araya-geldi/1663598> (Erişim tarihi: 05.12.2019).
- Stewart, P. (2019). “Exclusive: U.S. military completes pullback from northeast Syria, Esper says”.<https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-usa-syria-exclusive/exclusive-u-s-military-completes-pullback-from-northeast-syria-esper-says-idUSKBN1Y90CU> (Erişim tarihi: 05.12.2019).
- Amerika'nın Sesi. (2019). “Senato Komisyonunda Türkiye'ye Yaptırım Tasarısına Onay”.<https://www.amerikaninsesi.com/a/senato-dis-ilskiler-komisyonu-turkiye-yaptirim-tasarisi/5201896.html> (Erişim tarihi: 12.12.2019).
- Amerika'nın Sesi. (2019). “ABD Senatosu'ndan Ermeni Tasarısına Onay”.<https://www.amerikaninsesi.com/a/abd-senatosundan-ermeni-tasarisina-onay/5203533.html> (Erişim tarihi: 13.12.2019).
- Miel, J. (2019). “This sanctions proposal contains more immediately damaging provisions to U.S.-#Turkey security, commercial, and diplomatic cooperation”.<https://twitter.com/JenniferMiel/status/1205285360957370371> (Erişim tarihi: 13.12.2019).

Meclis Haber. (2019). “TBMM'DEN ABD SENATOSUNUN SÖZDE ERMENİ SOYKIRIM KARARINA TEPKİ”.

https://meclishaber.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=147967

(Erişim tarihi: 14.12.2019).

Anadolu Ajansı. (2019). “Joseph Nye: Türkiye ile ABD arasındaki ortak çıkarlar, farklılıklardan daha büyük”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/joseph-nye-turkiye-ile-abd-arasindaki-ortak-cikarlar-farkliliklardan-daha-buyuk/1672310> (Erişim tarihi: 14.12.2019).

YouTube. (2019). “Başkan Erdoğan: “İncirlik Ve Kürecik Kapatılabilir!””. <https://www.youtube.com/watch?v=AnOztQq342Q> (Erişim tarihi: 17.12.2019).

BBC. (2019). “İncirlik ve Kürecik üsleri - ABD Savunma Bakanı Esper: Türkiye'nin üsleri kapatma konusunda ciddiyetini anlamak için mevkidaşımla görüşmem lazım”. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50788906> (Erişim tarihi: 17.12.2019).

Günay, H. (2019). “ABD Dışışleri sözcüsü Ortagus Senato’dan geçen soykırım tasarısı hakkında açıklama yaptı”. <https://twitter.com/huseyingunayDC/status/1206942763096432644>(Erişim tarihi: 17.12.2019).

Amerika’nın Sesi. (2019). “Türkiye'ye Yaptırım İçeren Tasarı Senato'dan Geçti”. <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiye-yaptirim-senato-butce-tasari-abd-s400-savunma/5209199.html> (Erişim tarihi: 20.12.2019).

Dışışleri Bakanlığı. (2019). “No: 365, 17 Aralık 2019, ABD Kongresi’nde Kabul Edilen 2020 Ulusal Savunma Yetki Yasası Taslağı Hk.”. http://www.mfa.gov.tr/no_365_-abd-kongresi-nde-kabul-edilen-ulusal-savunma-yetki-taslagi-hk.tr.mfa (Erişim tarihi:17.12.2019).

Blomberg. (2019). “Trump savunma bütçesini imzaladı”. <https://www.bloomberght.com/trump-savunma-butcesini-imzaladi-2242477>(Erişim tarihi: 24.12.2019).

Çınar, A. (2019). “7 Sayfalık Notta”. <https://twitter.com/ALICINAR/status/1209184231122964480> (Erişim tarihi: 24.12.2019).

- U.S. Department of Defense. (2019). “Contracts For Dec. 23, 2019”.
<https://www.defense.gov/Newsroom/Contracts/Contract/Article/2046982/> (Erişim tarihi: 25.12.2019).
- Günay, H. (2020). “Erdoğan ve Trump görüşmeleri artık olağan, kimse için sürpriz değil.”.
<https://twitter.com/huseyingunayDC/status/1212807787924856833> (Erişim tarihi: 03.01.2019).
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı. (2020). “Bakan Akar, ABD Ankara Büyükelçisi David Satterfield ve ABD Suriye Özel Temsilcisi James Jeffrey’i kabul etti.”.
<https://twitter.com/tcsavunma/status/1215581212909219840> (Erişim tarihi: 15.01.2020).
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2020). “Cumhurbaşkanı Erdoğan, ABD Başkanı Trump ile telefonda görüştü”.
<https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskani-erdogan-abd-baskani-trump-ile-telefonda-gorustu15-01-2020> (Erişim tarihi: 15.01.2020).
- Aslan, M. (2020). “Libya’da son durum”.
<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/murat-aslan/2020/09/26/libyada-son-durum> (Erişim tarihi: 01.04.2021).
- Ortagus, M. (2020). “The U.S. condemns the unjustifiable attacks against the people of northwest #Syria and calls for an immediate ceasefire.”.
<https://twitter.com/statedeptspox/status/1221955083031715843> (Erişim tarihi: 31.01.2020).
- Müderisoğlu, O. (2020). “Son dakika: Başkan Erdoğan'dan Senegal dönüşü kritik açıklamalar: Koronavirüs, F-35 ve Elazığ...”.
<https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/01/29/son-dakika-baskan-erdogandan-senegal-donusu-kritik-aciklamalar-koronavirus-f-35-ve-elazig> (Erişim tarihi: 31.01.2019).
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı. (2020). “Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar, NATO Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanı Orgeneral Tod Wolters’ı kabul etti.”.
<https://twitter.com/tcsavunma/status/1222906908291616770> (Erişim tarihi: 31.01.2020).

- Sabah Gazetesi. (2020). “ABD'deki Halk Bankası davasında flaş gelişme”. <https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2020/02/03/abddeki-halkbankasi-davasinda-flas-gelisme-halkbankin-temyiz-mahkemesine-basvurusu-kabul-edildi> (Erişim tarihi: 05.02.2020).
- Anadolu Ajansı. (2020). “Cumhurbaşkanı Erdoğan: İdlib'deki gelişmeler altından kalkılamaz bir duruma geldi”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cumhurbaskani-erdogan-idlibdeki-gelismeler-altindan-kalkilamaz-bir-duruma-geldi/1722988> (Erişim tarihi: 05.02.2019)
- Pompeo, M. (2020). “The U.S. stands by our @NATOally #Turkey in the aftermath of the mortar attack by Assad regime forces on Turkish observation posts.”. <https://twitter.com/SecPompeo/status/1224759522935410688> (Erişim tarihi: 05.02.2019).
- U.S Embassy Turkey. (2020). “We send our condolences to the friends and families of the five Turkish soldiers killed today and speedy recovery to those wounded.”. <https://twitter.com/USEmbassyTurkey/status/1226938208694493185> (Erişim tarihi: 11.02.2020).
- Pompeo, M. (2020). “My condolences to the families of the soldiers killed in yesterday's attack in Idlib.”. <https://twitter.com/SecPompeo/status/1227245058841366528> (Erişim tarihi: 12.02.2020).
- Sabah Gazetesi. (2020). “ABD'nin Suriye Özel Temsilcisi James Jeffrey ve beraberindeki heyet, Dışişleri Bakan Yardımcısı Sedat Önal başkanlığındaki heyetle bir araya geldi.”. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/02/12/abdnin-suriye-ozel-temsilci-james-jeffrey-disisleri-bakanliginda> (Erişim tarihi: 14.02.2020).
- NTV. (2020). “ABD'nin Suriye Özel Temsilcisi James Jeffrey NTV'de”. <https://www.ntv.com.tr/video/dunya/abdnin-suriye-ozel-temsilcisi-james-jeffrey-ntvde,r0Im8qa2ukiqEBQExi4ZbA> (Erişim tarihi: 14.02.2020).
- Foreign Affairs. (2020). “McCaul-and-Engel-letter-to-Pompeo-Regarding-Idlib”. <https://gop-foreignaffairs.house.gov/wp-content/uploads/2020/02/2.19.20-McCaul-and-Engel-letter-to-Pompeo-Regarding-Idlib.pdf> (Erişim tarihi: 21.02.2019).
- Yeniçağ Gazetesi. (2020). “ABD'de Halkbank'ın temyiz başvurusu reddedildi”. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/abdde-halkbankin-temyiz-basvurusu-reddedildi-269116h.htm> (Erişim tarihi: 22.02.2020).

- Günay, H. (2020). “Halkbank New York’taki davaya katılmayı kabul etti.”. <https://twitter.com/huseyingunayDC/status/1232350030176059393> (Erişim tarihi: 26.02.2019).
- NTV. (2020). “Son dakika haberi: Suriye İdlib’de 33 şehit, 32 yaralı”. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/son-dakika-haberi-suriye-idlibde-33-sehit-32-yarali,8bKetwRLr0qSegN7DFRruA> (Erişim tarihi: 28.02.2020).
- Milliyet Gazetesi. (2020). “İdlib’deki hain saldırının ardından NATO’dan ilk açıklama”. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/idlibde-turk-askerine-kalles-saldiri-natodan-son-dakika-aciklamasi-6154923> (Erişim tarihi: 02.03.2020).
- Günay, H. (2020). “Senatör Lindsey Graham, Trump’a çağrıda bulunarak İdlib’te uçuşa yasak bölge kurmasını istedi.”. <https://twitter.com/huseyingunayDC/status/1233125721561870338> (Erişim tarihi: 28.02.2020).
- Çınar, A. (2020). “ABD Dışışleri Bakanlığından Destek mesajı”. <https://twitter.com/ALICINAR/status/1233195029738463234> (Erişim tarihi: 28.02.2020).
- Soylu, R. (2020). “Here is the White House readout on Trump, Erdogan call”. <https://twitter.com/ragipsoylu/status/1233446264513191937> (Erişim tarihi: 28.02.2020).
- Craft, K. (2020). “The United States condemns in the strongest possible terms yesterday’s attacks on Turkish troops in #Syria”. <https://twitter.com/USAmbUN/status/1233509343972274178> (Erişim tarihi: 01.03.2020).
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı. (2020). “Bakan Akar: "27 Şubat’ta gerçekleştirilen menfur saldırıyı müteakip başlatılan Bahar Kalkanı Harekâtı başarıyla sürdürülmektedir.”. <https://twitter.com/tcsavunma/status/1234068813303492609> (Erişim tarihi: 01.03.2020).
- CNN Türk. (2020). “Son dakika... James Jeffrey ile Kelly Craft Ankara’ya geldi”. <https://www.cnnturk.com/turkiye/son-dakika-james-jeffrey-ile-kelly-craft-ankaraya-geldi> (Erişim tarihi: 02.03.2020).

- TV5. (2020). “ABD heyeti Türkiye’de”. <https://www.tv5.com.tr/haber/1487/abd-heyeti-turkiyede.html> (Erişim tarihi: 03.03.2020).
- Craft, K. (2020). “The Trump administration is pleased to announce today an additional \$108 million in US humanitarian assistance for the people of #Syria.”. <https://twitter.com/USAmbUN/status/1234800500626714624> (Erişim tarihi: 03.03.2020).
- Graham, L. (2020). “Very much appreciate what Turkey is doing to stand with the people of Idlib, Syria.”. <https://twitter.com/LindseyGrahamSC/status/1234877546711351301> (Erişim tarihi: 03.03.2020).
- Çınar, A. (2020). “ABD Heyetinin Demeçlerinden Satırbaşları”. <https://twitter.com/ALICINAR/status/1234864093535907841> (Erişim tarihi: 05.03.2020).
- Günay, H. (2020). “Bugün New York’ta Halkbank davası var.”. <https://twitter.com/huseyingunayDC/status/1234694143823273984> (Erişim tarihi: 03.03.2020).
- Butler, D. (2020). “U.S. divided over support for Turkey in Syria, Jeffrey says”. <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-turkey-usa/us-divided-over-support-for-turkey-in-syria-jeffrey-says-idUSKBN20S0UK> (Erişim tarihi: 06.03.2020).
- Sabah Gazetesi. (2020). “Başkan Erdoğan'dan Rusya dönüşü SON DAKİKA açıklamaları! M4-M5 karayolu yorumu: Rejim direnemez...”. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/03/06/baskan-erdogandan-rusya-donusu-son-dakika-aciklamalari-m4-m5-karayolu-yorumu-rejim-direnemez> (Erişim tarihi: 07.03.2020).
- Rusen Center. (2020). “Rusya Devlet Duması'nın uluslararası ilişkiler komitesi başkanı Leonid Slutsky: İdlib anlaşmasıyla “çelişkiler düğümü” kesildi”. <https://twitter.com/rusencenter/status/1235665052671160321> (Erişim tarihi: 07.03.2020).
- U.S. Department of State. (2020). “Ambassador Jeffry travels to Belgium”. <https://www.state.gov/special-representative-ambassador-jeffrey-travels-to-belgium/> (Erişim tarihi: 10.03.2020).

- Yeniçağ Gazetesi. (2020). “James Jeffrey'den Türkiye'ye yardım açıklaması”.
<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/james-jeffreyden-turkiyeye-yardim-aciklamasi-271411h.htm> (Erişim tarihi:11.03.2020).
- Dışişleri Bakanlığı. (2020). “No: 72, 13 Mart 2020, ABD Dışişleri Bakanlığınca Yayımlanan 2019 Türkiye İnsan Hakları Raporu Hk.”. http://www.mfa.gov.tr/no_72_-abd-db-nin-yay%C4%B1mladigi-rapor-hk.tr.mfa (Erişim tarihi: 13.03.2020).
- YouTube. (2020). “EXCLUSIVE: Trump, Coronavirus task force participate in Fox News town hall” <https://www.youtube.com/watch?v=wy3NrQNN9uU> (Erişim tarihi: 25.03.2020).
- Çınar, A. (2020). “Başkan Trump ile CB Erdoğan görüşmesinde, coronavirüs mücadelesi, Suriye+Libyadaki sorunlarda konuşulmuş”.
<https://twitter.com/ALICINAR/status/1245011144340836357> (Erişim tarihi: 31.03.2020).
- Günay, H. (2020). “Halkbank’ın duruşması New York’ta göndüldü.”.
<https://twitter.com/huseyingunayDC/status/1245012124432293888> (Erişim tarihi: 31.03.2020).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı. (2020) “Cumhurbaşkanı Erdoğan, ABD Başkanı Trump ile telefonda görüştü”.
<https://www.iletisim.gov.tr/turkce/haberler/detay/cumhurbaskanierdogan-abd-baskani-trump-ile-telefonda-gorustu-190420> (Erişim tarihi: 23.04.2020).
- Taşbaş, A. (2020). “Türkiye S-400’leri aktive etmeme kararı aldı. Bu doğru bir yaklaşım.”.
<https://twitter.com/asliaydintasbas/status/1252562517710299136> (Erişim tarihi: 23.04.2020).
- Spicer, J. (2020). “Coronavirus puts U.S.-Turkey missile showdown on hold”.
<https://twitter.com/jonathanspicer/status/1252554441745559553> (Erişim tarihi: 23.04.2020).
- Sabah Gazetesi. (2020). “Trump'tan son dakika açıklaması: 1915 olaylarına soykırım demedi”.
<https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/04/24/trumptan-son-dakika-aciklamasi-1915-olaylarina-soykirim-demedi> (Erişim tarihi: 24.04.2020).

- Günay, H. (2020). “Amerika 50 eyaletten oluşuyor. Tam 49 eyalet 1915 olaylarını soykırım olarak tanıyor. ” <https://twitter.com/huseyingunayDC/status/1253731449011949568> (Erişim tarihi: 24.04.2020).
- Dışişleri Bakanlığı. (2020). “No: 90, 24 Nisan 2020, ABD Başkanı Donald Trump’ın 1915 Olaylarına İlişkin Açıklaması Hk.”. http://www.mfa.gov.tr/no_-90_-abd-baskaninin-bindokuzyuzonbes-olaylarina-iliskin-aciklamasi-hk.tr.mfa (Erişim tarihi: 24.04.2020).
- Haber7. (2020). “Erdoğan açıkladı detaylar belli oldu! Türkiye’den ABD’ye dev yardım”. <http://www.haber7.com/guncel/haber/2968513-erdogan-acikladi-detaylar-belli-oldu-turkiyeden-abdye-dev-yardim/?detay=2> (Erişim tarihi: 28.04.2020).
- Altun, F. (2020). “In these trying times, we continue to stand in solidarity with our friends and allies.”. <https://twitter.com/fahrettinaltun/status/1255107703212584962> (Erişim tarihi: 28.04.2020).
- Hutchison, K. (2020). “We’re grateful to our Turkish @ NATOAllies for sending medical supplies to U.S in support of our fight against #COVID19.”. <https://twitter.com/USAmbNATO/status/1255094691009384450> (Erişim tarihi: 29.04.2020).
- ABD Ankara Büyükelçiliği. (2020). “Büyükelçi Satterfield’in Türkiye’nin ABD’ye Yönelik Tıbbi Malzeme Bağışına İlişkin Açıklaması”. <https://tr.usembassy.gov/tr/buyukelci-satterfield-basin-aciklamasi-04282020/> (Erişim tarihi: 29.04.2020).
- U.S. European Command. (2020). “Thank you to our NATO Ally Turkey! We are all in this together and truly appreciate your support to the American people.”. https://twitter.com/US_EUCOM/status/1255056217799561216 (Erişim tarihi: 29.04.2020).
- Pompeo, M. (2020). “During times of crisis, @NATO Allies must stand together. We thank Turkey for their generous donation of medical supplies and protective equipment to help us fight #COVID19 in our hardest hit areas.”. <https://twitter.com/SecPompeo/status/1255288909937999872> (Erişim tarihi: 02.05.2020).
- Anadolu Ajansı. (2020). “Türkiye’nin ikinci Kovid-19 yardım paketi ABD’ye ulaştı”. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-ikinci-kovid-19-yardim-paketi-abdye-ulasti/1826091> (Erişim tarihi: 02.05.2020).

- You Tube. (2020). “Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan - TRT Haber Özel Yayını”. <https://www.youtube.com/watch?v=Yp8AVgh-Yv8> (Erişim tarihi: 11.06.2020).
- Sabah Gazetesi. (2020). “SON DAKİKA! Metin Topuz davasında karar: Topuz'a 8 yıl 9 ay hapis cezası verildi”. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/06/11/metin-topuzun-davasinda-karar-arasi-verildi> (Erişim tarihi: 11.06.2020).
- U.S. Embassy Turkey. (2020). “ABD’li yetkililer, Metin Topuz’a yönelik davada İstanbul’daki tüm duruşmaları izlemiştir.”. https://twitter.com/USEmbassyTurkey/status/1271066133463011335?ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Eetwee (11.06.2020).
- Pompeo, M. (2020). “Deeply troubled by the Turkish court’s decision to convict U.S. Consulate General Istanbul employee Metin Topuz.”. <https://twitter.com/secpompeo/status/1271202827885514753?lang=ca> (Erişim tarihi: 12.06.2020).
- Dışişleri Bakanlığı. (2020). “SC-47, 12 Haziran 2020, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un ABD’nin İstanbul Başkonsolosluğu Eski Çalışanı Metin Topuz Hakkındaki Mahkeme Kararına Dair ABD Makamlarının Yaptığı Açıklamalar Hakkındaki Soruya Cevabı”. http://www.mfa.gov.tr/sc_-47_-abd-makamlarinin-aciklamalari-hk-sc.tr.mfa (Erişim tarihi:12.06.2020).
- CNN Türk. (2020). “Bakan Çavuşoğlu duyurdu: Erdoğan ve Trump’tan Libya konusunda ortak çalışma talimatı”. <https://www.cnnturk.com/dunya/bakan-cavusoglu-duyurdu-erdogan-ve-trumpta-libya-konusunda-ortak-calisma-talimati> (Erişim tarihi: 18.06.2020).
- Sloat, A. (2020). “Key #Europe aspects in Bolton book”. https://twitter.com/A_Sloat/status/1273368507728756736 (Erişim tarihi: 18.06.2016).
- Günay, H. (2020). “ABD Adalet Bakanlığı, Halkbank davasına bakan savcı Geoffrey S. Berman’ın görevden alındığını açıkladı”. <https://twitter.com/huseyingunayDC/status/1274188535134932992> (Erişim tarihi: 20.06.2020).

- Günay, H. (2020). “ABD’li senatör Menendez Dışışleri Bakanı Pompeo’ya Halkbank hakkında soru içeren bir mektup gönderdi.”. <https://twitter.com/huseyingunayDC/status/1275507964502310919> (Erişim tarihi: 26.06.2020).
- Department of State. (2020). “Country reports on Terrorism”. <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/Country-Reports-on-Terrorism-2019-2.pdf> (Erişim tarihi: 26.06.2020).
- Dışışleri Bakanlığı. (2020). “SC-56, 25 Haziran 2020, Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un ABD Dışışleri Bakanlığının 2019 Yılı Terörizm Raporu Hakkındaki Soruya Cevabı”. http://www.mfa.gov.tr/sc_-56_-abd-disisleri-nin-terorizm-raporu-hk-sc.tr.mfa (Erişim tarihi: 26.06.2020).
- Daily Sabah. (2020). “Turkey to continue manufacturing F-35 components through 2022, Pentagon says”. <https://www.dailysabah.com/business/defense/turkey-to-continue-manufacturing-f-35-components-through-2022-pentagon-says> (Erişim tarihi: 01.07.2020).
- Pompeo, M. (2020). “We urge the Government of Turkey to continue to maintain the Hagia Sophia as a museum”. <https://twitter.com/SecPompeo/status/1278358173037015041> (Erişim tarihi: 04.07.2020).
- Dışışleri Bakanlığı. (2020). “SC-61, 1 Temmuz 2020, Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un ABD Dışışleri Bakanlığı’nın 1 Temmuz 2020 Tarihinde Ayasofya’nın Statüsüne Yönelik Yaptığı Açıklama Hakkındaki Soruya Cevabı”. http://www.mfa.gov.tr/sc_-61_-abd-disisleri-bakanligi-nin-1-temmuz-2020-tarihinde-ayasofya-nin-statusune-yonelik-yaptigi-aciklama-hk-sc.tr.mfa (Erişim tarihi: 04.07.2020).
- Euronews. (2020). “ABD’li senatör yasa tasarısında değişiklik önerdi: Türkiye’nin elindeki S-400’leri biz satın alalım”. <https://tr.euronews.com/2020/06/30/abd-li-senator-yasa-tasar-s-nda-degisik-onerdi-turkiye-nin-elindeki-s-400-leri-biz-sat-n-a> (Erişim tarihi: 05.07.2020).
- United States Senate. (2020). “Remove Turkey from the supply chain of the F-35 Lighting II Joint Strike Fighter”. <https://www.tillis.senate.gov/services/files/76D8E442-1E32-4EFB-BF58-92702F1CE70F> (Erişim tarihi: 11.07.2020).

- U.S. Department of State. (2020). “Michael Pompeo at a press availability”. <https://www.state.gov/secretary-michael-r-pompeo-at-a-press-availability-8/> (Erişim tarihi: 14.07.2020).
- Dışışleri Bakanlığı. (2020). “SC-64, 8 Temmuz 2020, Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy’un ABD’nin GKRY’yi “Uluslararası Askeri Eğitim ve Talim (IMET) Programına Dahil Etmesi Hakkındaki Soruya Cevabı”. http://www.mfa.gov.tr/sc_-64_-abd-nin-gkry-yi-uluslararasi-askeri-egitim-ve-talim-imet-programina-dahil-etmesi-hk-sc.tr.mfa (Erişim tarihi: 14.07.2020).
- Congress. (2020). “Congress bill passed”. <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/7639%20passed%20house> (Erişim tarihi: 22.07.2020)
- U.S. Department of State. (2020). “United States sanctions to Turkey”. <https://www.state.gov/the-united-states-sanctions-turkey-under-caatsa-231/> (Erişim tarihi: 18.12.2020).
- U.S. Treasury. (2020). “Introduction of the Non-SDN Menu-Based Sanctions (NS-MBS) List; CAATSA - Russia-related Designations”. https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/recent-actions/20201214_33 (Erişim tarihi: 20.12.2020).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (2020). “No: 321, 14 Aralık 2020, ABD’nin Ülkemize Karşı Açıkladığı Yaptırım Kararları Hk.”. http://www.mfa.gov.tr/no_-321_-abd-nin-ulkemize-karsi-acikladigi-yaptirim-kararlari-hk.tr.mfa (Erişim tarihi: 20.12.2020).
- Pompeo, M. (2020). “Despite our warnings, Turkey moved ahead with its purchase and testing of the S-400 system from Russia.”. <https://twitter.com/SecPompeo/status/1338547062254804993> (Erişim tarihi: 15.12.2020).
- Altun, F. (2020). “The decision by the United States to sanction Turkey over its purchase of the S-400 air defense system is unreasonable”. <https://twitter.com/fahrettinaltun/status/1338588508483690496> (Erişim tarihi: 15.12.2020).
- Kalın, İ. (2020). “Sanctions against Turkey and the narrow agenda behind them are counterproductive and will have the reverse effect.”. <https://twitter.com/ikalın1/status/1338816957043367937> (Erişim tarihi: 19.12.2020).

Günay, H. (2020). “WP; Yaptırımlar beklenenden daha hafif, S400 sorunu çözülmezse Biden yönetimi diğer maddeleri uygulayabilir.”. <https://twitter.com/huseyingunayDC/status/1338862599245459464> (Erişim tarihi:15.12.2020).

Kanat, K. (2020). “US sanctions only cause more tension with Turkey”. <https://twitter.com/KilicKanat/status/1338342614907695110> (Erişim tarihi:19.12.2020).

YouTube. (2020). “Çavuşoğlu - Pompeo görüşmesinin ayrıntıları açıklandı! S-400 ve yaptırımlar için ne konuşuldu?”. https://www.youtube.com/watch?v=kwyIU_T5nAo (Erişim tarihi:18.12.2020).

EKLER

Ek 1. Mülakat (Görüşme) Formu (The Interview Form-in Turkish)

Ana sorular	2002 tarihinden günümüze Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanan sorunların ana başlıkları sizce nelerdir? Hangi sorunların yaşandığını düşünüyorsunuz? Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan problemlere ilişkin olarak neler söylemek istersiniz?
Tali sorular	Mülakat içerisinde uzmanların değindikleri konuları daha fazla açıklamaları için tali sorular sorulmuştur
-1 Mart tezkeresi ile ilgili neler söylemek istersiniz	
-Süleymaniye Olayı'na ilişkin olarak neler söylemek istersiniz	
-Örtülü silah ambargolarına ilişkin neler söylemek istersiniz	
-İran'a yönelik yaptırımlar ve Halkbank gerilimi ile ilgili neler söylemek istersiniz	
-Vize gerilimi ile ilgili neler söylemek istersiniz	
-Brunson olayına ilişkin olarak neler söylemek istersiniz	
-S-400 ve F-35 konusunda neler söylemek istersiniz	
-Suriye gerilimi konusunda neler söylemek istersiniz	

Mülakat Kullanım Bilgilendirmesi

Tez çalışması kapsamında mülakat yapılan uzmanlar mülakatlar öncesinde ve mülakatlar esnasında yapılan mülakatların doktora tezinde kullanılacağı konusunda bilgilendirilmişlerdir. Mülakatların tamamlanmasını müteakip yazılı dökümü yapılan mülakat metinleri mülakat yapılan uzmanlara iletilerek bilgi verilmiştir.

Ek 2. Uzmanlarla Yapılan Mülakatlar

Araştırma kapsamında konu ile ilgili olarak yapılan mülakatlarda elde edilen görüşler çalışmanın bu kısmında değerlendirilmiştir. Bu görüşler tematik olarak sırasıyla 1 Mart tezkeresi ve Süleymaniye olayı, silah ambargoları, İran'a yönelik yaptırımlar ve Halkbank gerilimi, vize gerilimi, Brunson olayı, S-400 ve F-35 gerilimi ana başlıklarıyla ortaya konmuştur:

1 Mart tezkeresi ile ilgili olarak Emekli Büyükelçi Faruk Loğoğlu şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat, 06.12.2019):

“1 Mart tezkeresi ile ilgili olarak Amerikan tarafı eksik bir şey yapmadı ama eksik değerlendirmeler yaptı. Diplomatik olmayan arka kanallar dediğimiz resmi olmayan kişiler ve kanallar Amerikan makamları ile temas hâlindeydi. O kişilerin bu tezkere konusundaki vaatlerine güvendiler. Sonunda tezkere teknik bir nedenle evet oylarının fazla olmasına rağmen yetersiz oy sayısı nedeniyle geçmedi. Yaptıkları diğer eksik değerlendirme Türkiye'nin parlamenter rejime sahip olduğu ve parlamento iradesinin hükümet tarafından önceden belirlenme imkânının olmadığıydı, bu hesabı yapamadılar. Sonunda tezkere geçecekmiş, garantiymiş gibi bir beklenti içinde iken tezkere geçmedi.”

Tezkere'nin neden geçmediğine ilişkin olarak Prof. Dr. İlter Turan şu görüşleri dile getirmiştir (Mülakat, 8 Aralık 2019):

“Parlamentolar yapmak istemedikleri bir şeyi veya çıkarmak istemedikleri bir kararı çıkarma baskısı altında kaldıklarında eğer oylama gizli yapılıyorsa, böyle bir direnme sergileyebiliyorlar. Buna belki bir şey daha eklememiz mümkün. 2003 Türkiye'de hükümetin değişmekte olduğu bir dönemdi diye hatırlıyorum. O dönemde, bildiğim kadarıyla, Dışişleri Bakanlığı, hatta silahlı kuvvetler Amerika ile anlaşma konusunda fazla heyecanlı gözüküyordu. Muhalefet de çok güçlü bir direniş gösterdi. Hiç unutmadığım bir sözleri vardır orada “Amerika'dan değil Allah'tan korkun” demişlerdi. Dolayısıyla çetin bir tartışma ortamı olduğu muhakkak.”

Muhalefetin ret gerekçeleri ile ilgili olarak Emekli Büyükelçi Onur Öymen şu görüşleri ileri sürmüştür (Mülakat, 10 Aralık 2019):

“Biz gerekçelerimizi kamuoyuna defalarca açıklamıştık. Bir kere bu operasyon uluslararası hukuka ve anayasamıza aykırıydı. Bizim anayasamıza göre bir yabancı ülkeye topraklarımıza gelme ve topraklarımızdan başka bir ülkeye geçme izni vermek için meclisin uluslararası meşruiyet şartı aranıyordu. Oysa bu operasyona yönelik olarak BM Güvenlik

Konseyi kararı yoktu. O bakımdan Güvenlik Konseyi kararı olmadan böyle bir şeye izin veremezdik. Bunu açıkça ilan ettik. İkincisi siyasetende yanlıştı. Türkiye'nin bölge ülkeleri ile ilişkilerini çok uzun yıllar etkileyecek böyle bir kararın alınması yanlıştı. Üçüncüsü kararın temelini teşkil eden Irak'ta kimyasal silahlar bulunduğu iddiasını kanıtlayan hiçbir belge yoktu. BM gözlemcilerinin hazırladıkları raporlarda böyle bir şey yer almıyordu. Yani bütün bu unsurları bir araya getirince Amerika'nın böyle bir operasyon yapmasına izin vermek bizim açımızdan yanlış olacaktı."

AK Parti içindeki farklı görüşlerin rolünü ön plana çıkaran Emekli diplomat Gürsel Demirok konuyla ilgili şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat, 30 Aralık 2019):

"Zor zamanlarda, zorkararları alabilen güçlü liderlere gereksinim duyulur. Örneğin, rahmetli Özal böyle bir liderdi. Keza gerektiğinde risk alabileceğini gösteren Erdoğan da güçlü bir lider. Erdoğan Tezkerenin oylandığı tarihlerde başbakan olsaydı oylamanın sonucu'nun farklı olabileceği kanısındayım. Nitekim, Erdoğan'ın Tezkereye karşı olanları eleştirdiği, o tarihte verdiği demeçlerden anlaşılmakta. Erdoğan, tezkerenin kabulü halinde Türkiye'nin "masada olacağını" ve Irak'ın durumunun farklı olacağını düşünüyordu. Oysa bir yıldır iktidarda olan AK Parti kadrolarında farklı düşüneneler de vardı. Takınılacak tutum konusunda partide kararsızlık gözleniyordu. Kimi milletvekilinin dış politika konularındaki birikimi sınırlıydı. Dediğim gibi o tarihte Erdoğan başbakan olsaydı oylama sonucu farklı olabilirdi. Tezkere'nin reddi, karşılıklı saygı, açık ve samimi iş birliği temeline dayanan Türkiye-ABD ilişkilerine, etkileri zaman içinde de görülen zedelenmeye yol açmıştır."

Amerikan tarafında bu kadar büyük bir hayal kırıklığının oluşmasında Türkiye'nin baştan beri net bir tavır ortaya koymamasının çok büyük payı olduğunu vurgu yapan Hikmet Çetin konuya ilişkin olarak şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat, 18 Aralık 2019):

"Tezkere meselesi çok geride kaldı. Orada birkaç konu var. Türkiye'de bu sürecin başında mecliste bir ara karar çıkarttılar. Yani izin verilecekmiş gibi bir karar çıktı. Amerikalılar da ona göre tedbir aldılar. Ben Afganistan'da görevliyken üst düzey Amerikalılarla görüşmelerimizde bu konu gündeme geldiğinde konuşuyorduk. Benim edindiğim izlenim şuydu, Türkiye başından beri yani hükümete bu teklif geldiğinde baştan hayır deseydi bu müttefik olarak Amerikalıların hoşuna gitmeyebilirdi, ama ona göre tedbirlerini alır, ona göre hareket ederlerdi. Verilecekmiş gibi davranıldı, öyle bir izlenim verildi, öyle konuşuldu ona göre hazırlık yaptılar. Bunu bana kendileri söylediler. İskenderun açıklarında günlerce o yazın sıcağında beklediler ona göre tedbir aldılar. Olacağı varsayımıyla kuzeyden de harekâta katılacakları varsayımıyla hareket ettiler. Sonra izin

verilmeyince tabi bu durumun iki ülke ilişkilerine etkisi olumsuz oldu. Baştan, en başından Irak'ın bizim komşumuz olduğunu, bizim çok yakın ilişkilerimiz olduğunu belirterek bu izni vermeyeceğimizi söyleseydik bu hoşlarına gitmeyebilirdi ama orada biterdi. Ama öyle davranılmadığı için Amerikalılar yollar yaptılar, bütün hazırlıklarını ona göre gerçekleştirdiler. O zamanki Savunma Bakanı D. Rumsfeld ile Afganistan'daki bir görüşmemizde aramızda geçen konuşmada bana söylediklerinden çıkardığım sonuç bu.”

Türkiye'ye örtülü silah ambargosu uygulandığının düşünülmesine yol açan savunma ekipmanlarının Türkiye'ye satışına ilişkin olarak Ragıp Soylu şu görüşleri dile getirmiştir (Mülakat, 27 Aralık 2019):

“Amerikan tarafının genel tavrı müttefiki bile olsa başka bir ülkenin çok fazla modern silah sahibi olmaması yönünde. Yani sadece Türkiye değil bütün ülkelere üst düzey silah satışlarını teknoloji transferi talebiniz varsa gerçekleştirmeye yanaşmıyorlar. İşin ikinci bir yanı daha var, ABD'de silahları özel şirketler ürettiği. Amerikan devletin olmadığı için özel şirketler teknoloji transferi yapmak istemiyorlar. Bir diğer faktör Amerikan Kongresi'nin silah satışı konularında çıkardığı sorunlar. Amerikan Kongresi'nin Türkiye'ye genel olarak olumsuz bakışı ve bundan kaynaklanan silah satışlarının engellenmesi durumu söz konusu.”

Prof. Dr. Füsun Türkmen ise süper güçlerin kendi askeri üstünlüklerini etkileyecek silahların satışı konusunda genelde katı bir yaklaşım sergilediklerine değinerek şunları ifade etmiştir (Mülakat, 1 Ocak 2020):

“Türkiye teknoloji transferi istediği zaman Amerika'nın Çeşitli nedenlerle teknoloji transferi yapmadığı sektörler var. Çünkü süper güçler bir yere kadar silah satar bir yerden sonrada askerî alanda üstünlüklerini etkileyecek kritik silahların satışını teknoloji transferi içerecek şekilde yapmazlar. Bu yaklaşım tamamen Türkiye'ye yönelik bir şey değildir. Bu genel bir politikadır ve yalnızca Türkiye'ye uygulanmıyor. Nitekim Rusya'da S-400'ler konusunda teknoloji transferi yapmayacak ama daha muğlak bir usul kullanıyor.”

İran'a Yönelik Yaptırımlar ve Halkbank Gerilimi konusunda Ali Çınar, Donald Trump'ın yönetime gelmesi ile ABD'nin İran konusundaki yaklaşımının değiştiğine dikkat çekerek şunları ifade etmiştir (Mülakat, 30 Aralık 2019):

“Obama döneminde artırılan yaptırımlar İran'ı geri adım atmaya zorlamıştı. Hatta masaya oturmaya zorlamıştı. Başta nükleer olmak üzere birçok konuda İran geri adım atmıştı. Demokratlar İran'a karşı daha yumuşak bir politika izler iken, Cumhuriyetçiler İsrail'in de yoğun baskısı ile İran'a karşı daha sert adımlar atılmasını istemiştir. Başkan

Trump ile birlikte nükleer anlaşmanın ortadan kaldırılması ve yaptırımların daha sert bir şekilde devreye sokulması söz konusu olmuştur.”

Halkbank konusunda yaşanan sürecin ABD boyutuna ilişkin olarak da Ragıp Soylu şu görüşleri dile getirmiştir (Mülakat, 27 Aralık 2019):

“Halkbank meselesi oldukça ilginç bir mesele. Meseleye isterseniz biraz ABD’den yaklaşalım. Bu dava New York Güney Bölgesi Savcılığı tarafından başlatılıyor. Amerika’da her ne kadar eyalet savcıları kendi içlerinde bir özerkliğe sahip olmuş olsalar da belli başlı uluslararası davalarda ABD Adalet Bakanlığı’nın da bir söz söyleme hakkı oluyor. Biz bunu nereden anlıyoruz? Benzer bir durum Obama yönetimi zamanında Obama İran’la anlaşmaya çalışırken söz konusu oldu. Hizbullah ve İran’la ilgili olan bazı kişi ve kuruluşların terör örgütlerine narkotik yollarla para kaçırdıkları, kaynak sağladıklarına ilişkin soruşturma açılmak isteniyor. Fakat o zaman Obama yönetimi İran ile imzalayacakları nükleer anlaşmayı kötü etkileyebileceği mülahazasıyla bu dosyaların ve soruşturmanın açılmasını engelledi. İşte yine aynı sıralarda Türkiye ile ilgili Halkbank’a karşı bir soruşturma başlatılması durumu söz konusu oldu. Obama yönetimi burada soruşturmanın başlatılmasını engellemiyor, New York Güney Bölge Eyalet Savcısı’nın bu soruşturmayı başlatmasına izin veriyor. Bir anlamda bloke etmeyerek emir vermiş oluyor.

Tabi bu soruşturmayı destekleyen pek çok grup var. Mesela The Foundation for Defense of Democracies adlı grup bunlara bir örnek olarak verilebilir. Bu grup ABD hükümetine çok yakın bir grup. Bunlar çok uzun seneler meseleyi oldukça detaylı ele alan İngilizce makaleler de yayınlarak özellikle Amerikan toplumu, Amerikan Adalet Bakanlığı ve Amerikan Hazine Bakanlığı çevrelerinde bir kamuoyu yarattılar. Bu grup İran yaptırımları konusunda yaptığı araştırmalarla biliniyor. ABD Kongresi’nin, Türkiye’yi cezalandırmak isteyen grupların ABD Hazine Bakanlığı ve buradaki mahkemeden Türkiye aleyhine çok ciddi bir sonuç çıkmasını istediğini biliyoruz.”

Hüseyin Günay’da Halkbank davasında Türkiye’ye ağır bir para cezası verilmesinin ilişkilerin altına dinamit koymak anlamına geleceğine işaret ederek şu görüşleri dile getirmiştir (Mülakat, 20Aralık 2019):

“Halkbank’a verilecek bir cezanın Türk-Amerikan ilişkileri açısından kırılmanın ötesinde ilişkilerin altına dinamit koymak anlamını gelecek sonuçlar yaratacağını düşünüyorum. Bu davanın siyasi bir dava olduğunu da söylemek zorundayım.”

Vizelerin askıya alınmasında Büyükelçi John Bass'ın rolüne ilişkin olarak Ragıp Soylu şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat, 27 Aralık 2019):

“Vize olayında John Bass'ın de bir irade beyanı gösterdiğini söylemek gerekir. Genelde Washington'da Türkiye'ye karşı bir şeyler yapalım havası varken Türkiye'deki Büyükelçilik “Ne yapıyorsunuz, yavaş olun!” der. İki ülke ilişkileri bağlamında buradaki Büyükelçilik bazı şeyleri çok daha iyi anlar, çok daha iyi görebilir dolayısıyla daha Türkiye'yi korumacı bir tavır takınır. Aynı zamanda ABD Dışışleri Bakanlığı'ndaki Türkiye Masası ve Güney Avrupa Masası dediğimiz masalar da çok Türkiye yanlısı bir hava çizerler. Çünkü bu birimler Türkiye'nin jeopolitik öneminin farkında olan yerlerdir. Bu olay nedeniyle ilk defa Amerikan Dışışleri Bakanlığı da Türkiye'ye karşı olumsuz bir tavır takındı. John Bass Dışışleri Bakanlığını ikna etti ve vizelerle ilgili olarak Türkiye'ye bir nevi yaptırım uygulamaya başladılar.”

İki ülke arasında yaşanan bu olay dış politika amaçlarına ulaşmak için temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanabileceğini göstermiştir. Konuyla ilgili olarak Prof. Dr. İlter Turan şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat, 8 Aralık 2019):

“Tabi ki son tahlilde bu olay Türk Hükümeti açısından bir sıkıntı kaynağı olarak görülmesi gereken bir şeydir. Vize işlemlerinin durdurulması zannediyorum Türk Hükümeti üzerinde baskı oluşturulmasını öngören bir adımdı. Ülkelerarası ilişkilerde bazen vizelerin daha serbest olmasını savunan liberal görüşlerde, karşı tarafın davranışını etkilemek maksadıyla maalesef uygulamada ciddi sınırlamalara tabi kılınabiliyor. Vize iki toplum arasındaki her türlü etkileşimi sınırlayan, iktisadi hayata da yansımaları olan bir denetim mekanizmasıdır.”

Faruk Loğoğlu iki ülke arasındaki sorunların aşılmasında yaptırımlardan ziyade liberal anlayışın enstürmanlarından diplomasinin sonuna kadar kullanılması gerektiği görüşünü dillendirmiştir. F. Loğoglu (Mülakat, 6 Aralık 2019):

“Vizelerin askıya alınması çok yanlıştı. Sorunları aşmak için diplomasi her zaman kullanılması gereken bir şey. Diplomasinin alternatifi yok, diplomasisinin bütün alternatifleri diplomasi ile biter. Yani diplomasinin alternatifi silahlı çatışma ise çatışırsınız, çatışırsınız sonra tekrar masaya oturursunuz. Muhtemelen diplomasi yolunu kullanabilirlerdi kullanmadılar, böyle hukuksuz bir yolu seçtiler.” (Loğoğlu, F. Mülakat, 6 Aralık 2019).

Vize gerilimi aynı zamanda iki ülke ilişkilerinin olması gereken noktanın çok uzağına düştüğünü de göstermektedir. Konuya ilişkin olarak Prof. Dr. Kemal Kirişçi (Mülakat, 22 Temmuz 2020):

“Ben Brookings’e ilk geldiğim zaman Türk vatandaşlarına Amerikan vizesi’nin kaldırılması az da olsa konuşulmaya başlanmıştı ancak ilerleyen süreçte başka bir noktaya geldik.”

Vizelerin askıya alınması olayını özellikle Türkiye’ye karşı yapılmış bir davranış olarak görmekten ziyade bunun Trump döneminde dünya geneline izlenen ABD Dış Politikası’nın bir yansıması olarak gören uzmanlar da olmuştur. Prof. Dr. Birol Yeşilada konu ile ilgili şunları ifade etmiştir (Mülakat, 25 Mayıs 2020):

“Amerika sadece Türkiye ile değil Trump’ın seçilmesi ile her tarafla kavgalı olmaya başladı. 50 yıla yakındır buradayım hiç böyle içine kapalı, yabancıları düşman gören, oraya buraya saldıran yani kişisel olarak saldıran bir hükümet görmedik. Mesela bizim yabancı öğrencilerimiz çok azaldı, insanlar vize alamıyorlar. Türkiye’den bizim araştırma merkezimize her yıl araştırmacı hoca gelirdi son iki yıldır gelemiyorlar. Başka ülkelerden gelmeye çalışanlar için de aynı durum söz konusu.”

Prof. Dr. İlter Turan, Brunson meselesinin Türkiye için sıkıntılar yarattığına değinerek şu görüşleri dile getirmiştir (Mülakat, 8 Aralık 2019):

“Burada bence biz Brunson’u olduğundan çok daha önemli bir kişiye dönüştürdük ve Türkiye’ye gereksiz bir maliyet yarattı. Bunun en pratik yolu bu şahsın bir an önce ülke dışına gönderilmesiydi. Öyle görünüyor ki Brunson ve Fethullah Gülen’in takas edilmesini öngören tartışmalı varsayımlar üzerine bina edilmiş bir plan oluşturuldu. Gerek taleplerin orantısızlığı, gerek Amerikan siyasi ve yargı sistemlerinin yapısı ve işleyişi nedeniyle bunun gerçekleşmesi mümkün olmadı.”

Hüseyin Günay, Brunson meselesinin Trump tarafından bir iç politika malzemesi olarak kullanıldığına değinerek şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat, 20 Aralık 2019):

“Rahip Brunson olayı Amerika Birleşik Devletleri’nin Türkiye’ye bakış açısını değiştirdi. Rahip Brunson Amerika Birleşik Devletleri’nde Donald Trump’ın Partisi’ne oy veren Evangelist denilen koyu Hristiyanların bir üyesi. Brunson serbest bırakıldıktan sonra TrumpBrunson’un kendi girişimleri sonucu serbest kaldığı yönünde demeçler vermeye başladı. Yani sanki Türkiye bir hukuk devleti değilmiş gibi bir izlenim oluşturdu. Türkiye’yi Amerika Birleşik Devletleri’nde bu şekilde lanse etti. Brunson Beyaz Saray’da Oval Ofis’de

kabul edildi. Brunson Amerika'ya geldikten sonra Trump'ın neredeyse her miting öncesi dua okuyan bir kişi haline geldi. Rahip Brunson meselesinin Türkiye'den görülen yüzü ile Amerika Birleşik Devletleri'nden görünen yüzü tamamen farklı."

Prof. Dr. Ersin Onulduran Brunson'un serbest bırakılmasını doğru bir yaklaşım olarak nitelendirerek konuyla ilgili şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat, 19 Nisan 2020):

"Brunson'un bırakılması bana sorarsanız iyi oldu. Onun tutukluluğu bir çıbanbaşı gibi sorun yaratmaya devam edecekti. Zaten Türkiye'nin başında yeterince propaganda belası var. Brunson'un tutukluluğunu devam ettirip Türkiye düşmanlarının eline bir koz daha vermenin bir manası yoktu. Bence akıllıca yapılmış bir manevra ile onu Amerika'ya geri verdiler."

Ragıp Soylu S-400 meselesinin Türk ordusu içerisinde Rus ordusuna angaje olmuş bir ekip yaratması riskine dikkat çekerek şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat, 27 Aralık 2019):

"S-400 ile ilgili olarak Amerika'nın direnç göstermesini ana nedeni F-35'ler. Yani aslında iki tane olay var orada. Birincisi Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'nin batı ittifakı dışında bir yerden silah almasını istemiyor. Aslında Amerika'dan silah almasını istiyor. Bu bir pazar meselesi açıkçası bu olayın böyle bir yanı var. İkincisi Amerika F-35'ler ile S-400'lerin bir araya gelmesini istemiyor. ABD'nin S-400'leri istememesinin nedeni çok detaylı konuşulmuyor ama sektördeki bu biliyorlar. S-400 olayının NATO içerisine Ruslara angaje olan bir ekip yaratması riski var. S-400'lerin alınması bir kısım ordu personelimizin eğitim amaçlı Rusya'ya gönderilmesini zorunlu kılan bir olay. Bu da dolayısıyla Türk ordusu içerisinde Rusya etkisini açık, Ruslarla çalışan, Rusça öğrenen belki gidip geldiği sırada Ruslarla evlenen bir ekip yaratır. Bunu Amerikan ordusunda çok fazla görürsünüz. İncirlik'te görev yaptıkları sırada Türklerle evlenen çok fazla Amerikalı vardır."

F-35 ve S-400 konusunda yaşanan tartışmaların bir boyutu da bu iki askeri ekipmandan hangisinin Türkiye için daha önemli olduğu hususuydu. Konuya ilişkin olarak NTV Washington temsilcisi Hüseyin Günay Washington'da konuşulanlara ilişkin olarak şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat, 20 Aralık 2019):

"Washington'daki bazı uzmanlar F-35 vazgeçilecek bir uçak değil diyorlar. F-35'in bölgede hangi ülkede varsa o ülkenin hava gücünü diğerlerinin üstüne taşıyacak bir silah olduğuna dikkat çekiyorlar. Bu uçak Amerika'nın müttefiki olan iki ülkeden İsrail'de var Türkiye'de de olması gerekir diyorlar. Türkiye eğer bölgesel bir güç olarak kalmak istiyorsa Türkiye'de de bu uçağın olması gerektiğine vurgu yapıyorlar. S-400'lerin muadillerinin

İspanya'dan veya Fransa'dan alınabileceğini ancak F-35'i Fransa'dan veya başka bir yerden almanın mümkün olmadığını altını çiziyorlar.”

Türkiye'nin S-400 alımına yönelmesinin Türk-Amerikan ilişkilerinde yarattığı etkiye ilişkin olarak emekli ABD'li Büyükelçi Patrick N. Theros şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat,19 Haziran 2020):

“Türkiye'nin S-400 alması Türk ve Amerikan orduları arasındaki ilişkilere 1947 tarihinden beri yaşanan her türlü olumsuzluktan daha fazla zarar verdi. Olayın yarattığı etki derin, ilişkilerdeki hasar ancak S-400'ler geri verilerek giderilebilir. ABD ordusu elbette Trump'tan gelen emirlere itaat edecek, ancak bunu mutsuzca yapacak. S-400'ün mülkiyeti Trump sonrası dönem bakımından da Türkiye için tehlikeler oluşturuyor. Ne yazık ki, tünelin sonunda ABD-Rusya ilişkileri için bir ışık görmüyorum ve Türkiye taraf seçmek zorunda kalabilir.”

S-400 konusunun yalnızca Türk-ABD ilişkileri üzerinde değil aynı zamanda Türkiye'nin batı dünyası ile olan ilişkilerinde de olumsuz etkiler yaratacağı da bazı uzmanlarca dile getirilmiştir. Emekli ABD'li Büyükelçi John Blaney (Mülakat, 30 Haziran 2020):

“Birincisi, ezici bir çoğunlukla, Türkiye'nin genel çıkarları Batı ile olan ilişkilerindedir ve bu sınırlı bir eylem olmasına rağmen Batı'daki algısı olumsuz olacaktır. İkincisi, Rusya'nın askeri-sanayi kompleksi çok güçlüdür ve özellikle düşük petrol fiyatlarının olduğu (şimdiki gibi) zamanlarda Moskova'nın tam desteğiyle Türkiye ile (ve dünya çapında) silah ticaretine dayalı ilişkisini agresif bir şekilde genişletmeye çalışacaktır. Üçüncüsü bu tür anlaşmalarda şeffaflık daima bir sorun olmuştur.”

Rusya ile yapılan iş birliğinin fiilen görevde olanlar ve emekli olmuş ulusal güvenlik uzmanları dâhil ABD tarafında her düzeyde tedirginliğe yol açtığı görülmektedir. Bu tedirginliğin nedenlerinden biri NATO ve ABD'nin askeri güvenliği ile ilgili sırların 2019 Kasım ayından itibaren Rus askerî istihbaratının elinde olduğunun düşünülmesiydi. Türk-Rus askeri iş birliği, S-400'lere ilişkin olarak ABD'li emekli ulusal güvenlik uzmanı Albay William Downey şunları ifade etmiştir (Mülakat,10 Temmuz 2020):

“S-400 ve Suriye meselesi Türk-Amerikan askeri ve diplomatik ilişkilerinde birbirinden tamamen ayrı ve bağımsız konular gibi görülmemelidir. Bu konuları Türkiye'nin NATO'ya ve bölgeye ilişkin politikalarının bir parçası olarak görmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Her zaman olduğu gibi bu tartışmadaki bağlam da çok boyutludur.

S-400 meselesinin üç boyutu olduğunu söylemek gerekir. Konunun birinci boyutu askerî alana ilişkindir. S-400 sistemi F-16'ları olduğu kadar F-35'leri düşürmek üzere dizayn edilmiş Rus yapımı bir sistemdir. Her iki uçakda NATO hava yeteneklerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Kasım 2019'da Türkiye'nin S-400'ü F-16'ya karşı test ettiği rapor edildi. Bu bilgi geçenlerde Rus haber ajansı TASS tarafından yayınlanan bir makale ile doğrulandı. Tartışmasız bir şekilde şunu söyleyebiliriz ki bu testin sonuçları şu anda Rus askerî istihbaratının elindedir.

Meselenin ikinci boyutu bu satın alma nedeniyle Türkiye'nin F-35 programından çıkarılması ve ABD Savunma Bakanlığı'nın parça tedariki için Türk firmalarının yerine alternatif arz kaynakları arayışına yönelmesidir. Olayın diğer boyutu da Rus sistemi NATO'yu engelleme hedefiyle dizaynedildiğinden Türkiye'nin gerçekleştirdiği bu satın alma ABD ve NATO müttefiklerinin çıkarlarına karşı yapılmış doğrudan bir girişim olarak görülmektedir.”

Türk-Amerikan ilişkilerinde Suriye özelinde yaşanan görüş ayrılıklarının nedenlerine ilişkin olarak Ragıp Soylu şu görüşleri dile getirmiştir (Mülakat, 27 Aralık 2019):

“Amerikan tarafı B. Esad ile mücadelede çekimser davranmasının nedenini Türk tarafına söylemedi ama neden İran anlaşmasıydı. Obama İran'la anlaşmak istiyordu. İran Suriye'de aktif bir şekilde Esad'ın yanında muhalefete karşı savaş içindeydi. Amerika Suriye'de İran'a karşı hareket ederken İran'la nükleer anlaşma imzalayamazdı. Ana neden bu yani. Türkiye'yi ikna etmeye çalıştılar, bu amaçla Eğit-Donat yapalım DAES'le savaşalım gibi teklifleri sundular ancak bunlardan bir sonuç alamadılar. Sonra 2014'te malum [Ayn el Arab] olayı gerçekleşti. Amerikalıların ısrarlarıyla Peşmerge'nin bir kısmının Suriye'ye geçmesine izin verildi. Sonraki süreçte ise PYD lideri Salih Müslim Ankara'ya geldi. Türk yetkililer orta yolu bulmaya çalıştılar. Türk hükümeti yetkilileri PYD'den Suriye muhalefeti ile beraber hareket etmesini istediler ama bu kabul görmedi. Orada istenilen şeyler alınamadı. Ama tabi ABD artık YPG ile çalışmaya başlayınca PKK da Barış Sürecini umursamamaya karar verdi. 2015 yılında PKK'nın polis ve askerleri şehit etmesinin sonucunda Barış Süreci bitti. Türkiye PKK ile savaşmaya başlayınca endirekt olarak YPG ile de savaşmaya başlamış oldu.”

Prof. Dr. Füsün Türkmen IŞİD'in ortaya çıkışıyla Batı'nın Suriye'ye yönelik tavrının değiştiğine vurgu yaparak şunları ifade etmiştir (Mülakat, 1 Ocak 2020):

“İŞİD faktörünün ortaya çıkmasıyla Batının Suriye konusundaki tavrı değişti. İki kötü arasında daha az kötüyü seçmek yoluna gitti. Yani önceliği DAEŞ ile mücadele haline geldi ve Esad’ın devrilmesi önceliğinden yavaş yavaş vazgeçildi. Bu kadar basit, böyle bir yaklaşım değişikliği oldu. Amerikan tarafının tavrına baktığımızda mesela hatırlarsanız Obama “Kırmızıçizgimiz kimyasal silah kullanılması” dedi. 2013’te pembe oldu o çizgi. Kimyasal silah kullanıldı, yine de müdahale etmedi. 2012 Haziranı’na kadar Suriye’de bir şey yapılabileseydi Suriye’nin bu korkunç iç savaşa sürüklenip bütün etrafının da tarumar olmasına mâni olunabilirdi. Çünkü daha Rusya sahada yoktu, Hizbullah bu kadar aktif değildi. İran Suriye ordusunu böyle çevrelemiyordu. İŞİD gibi aşırı terör örgütleri ortaya çıkmamıştı. Bu bir insancıl müdahale yoluyla Batı tarafından Arap Baharı çerçevesinde önlenebilirdi. Batı oradan uzak durmayı seçti. Çünkü Irak Savaşı’nın büyük bir hata olduğu düşünüldüğünden ikinci bir müdahaleyi göze alamadılar. Sonuçta İŞİD ortaya çıktı, Rusya sahaya indi ve yalnız Amerika değil Avrupa’da bertaraf oldu.”

Suriye sorununun Türk-Amerikan ilişkilerinde yarattığı etkiye ilişkin olarak Emekli Büyükelçi Patrick N. Theros şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat, 19 Haziran 2020):

“Suriye meselesi Türkiye ile ABD askeri ve istihbarat servisleri arasında derin bir çatlak yarattı. Oluşan bu çatlağın ABD Dışişleri Bakanlığı üzerindeki olumsuz etkisinin daha az olduğu söylenebilir. D. Trump Türkiye’nin eylemlerinden memnun görünüyor ancak yansımalarını her zaman anlamıyor.”

Suriye meselesine ilişkin olarak ABD’li emekli ulusal güvenlik uzmanı Albay William Downey şunları ifade etmiştir (Mülakat, 10 Temmuz 2020):

“Suriye meselesine gelince, Türkiye PKK ve SDF terörizmine karşı mücadele edeceğini önceden deklere etti. Türkiye bu amacını gerçekleştirmek için Suriye’ye askeri müdahalede bulundu. Askeri müdahalelerde temel hedefin Suriye Kürtleri ile Türk sınırı arasında bir tampon bölge oluşturmak olduğu söylenebilir. Amerika Birleşik Devletleri Suriye’deki askerî varlığının yetersiz olduğunu hissettiğinden Türk kuvvetlerinin ilerlediği alanlardan çekildi. Öyle görünüyor ki, Suriye’de bu olanların bir zamanlar çok yakın müttefik olan iki ülkenin ilişkileri üzerinde ürpertici etkisi oldu.”

Türkiye’nin Suriye’deki askerî kayıplarına ilişkin olarak Prof. Dr. Kemal Kirişçi şu görüşleri dile getirmiştir (Mülakat, 22 Temmuz 2020):

“Suriye’deki askerî kayıplar hep Suriye hükümetine ve ordusuna faturalanıyor. Ancak Türkiye’nin Suriye’deki askeri kayıplarının arkasında Rusya’nın olabileceğini çok kişi açık açık söylüyor.”

Prof. Dr. Birol Yeşilada ise Suriye meselesinde Rusya ile yakınlaşmanın riskler taşıdığına vurgu yaparak konu ile ilgili şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat, 25 Mayıs 2020):

“Amerikalılar Suriye’den çekildiklerinde Rusya kırmızıçizgiyi belirlemeye başladı. Amerikalılar Suriye’de aktif olarak kalmadılar, Kürtlere yardım ederek kaldılar, kendi güçlerini çektiler. Bu durum karşısında Ruslara yaklaşıldı ancak Ruslarla problemler yaşandı. Sonunda orada Türkiye, Rusya ile karşı karşıya kalıyor. Benim izlediğim böyle bir durum var. Rusya’ya yaklaşılmaması ben çok riskli buluyorum. Üç yüz senedir tek bir hedefi vardır Rusların o da Boğazları ele geçirmek. Şunu unutmayalım ki 17 savaş yapılmış Ruslarla tek dostluk süreci Kurtuluş Savaşı ve hemen sonrasında. II. Dünya Savaşı’nın bitimiyle beraber Ruslar hemen Türkiye’den büyük taleplerde bulunmaya başladılar. Rusların bu taleplerini Truman Doktrini engelledi. Ruslar hâlâ bu süreci unutmuş değiller. Ruslar Türkiye’yi Batı’dan uzaklaştırıp NATO’yu içerden vurmaya çalışıyorlar. Batı ittifakı içerisinde iki önemli ordu var birisi ABD ordusu diğeri ise Türk ordusu, İngiliz ordusunun durumu ise içler acısı. Diğer ülkelerin ise kayda değer bir askeri güçleri yok. Ruslar tarafından Türkiye’nin Batı ittifakının dışına çekilmek istenmesinin ana nedenlerinden biri de bu.”

2011 yılından beri devam eden ve Türkiye’nin bölgesel çıkarları ile ulusal güvenliği açısından bir problem teşkil eden Suriye meselesinin geleceğine ilişkin olarak Prof. Dr. İlter Turan ABD’nin pozisyonunun anlaşılabilmesi için ABD-Rusya ikilisinden Rusya’nın oynadığı role de dikkat çekerek şu görüşleri dile getirmiştir (Mülakat, 8 Aralık 2019):

“Suriye’de Amerika’ya baktığımız zaman, Rusya ile Amerika’nın çıkarlarının iç içe geçtiğini görüyoruz. Çünkü Rusya da Amerika da İran’ın nüfuzunun batıya doğru uzanmasını istemiyor. Rusya ve Amerika bir anlamda zımni bir iş bölümü yaparak Suriye’de. DAES’e karşı mücadele yürütüyorlar. Amerika kendi asker sayısını arttırmakta isteksiz olduğu için, bu iş için vekâleten YPG’yi buldu, onu kullanıyor. Kendileri bunun bir taktik iş birliği olduğunu ifade ettiler. Belki bir ölçüde öyledir, fakat bunun ötesinde Türkiye’yi giderek daha az güvenilir bir ortak olarak gördükleri için, belki de bu bölgede başka müttefikler oluşturmaya çalışıyorlar. Ayrıca YPG’nin Kuzey Suriye’de güçlenmesi Suriye’nin İsrail üzerindeki baskısının ve tehdidinin de zayıflamasını sağlayacaktır. İleride burada bağımsız bir ülke oluşacak olursa çevresindeki bütün ülkelerle kavgalı olacağı için Amerika’nın desteğine fazlasıyla ihtiyaç duyacaktır. Dolayısıyla Amerika’da burada istediği gibi at

koşturabilecektir. Esad Amerika'nın oradan çıkmasını sağlamak için bir miktar muhtemelen o bölgede Kürtlere siyasi bir serbesti tanıyan bir yapılaşma öngörecektir, böyle bir çözüme doğru gidilecektir. Şu anda kimin ne kadar güçlü olduğu ve daha neler yapabileceği belirsiz olduğu için mücadele devam etmekte, henüz çözüm aşamasında değiliz."

Uzmanların Türk-Amerikan ilişkilerinin temelleri ve 2002 sonrası dönemde yaşanan gelişmelere ilişkin genel değerlendirmeleri ise şu şekildedir;

Prof. Dr. Ali Engin Oba Türk-Amerikan ilişkilerinin temelleri ve tarihsel süreç içerisinde gelişimine ilişkin olarak şunları ifade etmiştir (Mülakat, 21Ocak 2020):

"Türk-Amerikan ilişkilerinin çok bilinmeyen bir altyapısı vardır. Bu altyapının anlaşılabilmesi için 1929-1932 yıllarını kapsayan dönemin incelenmesi gerekir. Osmanlı Dönemi Türk-Amerikan ilişkilerinin anlaşılabilmesi açısından da Prof. Dr. Çağrı Erhan'ın doktora tezi incelenebilir. Yine Türk-Amerikan ilişkilerinin anlaşılması bakımından I. Dünya Savaşı dönemi özellikle Amerika'nın Almanya'ya savaş ilan ettiği günlerin incelenmesi yararlı olacaktır. Amerika, Almanya'ya savaş ilan edince bize savaş ilan etmemiştir. Biz de Amerika'ya savaş ilan etmedik. Amerika'nın bize savaş ilan etmemesinin temelinde Amerikan Dışişleri Bakanı'nın yapmış olduğu değerlendirmeler önemli rol oynamaktadır. Bu değerlendirmelere göre Osmanlı ile bir savaşa girildiği takdirde Türkiye'de uzun süredir çalışmakta olan misyonerler Türkler tarafından yurt dışına çıkarılacaklardı. Dönemin Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı bu konuda Wilson'u ikna etmiştir, Wilson da bu doğrultuda hareket ederek Türkiye'ye savaş açmamıştır. Yani bu kararın altında yatan ana neden misyonerlerin Anadolu'da iyi bir şekilde çalışmalarının devamını sağlamaktır.

Misyonerlerin amacı Hristiyan kökenli Ermeniler ve Rumlar nezdinde yürüttükleri faaliyetlerle bu toplulukların Protestan mezhebine geçmelerini sağlamaktır. Biraz önce söylediğim gibi bu zihniyetle bir Protestan Ermeni milleti oluşturuluyor. İngilizlerin de biraz baskısı ve talebiyle Bab-ı Âli bir Protestan Ermeni milletini kabul ediyor. Böylelikle Ermeniler üç gruba bölünüyorlar. Ermeniler esasında Ortodoks mezhebine mensupturlar. Arkasından Katolik Ermeniler oluşuyor. Ondan sonra buna Amerikan Protestanlığını benimseyenlerin yanında İngiliz Protestanlığını benimseyenler de katılıyor. Yeni bir Ermeni milleti oluşuyor. Protestan misyonerlerinin Türklere yönelik olarak da faaliyetler oluyor. Bununla ilgili olarak Cumhuriyetin ilk yıllarında Bursa'daki bir kız okulunda bir öğrencinin Hristiyan olması olayının yarattığı büyük bir tepki var. Bunun üzerine o dönem Milli Eğitim Bakanlığı bu okulu kapatıyor. O dönem Türkiye Büyükelçiliğine gelen Joseph C. Grew'in en

önemli konusu bu misyonerlerin Türk-Amerikan ilişkilerini etkilememesi ve bunların artık Türkiye Cumhuriyeti'nde faaliyet gösterirken din değiştirme konusuna katılmamaları.

Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında Yahudi lobileri meselesi de son derece önemli bir konu. Biliyorsunuz Amerika çok göç alan bir ülke olmuştur ve dolayısıyla Amerika'da önemli sayıda Yahudi kökenli nüfus var. Amerika'daki Yahudiler dernekleşerek hem İsrail'i korumak hem de Amerika içinde Yahudilerin etkin bir konumda olmalarına katkıda bulunmak çabası içinde örgütleniyorlar ve bunda çok başarılı oluyorlar. Bu Ermeni meselesi ile irtibatlı olarak daha önce biz bütün bu Yahudi lobileri ile iş birliği yaparak Ermeni konusunun Senato'ya gelmesini engelliyorduk. Fakat son dönemde İsrail ile ilişkilerin bozulmasından sonra bizim bu Yahudi lobilerinden faydalanmamız mümkün olmadı. Yahudiler Holokost'un bir tek örnek teşkil ettiği ve bu örneğin canlı tutulması, sulandırılmaması gerektiği, başka ülkelerin sözde "Genocide" tanımlamalarının Yahudilerin maruz kaldığı gerçek soykırımı etkilememesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Yahudiler hiçbir zaman Ermenilerin görüşlerini paylaşmadılar ve Ermenilerin bu tehcirin bir genocide olduğu yönünde yaptığı baskıyı durdurdular. Amerikan Senatosu hiçbir zaman Ermeni meselesi ile ilgili tatsız kararları kabul etmedi. Bunun en büyük nedeni bizim bu Yahudi lobileri ile olan yakın ilişkimizdi. Yahudiler bize bir nebze yakın durdular çünkü biz hiçbir zaman anti-semit bir politika gütmedik. Birçok Yahudi Türkiye'de uzun süre yaşadı. İspanya'daki Müslüman İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Yahudilerin önemli bir kısmı Osmanlı devletine geldiler ve bu olay hiçbir zaman unutulmuyor. II. Bayezid 1492 tarihinde Yahudilere el kol açarak onları Osmanlı Devleti'ne yerleştirdi. Daha sonrasında tabi İsrail'in oluşmasından sonra Türkiye'deki Yahudiler gidip İsrail'e yerleşiyorlar. Şu sırada bence Amerika'nın Ermeni davalarına sahip çıkan bir davranış içine girmesinde bizim Yahudi cemiyetlerinin, Yahudi liderlerinin desteğini alamamamızın önemli bir rolü var. Yani Yahudi lobisi bizimle beraber hareket etseydi Amerikan Senatosu böyle bir karar alamazdı. Yahudi lobilerinin Amerikan dış politikasının oluşumu üzerindeki etkisine ilişkin olarak John Mearsheimer'in çok güzel bir kitabı vardır."

Prof. Dr. Ali Engin Oba'nın mülakatı analiz edidiginde başta Ermenilerin Türkiye'ye yönelik girişimleri olmak üzere Senato'nun Türkiye karşıtı girişimlerinin önlenmesinde Yahudi lobilerinin önemli bir rol oynadığına dikkat çektiği görülmektedir.

Prof. Dr. Ersin Onulduran Türk-Amerikan ilişkilerinin oturduğu zemin ve geleceğine ilişkin olarak şunları ifade etmiştir (Mülakat, 19 Nisan 2020):

"Türk-Amerikan ilişkilerinde iki dönemden bahsetmek mümkün. Birinci olarak 1950'lerde Adnan Menderes zamanında başlayan ve Amerikalıların II. Dünya Savaşı'ndan

hemen sonra Türkiye'yi ön plana koydukları bir ilişki söz konusuydu. Bu dönemde Türk-Amerikan ilişkileri ideolojik bir baz'a, bir temele oturuyordu. Türkiye'nin hür dünyanın bir parçası olarak kalması Atatürk zamanından beri benimsenmiş bir yaklaşımdı. Her ne kadar Sovyetler Birliği Türkiye'ye bir parça el uzattıysa da Atatürk, Bolşevikliği yani komünizmi reddetmiş bir liderdi. Fakat 1990'dan sonra özellikle Turgut Özal'dan sonra Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ilişki karşılıklı olarak ihtiyaç bazlı bir temele oturdu. Zaman zaman Eski Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de söylerdi. Türkiye'nin gerçekten Amerika'nın gösterdiği hedefler doğrultusunda dünya çapında birçok faaliyeti olmuştur. Dolayısıyla Amerika Türkiye'ye ne kadar muhtaçsa Türkiye'de Amerika'ya o kadar muhtaç. Bir anlamda bu ilişki bir al-ver ilişkisi halinde geliyor diye düşünüyorum. Türk-Amerikan ilişkileri uzun vadede orta vadede ne olacak diye bir soru sorulacak olursa şunu söyleyebilirim ki Türk-Amerikan ilişkileri oldukça güvenilir ve olumlu bir yolda gidecektir. Kalkıp Amerika Türkiye'ye karşı savaşır gibi kaygıları dillendirmenin de bir lüzumu yok."

G.W. Bush dönemi ABD dış politikasına ilişkin olarak Prof. Dr. Sabri Sayarı şunları ifade etmiştir (Mülakat, 23 Ocak 2020):

"Neoconlar, Amerika'nın imajına çok kötü etki yaptılar. Neoconlar'ın yaptıkları en büyük kötülük herhalde Irak Savaşı oldu. Bush'un 2001'den sonra başlattığı, yürüttüğü Irak Savaşı bütün dünyada çok olumsuz yankılar uyandırdı. Ondan sonra da bu iş olumsuz yönde devam etti gitti. Bugün dünyada Amerika'yı beğenenler, Amerika'yı destekleyenler kimlerdir diye kamuoyu yoklamalarında sorulduğunda her ülkede gayet düşük oranlar çıkıyor. Bunun bir sebebi de işte bu neo-konservatif (yeni-muhafazakâr) elemanlar. Bu imaj tahribatı Bush'la başladı bugüne kadar geldi. Bu kişiler bugün artık aynı şekilde neo-konservatif adı altında bilinmiyorlar belki ama onların görüşlerine yakın insanlar hâlen Washington'da etkili. O bakımdan onların görüşleri doğrultusunda Amerikan siyaseti yapılageldiği sürece Amerika'nın da dünyada pek olumlu bir durumu olmuyor. Türkiye'de dahi yüzde 80'lere varan Amerikan karşıtlığı var."

Başta Obama dönemi olmak üzere taraflar arasındaki müttefiklik ilişkisi ve liberal değer temelli bir ilişki kurulmasına ilişkin olarak Prof. Dr. Füsun Türkmen şunları ifade etmiştir (Mülakat, 1 Ocak 2020):

"Türk-Amerikan ilişkileri baştan beri kırılıyordu. Soğuk Savaş döneminin en harlı kısmı hariç bu ilişkiler hep bir kırılmalık gösterdi. Yani 1964'ten itibaren çok inişli çıkışlı gitti. 2000'li yıllardan sonra da bu iniş çıkışlar hem hızlandı hem yoğunlaştı. Demekki zaten birtakım sorunların olduğu bir çerçeveden bahsediyoruz. İşte bu çerçevenin en büyük eksiği

de zaten sadece ve sadece pratik stratejik çıkarlara indirgenip dayandırılmış olmasıdır. Eğer ilişkiler bir değerler ortaklığı çerçevesinde geliştirilmiş olsaydı zaten bu kırılmalılığı göstermezdi. En büyük eksiklik orada bir ortaklık, bir diyalog, bir işbirliği yaratılamamış olmasıdır. Bunun belki ilk ve tek mimarı Obama olacaktı. Obama göreve geldiği zaman bir model ortaklık kavramı ortaya attı. Zaten Türkiye'nin de Amerika ile bu 2003 sonrası gerginlikleri yaşanmıştı ve Kıbrıs sonrasında ikinci neredeyse kopma noktasına doğru gidiyordu. 2007'de Bush döneminde ilişkiler gene toparlandı ama Obama yönetimi başa geldiği vakit Türk-Amerikan ilişkilerinin çok kapsamlı bir değerlendirmesini yaptılar. Model Ortaklık kavramı eğer altı doldurulabilseydi ilişkileri daha sağlam hâle getirebilecekti. Çünkü görüş neydi sadece stratejik çıkarları dayanmamalı, ortak değerler politikasına dayanmalı, kültürel diyaloga dayanmalı, sivil toplumlar arası karşılıklı birbirini daha iyi tanıma ve fikir alışverişine dayanmalı tarzında. Bu liberal değerlere çok daha fazla önem veren Obama'nın da düşünce dünyasını yansıtan bir yaklaşımdı. Obama'nın birinci dönemine bu yaklaşım ve bu kavram damgasını vurdu fakat maalesef ondan sonra yaşatılamadı. Obama'nın ikinci döneminden itibaren tekrar sürtüşmeler baş gösterdi.”

Donald Trump döneminde sergilenen liderlik ve bu dönem izlenen ABD dış politikasına ilişkin olarak Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu şu görüşleri dile getirmiştir (Mülakat, 15 Ocak 2020):

“Bir kere Donald Trump yine kendisi gibi Cumhuriyetçi Parti'nin önceki başkanlarından George Walker Bush'tan farklıdır. Donald Trump döneminin önceki Cumhuriyetçi Başkan George Walker Bush döneminden en önemli farklarından biri dış politika amaçlarına ulaşmak için ekonomiyi bir araç olarak kullanmasıdır. Donald Trump'ın G.W. Bush gibi doğrudan askeri gücü ön plana çıkarmak yerine, ekonomik yaptırımlar yoluyla hedefine ulaşmaya çalıştığı görülmektedir. Askeri harekât çok pahalı bir şey olduğu için Donald Trump'ın askeri harekâtlara ekonomik nedenlerle çok sıcak bakmadığı söylenebilir.

D. Trump döneminde Türk-ABD ilişkilerine bakıldığında ise Suriye'nin önemli bir konu olduğu bunun yanı sıra S-400 ve F-35'lerin diğer önemli konular olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Aslında bu sorunlar Türkiye'nin Amerikan kongresinde yani senato ve temsilciler meclisindeki durumu ile ilgili görünmektedir. Lobiler işte burada önem kazanmaya başlıyor. Şunu kabul edelim Türkiye Amerikan Kongresi nezdinde, kamuoyunda genellikle Yunanistan'a ve İsrail'e göre daha az desteğe sahip olan bir ülke konumundadır. Ayrıca ABD kongresinde 1915 olaylarının değerlendirilmesinden başlayan Türkiye karşıtı bir gelenek

bulunmaktadır. Bu Türkiye karşıtlığı siyaset içerisinde zaman zaman kontrol edilmiştir. Bu kontrolü Başkanların yanı sıra lobiler de sağlamıştır. Ermeni ve Rum Lobileri'nin iş birliğine karşı Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin nispeten iyi olduğu dönemlerde Yahudi Lobisi onlara karşı engel çıkarmaktaydı. Özellikle dönemin Amerikan Başkanı da Rum ve Ermeni Lobileri'nin aldırnak istediğı kararlara çok taraftar değilde Türkiye, Amerikan Başkanlarının ve Yahudi Lobisinin desteğı ile bu atakları dengeleyebilmekteydi. Bugün bu denge unsuru kalkmıştır. Türkiye'nin özellikle 2008-2009 yıllarından sonraki Ortadoğı politikaları çerçevesinde bu durum ortadan kalkmıştır. Bu ortadan kalktığı zaman hatta Yahudi Lobisi de tamamen bu lobilerin yanına geçtiğı zaman bugünkü durum ortaya çıkmaktadır. O zaman Amerikan Kongresi birçok konuda kolaylıkla Türkiye karşıtı bir noktaya yönlenebilmektedir. Bugünkü durumun büyük ölçüde bununla ilgili olduğu düşünülebilir.”

İki ülke arasındaki temel sorunlara ilişkin olarak Ali Çınar şu görüşleri dile getirmiştir (Mülakat, 30 Aralık 2019):

“S-400’ler, FETÖ ve Suriye meselesi iki ülke arasındaki ana sorunlar. Sorunların yanı sıra iki ülke arasındaki ticaret hacminin 100 milyar dolar düzeyine çıkarılması hedefi önemli. Cumhurbaşkanı Erdoğan’la Trump’un kişisel ilişkileri iyi, aralarındaki iletişim güçlü olduğu için krizler bir şekilde erteleniyor ancak Kongre’de ve ABD kamuoyunda Türkiye aleyhine ciddi bir algı var. Anti-Türk Gruplar Türkiye aleyhine ortak çalışıyor. Kasım ayında iki aleyhte tasarı (sözde Ermeni) ve yaptırım yasası ABD Temsilciler Meclisinden geçti, Senato da sözde Ermeni soykırım tasarısı geçti. FETO-PKK-Rum-Ermeni olmak üzere tüm Anti-Türk gruplarının bu kadar ortak aleyhte çalıştığı görülmemiştir. ABD medyası tek taraflı haberler ile Türkiye’nin itibarına (reputation) zarar veriyor.”

Trump dönemi Amerikan dış politikası ve Türk-Amerikan ilişkilerine yönelik olarak Prof. Dr. Kemal Kirişçi şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat, 22 Temmuz 2020):

“Amerika’nın dış politikasında da bir savrulma yaşanıyor. Amerika’nın geleneksel bir dış politika çizgisi vardı. O çizginin devamlılığını sağlayan bir Dışişleri Bakanlığı vardı, Ulusal Güvenlik Konseyi vardı, Kongre’nin içerisinde yerleşmiş birtakım senatörler, kişilikler, kimlikler vardı. İlgili alt komisyonlar ve senator/MV’leri için çalışan “staffer”lar vardı. Bu senatörler yıllarca alt komisyonlarda görev yaparak deneyim kazanıyorlardı, bilgili insanlardı. Trump Dönemi ile beraber bu yapı bozuldu. Trump Avrupa Birliği’ne hakaret ediyor, NATO’yu gereksiz ilan ediyor, böyle şaşkınlık içerisinde giden bir dış politika var burada. Bundan dolayı büyük endişe duyanlar şimdiden Joe Biden kazanırsa bu iş nasıl kurtarılacak diye kafa yoruyorlar.

Amerikan dış politikası'na bakarken iç politikasından ayırmak çok zor. Aynı şekilde bunu yaparken kongrenin rolüne de bakmak lazım. Kongrede hangi siyasi parti olduğuna bağlı olarak partiler liberal veya realist yaklaşımların etkisi altında olabiliyorlar. Ama daha önemlisi özellikle bu sıralar iç siyasetin (localpolitics) etkisine bakmak lazım. Bu aralar Kasım seçimleri yaklaşırken kongre üyeleri omuzlarının üzerinden kendi oy tabanına yani seçmenlerine bakacaktır. Pandemi gelmeden önce sanırım Şubat ayıydı, DC'de Yunanlılar büyük bir konferans düzenledi. Dinleyici olarak o konferansa ben de katıldım. O konferansta Meşhur Senatör Bob Menendez Türkiye'ye diline geleni söyledi. Bunlar tamamen etnik oy hesaplarına yönelik girişimler, olaylar. Türkiye'yi tamamen kaybetmeme endişelerini çoğu zaman bürokratlar gündeme getiriyor, seçilmişler değil. Türkiye'ye yönelik ABD Dış Politikası'nın oluşumunda pek çok çevrenin etkisi var. Siyasi partilerin rolü var, senatörlerin rolü var, kongrenin içerisindeki alt komisyonlardaki kişiliklerin rolü var, askeriye ve Dışışleri Bakanlığı'nın rolü var. Bunların içinde en önemlisi Pentagon ve Dışışleri Bakanlığı'nın rolü. Şu anda en çok konuşulan konulardan biri, yani en son yazılan çizilenlere baktığımız zaman ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı (CENTCOM) ile Amerika Birleşik Devletleri Afrika Komutanlığı (AFRICOM) arasındaki çekişme. AFRICOM'daki komutanlar Türkiye'nin Libya'da Rusya'yı dışarıda tutma rolünden dolayı Türkiye'ye daha olumlu bakıyorlar. CENTCOM'un ise Türkiye ile 90'lara uzanan bir sıkıntısı var.

Amerika'nın Avrupa Komutanlığı'nın (EUCOM) Türkiye'ye bakışı çok daha pozitif ve farklıdır. Bu bakış açısının olumlu olmasında Türkiye'ye yönelik oluşan gelenek önemli rol oynamaktadır. Bu gelenegin temellerini Kore olayının getirdiği hafıza ve soğuk savaş sırasında Türkiye'nin Sovyetlere karşı aldığı pozisyon oluşturmaktadır. Ancak bu S-400, Rusya ile yakın-yoğun ilişkiler ile beraber EUCOM ve NATO çevrelerinde TR'ye "güven/trust" konusunda soru işaretlerinin güçlendiğine ilişkin gözlemimi de eklemeliyim.

Amerikan dış politikası ve Türk-Amerikan ilişkileri incelenirken Amerikan sisteminin çok parçalı karar alma yapısının dikkate alınması daha sağlıklı analizler yapılmasına yardımcı olacaktır."

Türk-Amerikan ilişkileri ve Amerikan tarafının 2000'li yıllardaki tavır değişimine ilişkin olarak Onur Öymen şunları ifade etmiştir (Mülakat, 10 Aralık 2019):

"Biz Amerika ile ilişkilere Atatürk zamanından beri çok önem veriyoruz. Atatürk ile Roosevelt mesajlaşması var, biliyorsunuz. Truman Doktrini, Marshall Planı, Türkiye'nin NATO'ya girişi gibi konularda Amerika'nın çok katkısı oldu. Türk Ordusu'nun modernleştirilmesi konusunda da katkılarının olduğunu biliyoruz. Aynı şekilde Amerika da

Türkiye'nin katkılarından herhalde memnundu. Kore Savaşı'nda Amerika'dan sonra en çok şehidi veren ordu Türk Ordusu'dur. Soğuk Savaş zamanında bu bölgede 30 tane Rus tümenini tuttuk. Amerika, Sovyetler Birliği hakkında sağladığı istihbaratın yüzde 67'sini Türkiye'den sağlıyordu. Bizim onlara katkılarımız onların da bize katkıları oldu. İlişkiler böyle giderken Amerika başta Kıbrıs konusu olmak üzere pek çok konuda bize karşı çıkma vaziyetini aldı. Biz bunun nedenlerini merak ediyoruz. Çünkü bizim Amerika ile böyle bir çekişme, çatışma içine girmekten menfaatimiz yok ama Amerika'nın da olmaması lazım. Yani Türkiye'de bu bir sıkıntı yaratıyor bunu Amerikalıların da anlaması lazım bence. Mesela Clinton zamanında bu kadar açık bir sorun yaşamıyorduk. Clinton'ın Başkanlığı zamanında Türk halkının Amerika'ya desteği %53 daha sonra bu %9'a kadar indi.

ABD ile aramızdaki sorunların nedenlerinden biri insan hakları konusunun başka siyasi amaçlar için kullanılması meselesidir. İnsan hakları meselelerini başka bir ülkeyi köşeye sıkıştırma amacıyla kullandığınız andan itibaren insan haklarının değeri azalır. Eleştirdiğiniz ülkelerde yapmış olduğunuz eleştirileri dikkate almazlar. Yani siz kaybedersiniz, insan hakları kaybeder.

Amerika'nın genel politikaları çerçevesinde Türk-Amerikan ilişkilerine bakılacak olursa ABD tarafında beklediğimiz yaklaşımların her zaman sergilendiğini söyleyemem. Mesela Amerika bir ara Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini kuvvetle destekliyordu bunun için bir büyükelçi bile görevlendirmişlerdi. Türkiye'nin temel hedeflerinden biri Avrupa Birliği üyeliği idi ve Amerika'nın bu konuda bize verdiği destekten de çok memnunduk. Sonra Hillary Clinton yaptığı bazı açıklamalarda Türkiye'ye Ortadoğu'da ihtiyaçları olduğunu, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinin o kadar da önemli olmadığı anlamına gelecek söylemler dile getirdi. Bana göre bu tavır değişikliği Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir kırılma noktası oldu. Bu tavır değişikliği ile Amerikan tarafı Türkiye'ye AB konusundaki desteğini kesmiş ve bir anlamda Türkiye'ye Ortadoğu ülkesi olmasını önermiştir. 2000'li yıllardaki bu tavır değişiminin izlerini Graham Fuller'in Yeni Türkiye Cumhuriyeti kitabında da görüyoruz. Fuller'in kitapları incelendiğinde Türkiye'ye Ortadoğulu bir devlet rolü oynamasını önerdiği görülür. Bu bizim için son derece rahatsızlık verici bir şey. Ayrıca ABD Dışişleri Bakanlığı'ndaki diplomatlar bu şekilde bir tavır değişimine engel olmak için ağırlıklarını koydular mı koymadılar mı bunu izleyemedik.”

Türk-Amerikan ilişkilerinde Yahudi lobileri'nin etkisi konusunda Prof. Dr. Sabri Sayarı şu görüşleri dile getirmiştir (Mülakat, 23 Ocak 2020):

“Türk-Amerikan ilişkileri bağlamında Yahudi Lobileri meselesi çok önemli bir konu. Amerika ile dost olmak istiyorsanız İsrail ile iyi geçinmeniz lazım. İsrail ile kötü ilişkiler içinde olup aynı zamanda Amerika ile dost olmak imkânsız. Çünkü Amerika’nın Ortadoğu’da en fazla önem verdiği şey yıllardır İsrail’in güvenliği, İsrail’e yardım. Çünkü Amerika’da çok güçlü bir Yahudi varlığı var.”

Ragıp Soylu ise İsrail ile bozulan ilişkilerin Yahudi Lobileri’nin Türkiye’ye yönelik tavır değişimini belirlediğini ancak Amerikan kamuoyunun da son dönemlerde Türkiye aleyhtarı bir havaya büründüğünün altını çizerek şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat,27 Aralık 2019):

“İsrail ile ilişkiler bozulduktan sonra bir dönem bizim aleyhimize çok sert bir şekilde çalıştılar, ama 2016 yılındaki Türkiye-İsrail anlaşmasından sonra biraz durulmuşlardı. Fakat Türkiye yine Filistin’de olup bitenlerden dolayı İsrail Büyükelçisi’ni sınır dışı edince onlar da bizim büyükelçimizi gönderince yine bizim aleyhimize çalışmaya başladılar. Burada şunu da ifade etmek gerekir ki Türk-Amerikan ilişkilerinin bozulmasına ilişkin olarak artık sadece İsrail Lobisi’nin etkisinden bahsedemeyiz. İsrail Lobisi’nden öte Amerikan kamuoyunun tavrı ilişkiler üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Türkiye’nin Suriye Politikası, bölgedeki politikaları ve bir sürü başka şeyden kaynaklanan nedenlerle başka grupların da Amerikan kamuoyunda Türkiye karşıtı olduğu bir dönemden geçiyoruz. Zaten bu çerçevede soykırım yasa tasarısı ABD Kongresi’nden geçirildi. Çünkü artık Türkiye’yi bir ABD ortağı olarak görmüyorlar. Türkiye aleyhindeki herhangi bir yasa tasarısı girişimi konuşulduğu zaman önceden Türkiye’yi kaybederiz, Türkiye’yi Rusların kucağına iteriz gibi korkuları vardı. Artık bu psikolojiden çıkıldı. Şimdi diyorlar ki Türkiye zaten Ruslarla çalışıyor, Türkiye zaten Suriye’de bizimle uyum içinde hareket etmiyor, zaten Ortadoğu’da İsrail karşıtı bir tavır içerisinde, zaten Ortadoğu’da bizim diğer müttefiklerimiz olan Birleşik Arap Emirlikleri gibi Mısır gibi ülkelerle arası kötü öyleyse biz de bunları cezalandıralım diyorlar. Dolayısıyla bu çerçevede olaya baktığımız zaman farkındaysanız bu yasa tasarıları neredeyse oy birliğiyle ABD Temsilciler Meclisi’nden ve ABD Senatosu’ndan çıktı. Bunlar çok ciddi şeyler yani bunlar Türk-Amerikan ilişkileri tarihinde görülmemiş olaylar. Oy birliği ile çıkan kararlar çok ciddiye alınması gereken çok sıkıntılı şeyler.”

Seyfi Taşhan da Yahudi lobileri ve İsrail’e ilişkin olarak şunları ifade etmiştir (Mülakat,13 Ocak 2020):

Amerika'daki Yahudi lobileri açıkça İsrail'i desteklerler. Bu Yahudi lobilerinin etkisiyle de Amerikan hükümeti İsrail'i desteklemeyi kendisi için Ortadoğu'da başlıca politika hedefi olarak görmüştür, bu hedefe göre hareket etmektedir.

Amerika dikkat ederseniz Ortadoğu'nun birçok ülkesinde asker bulundurmaktadır. Irak'ta, Katar'da, Suudi Arabistan'da, diğer bazı Körfez ülkelerinde ve Suriye'de askerleri vardır, Afganistan'da da aynı şekilde. Amerikalılar İran'la ilişkileri iyi gitmediği için Ortadoğu'da çeşitli üsler ve askerleri bulundurmayı tercih ediyorlar. Suriye'den de çekilmeyeceklerdir.”

Faruk Loğoğlu Yahudi lobilerinin özellikle Kongre yoluyla Türk-Amerikan ilişkileri üzerinde etkil olduğuna değinerek şu görüşleri ifade etmiştir. F. Loğoglu (Mülakat, 6 Aralık 2019):

“Kongrede ve Amerikan toplumu içinde Hollywood'da mesela eğlence endüstrisinde Yahudiler çok ağırlıktadır. Türkiye-İsrail ilişkilerinin iyi olduğu zamanlarda Yahudi lobisi Türkiye'nin yanında yer almıştır. Yahudilerin Amerika'da kongre üyelerinin olduğunuda söylemek gerekir. İsrail ile ilişkiler bozulmaya başlayınca Yahudi lobisi Türkiye'den desteğini çekmiştir. Bu durum özellikle ve özellikle kongre'de Türkiye aleyhinde sonuçlar doğurmuştur

Bölgesel çıkarlarımızın gereği olarak Türkiye'nin İsrail'e karşılıklı büyükelçi göndermesi büyükelçi kabul etmesi lazım. Türk İsrail ilişkileri düzeldikçe bu Türk-Amerikan ilişkilerine de olumlu etki yapar.”

Seyfi Taşhan Türk ve Amerikan taraflarının iyi bir ittifak ilişkisi sürdürmesinde her iki ülkenin ulusal çıkarları bakımından yararlar olacağına vurgu yaparak şunları ifade etmiştir (Mülakat, 13 Ocak 2020):

“Amerika kendini dünyanın en büyük devleti olarak görerek Türkiye'yi bağımlı bir devlet (Client State) olarak görüyordu. Fakat Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Türkiye kendini bir merkezî devlet olarak görmeye başladı. Türkiye, bağımlı devlet (Client State) olmaktan çıkınca Türk liderleri seslerini daha fazla yükseltmeye başladılar, ihtilaflar ortaya çıktığında Amerika'ya kafa tutmaya başladılar. Bu yüzden zaman zaman kırılmalar ve barışmalar yaşanır.

İki tarafında iyi bir ittifak ilişkisi sürdürmekte faydaları vardır ve bu faydaları sağlamaya çalışırlar. Bazen krizler olur çünkü zaman zaman iki tarafında ulusal çıkarları farklılık gösteriyor. Bu ihtilaflar yeni değil 1960'larda hatta belki ondan da önce bazı

sorunlar yaşıanıyordu ancak bunlar gelip geçiyor. Türk-Amerikan ilişkilerinde belirli bir standardı koruma konusunda devlet adamları son derece dikkatlidirler.”

Son dönem Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan sorunların neler olduğuna ilişkin olarak uzmanların görüşlerinin şu şekilde olduğu görülmektedir:

Ali çınar Türk-Amerikan ilişkileri alanında AK Parti döneminde yaşanan sorunların en detaylı ve kronolojik listesini vermekle beraber ana sorunların S-400’ler, Fethullah Gülen’in iadesi ve Suriye meselesi olduğunu düşünmektedir (Mülakat,30 Aralık 2019);

“2003;Irak Tezkeresinin reddi krizi ve 2. Körfez Harbi ve Irak İşgali. 2003: Süleymaniye Olayı Çuval Kiriz 2011: Suriye İç Savaşı 2013:Çin FD-2000 Hava Savunma sistemi tedariki krizi, 2016: FETO Hain darbe girişimi ve ABD desteği olup olmadığı konusunda kamuoyunda ciddi tartışma 2016: Rahip Brunson tutuklanması 2017: ABD Konsolosluk çalışanlarının tutuklanması, 2017; Halkbank Genel Md. Yrd Tutuklanması 2017: Rahip Brunson kirizi ve vize kısıtlama yaptırımı /Genel olarak 2017-2018: YPG-PKK’ya ABD’nin desteği ve tansiyon artması ve 2019: Başkan Trump’ın Mektubu, YPG-PKK, FETO konusu, S400/F35 krizi, Kongrede aleyhte yaptırım tasarılar ve Savunma Bütçesinde 3 yaptırım maddesinin onaylanması.

Ana sorunlar S-400, Fethullah Gülen’in iadesi ve Suriye meselesi.”

Hikmet Çetin son dönemlerde yaşanan sorunlarda artış olduğuna dikkat çekerek şu görüşleri ifade etmektedir (Mülakat,18 Aralık 2019);

“Amerika ile aramızda sorunlar oluşmuştur, anlaşmazlıklar olmuştur, iniş ve çıkışlar oluşmuştur ama onlar bir veya iki konu etrafında olduğu için kısa süre içinde giderilmiştir. Ama bugün karşı karşıya olduğumuzu sorunlar son derece ağır ve ilişkileri her yönüyle etkileyebilecek boyutta. Bunlar zaman içinde oluştu yani birtakım yanlışlıklarla bu noktaya noktaya gelindi. Bugün geriye dönüp baktığımız zaman Aslında bu sorunların başında Hiç kuşkusuz belki de S-400'leri koyabiliriz.

PYD, YPG konusu henüz çözülmüş değil gündemde duruyor. Suriye konusunda başından beri anlaşmazlıklar devam ediyor. FETÖ konusu 2015’ten beri büyüyen bir sorun olarak varlığını devam ettiriyor. Halkbank meselesi gündemdeki başka bir sorun olarak duruyor. NATO ile ilişkiler ki Amerika NATO’nun önemli bir ülkesi yani Amerikasız bir NATO düşünülemez, bu nedenle NATO ile ilişkiler bakımından da sorun var.”

Ragıp soylu da ilişkilerin son dönemlerde sürekli bir kötüye gidiş eğilimi içinde olduğuna değinerek şu görüşleri ifade etmiştir (Mülakat, 27 Aralık 2019);

“Farkındaysanız ilişkiler 2016 yılından sonra hep daha kötüye gitti. Çeşitli başka skandallar var başka sorunlar ortaya çıkmaya başladı. Özellikle Suriye’de Türkiye’nin Amerika ile kafa kafaya gelmesi, İran konusundaki anlaşmazlıklar ve nihayetinde Trump yönetimi ile birlikte S-400’lerin alınması.

Bu S-400 meselesi ve Rusya ile yakınlaşma ciddi bir blok olarak önümüzde durmaya devam edecek diye düşünüyorum.”

Prof. Dr. FarukSönmezoğlu ise Suriye ve S-400 meselesinin son dönemlerde ön plana çıkan konular olduğuna değinerek şunları ifade etmiştir (Mülakat,15 Ocak 2020);

“D. Trump döneminde Türk-ABD ilişkilerine bakıldığında ise Suriye’nin önemli bir konu olduğu bunun yanı sıra S-400 ve F-35’lerin diğer önemli konular olarak ön plana çıktığı görülmektedir.”